ŽIŽKA a jeho doba

DÍL TŘETÍ

ŽIŽKA VŮDCE REVOLUCE

NAPSAL

JOSEF PEKAŘ

VESMÍR, PRAHA

ŽIŽKA A JEHO DOBA

ŽIŽKA A JEHO DOBA

DÍL TŘETÍ

ŽIŽKA

VŮDCE REVOLUCE

NAPSAL

JOSEF PEKAŘ

V PRAZE

„VESMÍR", NAKLADATELSKÁ A VYDAVATELSKÁ SPOLEČNOST S R. O.

V PRAZE VII., DOBROVSKÉHO UL.

1930

PAMÁTCE

JAROSLAVA GOLLA

PŘEDMLUVA K DÍLU TŘETÍMU.

Po úsilovné práci šesti let ukončuji tímto svazkem svou práci o Žižkovi a jeho době. Je pravda, že ani v této chvíli nedostává se celek práce (ač je, krom rejstříku, cele vysázena) do rukou čtenářů — zřetel k tomu, že třeba připojiti rejstřík, jenž by vhodným způsobem zachytil a zpřístupnil bohatý materiál historický, v textu i poznámkách všech svazků shromážděný, dále úvaha, že by svazek, kdyby měl býti vydán najednou obsáhl kol 500 stran, vedl vydavatelstvo k tomu, že rozhodlo se odděliti poznámky od textu a vydati je spolu s rejstříkem později. V září, nejpozději v říjnu bude tento doplněk dílu třetího v rukou čtenářů.

Přes nevýhodu, že závěrečný díl mé práce o Žižkovi vychází prozatím bez aparátu poznámkového, v němž obsažena je značná část jeho kritické argumentace a nemalé množství dat a výkladů průvodních, doufám, že vzbudí živý zájem u naší obce čtenářské, o dějiny národní se zajímající. Po většinou přípravných svazcích předchozích podává zajisté ucelený obraz Žižkovy role v dějinách velké revoluce i konečnou úvahu o jeho významu; přidává na konec i kapitolu, jež se pokouší vyměřiti místo a význam husitství a zejména táborské revoluce v našich dějinách. Stopa Žižkova na scéně dějin je sledována v knize od r. 1410 (kde končily se prvé dvě kapitoly dílu druhého, Žižkou do té doby se obírající) až do sklonku roku 1425, tedy ještě celý rok po smrti jeho. Rozumí se, že nikoliv Žižka jediný je předmětem mé pozornosti, ale že práce rozvíjí obraz všeho historicky významného dějství českého v letech, jež objímají táborsko-žižkovské období válek husitských. Hojné odkazy, zejména v poznámkách, na data a postřehy, v tom ovšem především na svědecké výpovědi pra-

menů, jak byly shromážděny v obou svazcích prvých, jsou výrazem vnitřní souvislosti celého díla. Ale snažil jsem se, abych stručnou rekapitulací nebo vzpomínkou na to, co již dříve bylo vyloženo, usnadnil na všech důležitějších místech čtenáři přímé porozumění, tak aby nemusil vraceti se stále k oběma svazkům prvým.

Oba prvé díly připsal jsem svému učiteli a otcovskému příznivci *Jaroslavu Gollovi;* osud chtěl tomu, že díl třetí může býti věnován jen památce jeho. Vzpomínka na příkazy a vzory jeho sílila mne vždy, kdykoli ozvaly se hlasy, nespokojené s tím, že historik Žižkův dává přednost prostému poznání skutečnosti před zřeteli jiné povahy.

V řešení problémů s historií Žižky, Tábora a husitství vůbec souvisících, z nichž nejeden je zvlášť důležité nebo sporné povahy, snažil jsem se uhoditi na správnou cestu i poznáním souhlasu či nesouhlasu mých vědeckých přátel a spolupracovníků. V tom směru jsem zavázán díky za nejedno poučení zejména přátelům *Šustovi*, *Kroftovi* a *Glücklichovi.*

30. března 1930.

Josef Pekař.

OBSAH:

1. VÝCHOVA K REVOLUCI.

(Česká bojovnost. — Žižka u Grunwaldu; význam jeho pobytu v Polsku. — Žižka v čeledi krále Václava; vlivy nového okolí. — Myšlenka násilí v boji náboženském. — Anglické výzvy k povstání (listy škotské). — Vliv Želivského. — Kázání Želivského z let 1417—19; obsah a duch jejich. — Výchova Prahy k revoluci.)

Husitská revoluce je plodem českého úsilí o mravní přerod soudobé církve a společnosti v duchu zákona božího, t. j. v duchu bible a příkladu církve prvotní. Bylo-li to vysoko vzrostlé sebevědomí o duchovní převaze české nad sousedy, jež spolupracovalo na tomto programu, byla to zároveň sebevědomá důvěra v českou moc vojenskou, jež přispěla k tomu, že Čechové, připravujíce se k obraně, když proti nim vstalo k boji všechno sousedství, spolehli se na svůj meč neméně než na pomoc boží. Projev té mocenské sebedůvěry, třebas upřílišený, měl příležitost slyšeti z úst českého pána již koncil kostnický[1]) a dějiny vítězného zápasu české revoluce s Evropou daly mu plně a slavně za pravdu. Množství pevných, dílem opravdu nedobytných hradů a tvrzí pokrývalo zemi, jsouc výrazem bojovné způsobilosti a pohotovosti české šlechty, jak ji utvářel rytířský ideál doby gotické; k hradům pojil se jistý počet hradeb městských s třemi pevnostmi pražskými v čele; v nich stavěl se po bok vlastnímu národu českému, pánům a rytířům, majícím od nepaměti privilegium meče, jako nová vojenská mocnost stav městských obchodníků a řemeslníků, jazykem ještě snad z poloviny německý. Hospodářská prosperita země, založená cílevědomou politikou Karlovou, a ještě nemnoho otřesená v době Václavově, byla ovšem vlastní základnou této síly vojenské, jež podle všech známek nezůstávala ani výzbrojí ani odborným školením za cizinou; okolnost, že panstvo a část rytířstva zbavena byla velkého dílu starostí hospodářských (protože svou zemědělskou půdu rozměřila na nájemné statky mezi sedláky, žijíc z renty jejich), podporovala nemálo jeho sklon, provokovati půtky domácí nebo hledati vojenská dobrodružství na jízdě rytířské do ciziny; velmi veliký počet drobné šlechty, nalézající zaměstnání ve vojenské službě královë,

[1]) Všechny poznámky jsou shrnuty (spolu s rejstříkem) v dodatečném svazku.

hejtmanoval nebo jinak vojensky sloužil na hradech panských i církevních, tvoře vlastní jádro služebné vojenské inteligence.

Vládnouti zemi takto vojensky vyzbrojené, kde bylo (lze říci) na sta zbrojných jednotek, pohotových hledati si na vlastní pěst s mečem v ruce právo nebo způsobiti bezpráví, byl úkol nemalý, zejména v době gotické činuchtivosti jednotlivce, v době středověké svobody,[1]) kdy víc než sousedská správa státní, málo organisovaná, pomalá a nehybná, musila o krocení vášní pečovati mravně náboženská výchova společnosti. Tak i Jana Husa vidíme jednou, zapřisahajícího mocného pána, aby zanechal loupení a násilí...[2]) Karel IV. dovedl ještě udržeti překypující síly společnosti v kázni a pokoji — za Václava IV. měli jsme příležitost pozorovati,[3]) jak nenávistné spory mezi členy rodiny královské, vyřizované mečem, jak slabost a náladovost krále daly vzrůsti v povážlivé míře šlechtické zpupnosti, takže drobné války místní, vzniklé ze záští sousedských a sporů osobních, znovu a znovu znepokojovaly království, zamořujíce časem a hospodářsky hubíce celé krajiny. Řekli jsme, že tu v malém potkáváme se s předobrazem válek husitských — ve chvíli, kdy zmizela autorita královská vůbec a země velkými hesly bitevními rozdělená zdvihala se proti sobě i proti útoku ze zahraničí, musila vojenská organisace a pohotovost její prokázati svou sílu a vybíti se v zápasu strašlivém.

* * *

Jana, řečeného Žižku z Trocnova, nalezli jsme v době, již dělí lhůta desíti až čtrnácti let od vypuknutí revoluce, na nejnižším stupni této vojenské organisace. Poznali jsme v něm člena ozbrojené tlupy, která sloužila velkým pánům ve vzájemných záštích jejich, vedouc válku po způsobu zbojníků a loupežníků; jen list královský, jímž se mu promíjely z milosti skutky výtržné, jichž se proti králi a obecnosti dopustil, prozrazoval nám, že tu nejde o lupiče v pravém slova smyslu, ale o drobného šlechtice, jehož vojenská násilí byla politicky i mravně posuzována jako v přečetných případech podobných, a nezavírala vinníku trvale cestu do čestné společnosti.[4]) Po královském listu milostném Žižka vskutku opouští službu mezi lapky, aby vojenským láskám svým hledal působiště větší a důstojnější: r. 1410 setkáváme se s ním na bojištích, vzdálených daleko od Čech, na dolní

Visle, kde tenkráte ve velkém zápase měřila spojená Polska a Litva síly své s řádem rytířů německých. Byl to nepochybně *Sokol z Lamberka*, již daleko proslulý řemeslný válečník český, jenž Žižku (a s ním nejednoho z bývalých lapků,[1]) s jejichž tlupami, operujícími na jihozápadní Moravě a v rakouském a českém sousedství, měl Sokol hojné styky z let minulých) získal jako námezdného žoldnéře do služeb krále Vladislava; počet českých vojáků, v Čechách a na Moravě najatých, musil jíti do set, ale nemalý byl i počet Čechů, kteří vstoupili do služeb německého řádu. Čechové, jako již proslulí a zkušení válečníci, zaujímali v polském šiku místa důležitá; Sokol sám byl v tělesné stráži královĕ; proto je sotva možné, aby také Žižka nebyl účasten veliké *bitvy u Grunwaldu* či jak Němci říkají u Tannenberka, kde byla na hlavu poražena armáda německého řádu. Bylo to až na rozdíl jediného dne v týž červencový den, kdy právě po desíti letech dobyl Žižka prvého svého slavného úspěchu v boji na hoře Vítkově.

Výslovně jmenuje se pak Žižka mezi těmi, kteří se Sokolem v čele tvořili (od 23. září) posádku hradu *Radzina*[2]) na Němcích dobytého; když hrad byl obležen od vojska řádového, měl Žižka nepochybně podíl v úspěšné obraně jeho.[3]) V čele řádu stál tehdy nový mladý velmistr, jejž vynesla k moci katastrofa grunwaldská: *Jindřich z Plavna;* s jeho bratrem, jenž držel v Čechách v Loketsku hrady *Kynžvart* a *Bečov*, měl potom Žižka nejednou setkati se na českém bojišti, jednou (roku 1421 v listopadu) s nouzí unikl mu do Žatce. Žižka sloužil jistě koňmo, s jedním nebo dvěma pacholky a měl za těch několik měsíců pobytu v cizí zemi, kam sjelo se k zápasu tolik rytířstva z dalekých krajin, až i z Anglie, mnoho příležitosti, aby poučil se o methodách a chytrostech soudobého bitevního zápolení ve velkém rozměru; výhody i nevýhody, prospěchy i škody toho či onoho druhu zbraně, toho či onoho taktického zásahu byly jistě znovu a znovu prodiskutovány českými účastníky boje, v poli i doma po návratu. U Grunwaldu byla to ještě v jádře bitva rytířstva, těžkooděného a pomalého v postupu i útoku, ale bylo tu již užito hojněji střelné zbraně, pušek, ač asi bez velkého účinu, leč morálního; slyšíme i o hradbě vozové, jež však kryla jen pěchotu, stojící za bojujícími šiky jízdy pruské; mohla snad státi se útočištěm ustupujících, kdyby Poláci nebyli do ní včas vnikli.[4]) Čemu všemu mohl se odtud

učiti Žižka, je sotva možno specifikovati určitěji — jeho bitvy jsou zajisté něco sui generis — ale význam pušek a krytu vozového, ani domácímu českému vojenství jistě ne neznámý, mohl snad nejspíš upoutati jeho pozornost. Kdy se z Polska vrátil domů, zůstal-li či nezůstal-li (jako někteří Čechové, na př. *Vilém Kostka z Postupic*) ve službách polských i v letech následujících, nevíme;[1]) r. 1414 setkáváme se s ním v Praze ve službách dvora královského.

* * *

Vítězství u Grunwaldu, jehož mravní oprávněnost a křesťanskou povahu neváhal král Vladislav doličovati po zvláštních poslech všem notabilitám spřátelené ciziny (aby čelil pomluvám Řádu, že to bylo vítězství pohanů nad křesťany), vzbudilo v české nacionálně probuzené inteligenci radostný ohlas; není pochyby, že ti Čechové, co bojovali v šiku polském, měli na své straně sympatie strany národně-reformní. Jejich projevem jest i *list Husův* králi polskému, psaný někdy v zimě 1410—11,[2]) jenž je spolu ukázkou, jak pražský mistr neměl za nevhodné uplatniti svůj vliv i ve velké politice zahraniční. K větě o nevýslovné radosti, již v něm vzbudila zpráva posla králova o velkém vítězství i o králově chvalitebné ochotě ke smíru, připojena je důrazná výzva králi, aby vzal si z poražené pýchy nepřátel poučení o potřebě skromnosti a aby hleděl si míru s králem uherským *Zikmundem*, nedávaje se ani vyzývavostí (arrogantia) jeho (jíž ostatek, dá Bůh, nebude) vytrhnouti z mezí pokory.[3]) „Já pak, neužitečný sluha Kristův, nepřestanu pokorně prositi se vším lidem o milost Boží pro svornost takovou . . .“

List je nemálo zajímavý — budeme míti příležitost slyšeti, jak král polský po nemnoha letech posílá Husovým stoupencům podobné rady větší skromnosti a podobné rady smírné ochoty ke králi Zikmundovi! S Žižkou souvisí jen zdaleka a nepřímo jako doklad oboustranného dobrého poměru k Polsku a Polákům. Nepoznal-li snad Žižka dosud Husa osobně, jistě slýchal již mnoho o nebojácném boji jeho proti zlořádům v církvi a světáckému životu kněžstva — jakmile stal se členem čeledi královské v Praze, podlehl jistě mocnému duševnímu vlivu nového okolí a stal se přesvědčeným vyznavačem programu reformy. Nevíme sice pranic o jeho duchovním vývoji do-

savadním a tedy ani nic o jeho náboženské stránce — co jsme slyšeli o jeho historii z doby lapků silničních, vylučuje skoro, jak by se zdálo, zájem o věci duchovní. Ale nezapomínejme, že jde o člověka středověkého, u něhož často hrubé násilí života a prostředí pojí se podivně s živým smyslem náboženským; co víme, po případě co uslyšíme o Žižkovi let následujících, velí nám přímo, abychom zájem o mravní problémy, zmítající společností soudobou, u něho předpokládali. Pobyt v Polsku, to vyvedení Žižky z drobných pútek řemeslných záškodníků jihočeských, mohlo snad také připravovat duševní vzestup jeho z okolí duchovně zanedbaného; prostředí pražské potom, zaujaté až vášnivě pro Husův boj o nové lepší křesťanství, mělo jistě zásluhu největší o jeho novou duchovní orientaci. Ale zdá se ovšem, že, v okolnostech nám známých, byl nebo mohl to býti s počátku víc starý válečník, jenž nabízel pomocnou ruku k boji, ne ještě ideový horlivec nové budoucnosti.

Buď jak buď — ve výchově Žižkově k jeho podivuhodné roli dějinné položiti je především důraz na to, že byl *členem dvora krále Václava.* Prvou zprávu o tom máme z r. 1414,[1]) ale je možno, že Žižka náležel k čeledi dvorské již o několik let dříve, zejména, vrátil-li se z Polska již r. 1410 nebo počátkem r. 1411.[2]) Na dvoře Václavově zůstával Žižka od počátku v postavení celkem podřízeném: „*Janek jednooký*“, jak tenkrát slul pravidlem, byl vrátným dvoru králova (na Starém Městě) nebo snad prostým „panošem“ vojenské dvorské hotovosti.[3]) Víme, že zakoupil se tenkrát na Novém Městě; dům jeho na Příkopě (na dílu parcely, na níž stojí dnes německé kasino), jejž držel v l. 1414—16, náležel, podle ceny (50 kop grošů) soudě, již k domům větším; později ovšem vidíme, že prodává dům na Příkopě a kupuje dům či podle všeho domek z nejmenších, ležící ještě blíže dvoru královu, v dnešní Pařížské ulici.[4]) Jinak se s jménem jeho v těch letech nikde nesetkáme, a smíme i z jiných důvodů[5]) předpokládati, že byl v společnosti pražské osobností málo známou nebo bezvýznamnou. Ale okolnost, že náležel k čeledi královské, dovoluje, abychom aspoň v některém směru dopátrali se kusa vysvětlení jeho revoluční kariéry potomní.

O dvořanech krále Václava slyšíme od let desátých znovu a znovu, že náleželi k předním horlivcům v boji husitské Prahy proti zesvět-

štění vysokého kléru a proti vině jeho na smrti Husově.[1]) Stačí vzpomenouti jen jednoho z nich, pana *Voksy z Valdštejna*, jenž v červnu 1412 pověsil bully papežské, povolující odpustky všem, kdož by přispěli na válku papežovu s protipapežem a pomocníky jeho, ty bully, jež vzbudily takové rozhořčení u Husa a přátel jeho, na krk veřejné nevěstce a vezl tento výsměch hlavní třídou celé Prahy tehdejší, od dvora arcibiskupova na Malé Straně ke dvoru královu, aby konečně výzvy svatého otce spálil okázale na místě, kde byla trestána každá hanba, pod pranýřem novoměstským.

Voksa z Valdštejna a Racek Kobyla byli ze služebníků královských snad nejpověstnější vykonavatelé trestných zásahů královských proti duchovenstvu, při nichž šacování duchovních, t. j. zabírání jejich majetku, statků a důchodů bylo zbraní hlavní, praktikováno jsouc podle všeho nešetrně a bezohledně.[2]) A když r. 1413 byl pro kázání Husova vyhlášen v Praze zákaz všech aktů bohoslužebných i pohřbů, byli to právě dvořané královi, kteří mu čelili okázale, starajíce se o poctivý pohřeb zemřelým. Smělost jejich prozrazovala, že jsou si jisti souhlasem královým — bez sympatií, jež král Václav boji protiklerikálnímu dával najevo a v němž, jak známo, proslavil se akty tak nepříčetné povahy, jako bylo umučení Jana z Pomuka, nebyla by nikdy česká bouře nabyla své hrozné síly. V tom smyslu má kus pravdy *opat Zahánský*, vidí-li ve Viklefech a Husitech žáky Václavovy.[3]) Sympatisoval-li král, jak se ze všeho zdá, s hnutím jen potud, pokud pokořovalo nebo poškozovalo nenáviděnou pýchu prelátů, byla choť jeho zaujata přímo a vroucně mravně-náboženským reformním programem husitství — jak daleko se tu odvážila, jsme slyšeli.[4]) Za takové situace vysvětlíme si dosti dobře, že čeledínové královi, jako byl Jan Žižka, stáli také v táboře opravném, a že hotovi byli dáti skutkem svým láskám a nenávistem výraz. Jan Žižka vystupuje na scénu ovšem teprve v té chvíli, kdy král Václav, vida, že bouře nabývá povahy, jíž se nenadál a jíž si jistě nepřál, chtěl obnoviti autoritu starého řádu. Žižka ujímá se akce již jako rebel proti králi; pro situaci je příznačné, že tato akce má přes to, jak uslyšíme, na straně své sympatie a podporu velké části dvořan.

* * *

Je zřejmo, že Žižkovo odhodlání přispěti násilím k úspěchu strany, k níž náležel, přispěti k němu i proti králi, mělo nebo časem nabylo hlubších podnětů než jaké mohla poskytnout snaha říditi se příkladem královým a dvořan jeho. Víme, jak rozestoupily se strany v Čechách po smrti Husově a Jeronymově, jak tu a tam na venkově, nejvíc v Bechyňsku a Plzeňsku a pak zejména v Novém Městě pražském rostla, také z vlivů valdenských, *strana*, jíž později dostalo se jména *Tábora*, a jak hlavní přátelé kdysi Husovi, mistři universitní, lekajíce se násilného a kacířského rázu hnutí, jež nenadále povstávalo před zraky jejich, hledali cestu, jež by vedla k dohodě s církví a obnovení porušeného pořádku.[1]) Žižka stál jistě v táboře prvých a jistě pohrdal těmi, kteří z obav před počínajícím se násilím a nedozírnými následky jeho odvraceli se od myšlenek, k nimž byli za života Husova vroucně přilnuli. Pro výklad rozhodnutí jeho mezi oběma stranami, jsme pohříchu odkázáni jen na dohady. Můžeme míti za jisté, že Žižka slyšel nejedno kázání *Husovo* v Betlémě[2]) nebo kázání *Jakoubkovo* a že podlehl rozličně náboženské opravdovosti a opravnému zanícení jejich, naplňuje se rozhořčením na zlo, jež na pranýř stavěli. Ale kázání ta slyšela sta a sta posluchačů jiných, kteří přece se Tábory nestali. Hus ani Jakoubek ostatek nevybízeli věřících, aby zbrojnou rukou udělali pořádek v církvi boží, aby zabíjeli kněze a bořili kláštery — jim stále tanula na mysli náprava, jež měla se státi cestou zákonnou, t. j. zakročením krále a pánů. Máme právo předpokládati, že Žižka slyšel i kázání, v nichž potřeba nápravy v církvi boží líčila se směleji a radikálněji než v Betlémě Husově, že octl se záhy pod vlivem myšlenek, jež šířil *Mikuláš z Drážďan* a jeho žáci[3]) — pod vlivem téže nauky valdskolollardské, jež stala se jedním z kusů táborského programu. Ale ani z těchto vlivů a styků nelze, aspoň ne přímo, odvoditi odhodlání, chopiti se meče pro novou nauku spásy. Žáci Mikuláše z Drážďan zavrhovali zvlášť rozhodně násilí, „nezabiješ" bylo jim z předních přikázání Písma.[4]) A přece násilí takřka od počátku opravného hnutí provázelo vývody učitelů na katedrách a kazatelnách; od r. 1412, pak v l. 1416 až 1418 slyšíme častěji a častěji o pronásledování kněží starověrných nebo klášterních mnichů, o vyhánění, loupení, o mrzačení, ba i zabíjení mnohých.[5]) Nezdá se, že by duchovní vůdcové hnutí tyto násilné činy

viděli neradi; neslyšíme aspoň v té době o jediném rozhořčeném zatracení jejich v určitých případech. S bouřlivými kněžími a novotnými kazateli laiky, jež na scénu postavilo duchovní vzrušení doby a kteří, zejména na venkově, vyzývali k přímé akci lidové, musíme jistě počítati v přední řadě, také s psychologií posluchačů, kteří rozdrážděni vášnivými slovy kazatelovými, líčícími zkázu a zkaženost kněžstva papežova, naplňovali se myšlenkou, že nápravu je možno provésti jen mocí, jen násilným zakročením davu. Ten kdo, jako Žižka, byl především vojákem, zvyklým řešiti i spory mravně nevýznamné se zbraní v ruce, kdo v době svého účastenství v rotách lapků naučil se dávati přednost činu před právním řádem, pohrdati nebezpečím a snad i zamilovati si zápas k vůli zápasu, mohl nejspíše v takové chvíli, syté již revoluční náladou, přihlásiti se k těm, kdož byli ochotni *jednati*. Byl takových jednotlivců jistě již počet nemalý, jak mezi šlechtou tak měšťany — kdo prvý odváží se činu, strhne na sebe snadno vůdcovství.

Že myšlenka, pomoci žádoucí nápravě v životě církevním branným vystoupením nebo ozbrojeným povstáním záhy ozvala se v české společnosti, a šířila se z rozličných stran a středisk, můžeme přes kusost našich zpráv poznati dosti bezpečně. Slyšeli jsme výše již v r. 1417 vášnivé zvolání: „Nasaďte se pro zákon boží a bíte, a kdož nechce s vámi držeti, zabíte!“ Bylo prý proneseno v kázání, k němuž posluchači shromáždili se ozbrojeni, jako by měli vytrhnouti do pole.[1]) A v jiném veršovaném skládání z téže asi doby pochozím, jež bojuje především za svobodu přijímání z kalicha, ale je již dotčeno i blouznivou vírou, že blíží se konec světa a vrcholný zápas s Antikristem, volá se, také se srozumitelným důrazem: Budiž každý hotov k boji! Chceme-li dojíti spasení, nedejme se odstrčiti od ustanovení božího, třebas by nás čekaly boje těžší, než byly kdykoliv dříve. „A rytíři, kteříž chtějí hotovi býti k tomu boji, mějte víru neporušenú a ctnostmi mnohými upevněnú. Neb to rozvážiti mají, kteříž krev boží často přijímají, aby mohli hodni býti, *pro Krista svú krev vylíti* . . . Po jeho cestách máš choditi, chceš-li účasten odplaty věčné býti . . .“[2])

Jakkoli jsou tyto zmínky neumělého veršovce ještě zcela všeobecné, je zřejmo, že smiřují se s představou krvavého zápasu, jehož konkretním cílem je svoboda kalicha a s ním touha přiblížiti život křes-

ťana příkladu Kristovu. Vidíme zároveň, jak mocnou oporou myšlenky o potřebě konečného súčtování mezi těmi, kteří chtí „ve světle choditi", kteří osvíceni byli milostí Kristovou a těmi, kteří ze zloby, hlúposti nebo sprostnosti jí odpírají, je chiliastická mystika, kterou tak nasycena bývala kázání stylu Jakoubkova nebo Mikuláše z Drážďan. To je nepochybně karakteristicky česká složka pozdvižení táborského — a je zajímavo, že jí jsou prosty projevy obsahově i formálně nepoměrně výše stojící, které také vyzývají k boji mečem, boji za zákon boží, a které do Čech zanesla revoluce z daleké ciziny. *Přišly*, ještě za života Husova, *z Anglie*, ze středu lolardů, radujících se tomu, že v Čechách král, šlechta i smělí kněží jako Hus a Jakoubek pracují nebojácně pro zákon boží; v českém překladu rozšířily se patrně i v laické společnosti. Jde tu o čtyry *listy* (t. zv. *škotské)*; neznámý skladatel jejich, jenž se kryje jménem *rytíře Kvintina Folkhyrde* (t. j. pastýř lidu), posílá je na rozličné adresy.[1]) V prvém z nich ohlašuje všemu křesťanstvu, že on sám, Kvintin Folkhyrde, povstal v boží při rukú silnú, a počal *boží válku* proti zlosti a pokrytectví kněžskému. Povstal proto, že světští páni, kteří by měli především poznati zákon boží a jeho věrně mečem brániti, jsou velmi líní dáti se v boj proti kněžím, žijícím v rozkošech a lstivě klamajícím lid chudý. „Jest-li kto věrný boží služebník, vopas se mečem na svá bedra a buď se mnú, jakožto někdy tak jest řekl Mojžíš, když jest počal boj ve při boží, mstě pána Boha."

A v listu druhém, kde žádá očištění stavu kněžského skrze právo a moc ducha božího, kde stěžuje si na kněžské ukrutné panování nad zbožím světským, jež jest proti pravdě boží, volá rozhořčeně: Nejste kněží skutkem než toliko jménem! Nechceme s vámi žádný falešný pokoj ani kterého příměří míti, ale *jako se zloději, lotry a božími nepřáteli* s vámi jednati! Protož my i všichni křesťané a zvláště my páni zemští, rytíři a panošie *dlužni jsme již povstati proti vám*, jakožto proti vlkóm dravým, přikrytým ovčí koží. Raději sobě zvolujem umříti nežli živu býti a nic neučiniti k zetření a zkažení těch vašich velikých neřádóv . . . „ažť meč božské pomsty zjevně přijde na vás." . . . „Protož každý na tomto životě chtě živ býti bez hřiechóv a buohu sě chtě slíbiti, budiž pomocen tomuto dobrému úmyslu, ať by sě boží vóle plnila již nynie i po vše časy Amen."[2])

Jaký hněv sálá z těchto listů, jež obsahují vlastně již hlavní programovou myšlenku pozdvižení! Šířeny v českém překladu, byly čteny jistě s porozuměním od mnohých — tatáž nenávist a tatáž horečná touha vztáhnout ve jménu zákona božího trestnou ruku na kněžstvo zle žijící, hýbala nejednou myslí v Čechách. Myšlenka, jak znovu vidíme, rodí se ne pouze z české, ale lze říci z *evropské* situace; nespokojenost s bohatstvím a životem kněžstva je v křesťanstvu snad obecná; v Anglii a v Čechách propuká v bouři. V Anglii král a páni dovedli revoluci čeliti; v prosinci r. 1417 skonal rukou katovou vůdce hnutí, přední lord země a kdysi důvěrný přítel králův. Byl to týž lord *Cobham z Oldcastlu*, jenž r. 1411 v listu, poslaném králi Václavovi, slavil krále, že hubí odpůrce zákona božího a nutká národ svůj plniti přikázání jeho, jenž velebil jej jako knížete lvího srdce, jehož pohled děsí falešné preláty. Byl to týž lord Cobham, jenž v dopisu Voksovi z Valdštejna vyzýval české pány, aby bránili pravdy boží, neulekáni ani hanbou, ani ztrátou majetku nebo smyšlenými kletbami lidskými . . .[1]) Co je pravděpodobnější, než že ty a podobné výzvy, adresované z Anglie králi a jeho milcům, byly obecně známy nejdříve v kruhu dvořan a čeledínů králových, a s nimi ovšem i plamenné listy rytíře Kvintina? Nezaujala-li dráždivá slova jejich duši nejednoho panoše z okolí králova, nejednoho horlivce ze straníků reformy, neživila-li časem přímo i v Žižkovi myšlenku státi se v Čechách podobně *nástrojem hněvu božího proti zrádcům zákona jeho*, jakým měl v daleké cizině státi se anglický „pastýř lidu“? Tutéž myšlenku, kterou vnukaly zároveň domácí vlivy a postřehy?

* * *

Ale poslední, rozhodující útok na vůli k činu se chystající vykonalo nepochybně *slovo knězovo*. Čím dokonaleji seznámí se historik s duchovním tepem doby, tím více se přesvědčuje, že je to kněz, jenž stojí jako původce a rádce u každého významnějšího počinu chvíle. Je to logický důsledek duchovního ústrojí společnosti: stala-li se myšlenka spásy posmrtné přední denní starostí a směrnicí člověkovou, musil to býti kněz, posvěcený Páně, ukazovatel a opatrovník cest spásy (a zároveň vlastní představitel soudobé inteligence), jenž stal se člověku autoritou a rádcem nejpřednějším. A kněz zlý a zka-

žený musil se jeviti zároveň největším nebezpečím. Zápas stává se tak bojem kněží pravých, „evangelických", s kněžími Antikristovými. Po boku Žižky, vrátníka králova, ale zároveň vojáka velké zkušenosti, odvahy a chytrosti, pohotového přispěti mečem pronásledované pravdě kalicha, stanul v rozhodné chvíli kazatel *Jan Želivský*.

Nemůže býti žádné pochybnosti, že násilný převrat na Novém Městě ze dne 30. července, jehož vůdci jsou Želivský a Žižka, byl předem umluven a připraven. Duchovním původcem byl jistě Želivský — násilné změny na radnici byly, můžeme říci, specialitou jeho; v době dvou let následujících pokusil se neméně než třikrát o převrat podobný, t. j. o vyčištění radnice od konšelů, kteří nestačili jeho radikalismu. O Želivském jsme zpraveni poměrně hojně, ale přece jen jednostranně: vroucí ctitel jeho, nejspíše kněz *Vilém*, vylíčil nám historii jeho popravy, a to pérem legendisty, jenž píše oslavnou historii o „passio", o utrpení svatého mučedníka; ze strany jemu protivné zachoval nejvíce dat o jeho činnosti kronikář *Vavřinec;* nepronesl sic vlastního soudu přímého, ale dával srozumitelně mluviti událostem, event. úsudkům jiných.[1]) Slova odsouzení naprostého, a to odsouzení významu dalekosáhlého, slyšíme za to od svědka velké mravní autority, od *Mistra Jakoubka:* „Ty jsi vinen," řekl Želivskému někdy r. 1421, „všemi těmi búřemi a tímto krveprolitím a zavedl jsi českú a moravskú zemi."[2]) Žaloba Jakoubkova nepraví v podstatě nic menšího, než že to byl Želivský, jenž má největší zásluhu o to, že v Čechách došlo k revoluci. Stižný zápis kněze Viléma nepověděl nám pohříchu, jakým způsobem dokládal Jakoubek svou žalobu. Ale tolik smíme předpokládati, že Jakoubek měl na paměti, že to byl Želivský, jenž byl strůjcem prvého výbuchu revoluce v době krále Václava, a že v Želivském jaksi spatřoval původce ducha revolty, která i později hýbala Novým Městem pražským. Jakoubkovu obvinění rozuměli bychom ovšem plněji a dokonaleji, kdybychom je mohli vztahovati i na agitaci Želivského v březnu a dubnu z r. 1420, kdy Praha, poděšená hlásáním kříže proti Čechům přímo z okolí Zikmundova, byla na vahách, má-li se podrobiti či povstati k zoufalé obraně proti králi — tenkrát to byl Želivský, jenž jal se znovu volati k povstání, hřímaje se své kazatelny proti králi, jenž je prý oním drakem velikým ryšavým se sedmi korunami, o němž mluví Apokalypsa,

obludou, již třeba potříti, aby k spaseným národům přišel podle zaslíbení svého Kristus osobně a založil království boží na zemi. Vášnivá agitace Želivského přispěla nepochybně k tomu, že i v pozdějších rozčilených chvílích váhání rozhodla se obec riskovati raději zoufalý zápas než voliti nebezpečnou kapitulaci. Slovo Želivského musilo působiti na duši posluchačů vlivem neobyčejným; slyšíme, že velké množství lidu co nejžádostivěji sledovalo jeho kázání a že pod dojmem jeho bylo hotovo obětovat hrdlo i statky pro pravdu kalicha; o popravě jeho čteme později, že někteří z posluchačů jeho onemocněli nebo pomátli se na rozumu z žalu nad smrtí jeho. „Tu opět ten pláč a lámání rukú od žen a od dětí, takové řvání i od mužského pohlaví dálo se jest, že sú mnozí velikým hořem omdlévali a braň z rukú púštěli, nevědúce, co jsú," vypravuje o smrti jeho pamět výše dotčená, chválíc Boha, že českou zemi takovým mučedníkem oslavil.

Máme tu příležitost poučiti se, v jaké duševní exaltaci žil pražský lid té doby a jak kněz kazatel, jenž vládl obratně texty Písma, t. j. slova božího, jenž děsil a lákal hrůzně tajemnými vidinami Apokalypsy, mohl zmocniti se cele duše jeho a státi se tak znenáhla skutečným pánem města. Šlo tu především o Nové Město, kde u P. Marie Sněžné kázal a veřejné mínění tvořil bývalý mnich premonstrátský — Betlém někdy Husův a nyní Jakoubkův neznamenal dlouho nic proti němu. Ze všeho se zdá, že to byla především kázání Želivského, jež Nové Město duševně přiblížila Táboru a tedy i Žižkovi.

Síla Želivského byla v tom, že opíral se o nejširší vrstvy městského obyvatelstva, o malý lid, jejž bylo lze ovšem snadno získati lichocením nebo agitací proti bohatým nebo urozeným; sympatie městské „chudiny"[1]) mu patrně náležely cele, zralí a majetní měšťané, podle slov Vavřincových, byli jeho politikou znepokojeni. Víme, že Želivský od polovice r. 1421 opětovně varoval konšely před pány (rozuměj husitskými), tvrdě, že věrnost jejich ke kalichu je pochybná. Nedůvěra jeho, jak z toho zřejmo, vyrůstala z náboženských argumentů, ale její sociální důraz je nesporný, a nezdá se, že by vyplynul jen z agitačních motivů. Nepůsobily tu asi jen nauky prvotního Tábora, jež pravé následovníky Kristovy hledaly jen v lidech malých a chudobných, zavrhujíce všechnu velikost a povýšenost, ale působilo patrně nejvíc napětí mezi řemeslnictvem na jedné a zámož-

nými měšťany, dílem ještě Němci ze starých patricijských rodů, zvyklých vlásti v městě neobmezeně, na druhé straně. Sociálně politický tlak řemeslnictva městského postihujeme všude v městském prostředí té doby (víc a dřív ovšem v západní Evropě než u nás); je pochopitelno, že strana politicky i hospodářsky utištěná chopila se chtivě ideového výzbroje, jejž poskytovalo náboženské vzrušení doby, aby měla v ruce mocnou zbraň k útoku. Ten nesen byl zároveň protivou národnostní; z velké části, zejména v letech nedávno minulých, byl zajisté bojem bezprávných mas českých proti nepočetné skupině německého patriciátu. Nové Město, kde bylo české řemeslnictvo poměrně silné, bylo podle všeho zvlášť vhodnou půdou, aby se tu protivy stran vyvinuly vědomě ve všech dotčených směrech a učinily drobné měšťanstvo nosnou vrstvou revoluce. Co pozorujeme v Praze, vidíme zajisté nebo předpokládáme i v řadě měst venkovských, která octla se od počátku v čele odboje; zdá se nepochybným, že nikoli selský venkov, ale městský „proletariát“ je po stránce sociální ženoucí silou vývoje. Mistři universitní, kteří byli svými styky a vztahy patrně bližší vrstvě usedlejšího a zámožnějšího měšťanstva nebo kteří zatlačeni byli na to stanovisko záhy náboženským radikalismem kazatelů rázu Želivského (někteří z nich, jako na př. *Jakoubek*, bývali dříve, jak víme, myšlenkám revolty povážlivě blízcí) — nesli, stejně asi jako inteligence laická, těžce panství demagoga, ale strach před mocí a pomstou toho, jenž měl v obci tak mocné přivrženstvo, ochromovala odvahu jejich.[1])

Myšlenka, že kazatel, jenž v letech revoluce hrál takovou úlohu, že stal se nejmocnější osobou v hlavním městě, připravil si půdu k svému vzestupu již dříve, je nasnadě. Jsou-li postily objevené *Truhlářem* opravdu sbírkou *kázání Želivského* z let 1417—19,[2]) chápali bychom ještě plněji dosah žaloby Jakoubkovy: „Ty jsi vinen všemi těmi válkami, ty jsi zavedl českou a moravskou zemi!“ Jakkoli se historik nemůže ubrániti cele pochybnostem, čte-li Truhlářův výklad o Želivského autorství postil zmíněných, přece povaha kázání v nich obsažených znovu a znovu vyvolává myšlenku, že původcem jejich mohl býti jen někdo blízký Želivskému nebo Želivský sám. Jde tu o kázání kněze, jemuž nezáleží mnoho na theologické učenosti, ale muže patrně bystrého, o kázání lidového tónu, znalá pro-

středků, jimiž působí se na mysl a cit posluchačů, bohatá narážkami a vztahy na denní přítomnost a co hlavního naplněná duchem prvotního táborství, event. valdenství, v tom ovšem i myšlenkami *Mikuláše z Drážďan*. Je-li to Želivský, je nepochybně také žákem Mikulášovým: nejen že vzpomíná mučednické smrti jeho výslovně, klada ji hned vedle Husovy a Jeronymovy (Husa zve svatým), ale najdeme u něho přímo ohlas slov Mikulášových,[1]) najdeme i jeho výkřik touhy: Ó Kriste, kež bychom nezemřeli dříve, dokud bychom nespatřili syna člověka, přicházejícího do království svého, nejdříve v Čechách, potom v celé církvi.[2]) Z jednoho místa třeba vyvoditi, že Kristus podle přesvědčení kazatelova již v Prahu vešel,[3]) jím mluví a působí patrně věrní kněží, kteří jsou vydáni útokům farizeů. Blouznění chiliastické živí ovšem tyto projevy, podobně jako naděje, že nastává chvíle, kdy v Čechách pomine všechen zármutek a trápení a nastane den po noci Antikristově. A jako u Mikuláše z Drážďan, tak u Želivského najdeme valdenské myšlenky, že není dovoleno zabíjeti, ba ani přisahati, ani souditi se, že hříchem je pýcha, pohanské panování i bohatství, že Kristus vedl k chudobě, pokoře a trpělivosti, najdeme husovské obrany kázání bez autorisace představených, najdeme sumární žaloby proti králům a mocným tohoto světa, zcela příbuzné Viklifově argumentaci: pokud králové, knížata, páni a představení vůbec neslouží obecnému dobru, jsou nepřáteli pravdy Kristovy; hřích jejich umenšuje moc jejich a neposlechnouti jich znamená býti poslušnu Krista.

Zde stojíme nepochybně u vlastního zdroje, z něhož brala svou sílu revoluční myšlenka, jíž se sytili mužové rázu Žižkova — kazatel sic mluví proti násilí (jednou, zdá se, mluví i pro neodporování zlému), ale jeho zavrhování násilí je ku podivu promíseno — příklady toho najdeme u Mikuláše z Drážďan i u Jakoubka — představami o krvavé pomstě boží, jež stihne hříšníky, představami a líčněmi, jež v patrném odporu k zásadě nenásilí, nepřímo volají k povstání: „Mír světský je mír těla a ten Bůh nenávidí,“ „Kristus nepřinesl pokoj, nýbrž meč,“[4]) „Kdo tak hřeší, hodni jsou smrti. A hodni jsou smrti i ti, kdo s nimi souhlasí.“ A s tím spojovány jsou obrazy z Apokalypsy, v nichž kazatel zálibně kochá se v naději, že nepřátelé pravdy budou za živa vrženi do sírného jezera ohnivého, jiní že zbiti

budou mečem, ptáci budou se sytiti těly jejich ... *Papeži* kazatel vypovídá poslušnost, protože pronásleduje pravdu, nejsa sám poslušen Krista a že dovoluje kázat jen falešným prorokům. Papeži, kardinálům a prelátům nebo i soudcům Husovým v Kostnici staví Želivský po bok nenáviděné *mistry universitní*, pyšné a proradné mistry ďáblovy, kteří svým odporem proti přijímání dítek zavedli v omyl celé království, kteří se proti pravdě dovolávají pomoci magnátů nebo rychtářů a konšelů; z nich zejména „falešní proroci", mistři *Šimon z Tišnova*, *Jesenic* a *Kardinál*[1]) jsou jako vůdci universitní pravice stavěni na pranýř hanby. Postihujeme také, že kazatel je proti drahým nádobám kostelním a ornátům, proti modloslužbě u obrazů a ostatků, proti zpěvu v kostele, proti varhanám a jiným zbytečnostem — co je to vše proti častému přijímání těla krve Páně.[2]) Bouří ovšem i proti hampejzům v Praze, nespokojen, že zbořeny jsou dosud jen ty v Krakovské ulici, i proti hrám v kostky; k hříšným zaměstnáním počítá nejen loutkaře, ale i krejčí, dále *Němce cizince*, žebravé mnichy a vůbec kněží lid klamající. Největší důraz klade na ty zákony Kristovy, jež velí přijímat z kalicha a zakazují kněžstvu míti majetek; neméně často se rozčiluje pro zákaz podávati nemluvňatům svátost oltářní. Stížnosti na trestní stihání těch kněží, kteří zákazu se podrobiti nechtějí, i *stížnosti na kněží husitské* (byli horliví, dokud neměli far a prebend; tenkrát stavěli se proti ceremoniím a činžím, ale jak dostali kostely, jak po pronásledování počal se blahobyt, podávají z kalicha jen příležitostně) prostupují výklady horlivcovy, naplněné touhou: Ó kéž by Praha dnes stala se vzorem všem věřícím, nejen na Moravě, ale i v Uhřích, Polsku, Rakousích! A aby slovo Páně bylo rozhlášeno po celém světě! Časové narážky kazatelovy[3]) poučují dost názorně, jak úsilně snažila se v l. 1417 až do července 1419 universita, podporována jsouc mocí světskou, staviti valdensko-táborské hnutí, jež mělo v Praze samé tak vášnivé zastánce a vyznavače; při tom slyšíme nejen o interdiktu, o zákazu kněžské synody[4]) podávati svátost nemluvňatům, ale i zákazu kázati na horách nebo zpívat novotné písně[5]) a o rozkazu ničiti české překlady evangelií a písem svatých. Je to ku podivu táž stížnost, jež ozývá se, o řadu let dříve, v Anglii, v lollardských výkladech na Apokalypsu, také v Praze známých;[6]) náš kazatel dodává, že přes ty zákazy českých knih biblických při-

bývá. Původce všech takových zákazů a protivníky vůbec zve kazatel sumárně *kacíři*.

Teprv víme-li, že ty a takové myšlenky byly po více než dvě léta podmanivým slovem populárního kněze šířeny s kazatelny v samé Praze, můžeme porozuměti, že Nové Město pražské, město Želivského, bylo dokonale připraveno pro revoluci a k alianci s Tábory, teprv potom můžeme pochopiti, že v něm mohl vzdělati se k své roli dějinné čeledín královský Jan Žižka. Že obsah kázání snáší se s předpokladem, že je pronesl Želivský, jak jej známe z let 1419—22, jest, opakuji, velmi pravděpodobno.[1]) V lecčems bouří se v nich směleji, než jsme slyšeli v Ústí nad Lužnicí:[2]) pobízení proti autoritě university i představené moci světské, nepřímé vyzývání k revoltě a krvavé nápravě vychovává tu přímo k revoluci. Nesmí nás mýliti, zatracuje-li kazatel zabíjení, káže pokoru atd. — mluvil nepochybně i tenkrát upřímně, jako vůbec nesluší pochybovati, že byl vskutku naplněn tou ideální vášní opravnou, jež sálá z jeho slov. Ale víme již, co Jakoubek pověděl o kazatelích táborských tohoto druhu: Dříve jste kázali proti zabíjení a dnes učíte opak![3]) Tak i z Želivského stal se kněz žehnající vraždění, „kněz krvavý" — nejen to, co se stalo při ztečení novoměstské radnice, ale i to, co nám vypravuje kronikář o dobývání města Mostu Pražany (v srpnu 1421), kde byl Želivský vrchním velitelem vojska pražského a kde došlo k zvěrstvům, překvapujícím i v této jinak surové válce, ukazuje, v jaké krvežíznivé fanatiky dovedli se proměniti někdejší vyznavači přikázání: Nezabiješ! Vzpomeňme ještě, že býti po vůli Želivského, byla by vybita a zničena i nádhera katedrály svatovítské! Naproti tomu nelze zamlčeti, že v dubnu r. 1421, v tom jednom či dvou týdnech, kdy vojsko Pražan podmanilo si, vedeno jsouc také Želivským, řadu pevných královských měst na východě, s pyšnou Kutnou Horou v čele, stalo se to v duchu smírného odpuštění za zločiny spáchané. Je zřejmo, že ve skutečnou tvář Želivského nevidíme bezpečně. Jisto je jen, že v Praze *Jakoubkově* a *Vavřincově*, jež naplnila se znenáhla bezmocným hněvem na panství kazatele, jenž z osvoboditele stal se tyranem, tvrdilo se o něm netoliko, že je to kněz málo vzdělaný, ale i člověk špatné pověsti[4]) — než i tu pohříchu nevíme, o jaké zkušenosti opírá se toto odsouzení, či je-li podstatné vůbec. Ale byl to

jistě tento muž, jenž připravil Prahu na cestu revoluce, na cestu, která umožnila spolek s Táborem Žižkovým, spolek, jenž dal Praze během r. 1420—21 tak velké úspěchy a učinil ji první mocí v zemi. Bylo třeba smrti jeho, aby se Praha propracovala k jiné politice, aby v celé situaci v zemi nastal zásadní obrat. Ten znamenal konečně také, že je konec spolupracovnictví Žižky s Prahou; dokud byl mocen v Praze Želivský, stáli oba ti tvůrci revoluce sobě po boku, tak jako po prvé po boku stanuli dne 30. července 1419.

2. PRVÝ ZÁPAS REVOLUCE S MYŠLENKOU DOHODY.

(Útok na novoměstskou radnici a bouře po smrti královč. — Žádosti sněmu panského a Pražan, zaslané Zikmundovi. — Zikmundův dosavadní poměr k české otázce; jeho úmysly a prvá rozhodnutí. — Pobouření venkova, pražský zápis proti revoluci, ovládnutí Vyšehradu Žižkou, útok Starého Města na královské. — Příměří z 13. listopadu, zatímní porážka revoluce. — Odchod Žižkův z Prahy, cíle jeho.)

Porozumíme nyní lépe významu vystoupení Žižkova po boku Želivského dne 30. července 1419: v Žižkovi našel nebo snad vychoval si Želivský oddaného stoupence, jenž byl ochoten pomoci hněvům jeho a rozčilení vší Prahy husitské k vítězství násilím. Historie převratu z 30. července je známa:[1]) po prudkém kázání u P. Marie Sněžné, v němž Želivský brojil proti konšelům, nedávno králem v Novém Městě dosazeným, vydalo se procesí jím vedené, tentokráte však ozbrojené (Želivský konával taková procesí již dříve), ke kostelu sv. Štěpána, kam vynutilo si vstup násilím; v kostele sloužena mše a podávána svátost oltářní pod obojí;[2]) potom se dav obrátil k novoměstské radnici, chtěje osvobození vězňů, chovaných ve vazbě pro přestoupení zákazů církevních z poslední doby. Když to bylo odmítnuto, vrhl se ozbrojený zástup na radnici. Konšelé, pokud se nezachránili útěkem, byli pobiti, smetáni z oken na ulici a tam těla jejich masakrována rozvášněným davem — zatím co Želivský s monstrancí v ruce pobízel k dokonání bohulibého díla. Divokost té scény vražedné prozrazuje, jaká fanatická, přímo šílená

zuřivost lomcovala davem; že výbuch její byl ještě prost vší zištné myšlenky, víme ze zprávy, že šaty a drahé pásy zabitých zůstaly nedotčeny. Žižka byl patrně vojenským vůdcem v tom aktu násilí — jeho jméno rozneslo se odtud po Praze a jistě i dále v zemi: odtud byl *vzat od lidu na slovo.*[1])

Krvavá revolta, jíž čeledín králův vystoupil proti autoritě královĕ, aby mocí prolomil zákaz podávati svátost pod obojí mimo tři k tomu určené kostely, vedla, jak třeba očekávati, k naprostému rozchodu Žižkovu s dvorem královým. Pravděpodobně i k tomu, že Žižka vstoupil do služeb povstalé obce, která ihned po činu zvolila nové konšely, mobilisovala do zbraně všechny sousedy i podruhy a zvolila si vojenské hejtmany, z nichž předním byl prý Žižka. Ale je možné i, že Žižka dosáhl přímluvou přátel mezi dvořany odpuštění králova, podobně jako dosáhla ho prostředkováním Staroměstských vinná obec novoměstská[2]) — taková již byla mravní i politická bezmoc králova. Král prý ovšem s počátku zuřil, ale o většině dvoru královského a o většině obyvatelstva pražského čteme, že prý měli radost z toho, co se stalo.

Po dvou nedělích král, jenž svou neschopností přispěl především k tomu, aby v zemi uzrála revoluce, která měla nakonec ohroziti trůn jeho, zemřel; dědice moci jeho v království nebylo — co bylo přirozenějšího, než že lid Želivského užil prvé příležitosti, aby vyčistil Prahu od stop Antikrista: vrhl se na kláštery a kostely, rozbíjeje obrazy i oltáře, varhany a drahé náhrobky, posmívaje se sv. ostatkům, bořil fary i hampejzy a konečně vrhl se na veliký klášter kartusiánský, stojící před jižní branou Malé Strany. Ale ještě se nevraždilo; mniši byli jen spílajícím davem vyvedeni na staroměstskou radnici, odkud jim konšelé pomohli k útěku; vyloupený klášter byl ovšem zapálen. Byl to prvý klášter, jenž padl v Praze bouři za oběť; jeho architektonická nádhera a německý jazyk mnichů to byly především, jež byly výzvou ke zkáze jeho. I v ty dny byl vůdcem rozzuřeného davu Jan Žižka, Žižka „se svými druhy“ (complices) — zdá se, že tu náš zpravodaj má na mysli jakoby stálý průvod nebo družinu pomocníků, která Žižku provázela a již později kronikář Vavřinec zve „družinou“, comitiva.[3]) Co dálo se v těch dnech od rozdivočilého lidu a chátry s ním smísené, nepotkalo se však již se souhlasem

husitské Prahy vesměs; naopak pozorujeme, jak měšťané staroměstští se starali, aby nedošlo k nejhoršímu, a brzo i královna a páni učinili patrně vše možné, aby obnoven byl pokoj a aby jednáním sněmu panského s králem Zikmundem upravena byla nejen dědici trůnu cesta k nastoupení vlády, ale i aby nalezen byl způsob, jak vyhověti reformně-náboženským požadavkům české obce národní.

* * *

S těmito požadavky třeba se seznámiti — poučují nás zajisté, jaké stanovisko zaujímala většina země nebo aspoň politicky rozhodující vrstvy její v kritické chvíli a jaký byl poměr politického národa českého k novému králi a k budoucnosti. Nevíme pohříchu, kdy sešel se sněm, na němž formulovány požadavky, jež diktovala situace a jež král měl zvláštním listem majestátním stvrditi (lze hádati nejspíš na prvou polovici září), nevíme také, šlo-li jen o sněm panský či měli-li v jednání podíl také vladykové a svobodná města. Z dvou versí, v nichž se nám artykule žádostí zachovaly,[1]) třeba soudit, že soupis žádostí, vypracovaný pány, byl předložen zástupcům měst Pražských, kteří jej doplnili jménem stavu městského. Praha již tu (ale nezdá se nikterak, že by šlo o nějaké novum ústavní) jeví se politickým faktorem veliké síly.

V popředí artykulí stojí ovšem *žádosti náboženské:* svoboda zákonu božímu a slovu jeho. To znamená, jak ze souvislosti zřejmo, že se žádá především svoboda kalicha, jak ji povolil již král Václav,[2]) a to patrně tak, aby každý kněz, podle žádosti věřícího, podával buď pod jednou nebo pod obojí a aby zakázáno bylo kaceřování jinak smýšlejících, stejně jako M. Husa nebo M. Jeronyma[3]) nebo „Wiklefů" či „Husů" vůbec. Nejdůležitější je postulát s tím související, aby papež byl požádán od krále, arcibiskupa i vší obce zemské, aby kalich byl v zemi povolen, nebo aspoň, aby papež dopustil odvolání k budoucímu koncilu. Odtud vyplývá jasně, že země svou zásadní při o kalich chtěla řešiti *v dohodě s církví,* nevzdávajíc se naděje v dohodu takovou; k pokusu o nové vyjednávání s Římem v tom směru mohl král Zikmund dobře svoliti. Prakticky povážlivější a dalekosáhlejší byly žádosti další, aby kněží právem světským, zbožím a platy a lidmi nevládli, ale od světských lidí potřebu podle zákona božího

měli a aby vymýtěno bylo všecko svatokupecké podávání svátostí za peníze. I půhony ven ze země na českého duchovního[1]) nebo jiné trestné zásahy papežské do Čech adresované i provisní listy papežské, rozdílející duchovní beneficia v zemi, měly podrobeny býti českému „placetum regium", t. j. zkoumání přípustnosti skrze krále a pány; příbuznost těch žádostí se skoro soudobým zápasem ve Francii je patrná. Zde jde ovšem o víc, o stanovisko druhého z pozdějších čtyř artykulů pražských, jde o požadavky, jimž vyjíti vstříc znamenalo by převrat nedozírného dosahu v poměrech dosavadních — uvažme, že dobrá třetina všech statků zemských měla býti odňata (byla-li totiž žádost vskutku tak chápána) dosavadním držitelům! — i o velmi radikální zásah do práv a prakse kurie římské. Žádosti tak odvážné a tak široce formulované Zikmund schválení dáti nemohl; mohl nanejvýš slíbiti, že i v tom směru vyjde oprávněným žalobám, pokud možno, vstříc. Dva poslední kusy povahy náboženské[2]) jsou posunuty až téměř na konec podání: budou-li v zemi bludy proti víře, nechť šiřitele jejich vyslechne a poučí universita podle písma svatého; kdo naučení odmítne, budiž potrestán. Princip Písma, jako snad jediné normy pravé víry, je tu nepřímo vysloven patrně: universita husitská, nikoli úředníci arcibiskupovi, má moc o pravověrnosti rozhodovati! Vzpomeneme-li, že husitská synoda svatováclavská z r. 1418 zamítla zásadu, že je věřiti jen to, co je v Písmě, a kázala zachovávání církevních obřadů i poslušnost k představeným duchovním, zdálo by se, že panský sněm zaujal stanovisko mnohem radikálnější. Ale je otázka, smíme-li ten v základě heslovitý soupis požadavků vykládati tak úzce; a priori je málo pravděpodobné, že by páni šli dále než universita sama před necelým rokem; pozorujeme také, že podobně jako v snesení z r. 1418, chybí i v sněmovních žádostech jakákoli zmínka o přijímání dítek i výslovný požadavek svobodného kázání; za to žádost z r. 1418, aby nebylo zakazováno čtení či zpívání evangelia a epištol (při mši) jazykem českým, mezi požadavky panskými najdeme.

Žádosti ostatní, celkem jen asi 4—5 kusů, týkají se již otázek světské povahy: z nich vytkneme artykul proti cizozemcům (ovšem i duchovním) v úřadech zemských a *proti* Němcům a *němčině* v úřadech měst svobodných. Šlechta jistě nesla těžce, že v městských soudech,

s nimiž měla nejednou co činiti, vládla výhradně nebo převládala němčina; odtud požadavek, aby Čechové měli první hlasy v soudech všude, a v městech, „kdežby Čechové mohli a uměli vlásti", nebyli v úřad sázeni Němci. Národnostní protiva českého venkova a německého města, snaha česká o prvé místo i v městech, pokud to (jak rozumím) dovolují poměry, krátce kus národně-jazykového napětí, jež mělo státi se spolu jednou ze živných složek bouře, vystupuje tu velmi zřetelně. Jiný kus žádosti tlumočí obavy, jež vzbudilo vědomí o Zikmundově nehospodárnosti: aby nebyli utracováni pokladové království českého, ode dávna pro obecné dobré shromáždění (lépe by snad bylo: králem Václavem shromáždění), leč pro dobro země a s radou panskou, tedy cestou ústavní.

Co k žádostem připojila obec Pražská, nepřekročuje míru zájmů čistě městských. V čele jest obava, aby král netrestal násilí, k němuž došlo po smrti Václavově („ty věci, kteréž sú sě v nově od obce staly v městě") a aby potvrdil, co v té době konšelé učinili a přikázali. Nevíme pohříchu, oč tu jde; dokument náš ujišťuje, že co nařízeno, stalo se pro obecné dobré a není nijak proti cti a právu Král. Milosti. Ostatek žádá se pouze, aby nebyly zřizovány zrušené nevěstince a aby zavedena byla kontrola na židovské půjčky na zástavy; bude-li každá zástava zvláštní komisi ukázána, přestane donášení kradených a uloupených věcí židům a tím přestanou i loupeže. Je dost zajímavo, že i jeden z artykulů výše položených končí se žádostí, aby král stavil války pánů mezi sebou.[1]) Zřejmo, že celá akce petiční děje se jakoby v přesvědčení, že s nastoupením nového krále má přibýti, nikoli ubýti bezpečí a pokoje v zemi. „Artykulové tito podáni buďte králi našemu novému, pánu milostivému", dí se v nadpisu. V projevu nenajdeme, jak je ostatek přirozeno, stopy myšlenky, že by se počítalo s možností, že by situace vyvinula se v revoltu proti dědičnému králi. Jen dalekosáhlá povaha některých žádostí dávala tušiti, že dohoda s králem nebude snadná; postuláty náboženské takřka naznačovaly, že prozatím, do rozhodnutí papežova nebo příštího koncilu, chce země dalekosáhlou autonomii po nejedné velmi důležité stránce církevního života.

* * *

Kronikář *Vavřinec* nám ku podivu o tomto sněmu nepověděl nic a zamlčel také, jak zněla odpověď králova. *Jak se rozhodne Zikmund?* Byl zpraven jistě mnohonásob o českých poměrech, ba co víc, byl od let, osobně i politicky, jimi všestranně zaměstnán. Byl přece svědkem procesu Husova v Kostnici a sloužil v dlouhém trvání koncilu oddaně a vytrvale nejen myšlence odstranění zhoubného schismatu v církvi, ale i pronikavé opravě církve ve hlavě a v údech; nebylo věru vinou jeho, že toto úsilí, jež bylo státnickým pendantem Husovy vzpoury, podlehlo na koncilu sobectví prelátů a politickým žárlivostem národních stran. Není pochyby, že všechny ty snahy Zikmundovy byly zároveň kusem a plodem jeho české politiky, jako přirozeného dědice království: chtěl cestou nejúčelnější a nejsprávnější staviti zlořády, proti nimž v Čechách zdvihaly se hněvy vždy vášnivější. Koncil však nedovedl hledati lék leč v zakročení mocenském: zahrnoval Zikmunda stížnostmi na bratra jeho krále Václava a na české pány, že straní těm, kteří nepřestávají v Čechách hlásati bludy Husovy a Viklifovy, těm, kteří berou kněžím platy, vyhánějí je od beneficií, mrzačí, ba i zabíjejí, těm, kteří slavné učení pražské, jeden z velkých klenotů celého světa, proměnili v místo spuštění; hromadil nářky na obecné povstání národa, jež ohrožuje zkázou nejen hodnoty duchovní, ale samo království a světskou moc jeho. Koncil by byl nejraději zakročil sám a přímo: chtěl vydati slavnou klatbu na krále Václava a na heretiky v zemi jeho; podle představ jeho měl to býti Zikmund sám, jako král římský přirozený ochránce a advokát církve, jenž měl vésti křížové vojsko ze všeho křesťanstva proti vlastnímu bratru. Zikmund dovedl ovšem ubrániti se žádostem a výzvám toho druhu: za to sliboval, že učiní vše možné, aby bratra přiměl k obratu a podporoval jej v snaze jeho o vykořenění bludů; konejšivě upozorňoval, že většina země je pravé víře oddána věrně,[1]) že král Václav „není nakvašen tú věcí“, ale může zbloudilé navrátit k řádu křesťanskému. A Čechům a králi Václavovi v listech velmi důrazných (psaných, mimochodem řečeno, krásnou češtinou) psal opětovně, stavě na oči nebezpečí situace a ujišťuje o své zvláštní lásce ke království, jehož je dědicem a k němuž jej vábí sladká paměť rodné půdy; varoval před rozdělením země na dvě strany proti sobě se buntující,[2]) doličoval svou nevinu v odsouzení Husově a vystříhal

před roztržkou se vším křesťanstvem, vyznávaje, že zůstane věren církvi, „tomu řádu, kterýž sú nám děd a otec a naši milí předkové po sobě zůstavili". A králi bratru (o jehož nedůvěře k sobě byl dobře zpraven) omlouval se, že nebude moci dále zaň prositi ani ho dále za bratra míti, neostane-li ve víře, v níž byli předkové, a nevyčistí-li, což je bludného v jeho zemi a co nabývá vždy hroznější a skandálnější povahy, takže se péro zdráhá připomínat všechno to nelístostné pronásledování kněžstva pravověrného, jež prý lze srovnati snad jen s časy Faraonů nebo pohanského řádění proti křesťanům. Třeba, psal, vystříci se budúcího nebezpečí a hanby království, nepřipustiti, aby církev svatá vstala proti vám, jakožto přátelóm kacířské zlosti, aby zbavila poddané vaše všech přísah věrnosti a vydala světskou ruku a kříž proti vám a těm, kteříž by vám pomáhali: tehdy bychom nemohli nechati ani trpěti tak veliké hanby a ohavnosti . . .[1])

Ze všeho je zřejmo, že nastoupení krále Zikmunda musilo znamenati pronikavou změnu ve vývoji českých věcí. Král Václav sic dal se v poslední době na cestu, kterou žádal Zikmund (a kterou asi vnucovalo již Václavovi samému poznání o nebezpečí rodící se revoluce), vystupuje dosti energicky proti propagandě novověrců; zdálo se vskutku, že pevná vůle stačí, aby zemi vrátila pokoj,[2]) když tu náhle vzpoura Nového Města a divoké násilnosti davů a chátry po smrti krále Václava, jež nedovolily ani poctivý pohřeb těla královského, ukázaly novou tvář situace.[3]) Výtržnosti tohoto druhu byl Zikmund jistě odhodlán mstíti nelítostně — ale jak zachovati se k žádostem, jež podávala novému králi v důvěře a způsobem ústavně bezvadným většina země, k žádostem, jež znamenaly de facto vzepření se autoritě koncilu a hrozily nebezpečím sektářské secese Čech od církve obecné? Zikmund měl přes své mnohé vady osobní i mnohé dobré vlastnosti, v tom vysoké mínění o svých povinnostech vladařských, tedy i o své povinnosti, aby jako král římský a jako monarcha vůbec chránil autoritu církve (třebas asi mínění jeho o zlořádech v církvi nelišilo se mnoho od husitského), měl jistě i nejlepší vůli vrátiti vlasti, boji rozdělené a ohrožené, pokoj žádoucí. Ale problém, před nímž stál v té chvíli, přesahoval i největší diplomatické schopnosti. Musil počítati s tím, že jistý díl české společnosti netají se nedůvěrou k němu, na němž, ať právem či neprávem, ležel stín upálení Husova, že

k nedůvěře pojí se obava všech věrných kalichu, že bude chtít násilím vyrvat jim ze srdcí, co se stalo již pokladem jejich; někde působily i hněvy z dob před šestnácti lety, kdy král uherský vládl tvrdě v Čechách místo jatého Václava, nebo i vědomí o jeho nespolehlivosti a světáckosti, jež uráželo zejména v mravně rigorosním prostředí husitském. Mohl ovšem počítati i s přáteli, snad víc s Němci než Čechy (s Němci, kteří v husitství musili patrně postřehovati přízvuk protiněmecký), ale i mezi Čechy s těmi, kdož po zhoubné svou mdlobou vládě Václavově přáli si konečně opravdového krále, těmi, kdož viděli, že věci v zemi spějí k rozvratu nedohlednému a v Zikmundovi spatřovali zachránce, i s těmi konečně, kdož doufali, že s radou pánů kalichu oddaných podaří se najíti cestu, jíž by se žádostem sněmu panského vyšlo, pokud jen možno, vstříc a zároveň byly ztrestány a umlčeny živly revoluční.

Ale prvé rozhodnutí, jež padlo v okolí jeho, nenasvědčovalo tomu, že by si byl král vědom plně vážnosti situace.[1]) Král totiž, ač byl volán opětovně ovdovělou královnou Žofií do země, podlehl radě, aby neodkládal připravované tažení proti Turkům do Bulharska a teprv potom aby se odebral do Čech ujmout se trůnu. To znamenalo, že řešení české otázky bylo odloženo na dlouhé měsíce a znamenalo zároveň nebezpečí, že v Čechách tendence revoluční nabudou převahy nad přáním kompromisu. „Vykořeniti kacířství" v Čechách byl král odhodlán jistě[2]) — ale jakou cestou dosáhnouti tohoto cíle, zdálo se snad starostí prozatím nenaléhavou. Pokud známe jeho vzkazy do Čech, nemluvily nikterak o vykořenění herese; prozrazovaly naopak, že si je vědom toho, že třeba konejšiti rozbouřené mysli a smírným a slibným slovům dáti přednost před hrozbami. Ale je možné, že tu šlo jen o taktiku, která čekala na příležitost, až bude možno odložit masku zcela.

Z historického výkladu, napsaného později neznámým, ale patrně dobře informovaným autorem pro koncil basilejský,[3]) dovídáme se, že Zikmund poslal z Uher, kde byl zaměstnán válkou s Turky, poselství, vyzývaje Čechy k zachování pokoje a svoluje k tomu, aby platilo nadále v otázce kalicha, co dovolil král Václav. Vzkazoval, že chce vejít v království své v pokoji, svolati pak velký sněm osob světských i duchovních a po uvážení všech rad vznésti věc k stolici

apoštolské. Kdy asi došly do Prahy ty a podobné vzkazy a rozkazy královy, nevíme, ale podle citovaného pramene to mohlo býti až v říjnu[1]) — na čem záleží, je, že i úřední vyhláška o vůli královĕ, sdělená po bouři listopadové městům pražským[2]) potvrzuje, že král zaujal prozatím totéž stanovisko, z něhož vycházely žádosti sněmu panského: aby totiž přestalo všechno násilí v sporech o kalich, „než kto milost má, ten přistúpaj". Teprv po svém příchodu a po poradě s církevními i světskými autoritami („s knížaty, s pány i s vámi městy") chce, jak vzkazoval, učiniti rozhodnutí definitivní. Bouře, jež dějí se v Praze a v městech s ní spojených, zvláště kostelů a klášterů boření, bití obrazů a oltářů, sbírání lidu bez svolení vrchnosti, vyhánění mnichů, jeptišek a nemilých sousedů městských, káral ovšem přísně, ukládaje královně, aby je stavila mocí, i kdyby všechny poklady královské v zemi na to měla vynaložiti. Ty a podobné projevy jistě přispěly k tomu, že většina země, za kterou promluvil sněm zářijový, byla ochotna, dalšího vyjednávání s králem, po případě s církví, v pokoji vyčkati. Rozhodnutí Zikmundovo, že vladařství za jeho nepřítomnosti má vykonávati ovdovělá královna Žofie, kalichu přející, a že předním úředníkem zemským, nejvyšším purkrabím, byl rovněž kališník horlivý, pan *Čeněk z Vartenberka*, mohlo také důvěru v dohodu s novým králem posilovati.

* * *

Ale naproti této Čechii o dohodu s církví a se Zikmundem — ne asi bez rozpaků a obav, ale v dobře uváženém zájmu země — usilující, stála Čechie jiná, táborsko-valdenská, jež, jak víme, opírala se o drobné měšťanstvo v Praze, zejména v Novém Městě a v několika městech královských, na venkově pak v některých okresech i o lid selský, vychovávaný od dvou tří let kazateli rázu Želivského k myšlence nasaditi všechno pro svobodu toho, co mu líčeno bylo jako zákon boží, jako jediný záslib spásy. V Praze po prvé odvážila se tato druhá Čechie, vedená Želivským a Žižkou, užíti násilí, sáhnouti k vzpouře — podaří se většímu politickému rozmyslu či hmotné moci strany druhé sjednotit zemi v požadavcích slušných a dosažitelných, zabránit bratrovražednému boji, staviti hrozící revoluci? To byla otázka, jež v těch dnech po smrti královĕ stanula v popředí

veřejného života země. Napětí bojovné na venkově, ač myšlenkově bylo založeno ještě radikálněji než v Praze Želivského (slyšíme jednou,[1]) že chtělo vůbec odříci se církve římské a dáti zemi vlastní novou ústavu církevní a nového pána), nepomyslilo dosud na násilí zbrojné většího rozsahu; shromáždění na horách byla jen schůzkami zbožných procesí poutníků, mužů, žen i dětí; dosud jen výjimkou došlo v několika málo městech k útoku na kláštery žebravých mnichů, nad jiné nenáviděných. Ale zprávy o smrti králově a o tom, co se stalo v Praze před ní a bezprostředně po ní, musily dodati odvahy i venkovu; nová shromáždění na horách nebyla již pouze zbožnými besedami, kde lid zpovídal se ze hříchů a přijímal v uctivosti svátost oltářní pod obojí, ale stala se tábory strany, snášející se o program akce, na nichž volalo se k meči a povstání. A zároveň snažil se kacířský venkov takto se organisující, podat ruku Praze s ním cítící, vkročiti do Prahy, třebas jen ve zbožném procesí — to ovšem nemělo vylučovat, aby venkovští hosté neosvědčili svou solidaritu s pražskými souvěrci prozatím třebas jen rozbíjením obrazů a oltářů v kostelích a klášteřích.

K takové venkovské návštěvě Prahy došlo po prvé 29. nebo 30. září, po velikém shromáždění na Křížkách, kde byla se sešla procesí z daleka, z Plzeňska, Bechyňska i Prahy samé a kde plzeňský kněz *Koranda* mluvil o potřebě chopiti se zbraně proti kozlům na vinici Páně.[2]) Byl na Křížkách i *Žižka*? Pravděpodobně ano (*Eneáš Sylvius* to tvrdí výslovně) a pravděpodobné je, že tu výzvě Korandově přizvukoval zvlášť horlivě: to, co navrhoval Koranda, bylo zajisté jen obranou myšlenky, jejíž účinnost byl Žižka sám již skutkem osvědčil.[3]) Byl přece voják a především jako voják chtěl sloužiti zákonu Páně. Shromáždění na Křížkách prozradilo názorně, jak nebezpečné je revoluční rozčilení venkova i co má přívrženců v Praze; odtud si vysvětlíme zápis z 6. října, jímž přední páni husitští i katoličtí, mezi nimi ovšem pan *Čeněk z Vartenberka*, ale i *Viktorin z Kunštátu*, zapsali se spolu s ostatní šlechtou, preláty i městy, v tom především se Starým Městem pražským, ku pomoci královně. Staré Město formulovalo zápis tak, že čelí k svobodě zákona božího a obraně cti království a národa českého — proti každému, kdo by sahal na ně mocí proti právu a řádu zemskému.[4]) Nevíme, přistoupi-

lo-li k zápisu i Nové Město pražské — ale jaký byl poměr jeho k úsilí obce zemské o zachování pokoje, úsilí tak okázale za službu zákonu božímu vyhlášenému, ukázalo se po necelých třech nedělích: dne 25. října 1419 obkličuje obec Novoměstská „s Janem Žižkú, někdy čeledínem krále Václava", královský hrad Vyšehrad a „dobyvše ho, dvořany Němce královské sehnali". Tak a tuším správně chápe jeden z pozdních rukopisů *Starých Letopisů*[1]) poněkud nejasnou zprávu, již o události zapsal *Vavřinec*. Nové Město Želivského ujímá se tu tedy znovu akce a znovu je Žižka vojenským vykonavatelem jejím; že ovládnutí mocného hradu králova, stojícího nad samým městem, mělo bezpečí jeho pro všechny případy zajistiti, nepotřebuje výkladu. Byl to, rozumí se, zase čin vzpoury a porušení pokoje nedávno smluveného; podnětem snad byla okolnost, že strana královny Žofie (té královny, jež se byla tolik o pokroky husitství zasloužila) vedením pana Čeňka z Vartenberka opatřovala novými posádkami hrad pražský a Malou Stranu. Obě strany chtěly se pojistiti proti sobě: patrný důkaz, že tu stály proti sobě dva programy, dvojí Čechy: jedny chtěly o kalich dohodovat se se Zikmundem, druhé chtěly revoluci proti králi. Tak si vysvětlíme, že zbrojení královských mělo brzo vésti k vojenské akci, jíž stálo tentokráte v čele *Staré Město*, záslib z 6. října zradivší (tak vratká byla i v něm vůle čelit revoluci), t. j. k útoku Pražanů na Malou Stranu dne 4. a 5. listopadu *Eneas Sylvius* dí, že se bojovalo tenkrát pět dní. To byl prvý boj většího rozměru, jenž rozpoutal se mezi stranami, ba bylo by lze říci, bylo to již vypuknutí války; pozoruhodno je, že v něm v prvé řadě jest angažována obec Starého Města. Ale ku podivu právě v tom zápase se jménem Žižkovým se nesetkáme; útoku Pražan velí jiný válečník, který od té doby a snad již dříve požíval pověsti předního vůdce Čech táborských, *Mikuláš z Husi*.[2]) Žižka snad nebyl přítomen proto, že jeho péči byla svěřena pevnost vyšehradská. Neslyšíme-li jeho jména v bojích o Malou Stranu,[3]) slyšíme v těch dnech po prvé jména několika bojovníků táborských, která potom dlouho měla vyslovována býti vedle jména Žižkova: pana *Břeňka z Riesenberka* či *z Dolan*, zemana *Chvala z Machovic* a *Kuneše* bratra jeho.[4]) Ti stáli totiž v čele houfu táborského, jenž razil si cestu z Plzeňska k Praze; někteří páni se jim postavili jménem vlády královské v cestu se zbrojným li-

dem, ale byli (4. listopadu) poraženi. Vítězové byli v pondělí 6. listopadu radostně přijati v Praze — tu po prvé mohl Žižka setkati se s branným oddílem, jenž brzo měl se státi jádrem malé armády jeho.

Ale ještě jednou měla myšlenka pokoje a rozvahy zvítěziti nad sklonem k revoluci. Město pražské bylo sic již patrně vstoupilo v úmluvy s několika městy venkovskými, kde dostalo se k moci táborství,[1]) ale jeho branné vystoupení proti královně zahrnulo je listy opovědnými, podepsanými neméně než 35 pány, víc než stem rytířů a panoší (v tom ovšem i šlechtou ke kalichu se hlásící, ale i řadou německých služebníků Zikmundových) a několika městy královskými (s většinou německou); působilo jistě i přátelské domlouvání pánů husitských, hlásících se k poslušnosti královny, podobně asi i mistrů universitních, snad i známé nám vzkazy Zikmundovy, publikované úředně, že nemá nikdo býti tisknut od přijímání kalicha, dokud po příjezdu králově otázka náboženská nebude rozřešena řádně podle rady a naučení všech k tomu kompetentních.[2]) Velká část měšťanstva, zejména staroměstského, přála si pokoje, podléhajíc výzvám k revoltě jistě jen pod nátlakem, živeným vášnivými kněžími rázu Želivského[3].) Příchody divokých zástupů, přicházejících ve zbrani s ženami a dětmi z českého jihu (jako byl na př. poslední z 6. list.), řádění jejich proti kostelům, klášterům, oltářům a obrazům musily střízlivější živly utvrzovati také v touze po svatém pokoji. Tak podařilo se smluviti dne 13. listopadu dlouhé příměří skoro na půl roku (do 23. dubna 1420). Královna a páni se zavázali, že v městech pražských a pokud možno i v ostatním království chtí brániti zákona božího a svobody kalicha, obec pražská pak, že nedovolí bořit kláštery a kostely a rozbíjet obrazy. Vyšehrad bude postoupen zpět královským.[4])

* * *

Kdo nepodrobil se míru pracně dosaženému, kdo dal najevo okázale svůj nesouhlas, byl pan *Břeněk Dolanský z Riesenberka*, pan *Valkoun z Adlaru*[5]) a s nimi zase *Žižka*. Zde máme prvou příležitost seznámiti se bezpečně s Žižkovým stanoviskem, poznati, co chtěl a jakým byl. Vidíme, že není možná chápati Žižku tak, jako by prý obrana vlasti nebo zavedení právního pořádku v zemi byla hlavním účelem, jejž měl nezvratně před očima:[6]) vidíme, že vůle většiny a

mír zemský nebyly mu, aspoň v této chvíli, statkem tak cenným, aby mu podřídil své lásky a nenávisti. Co chtěl? Chtěl s panem Břeňkem vésti boj dále, „odmítaje mír s královnou a pány a jinými královskými, jakožto nepřáteli Boha a zákona jeho“.[1]) Za jaký program? Svoboda kalicha to mohla býti sotva, kdyžtě příměřím z 13. listopadu byla, lze říci znovu, třebas prozatímně zaručena; kdyby měla býti v budoucnosti Zikmundem ohrožena, věděl Žižka jistě, že do boje za ni vstane větší část země. Předpokládal snad, že k boji o kalich dojde přece, že nemožno důvěřovati Zikmundovi, když bylo nutno vystoupit proti Václavovi a že je tedy žádoucno, aby on se stejně smýšlejícími připravoval jaksi zápas, jenž je nezbytný?[2]) To je jedno z možných řešení. Ale jiné, jež se zároveň namítá, a jemuž to, co učinil Žižka 30. července, ve dnech po smrti králově i 25. října, více nasvědčuje, je, že to, zač chtěl bojovati, byl od počátku cíl dále jdoucí než byl program osvobození slova božího, jak jej chápala synoda pražská z dnů svatováclavských r. 1418 nebo sněm panský o rok později, že svým vyznáním víry náležel k radikálům táborským, kteří pravdu svou chtěli uplatniti nikoli smírným jednáním, nýbrž mečem, jsouce si asi vědomi, že jejich výklad zákona božího neuzná nikdy nejen Zikmund, ale ani Čechie, řídící se slovem university. Výklad tento může se opříti o skutečnost, že smírem z 13. list. byly dosavadní násilné akce strany táborské v Praze, akce vedené především Žižkou, odsouzeny a znemožněny; vrácení Vyšehradu královským, jehož pomáhal dobýti Žižka, bylo přímo osobní porážkou jeho.[3]) Proto rozhodl se Žižka vyjíti z města, jej opouštějícího a zrazujícího, aby mohl pokračovati v díle svém na místě a za okolností příznivějších. Doufejme, že další pouť po boku Žižkově dá nám poznati, v které versi je více pravdy.

3. ŽIŽKA V CHILIASTICKÉM PROSTŘEDÍ PLZEŇSKÉM. PRVÉ BOJE JEHO NA JIHU.

(Situace Plzně. — Kazatel Koranda; věroučné a chiliastické zásady jeho; vliv jejich na Žižku. — Program vykořenění hříchů a hříšníků. — Odchod z Plzně. — Boj u Sudoměře. — Tábor a jeho nové bratrstvo. — Nová násilí táborská na jihu. — Proti pojetí Tomkovu.)

Žižka šel „se svým průvodem" *do Plzně.* Připojil se k houfu táborskému, jenž si pod vedením pana Břeňka z Riesenberka a obou bratří Chvala a Kuneše z Machovic, se Žižkou, jak se zdá, ode dávna spřátelených, probil v posledních dnech s takovou energií cestu do Prahy a po příměří musil město opustiti. Plzeň, jedno z předních měst královských v zemi, byla působištěm již tenkrát pověstného kazatele *Korandy:* jeho vlivem byla část obce nábožensky zrevolucionována v duchu táborském; s pomocí Korandovou podařilo se asi brannému houfu Břeňkovu opanovati ji bez boje a rozumí se, očistiti ji podobně bezohledně, jako byla v posledních měsících čištěna i Praha: měšťané staré víry byli z města vyhnáni, zbořeny všechny kláštery a kostely a fary v předměstí.[1]) Městská pevnost stala se výbornou oporou pro výpady a podobné očistné expedice do okolí a zároveň ovšem pro boje se straníky pražské vlády, mezi nimiž vynikal útočností pan *Bohuslav ze Švamberka,* mladý činuchtivý muž ze starého panského rodu na Plzeňsku,[2]) o němž ještě mnoho uslyšíme. Konečně uzavřeli královští v Praze umlčeti nové sídlo vzpoury mocí: Plzeň byla někdy v prosinci nebo lednu obležena. V únoru 1420 vyčítá král Zikmund ve svém listě z Vratislavě tři města v Čechách, v nichž usadili se a vládnou Viklifisti: *Plzeň, Písek a Hradec Králové.* Je zjevno, že těmi Viklifisty nové víry, před jejichž podporou král varuje, nemíní přívržence kalicha vůbec, nýbrž radikály typu táborského.[3])

Žižkovo prodlení v Plzni prodloužilo se na pět měsíců — po celý ostatek života nebyl Žižka již nikdy tak dlouho připoután k jedinému místu. Okolnost ta není nedůležitá: po celou tu dobu stál Žižka pod vlivem fanatika rázu Korandova a měl, po Želivském, novou příležitost nasytiti se jeho *blouzněním chiliastickým.* Známe Korandu poněkud již z listu *Křišťanova* z r. 1417,[4]) v němž jej, již tenkrát

kazatele plzeňského, jménem university přední mistr její a přítel Husův zapřisahal, aby zanechal nebezpečných novot a netříštil jednotnou obec přívrženců kalicha. Křišťan psal o tom, jak do nedávna, kdykoli se ozvalo jméno Korandovo, všichni jen chválili a obdivovali jeho výmluvnost a jeho stálost v obraně pravdy. Ale jak brzo potom rozkřiklo se o něm po Praze i celém království, že vyhodil obrazy svatých s potupou z kostelů, že podává svátost oltářní nemluvňatům a opouští všechny řády kostelní, v církvi prvotní nedoložené. A s tím v souvislosti stěžoval si na horlivce, pohrdající vědou a universitou, kteří souhlasí s neučenými lidmi obojího pohlaví, nevěřícími v očistec, zamítajícími modlitby za mrtvé a vzývání svatých a ostatky svatých vrhajícími do hnoje. Řekli jsme, že tu zřejmě zračí se vliv lidových nauk *valdenských* na žáky Husovy a Jakoubkovy. Koranda patrně náležel k těm, jejichž živému a ohnivému duchu čím smělejší a radikálnější byla myšlenka opravné změny, tím byla vítanější. Jeho dílem bylo asi, že Plzeňsko vystupuje tak nápadně a tak záhy v popředí mezi duchovně zrevolucionovanými kraji Čech, on asi náležel k předním organisátorům demonstračních hromad na horách; provolání dané na Bzí hoře (jižně od Plzně u Blovic?)[1]) agitujíc pro velký meeting na Křížkách, vyzývá již 17. září k boji za osvobození lidu ode vší zlosti antikristské, pokrytské,[2]) k odvaze a nešetření životem v boji, a na Křížky vede také nedbaje dálky cesty a nebezpečí branného odporu od vládních oddílů vojenských, procesí z Plzeňska sám Koranda, aby tam pobízel lid znovu k násilí brannému. O jeho životní energii vydávají svědectví i jeho osobní příhody potomní, podobně jako o jeho myšlenkovém radikalismu, jenž v soudu protivníků ustálil se v přesvědčení, že jde o muže zvlášť nebezpečného, „člověka ďáblova".[3])

Podlehl-li kazatel tohoto temperamentu a té agitační schopnosti právě v době, o níž mluvíme, záchvatu blouznění chiliastického, lze si domysliti, jak mocně musila víra jeho a příklad jeho působiti v jeho okolí. Víme, že chiliastickými sny je mocně prostoupeno české hnutí náboženské, od *Miliče* a *Janova* počínaje, víme, že shlíželi se v proroctvích jeho *Jakoubek*, *Mikuláš z Drážďan*, *Želivský* a s nimi jiní a jiní[4]) — ohavnost spuštění je dovršena, v církvi někdy Kristově vládne Antikrist: zdaž neblíží se chvíle, kdy podle zaslíbení svého přijde

Kristus sám, aby zničil satana a založil království boží na zemi? Ve chvílích rozčilení a horečného napětí myslí, jako v těch měsících, kdy v očích kněží táborských stála temná otázka, zda jejich zanícení pro zákon boží nepotká se s vítězným násilím Antikrista, mohla blouznivá víra, že toho Bůh nedopustí, že zakročí sám a stvoří rázem svět nový, v němž věrní jeho budou povýšeni a protivníci zahubeni, dáti i malému houfu „věrných" sílu nadlidskou. Netřeba při tom předpokládati, že u hlasatelů nového evangelia šlo o záměrný taktický postup a cíl: soudím naopak, že o pravdě svých proroctví byli přesvědčeni; duchem žijíce víc ve světě bible než na tomto světě, bezpečni sebou, že jsou svou oddaností k zákonu božímu žáky a apoštoly vůle Kristovy, věřili, že jich a jejich situace musí se týkati tajemné zásliby Apokalypsy nebo proroka Isaiáše, jejichž obrazy a jejichž lícněmi velkého převratu, jenž bude časem pomsty nad všemi nevěrnými, živila se denně jejich vzrušená fantasie. Právě skutečnost, že byli o pravdě bezprostředně nebo v krátce nastávající zázračné pomoci boží přesvědčeni, dodávala jim tu vším zhrdající odvahu, již můžeme nazvati šílenou, protože vskutku byla plodem blouznění.

Naproti tomu jest připustiti, že velmi záhy dostala se ve spojení s chiliastickými proroctvími v popředí myšlenka, která vycházela víc z konkretní situace přítomnosti, t. j. úvaha, zda není žádoucno a zda by nebylo v duchu a smyslu samého Ježíše Krista, aby sestoupení jeho na svět k soudu nad protivníky jeho bylo mu oddanými vyznavači jeho *již připraveno*, zda by neměli býti pomstou krvavou vyhlazováni *hned* nepřátelé zákona jeho, zda by meč věrných neměl již v této chvíli dopadnouti na hlavy hříšníků? Byl tu zajisté již shromážděn v okolí Korandově nemalý počet ozbrojených „bratří" a „sester", kteří všichni chtěli státi se bojovníky za zákon Páně; vůdcové jejich byli ukázali skutkem již dříve, že hoří touhou potírat mocí dílo Antikristovo. *M. Příbram* ve svých žalobných lícních chiliastického deliria má sice za to, že myšlenka ujmouti se přímo krvavého trestání všech hříchů a hříšníků zvítězila mezi Tábory teprve v té chvíli, kdy dny pro světový převrat Kristův stanovené (víme,[1]) že to byly dny mezi 10. a 14. únorem) minuly, aniž cokoli zázračného přinesla chvíle tak horečně očekávaná. Tomu však nepříčí se dohad, že plán takový zrál v mysli kněží rázu Korandova nebo

činuchtivých vojáků jako byl Žižka již dříve, a že právě v dnech pobytu plzeňského, ať již před či po zklamání z února, dozrál v ozbrojeném zástupu bratří, jež vedl pan Břeněk a zemané rázu Žižkova, *v pevný program.* Myšlenka na pravděpodobné boje příští s lidmi krále uherského jistě spolupůsobila, ale nevěřím, že by stála v popředí nebo že by chiliasmus vůbec byl jen jakousi chytrou mobilisací, jíž by mělo shromážděno býti co nejvíce věrných do boje se Zikmundem.[1]) Soudím, že původ i ráz všeho byl ryze náboženský, že potřeba vychovat lid boží a vyplenit hřích smrtelný byla myšlenkou vůdčí, že se při tom nemyslilo jen na situaci v Čechách, ale v duchu koncepce, jež blouznivý program stvořila, na celé křesťanstvo, na spásu člověčenstva. Bez rozčilení, jež živil hrozící zápas s mocným panovníkem, by snad ta duchovní bouře či spíše porucha duševní nevypukla, ale ona sama neměla na mysli zápas ten v prvé řadě; chtěla víc a nesla se výše; vzpínala se zajisté k samému Bohu, jménem jeho vrhajíc se do boje; i proto musila míti horizont širší, chtíti nápravě celého světa. A fantasie její naplňovala se čím dál tím více krvavými obrazy a příklady Starého zákona — ten Kristus, za jehož pravdu bojováno a jehož příští připravováno, měl ustoupiti se svým zákonem milosti prozatím do pozadí, aby nemařil nelítostné dílo pomsty.[2])

Víme, že Žižkova duchovního sluchu mohly se dotknouti výzvy vykořenit mečem zkažené kněze jako lotry a vlky již v letech dřívějších, že již dříve spojovány byly pobídky takové s nadějí chiliastickou, víme, jak vydatnou přípravou v tom směru mohla dáti Žižkovi kázání Želivského. Ale aby všechny ty prvé podněty a dojmy mohly slíti se v program živelné síly, naplniti ohnivě mysli a srdce, k tomu bylo třeba žáru, v nějž vzplanula chiliastická vise právě v době plzeňského pobytu Žižkova. Že Koranda stal se takřka veleknězem nové blouznivé víry, že právě Plzeň byla hlavním chrámem jejím, je dosvědčeno bezpečně: víme, že to byla Plzeň, jež měla býti předním z měst, vyhlášených za ostrovy spásy v nastávající záhubě ostatního hříšného světa, Plzeň, „město slunce". A z úst Korandových slyšíme také nejdalekosáhlejší věty, prozrazující skalopevnou víru v skutečnost, dosah a ohromnost převratu: po něm už nezbude, vykládal Koranda, na světě celém ani tolik zlých lidí, co je domů v Plzni,

po něm nebude třeba ani Písma svatého (bibli možno již dnes zahoditi), ani žádných kněh jiných, pravda bude zajisté v srdci každého a všichni budou vyvolení boží.[1]) V Plzni, v hlavní pevnosti bratří táborských — můžeme již zajisté obec Korandovu a Žižkovu tak jmenovati — nalezl jistě útulek větší počet kněží valdensko-táborské nauce oddaných: i jimi byly propagovány vidiny chiliastické, a to se zápalem a jistotou, již může dáti jenom blouznění, jsouce chtivě chápány dětinným lidem, jehož náboženská touha vybičovaná hrozbami a sliby kazatelů, chtěla býti také účastna jistoty spásy. Třeba vytknouti, že tak duchovně ovládnuta byla jen část města, ale za to úplně: když někdy v březnu 1420 část měšťanstva postavila se hrozebně proti novotným pánům města i kněžím jejich, zdráhali se Koranda, Břeněk a Žižka povoliti naléhání nespokojenců na čestnou kapitulaci: s „nevěrnými kacíři", s „protivníky pravdy" úmluvy neučiní! Teprve na rady přátel z Prahy do Plzně vypravených došlo k úmluvě s oblehateli, jíž byla zaručena Plzni svoboda kalicha a dovoleno všem, kdož dají přednost věrnosti k panu Břeňkovi, Žižkovi nebo knězi Korandovi před setrváním v obci, odejíti svobodně na jiné místo.[2])

Tenkrát, jak víme, učinili plzeňští měšťané a měštky, s Žižkou město opouštějící, co doporučovala nová nauka těm, kdož chtějí připojiti se k bratřím shromažďujícím se na horách: opustili své domy a pole a cenné věci snesše na rynk, zapálili je.[3]) Rozchod s marnostmi tohoto světa měl býti úplný, aby věrní mohli v důvěře vyčkati velkou chvíli, kdy Kristem promění se tvář světa. Srdce chvěla se tušením příštího zázraku a jeho blízkosti zdála se nasvědčovati i příroda: jaro bylo ku podivu časné, v březnu rozkvetly stromy, obilí dozrálo v červnu... O wiosno, kto cię widział wtenczas w naszym kraju!

* * *

Ta cesta malého zástupu asi čtyř set bojovníků, provázených kněžími, ženami a dětmi — 12 vozů a 9 koní jízdných bylo prý celou cestovní výzbrojí jeho[5]) — cesta ze ztracené velké pevnosti do neznáma, na „horu", kde jsou shromáždění „bratří", je podívanou dějinnou, u níž nemůže nezastaviti se v podivu historik. Musí si uvědomiti, že ten neveliký houf lidí nesl v srdci odhodlání obnoviti tvář světa, především země české, nelítostným vykořeněním všeho hříchu,

a urovnati tak cestu k nastávajícímu příchodu Kristovu. Musí si uvědomiti, že ten hlouček blouznivců učinil co třeba, aby přiblížil se synům božím, jak je chtěl míti zákon Páně, že opustil pro jméno Kristovo vše, zbavil se majetku, aby stokrát více vzal a obdržel život věčný. Neboť zásliby odměn časných i věčných, jimiž na tolika místech lákaly věřícího texty Písma, byly to jistě především, jež sílily nadlidské odhodlání jeho. Zdaž neřekl prorok *Isaiáš:* I budou choditi národové ve světle tvém, budeš korunou ozdobnou v ruce Hospodinově a králové cizozemští přisluhovati budou tobě . . .? Neuplynul ani rok a z toho malého zástupu byla moc, která hnala na útěk vojska králů a knížat. Nepochybujme, že to byla právě tato *duchovní výzbroj* lidí Žižkových a ovšem především vůdce samého, jež je učinila nepřemožitelnými, dávajíc hloučkům primitivně ozbrojeným a oděným vítěziti nad několikrát silnějšími v boji cvičenými sbory. Takového překvapujícího úspěchu dobylo 300 lidí Žižkových již za plzeňského pobytu, za výpadu proti tvrzi *Nekměři*, kde útok pana *Bohuslava ze Švamberka* vyzněl na prázdno — tu po prvé slyšíme, že Žižka užil vozů k ochraně malého šiku svého[1]) — a ještě podivnější bylo šťastné vyváznutí Břeňkova a Žižkova houfu z Plzně na Tábor si cestu razícího. Bylo to u *Sudoměře* dne 25. března, kde vrhly se naň dva houfy těžkooděné jízdy panské, prý přes 2000 mužů čítající — prvý to pokus moci královské zničiti v poli proslulého již v zemi vojenského vůdce revoluce a prvá její porážka. Pan Břeněk sic v bitvě, jež trvala od večera do noci (a v níž jistě prospělo Žižkovi i vtipné zvolení místa obrany), padl, ale Žižka mohl se svými druhého dne svobodně obrátiti se, kam zamýšlel.[2]) Není divu, že přítel a snad i nepřítel měli vítězství takové za zázračné a že ono posílilo a dotvrdilo víru Táborů Žižkových, že s nimi a za ně bojuje Bůh. Ten neúspěch nepochybné přesily lze snad vysvětliti jen tak, že zkušení žoldnéři byli přímo polekáni fanatickou divokostí, jíž sálalo oko a tvář kacířova, že couvali zmateně před silou, s níž se ještě nikdy nepotkali a v níž tušili něco démonického. Co snad v prostoduchém výkladu jejich jevilo se působením samého ďábla, bylo věrným druhé strany výrazem pomoci boží.

Hora, na níž vedl Žižka svůj zástup věrných, měla již biblické jméno *Tábor* — na horách dá se nám Bůh poznati, věřili chiliastičtí

blouznivci; proto zvlášť blízké bylo jim jméno té hory israelské, na níž podle tradice modlil se Kristus se svými učedníky, na níž zjevil se jim v nové slávě jako syn boží a na níž proneseno bylo slovo Petrovo: „Mistře, dobréť jest nám zde býti."[1]) Ale jak příznačné pro situaci! — hora u Ústí, jež nazvána Tábor, slula před tím *Hradiště*[2]) a hradby města kdysi opuštěného ji ještě obkličovaly; novotní učedníci a žáci Kristovi z bratří táborských nevyvolili si ji za sídlo, že by se na ní chtěli modliti, ale že byla vhodným místem pro zbudování pevnosti, která by se stala spolehlivou oporou vojenské moci táborské. Je známo, kterak došlo k osazení hory Hradiště, jejíž poloha a hradby slibovaly býti bezpečnějším útočištěm než malé město *Ústí nad Lužnicí* dole u řeky v poblíží ležící, které byli bratří nedávno (21. února) opanovali. Tam v Ústí, jak víme, bylo od let hlavní sídlo bouřlivých kněží táborských, v něm a v okolí pobyl a kázal Hus; celá krajina byla, zdá se, od několika let prostoupena přivrženci zákona božího v duchu valdensko-táborském.[3]) Tábor na Hradišti měl již předchůdce na táboru u Bechyně, kde konala se (přítomen byl i plzeňský kněz *Koranda*) ona velká hromada lidová 22. července 1419, z níž bylo vzkázáno králi, že účastníci chtějí raději utrpěti smrt bez odporu a bez reptání, než vzdáti se kalicha.[4]) Tábor-Hradiště měl, po necelém roku, mluviti jinou řečí.

Že již před příchodem Žižkovým byl mezi Ústím a Hradištěm na jedné a Plzní Korandovou na druhé straně živý styk, víme bezpečně. Žižka byl poslal nedávno díl svých bojovníků z Plzně na Hradiště, aby obranu nové pevnosti zabezpečil. Po svém příchodu uznal za nutné význam nového sídla založiti ještě dokonaleji: městská obec ústecká přesídlila na horu Tábor, a Ústí, k obraně méně způsobilé, bylo pobořeno a vypáleno; hojným přílivem měli obnovené město na Táboře doplniti rodiny sedláků, kteří burcováni výzvami chiliastickými nebo toužíce po boji po boku Táborů, přihlásili se za členy nové obce. Tato obec nechtěla býti však pouze táborem vojenským, nýbrž zároveň *náboženským bratrstvem* v duchu domnělých příkladů z církve prvotní; s tím souvisí, že zavrhovala majetek soukromý, chtějíc pospolu bydliti v komunismu společné chudoby.[5])

Jakkoli paradoxní jeví se nám to spojení blouznivé zbožnosti, zařizující život člověka skutkem podle rad apoštolských, se smrtonosnou

bojovností, kterou byl Žižka se svými lidmi již tolikrát osvědčil — ono je přece nejvýraznější stránkou nové komuny, nové moci veřejné, nové (můžeme říci) republiky táborské. Že Tábor měl býti od počátku jaksi náčelným hradem všech stejně smýšlejících v zemi, tedy nikoli pouze pevností místního významu, tomu nasvědčuje nejedna okolnost: především volba čtyř hejtmanů, rozuměj vojenských velitelů obce. Přední místo mezi nimi obdržel *Mikuláš z Husi*, patrně jako šéf strany, i v jiných krajinách českých ustavené; není aspoň stopy po tom, že by byl tehdy vůbec přítomen v Táboře, ani zprávy, že by vedl či řídil tou dobou nějaké podniknutí. Vojenským velitelem Táborů byl patrně od počátku Žižka a jen jeho jméno slyšíme ve zprávách o prvých operacích táborských bojovníků. Mají karakter již výše naznačený: puritánské pohrdání majetkem, třebas by záležel v drahocenné kořisti, i ukrutnost často zarážející. To se týká zejména dobytí tvrze *Sedlce* u Ústí, kde sídlil pan Oldřich, pán někdy města Ústí a protivník náboženských novotářů jeho. *Oldřich z Ústí* byl ubit, zohavené tělo jeho vrženo do ohně, z čeledi, pokud v boji nepadla, zajato šest mužů, jimž oznámeno, že kdo z nich utne hlavu pěti ostatním, zachová život. Ten, jenž to dokázal, nějaký Pinta, připojil se pak k Táborům. Z pramenů našich nelze jinak než uzavírati, že velitelem při této hrozné scéně byl sám Žižka.[1])

V týchž dnech, právě na velký pátek (5. dubna) vrhl se Žižka v noci na „železné pány" ve *Vožici*, kam se bylo položilo pod ochranu královského hradu nad městem stojícího něco panské jízdy, jež naň útočila u Sudoměře. Překvapující noční útok se zdařil; hlavním kusem kořisti bylo něco jízdných koní, jichž Žižka hned užil, aby své pěší bojovníky doplnil malou četou jízdy.[2]) Během dnů následujících připravil Žižka výpady nebo zájezdy většího stylu, provázené rozsáhlým pálením kostelů a far za účastenství stále většího množství ochotných sedláků a panoší; z ničitelského trestného díla toho známe jen některá data důležitější. V několika dnech od 23. dubna počínaje dobyto zpět důležitého pevného města *Písku*, vypálen premonstratský klášter v *Milevsku*, vypáleno městečko *Strakonice* a prý dobyty a vypáleny i *Prachatice*, město probošta vyšehradského, vypálen slavný klášter cisterciácký daleko v *Nepomuku* a při návratu dobyto asi překvapením nebo zradou velkého hradu panského *Rábí*,[3]) na němž

zajati také oba mladí synové majitele pana *Jana z Risenberka*; potom dvě neděle marně obléhán strakonický hrad řádu johanitského. Zprávy o celém tažení jsou bohužel jen kusé: u Rábí potkáváme se s dvojím Žižkou: humánním ochráncem dvou urozených hochů páně, na hradě zajatých a chiliastickým mstitelem, popravčím kněží a mnichů. Sedm jich zajato na hradě; všichni byli upáleni.[1]) Jako při dobytí Sedlce, tak u Rábí (čteme u *Vavřince)* sneseny byly na hradě nalezené klenoty a drahé ornáty na hromadu a spáleny. Tu slyšíme naposled o táborském pohrdání drahocennou kořistí (ale peníze, koně a odění byly vítězům vítány), po prvé za to o hromadném upalování jatých kněží.

Sensační zpráva o neobyčejně velkém rozsahu táborského násilí, ohrožujícího celé kraje na jihu, v tom i hrady tak mocné jako bylo Rábí, a provázeného ovšem pálením městeček a vsí, tvrzí a far, roznesla se jistě rychle v celé zemi. Mluvčí kališnické inteligence v Praze, kronikář *Vavřinec* (který dosud nenalezl pro násilí radikálů ani slovo odsouzení), mluvě o výpravě Žižkově stěžuje si po prvé, že stalo se při ní mnoho zlého; hlavní původce toho vidí v kněžích táborských, kteří s monstrancí v ruce (tedy zcela tak, jak jsme to viděli u Želivského) pobádali k zločinu. Nechť jsme sebe více ochotni svaliti vinu s Vavřincem na fanatismus kněží táborských, vidíme přece, že Žižka jedná v intencích jejich. A zase obraz rozhořčeného mstitele, jenž stržen revolučním zápalem, který sílu svou bral z nadzemského poslání, umiňoval si zničiti všechny zlotřilé kláštery a páliti bez milosti dopadené kněze a mnichy, vyvstane nám před oči — naprosto ne obraz milovníka pevného zemského řádu, „jenž se nikdy neznal ke straně přepjaté".

A také proti jinému názoru *Tomkovu*, že prý totiž Žižka ve svém náboženském přesvědčení přidržoval se mnohem více zásad mistrů pražských než kněží táborských,[2]) mohli bychom již tu se důvodně ozvati. Víme, jak těžkými podmínkami byli ohradili mistři universitní svolení k válce vůbec a k válce proti Bohem zřízené vrchnosti zejména, jak hřímal *Jakoubek* proti krvavým kněžím táborským, vychovávajícím lid, aby žil z loupeží a zabíjení, víme, jak ostrého pokárání dostalo se od university snad právě plzeňskému sboru Břeňkovu a Žižkovu,[3]) že boří zdi klášterů a kostelů, oltáře a fary nebo že

páše loupeže všeho druhu. Tu poznáváme bezpečně náboženské stanovisko mistrů a neméně bezpečně vidíme, že universita nemohla od počátku než chovati se odmítavě k programu a methodám strany táborské, v tom ovšem i methodám Žižkovým. Slovo mistrů jistě také spolupůsobilo, když minulého listopadu místo otevřeného boje přiklonila se Praha k myšlence příměří a k stavení násilí; co stalo se tenkrát, bylo přímo či nepřímo, jak víme, odsouzením Žižkova postupu. Vším tím byli bychom o zásadním poměru university husitské k Táboru a Žižkovi informováni dostatečně — otázka je, zda na stejném stanovisku stáli mistři i v dubnu r. 1420, t. j. v době, kdy Žižkův Tábor zahájil na českém jihu svou násilnou akci? Situace se byla zajisté zatím změnila od základu — není snad náhodou, že Žižka vydal se na svou útočnou jízdu dne 23. dubna, t. j. téhož dne, kdy končilo příměří smluvené v Praze v listopadu s královskými. A po dvou třech nedělích měl Žižka míti v ruce již naléhavou prosbu měst pražských, aby s mocí co největší přispěl na pomoc Praze!

4. SE ZIKMUNDEM ČI S REVOLUCÍ? BOJ O ČESKOU BUDOUCNOST.

(Pražané v Brně u Zikmunda. — Sliby a odklady královy. — Obrat ve Vratislavi. — Živelné rozčilení Prahy. — Čeněk z Vartenberka a Žižka. — Úmysly Zikmundovy. — Dramatický zápas Prahy. — Znova k Zikmundovi. — Vítězství revoluce.)

Co se stalo? Je známo dobře, co se stalo: Praha chystala se k zápasu se Zikmundem na život a na smrt; v té situaci nemohlo býti rozpaků: na pomoc povoláni i Táboři. Musilo k zápasu dojíti nezbytně? *Palacký* má za to, že ano[1]) a spolu s *Tomkem* vidí od počátku v Mikuláši z Husi a v Žižkovi ty muže prozíravé, kteří si uvědomili v čas, že mír je vyloučen a že třeba se připraviti k boji. Nutno, tuším, vysloviti pochybnost, byli-li oba historikové naši soud svůj formulovali stejně, kdyby byli zpraveni tak dobře jako my o zásadním odporu husitské university a s ní většiny vlastního národa, t. j. husitské šlechty, k táborskému bratrstvu a methodám jeho. Tato Čechie husitská, jak již bylo vyloženo výše, přála si dohody s novým králem

a doufala v ni. Král vzkazoval ještě z Uher, jak víme, že vláda jeho nechce brániti přijímání z kalicha,[1]) dokud otázka nebude po příchodu jeho zásadně rozřešena, na tom stanovisku setrval i ku konci prosince v *Brně*. Tam sjeli se ke dvoru jeho přední mužové z českého panstva, ujišťujíce krále věrností i podporou proti Viklifistům a utvrzujíce jej v naději, že ujme se panství v Čechách bez odporu, zejména, užije-li cest smírné dohody a zřekne-li se vojenské pomoci zahraniční.[2]) Tam se mu podrobili obřadně i poslové měst pražských, prosíce za prominutí za provinění minulá a ochotní učiniti vše, aby král se svými ujal se vlády v zemi bez překážky. Král posly, kteří přišli se svými kněžími a svátost oltářní pod obojí přijímali takřka před jeho zraky, ujistil, že chce jim býti pánem milostivým a sliboval, že nechce je násilím odvraceti od pravdy náboženského stanoviska jejich. Pražané prý žádali, aby král zjednal jim čestné veřejné slyšení: cokoli Pražané v něm z Písma dovodí, to aby jim bylo dovoleno; co by drželi proti Písmu, že chtějí rádi opustiti. I s tím, podle pozdějšího líčení Prahy samé, král souhlasil.[3]) Král šel tak daleko, že předního pána z husitské šlechty pana *Čeňka z Vartenberka* postavil v čelo prozatímní vlády zemské, jinak však na svých hradech vyměnil velitele z doby Václavovy za osoby spolehlivější (podle *Vavřince* za „protivníky pravdy a rúhače její"). Hlavní je, že Praha rozkazu královu, aby odstranila z ulic všechny přípravy (vojenské stavby a řetězy) na eventuelní obranu proti nepříteli přichystané, učinila neprodleně zadost, jsouc ochotna přijmouti krále jako pravého dědice země — přes to, že v radostných projevech německých spoluobčanů a vracejících se do města kněží a mnichů, nedávno uprchlých, četla naděje obratu straně kalicha nepříznivého, smíšené již s projevy posměchu a triumfu.[4]) Kdyby byl Zikmund tenkrát přímo z Brna třeba s nevelikou mocí obrátil se do Prahy, byla by se situace utvářila nepochybně jinak. Toho si byli vědomi již současníci, to zdůrazňuje již *Eneas Sylvius*. Praví, kdyby byl král v létě 1419 nechal války s Turky a spěchal přímo do Čech, nebylo by došlo k rebelii.

Můžeme proto odvážiti se paradoxní věty, že kdyby nebylo Turků, nebylo by válek husitských? Je vždy nebezpečno chtít opravovat dějiny, ale tolik možno tvrditi bez rozpaků, že i pozdější příchod Zik-

mundův do Prahy, v lednu až v březnu, byl by mu zachránil ještě panství v zemi. Předpokladem jest ovšem, že by jednomyslné pevné vůli většiny země, t. j. husitské šlechty i Prahy, vyhověl nějakým kompromisem v otázce kalicha, třebas by on náležel zas jen v odkladu na další hádání doktorů a na jednání s kurií nebo budoucím koncilem — tak, jak to vlastně žádal a si představoval zářijový sněm panský. Boj, jejž by mu potom bylo vésti, byl by boj proti táborským sídlům vzpoury; maje Prahu a většinu země na své straně nebo aspoň ve své moci, mohl sotva v boji tom podlehnouti. Král však k neštěstí svému i neštěstí země neodebral se do Čech, nýbrž prodlel po tři měsíce v slezské Vratislavi,[1]) naplňuje se, jak se zdá, čím dál tím více myšlenkou, že vstoupí do svého království s velikou mocí vojenskou, a to nejen jako král jeho, nýbrž jako vykonavatel trestné vůle všeho křesťanstva proti kacířské rebelii. To odhodlání uzrálo někdy počátkem března; s ním souvisela nepochybně i poprava 23 vratislavských měšťanů (6. března), kteří se byli před dvěma roky pokusili o převrat podobný, jako v Praze Nové Město Želivského — nepřímo ukázka, jak asi má býti trestáno v Praze.[2]) Souvisel snad vznik Zikmundova trestného plánu s rozčilením nad revolučním násilím, jež od 30. července počínaje pobuřovalo zastánce autority královské i církevní a jehož předním nástrojem byl právě Žižka? To je sice na snadě, ale nezbavuje Zikmunda a rádce jeho viny, že přehlédli, že většina země neztotožňuje se se stanoviskem Tábora a že chce o náboženské požadavky své vyjednávat v pokoji. A že konečně i se strany německých katolíků v zemi, tak zejména v zvěrstvech kutnohorských, dochází k aktům nejhrubšího násilí, jež rozčilení české národní společnosti musily vzněcovati nanejvýš, tím spíše, že nebyly prosty podezření, že je král schvaluje nebo dokonce nařizuje. Posléze plán vyžádati si bullu křížovou od kurie[3]) — vyhlásil ji ve Vratislavi dne 17. března papežský legát Ferdinand, krále na českou jeho pouť provázející — a vystoupiti tak proti českým „Viklifistům a Husitům" v čele křižáků odměňovaných odpustky za zásluhy, jichž si dobudou v boji proti kacířům, křižáků Němců především, musil jeviti se Čechům, podobně jako upálení Krásovo, provokací přímo neslýchanou — byli to přece právě Čechové, kteří nesli těžce, že cizina se dívá na ně jako na kacíře a kteří nedávno žádali Zik-

munda, aby i v tom přičinil se, aby kaceřování takové bylo staveno. A místo pomoci měl vlastní král jejich vésti na ně křížové vojsko, aby vymýtilo ze země, jež se považovala za nejkřesťanštější a nejbližší slovu Kristovu, zločin kacířství! Podezření, že dosavadní ochota a povolnost jeho byly jen přetvářkou, jež čekala pouze na shromáždění dostatečné moci vojenské, aby byla odhozena, nabylo tím důrazu přesvědčivého. Zikmund sám svou vinou rozhodl o svém osudu!

Záchvatem hněvu, jenž zalomcoval zrazenou zemí, chví se oba slavné dokumenty, jež vyzývají všechny věrné Čechy, aby zdvihli se svorně k boji proti velikému a ukrutnému království a jazyka českého nepříteli. Jeden z těch vášnivých manifestů má v čele jméno toho, jenž byl Zikmundem samým jmenován vladařem země české, pana *Čeňka z Vartenberka*[1]) a jméno pana Čeňka vedle jména mladého *Oldřicha z Rožmberka* stálo také v čele kreditivu, s nímž v těchto dnech velkého odhodlání byl jménem pánů a rytířů českých odeslán posel ke králi Polskému, aby mu nabídl českou korunu královskou... Čechové, ujišťoval posel, jsou odhodláni pevně a trvale nikdy se nepodrobiti vládě nehodného Zikmunda . . .[2]) Pan Čeněk byl se právě vrátil z Vratislavě, ode dvora králova,[3]) i lze předpokládati, že byl o úmyslech Zikmundových zpraven dostatečně. Prahu nalezl vlastně již odhodlanou k odboji; divoká kázání *Želivského* dovedla vystupňovati rozčilení, vyhlášením kříže vzbuzené, na nejvyšší stupeň;[4]) obec obojích měst, především zas pod vlivem Želivského, shromáždila se 3. dubna na staroměstské radnici, aby se přísahou zavázala, že chce hájiti kalicha proti každému — až do těch statků a hrdel. Nebylo to ještě vyhlášení vzpoury, ač vojenské přípravy byly v proudu, ještě dbáno bylo příměří, zavřeného do 23. dubna; teprv dne 17. dubna, kdy pan Čeněk spojil se s Prahou a ujal se hradu pražského jako odbojník proti králi, počíná se nepřátelství, vyhlášené pak slavnostně provoláním ze dne 20. dubna a opovědnými listy šlechty, jež stála za panem Čeňkem, opovědnými listy králi i jeho vší moci, „jenž křesťany věrné tiskneš bezprávně od přijímání velebné svátosti krve a těla pána našeho Jezu Krista pod obojí způsobou i od jiných svatých pravd k hanbě národu českého a k záhubě této země".[5]) Žižkův zájezd k Milevsku, Nepomuku a Rábí spadá, jak se zdá, do dnů nejblíže následujících; myšlenka, že Tábor Žižkův chtěl, ovšem po svém

způsobu, vystoupiti na bojiště a zahájiti nepřátelství v Praze vyhlášené, nabízí se velmi důtklivě. Ale hned na to slyšíme, že to byl právě tento útok Žižkův a jeho „nezřízené skutky", jež pana Čeňka rozčilily nanejvýš[1]) a s ním celou obec panskou a šlechtickou, za ním stojící.[2]) Pan Čeněk, čteme, počal litovati, co učinil...

* * *

Máme zase příležitost, abychom hlouběji nahlédli do tragického zauzlení situace. V panu Čeňkovi třeba spatřovati muže vynikajícího, zcela nepochybně stejně horlivého Čecha jako upřímného husitu, z těch ovšem, jimž šlo i o dobro a budoucnost vlasti, kteří postavili se výstřednostem a vášním jak katolických tak táborských fanatiků. Ještě mlád, sotva třicetiletý, pocházel z předního panského rodu staročeského, jehož větve držely nebo založily nejproslulejší hrady v severních Čechách od Děčína a Střekova přes Ralsko ke Kosti a Troskám na Turnovsku a Veliši, Bradě a Vysokému Veselí na Jičínsku. Tyto posledně jmenované hrady s městy Jičínem, Bydžovem a Veselím byly vlastním statkem jeho, ale v přátelské klientele k mocnému pánu stál jistý počet drobné i panské šlechty z Jičínska a Turnovska, a příbuzenské svazky poutaly pana Čeňka nejen s rody druhých Vartenberků, ale i s některými předními panskými větvemi v zemi, v tom zejména s jihočeským magnátským rodem *Rožmberků*, jehož právě dospělému dědici panu *Oldřichovi* byl pan Čeněk dřív poručníkem. Tak spojoval Čeněk v rukou svých moc, jíž podobné neměl žádný šlechtic v zemi; byl opravdu, lze říci, prvým kavalírem království; tomu dávala přiměřený výraz i okolnost, že od r. 1414 stál po boku královĕ jako nejvyšší purkrabí v čele panské rady a politické a vojenské správy země. Svou oddanost k věci kalichu osvědčil nejen r. 1415 účastí na proslulém protestu do Kostnice — zdá se, že vynikající, ne-li dokonce iniciativní účastí — ale i (r. 1417) zajetím biskupa Nikopolského a tím stvořením jakéhos biskupství husitskokatolického na svém hradu *Lipnici* u Něm. Brodu (to panství vyženil s chotí Kateřinou z Landštejna) a ovšem zavedením kalicha na statcích svých i rožmberských, a to až do vypuzení starověrných farářů.[3]) Pan Čeněk byl nepochybně vlastním vůdcem husitské pravice již v bojích proti táborství z let 1417—19[4])

a hlavním spolutvůrcem žádostí sněmu panského ke králi Zikmundovi ze září r. 1419. Byl prý muž krásný a výmluvný — krátce vše, co o něm víme, dává nám porozuměti, proč právě jeho ve velké chvíli dějinné vidíme státi v čele husitské Čechie.

Pan Čeněk přál si jistě husitský národ sjednotiti k boji proti Zikmundovi—ale neměl za možné, aby boj takový vedl ve spolku s těmi, kteří chtěli především bořiti kostely, fary, kláštery a upáliti kde jakého starověrného kněze či mnicha. Vojenské vystoupení Žižkovo na jihu (o jehož rozsahu a násilích jsme pohříchu jen kuse zpraveni) představilo mu patrně jasně na oči, že postaví-li se spolu s husitským panstvem v čelo revoluce proti králi, nezabrání tomu, aby boj nenabyl podoby, jakou mělo dobytí Rábí, že oddíly měst venkovských, zesílené zfanatisovanými sedláky, budou dopouštěti se činů před tím neslýchaných a že Praha Želivského nebude se v tom od nich lišiti. Uvědomil si, že v takovém šiku nebude možné jíti do boje proti králi ani jemu ani husitské šlechtě. Spolupůsobily i důvody jiné (čteme, že Čeněk byl také zklamán poznáním, že Pražané nejsou s to, aby dobyli *Vyšehradu*), ale náš svědek nejdůležitější, kronikář *Vavřinec*, klade opětovně důraz na rozčilení Čeňkovo pro „nezřízené zlé skutky“ při akci Žižkově. Myšlenka, že ze situace není jiného východiska než pokusit se u Zikmunda, zda by dohodou, jež by dávala naději na zachování kalicha, nebylo lze dáti vývoji směr jiný a uchrániti vlast od spuštění nedozírného, nabyla brzo převahy. Řekl bys, že po tak hněvem nabitém revolučním provolání, jaké vydal pan Čeněk proti králi před nemnoha dny, není na shodu mezi stranami vůbec pomyšlení. Ale politická morálka doby je jiná; ukázalo se, že dohoda byla možná; výjimkou obratu byl ovšem slib králův, že na statcích pana Čeňka bude svobodno přijímati z kalicha. Ale hned slyšíme, že o tutéž nebo podobnou podmínku byli zástupci královi ochotni jednati s *městy pražskými* — ze všeho se zdá, že král Zikmund ani nyní nevstupoval do země, aby vykořenil přijímání z kalicha, že trval na plánu, že o kalichu rozhodne se po vyslyšení všech stran a v dohodě s nimi později, že však nepochybně chtěl stihati nemilosrdně táborskou stranu „výstřední“. Měly-li se věci tak skutečně, bylo by ovšem upálení pražského měšťana *Krásy*, jenž přece nenáležel k revolučním násilníkům a vratislavské vyhlášení kříže činem

politicky dvojnásob pošetilým; nelze vyloučiti ovšem domněnku, že král teprv po dokonaném skutku, zmaten živelným odporem země, sliboval, že nechce bully ve Vratislavi prohlášené užiti proti Čechům, že bulla vydána byla pod nátlakem papežského legáta[1]) a že vzkaz toho smyslu poslal panu Čeňkovi.[2]) O žalobách, že král to byl, jenž přikázal Kutnohorským, aby všechny přijímající z kalicha metali do šachet,[3]) nebo že poručil všem úřadům v zemi, aby je „podle možnosti vyplenili" (tak to formuluje *Vavřinec*),[4]) nelze za takového stavu věcí věřiti, že by se mohly srovnávati s pravdou. Co kutnohorských ukrutností se týče, je z kroniky *Vavřincovy* patrno, že počaly se ještě před r. 1419 (určitá data jsou potom z r. 1419 a ledna 1420); kutnohorská nenávist proti Husitům, jež byla zároveň nenávistí národnostní, rostla od let a nepotřebovala k násilí svému povzbuzení králova.[5]) Ale vzkazy a výzvy královy všeobecného rázu o stihání kacířství, rozkazy nečinící asi rozdílu mezi pokojemilovnými vyznavači kalicha a revolučními Viklifisty, třeba nepochybně v městech králi věrných předpokládati.[6]) Vykládajíce tak, jak bylo pověděno, stanovisko Zikmundovo, nesmíme zamlčeti, že právě obojetná neurčitost této politiky to byla, jež způsobila tolik zlého a měla je působiti i později. Ale v dané chvíli to byly patrně příznivější výklady úmyslů králových a sliby jeho, jež usnadnily obrat pana z Vartenberka a s ním té části husitské šlechty, jež byla ochotna jej následovati. Pro Pražany, již k povstání odhodlané, bylo odpadnutí šlechty ke králi a vydání hradu pražského v ruce jeho zklamáním trapným a bolestným, a prvá odpověď jejich panu Čeňkovi záležela v tom, že korouhev jeho vstrčili na pranýř. Ale pan Čeněk odhodlávaje se k obratu, nechtěl se od Prahy odděliti; pomýšlel od počátku na to, aby spolu a zároveň s ním vstoupila v jednání s králem i Praha — váhala-li s počátku pro odpor části obce a vytýkala-li panu Čeňkovi zradu,[7]) zvítězilo brzo přece stanovisko těch, kdo v dohodě s králem spatřovali jedině možné řešení situace.

* * *

Delegáti měst pražských šli přece ke králi Zikmundovi do Kutné Hory a vrhli se znovu k nohám jeho . . . Je nemnoho chvil v našich dějinách, jež jsou naplněny do té míry osudovými souvislostmi jako

tato druhá pouť Prahy ke králi za kalich a za odpuštění. Kolikrát již vzplanulo velké město bojovným odhodláním za svou pravdu, aby znovu sklonilo zmateno hlavu, poddávajíc se kapitulaci nebo příměří. Těžký vnitřní zápas, jímž se po měsíce probojovávalo, prozrazuje, že si bylo vědomo dosahu rozhodnutí; i potomek po staletích sleduje tep rozbouřeného srdce jeho v těch tragických dnech nikoliv bez rozechvění; nemůže se zajisté ubrániti myšlence, že na rozhodnutí Prahy záležel vývoj dějin národních po celá staletí, že s ním, buď jak buď, souvisí stíny Bílé hory i všeho, co potom následovalo... Praha si zajisté musila býti vědoma, že odvažujíc se boje se Zikmundem, vstupuje v zápas s celým křesťanským světem — je-li možná úkol tak závratný vzíti na svá bedra? Je-li možná, dáti bezděky za pravdu těm, kteří v husitech vidí kacíře a nepřátely církve, s kterou Praha chtěla se smířiti a nikoli bojovati? A je-li možná postaviti se Zikmundovi a jeho velikému vojsku, v městě sevřeném dvěma mocnými hrady jeho; nehrozí-li porážka, záhuba, zničení? A měšťanstvo duchovně zralejší, jež nepodlehlo cele fanatickým hlediskům kazatelů rázu Želivského, bylo si vědomo, že boj bude znamenati vítězství radikálů v Praze a spojení s Tábory venkovskými, t. j. ohrožení všeho, co minulé generace vytvořily v Praze krásného a vznešeného, že bude míti zvůli kacířský fanatismus a surovost chátry.[1])

Že revoluce, k níž zrály dávno jednotlivé části venkova i Prahy, propukne, a že bude chtít mocí svůj program provésti, o tom vzhledem k odvaze jejích myšlenek i jejích vůdců, nebylo možná pochybovati; šlo však o to, má-li se jí postaviti v čelo či proti ní ozbrojiti prvá městská velmoc v zemi. Pro toto řešení byla v Praze jistě silná menšina: stáli-li k ní v těchto hodinách rozhodnutí i mistři universitní, nevíme bezpečně, ale můžeme předpokládati, že většinou ano;[2]) nechuť, ano nenávist k táborským kněžím byla u nich vyvinuta ode dávna a také větší jejich rozhled a rozmysl politický radil nepochybně volit cestu jednání raději než cestu zoufalého a nejistého boje. Ve svých dobrých zdáních o dovolenosti povstání proti vrchnosti a přípustnosti války vůbec byli, jak víme, v zásadě proti válce a povstání, ač možnosti odporu proti králi přece cestu neuzavřeli.[3]) Ale ozvaly se mezi nimi i hlasy, jež ukazovaly na to, že hrozící boj bude zároveň

bojem Čechů s Čechy — opovědné listy české šlechty, panské i rytířské, stojící k Zikmundovi, se do Prahy hrnuly ve velkém počtu — že je to zaslepené a pošetilé nanejvýš, potírati a oslabovati vlastní národ, aby pak nepřítel cizího jazyka, na chvíli slabosti chtivě čekající, jej podrobil a rozsápal nemilosrdně.[1]) Co smutné pravdy měly těmto výstrahám dáti dějiny věků pozdějších! Ale ve chvíli, na jejíž rozhodnutí záleželo, stála v popředí bojechtivého davu v hlavním městě a nepochybně i v několika městech venkovských právě naopak myšlenka, že meče chopiti se třeba proto, že Němci jsou hlavní protivníci zákona božího, že třeba zemi očistiti od dědičného nepřítele, že jde nikoli o boj Čechů s Čechy, ale Čechů s Němci, s Němci domácími, těšícími se již okázale příštímu triumfu Zikmundovu (a to, co se stalo v Kutné Hoře, musilo revoltovati a k pomstě volati každého Čecha) i těmi, jež vede proradný král do země. I nad svodem této myšlenky zvítězila konečně rozvaha — ne bez odporu některých kněží, t. j. asi hlavně *Želivského*, kteří varovali věřiti králi uherskému, ne bez pozdvižení lidu, jenž bez rozkazu a bez odborného vedení vrhl se na hrad pražský, pokoušeje se ho, ovšem marně, zmocniti a zapaluje po táborském vzoru kláštery pražské.[2]) I z toho lze se poučiti, jaké vzrušení a jaké rozdělení myslí lomcovalo městy pražskými v těch dnech osudového rozhodování o podobě budoucnosti.

Zástupci měst pražských šli tedy přece k Zikmundovi. Byli mezi nimi dva (nejmenovaní) mistři universitní a jménem krále provázel je jako prostředník týž pán a důvěrník Zikmundův, jenž provodil Jana Husa do Kostnice, pan *Václav z Dubé*. Neměl-li ten čestný průvod i zde býti jaksi znamením smutného konce? Poslové byli přijati Zikmundem v Hoře nejspíše dne 15. května. O průběhu audience jsme pohříchu zpraveni nedostatečně; není jasno zejména, jaký byl výsledek v otázce kardinální, t. j. je-li král ochoten učiniti koncese v otázce kalicha. Z fakta, že mluvčí královi, kteří byli posláni dne 5. května do Prahy, aby jednali s panem Čeňkem a konšely (byli to pan *Vilém Zajíc z Hasenburka* a pan *Arnošt Flaška z Richemburka*, syn spisovatele „Dobré rady"), ujišťovali, že král chce dáti plné slyšení o otázce kalicha a co by bylo ukázáno ze zákona božího, tomu nechce brániti, ale naopak býti pomocen,[3]) i z fakta, že panu Čeň-

kovi král povolil současně kalich na zbožích jeho, a to až do konečného rozřešení otázky kalicha v celém království, třeba uzavírati, že ani Praze takové či podobné záruky král odpírati nemohl a nechtěl. Také hlavní zpravodaj náš, *Vavřinec z Březové*, nedí nic o tom, že by král v Hoře povolení kalicha (s tou nebo onou obvyklou podmínkou) výslovně odepřel; kdyby se to bylo stalo, nebyl by jistě opominul zapsati skutečnost takového významu.[1]) Podle Vavřince poslové Prahy poklekše před králem prosili o povolení kalicha a odpuštění za výtržnosti, jichž se obec dopustila, slibujíce, že usmířenému králi otevrou nejen brány dokořán, ale poboří třeba zeď městskou. Král prý však pozdvižen zpupností jako druhý Lucifer poroučel, aby všecky řetězy k zavírání ulic, všecka odění, houfnice a jiné zbraně odvedli na hrad pražský a na Vyšehrad — potom až do Prahy přijede, že jim nějakou milost učiní.[2]) Rozumíme-li dobře, odložil král konečnou odpověď na prosby přednesené, žádaje dříve *úplné odzbrojení* měst pražských.[3]) Shromážděná obec vyslechnuvši zprávu vracejících se poslů, odmítla vydati se na milost a nemilost králi a zavázala se znovu přísahou podstoupiti boj až do těch hrdel a statků. Boj (jak dí *Vavřinec*) pro pravdu kalicha... Kostky osudu byly vrženy.

Jakkoli nejsme o stavu věcí informováni dostatečně, je zřejmo přece, že i v tomto osudném okamžiku byla vina toho, co následovalo, *na straně Zikmundově*. Nedovedl docenit oběť, již Praha, odvracejíc se od radikálů rázu Želivského, byla ochotna podstoupit, za to přecenil svou sílu a schopnost. Spoléhaje na nepochybné pokoření Prahy se zbraní v ruce, choval se zpupně a dvojmyslně. Tak přispěl ke konečné porážce té Prahy, jež vedena dílem strachem, ale dílem i vlasteneckým rozmyslem, chtěla zabránit katastrofě, a připravil *vítězství Želivskému a Táboru*. Není jistě náhodou, že rozhodnutí padlo v *Kutné Hoře*, v městě, jež v té chvíli takřka soustředilo v sobě všechny žaloby, hněvy a nářky na to, co revoluce dosud spáchala v Praze i v sousedství. Největší po Praze a nejvíc německá městská obec v zemi, probuzená od let v své nenávisti k českým novotářům a nacionalistům, byla plna uprchlíků z duchovenstva i měšťanstva, zejména pražského,[4]) doličujících rozličně násilí, jehož stali se obětí; není dobře možná, aby spojená ta zloba zůstala bez vlivu na hněvy a úmysly královy.

5. ZIKMUND PŘED PRAHOU. BOJ NA VÍTKOVĚ.

(Táboři na pomoc Praze. — Jejich požadavky a násilnosti. — Přípravy vojenské. — These Vavřincova o vítězství na hoře Vítkově. — Její význam a výklad. — Druhá these o záchraně Prahy. — Čemu chtěl vlastně Zikmund?).

Táboři byli vyzváni, aby rychle pospíšili na pomoc. Čekali patrně, zpraveni dobře o stavu věcí v Praze, již řadu dní na výzvu takovou; jakmile došla, byli hotovi k pochodu (18. května). Na rozdíl od hloučku, jenž v listopadu s panem Břeňkem a Žižkou opustil rozhněván Prahu, vedli nyní táborští hejtmané (*Vavřinec* jmenuje na prvém místě *Mikuláše z Husi*, na posledním Žižku) do Prahy celé zástupy, rázu ovšem na první pohled málo vojenského: většinu jich tvořili patrně sedláci a nešlo jen o vzrostlé muže, ale i o ženy a děti, jež táhly spolu; všech bylo na několik tisíc; část Táborů musila ovšem zůstati doma k ochraně pevnosti. Na cestě spálili město *Benešov* pánů *ze Šternberka*, kde jim překážel kromě kláštera asi nejvíce kostel, proslulý v zemi pyšnou výškou, a odrazili s úspěchem útok královské jízdy.[1]) Dne 20. května večer vstoupili do Prahy, v čele s kněžími, kteří na holi nesli vztyčenou svátost Těla božího, vítáni procesím pražského kněžstva a zpěvem zbožných písní. To byla zřejmě hromadná výprava z *Bechyňska* a *Plzeňska*, pokud byl Tábory ovládnut; o něco dříve vstoupil do Prahy houf, příchozí z *Hradecka* a *Jičínska (Orebští)*, jehož kněžským vůdcem byl *kněz Ambrož* někdy Hradecký, duchovně blízký Želivskému, a jemuž vojensky velel urozený pán, *Hynek Krušina z Kumburka* či *Lichtenburka*. O něco později přišel dav prý také několika tisíc ze *Žatce*, *Loun* a *Slaného* a okolí. Zvlášť karakteristické je, že i tyto pomoci venkovské vstupovaly do Prahy se svými ženami a dětmi; celé rodiny patrně opouštěly domy a chalupy, aby přispěly k vítězství zákona božího; i ženy i děti, zejména kluci „práčata" chtěli a měli účastniti se boje v obraně i útoku.[2])

V podstatě šlo tu o podobné přílivy lidu venkovského, většinou, jak opakovat třeba, asi vesnického, do Prahy jako v době demonstračních procesí na podzim r. 1419; nyní však davy byly ozbrojeny — slyšíme nejen o samostřílech a sudlicích a cepech, ale i o puškách a jízdě a o množství vozů; vojensky byly vedeny zemanskými nebo

panskými hejtmany, duchovně ovšem ovládány četnými kněžími, kteří neustávali v povzbuzujícím kázání a denním podávání svátosti oltářní „bratřím a sestrám“ nové církve boží. Svým chtěním a cítěním byly asi všechny ty skupiny příbuzny Táboru: cesta Orebských do Prahy byla posvěcena zničením velikého cisterciáckého kláštera u *Mnichova Hradiště*, cesta Žateckých a Lounských vypálením kláštera v *Postoloprtech* i s jeho drahocennou bibliotékou[1]) a ovšem pálením zboží protivníků. V Praze samé zbořen prozatím jen ženský klášter u sv. Kateřiny na Novém Městě; díla ujaly se tu notabene samy ženy táborské; po několika dnech vypálen nejstarší klášter v zemi, *břevnovský*. Pokračování snažili se konšelé pražští asi zabrániti, podobně jako násilí těch, kteří v svém puritanismu nechtěli v Praze strpěti dívčího vrkoče nebo závoje na ženské tváři nebo dobře pěstovaných mužských knírů. Hejtmané táborští, nejspíše na žádost konšelů, takové násilí zakázali. Mohly-li tak prosté a tak obecné skutečnosti ústroje nebo úpravy vlasů jeviti se venkovským příchozím hříchem smrtelným, lze si domysliti, co vše ve velkém městě musilo nádherou, velikostí, pýchou nebo rozmařilostí jeviti se nesnesitelným a hříšným těm, jejichž kněží ještě nedávno mluvili o Praze jako o Babylonu, jenž v příští zkáze hříšného světa, po příchodu Kristově, bude pohlcen do pekel.[2])

Stálo nepochybně mnoho námahy rozumnějším mužům na obou stranách, aby za takového stavu věcí zabránili roztržce a nepřátelství. Poukaz na zoufalý boj, jenž blížil se denně, byl ovšem argumentem nejdůraznějším. Musili-li, jak předpokládám, slíbiti Táboři, že prozatím netrvají na plném provádění svého programu, musili i Pražané zavázati se ke koncesím dalekosáhlým. Dosavadní konšelé na Starém a Novém Městě se poděkovali a s konšely novými a podle všeho i s některými mistry university pražské[3]) smluvili hejtmané venkovských davů bojovných a kněží jejich podmínky nového spolku k vedení války proti Zikmundovi (27. května). Tu po prvé ke kusům hájeným od let obcí pražskou a universitou, jež týkaly se kalicha, navrácení kněží životu apoštolskému a svobodného kázání, přistoupil a Prahou přijat byl *artykul čtvrtý*, můžeme říci táborský nebo žižkovský, ten, jejž byl zejména chiliasmus posunul v popředí: aby rušeny byly všechny hříchy smrtelné a zejména veřejné. Je-li zápis

kronikáře *Vavřince* o tom s dostatek úplný, šlo by ovšem prozatím o zcela primitivní chápání těch hříchů veřejných, t. j. o sedání v krčmách ve dnech nedělních a svátečních a o pýchu nebo okázalost módní v oděvu;[1]) kronikář teprv potom vsunuje větu, že šlo také o „ostatní nezřízenosti vynalezené proti zákonu božímu". S tím patrně souviselo i naléhání Táborů, aby v městě nebyl strpěn žádný protivník zákona božího. V praxi to znamenalo, že každý obyvatel má se přihlásiti ke kalichu nebo opustit město: nešlo jistě jen o to, aby obec zbavena byla v nastávajícím boji živlů nespolehlivých, ale i o zlobný puritanismus nábožensko-politický, jemuž byl protivník již nevěřícím nebo kacířem. Inkvisice taková počala se ihned; Němci i domácí odpůrci kalicha, pokud neuprchli dříve nebo pokud byli podezřelí, musili nyní i s ženami a dětmi do vyhnanství; statek jejich zabrán byl obcemi.[2])

Kromě táborské starosti o očištění města ode všeho kacířství, stála v popředí ovšem příprava na útok Zikmundův. Praha čekala naň po týdny marně. Strategie doby byla ku podivu zdlouhavě vyčkávavá: král čekal patrně na nové a nové sbory pomocné z Moravy, Slez, Čech i Uher a říše, projížděje zemí ve velkém okruhu kolem Prahy. Při tom podrobil si dvě města, jejichž branná síla stála již v Praze v táboře Pražan, t. j. *Slaný* a *Louny*.[3]) Ale okolnost, že za zády vojska jeho podařilo se houfu, vedenému *knězem Ambrožem* a panem *Alšem z Vřešťova*[4]) zmocniti se *Hradce Králové*, nedávno králem pokořeného a uhájiti ho proti všem útokům oddílu k pevnosti vyslaného, prozrazovala, jak neobyčejná je míra odvahy, s níž bude králi zápoliti, a jak pochybný jest úspěch jeho mocenské převahy. Pokus Táborů a Pražan, zmocniti se *hradu Pražského*, dříve než přitáhne k městu Zikmund přímo, ovšem selhal; Zikmundovi se podařilo opatřiti hrad novými zásobami a donutiti Pražany, aby své vojsko stáhli do hradeb městských — dosud zajisté utábořeni byli Táboři mimo hradby, na ostrově Štvanici, snažíce se odtud rozličně překážeti zásobování hradu Pražského a vůbec ovládati silnice v těch stranách do Prahy ústící. Kronikář *Vavřinec*, mluvě o těch operacích, mluví jen všeobecně o Táborech jako původcích jejich; v pozdějších pramenech je však pravidlem jmenován Žižka sám jako vůdce těchto akcí. Vavřinec jmenuje Žižku teprve tam, kde připomíná, že to byl

on, jenž předvídaje, že královští budou chtíti obsaditi i *horu Vítkovu*, aby tak Prahu jako třetím hradem obklíčili a sevřeli, dal tam zbudovati dva nevelké dřevěné sruby, chráněné příkopem a na rychlo zbudovanou zdí. „Skrze kteroužto tvrz," dí Vavřinec, „pán Bůh všemohoucí divné vysvobození dal pražskému městu, takže na tom místě nepřátelé poraženi více se o Prahu pokoušeti nechtěli."

To je, můžeme říci, *these Vavřincova*, ač ne zcela ojedinělá mezi výklady českých annalistů *o boji na Žižkově*;[1]) v ní Žižkova zásluha vyrůstá po prvé k významu dějinnému: Žižka jeví se tu zachráncem Prahy a svaté zástavy kalicha vůbec, je sám vítězem nad Zikmundem a jeho ohromnou armádou. Nikdy od počátku dějin nestála zajisté tak veliká moc vojenská před Prahou jako ode dnů 30. června až 2. července, kdy kladly se sbory její na návrší letenské a do nejbližšího jeho sousedství; i kdybychom upřílišené údaje kronikářů soudobých (*Vavřinec* má číslo 150.000) redukovali skepticky třebas na polovinu,[2]) zůstává nepochybné, že počtem i výzbrojí předčila několikanásob vojsko obránců. A nikdy tu také nebyla shromážděna před Prahou zbrojná moc tolika národů evropských od Chorvatů a Rumunů až k Holanďanům a Angličanům, od Španělů až k Polákům — vše to sešlo se pod prapory Zikmundovými pod znamením kříže, aby pomáhalo ztrestat ohavnost kacířství.[3]) Nechyběli mezi sbory královskými ovšem ani přirození Čechové a Moravané, ale hlavní síla záležela v pomocných sborech knížat německých, vévody rakouského, markrabí míšeňského, knížat slezských a vévod bavorských. Přes tu tak neobyčejnou sílu vojenskou nedovedl nebo neměl za nutné nepřítel rozsáhlé město opravdu oblehnouti; přilehl jen k severnímu a západnímu boku jeho, chráněnému Vltavou; jih ovšem opatřen byl pevností vyšehradskou. Ale proti východní linii hradeb novoměstských se královští vůbec nepoložili. Teprv po 14 dnech záhadného čekání, víc vzájemným spíláním s Letné dolů do města a naopak[4]) než drobnými potyčkami vyplněných, čteme, že v sobotu 13. července došlo k nějaké potyčce na poli špitálském, tedy za Vltavou. A v neděli dne následujícího podnikl silný oddíl *Míšňanů* a *Rakušanů* útok na *horu Vítkovu* — prvý to pokus o skutečné obklíčení města i se strany východní. Tento pokus zásluhou Žižkovou skončil se naprostým nezdarem. Žižka očekával, že útok bude ob-

noven, snad s lepší přípravou nebo větší mocí, proto se staral o rychlé a důkladnější vybudování tvrze nebo hradu na hoře jen jaksi improvisovaného. Ale k žádnému útoku již nedošlo — a po čtrnácti dnech velké vojsko Zikmundovo odtáhlo bez boje, o město se vůbec nepokusivši. To je zhruba historie Zikmundova obležení Prahy v červenci r. 1420. Je jasno, že k záhadám jejím nutno přihlédnouti blíže. Třeba nejprv zjistiti, zda nebo pokud shoduje se se skutečností *these Vavřincova*, jak jsme ji slyšeli.

* * *

O obležení Prahy v červenci 1420 máme z obou stran několik dosti obšírných výkladů, psaných bezprostředními svědky[1]) a účastníky; zachovala se i zpráva markraběte míšeňského, psaná, jak se zdá, ještě téhož dne, co došlo k zápasu o horu Vítkovu, zajímavá pro historického methodologa nejvíc tím, že ač je nejpůvodnější v každém směru, je věcně nejvíc podezřelá.[2]) Stanoviska stran se v svědectvích, jež nás došla, ovšem podstatně rozcházejí: tvrdí-li *Vavřinec* a někteří čeští annalisté, že vítězství na Vítkově zachránilo Prahu od útoku dalšího, shodují se svědectví, pochozí z tábora Zikmundova, v tom, že král Zikmund, přemluven českými pány, kteří byli v jeho okolí, *vzdal se vůbec úmyslu dobývati Prahy mocí*. O tomto naléhání českých pánů na Zikmunda vypravuje i hlavní svědek z druhého tábora, *Vavřinec*; ví i, že vojsko Zikmundovo, opouštějíc na rozkaz králův 30. července své posice před Prahou, lálo králi nepěkně jako příznivci kacířů a podvodníku. Skutečnost tedy, že král sám zabránil obecnému útoku na město, třeba za takového stavu věcí považovati za zjištěnou bezpečně. Otázka je, učinil-li král toto dalekosáhlé rozhodnutí pod dojmem neúspěchu na Vítkově či tkvěly-li důvody jednání jeho jinde. Ať jakkoli uvažujeme o této otázce, nemůžeme dospěti k jinému závěru, než že nezdar na Vítkově snad přispěl k změně politiky Zikmundovy, ale způsobiti že jí nemohl. Zpravodajové z tábora Zikmundova vědí většinou o boji na Vítkově: dva z nich píší o něm podrobněji jako o nejpozoruhodnější události během obležení,[3]) jen jeden přímý svědek, a to ku podivu ten, který o situaci v ležení ví nejvíce a nejvíc se rozčiluje nad žalostným koncem obležení, *Windecke*, nedí o Vítkově ani slova.[4]) Ale všude, jak v dotče-

ných původních, tak pozdějších relacích, v tom i v zprávách českého původu je srážka líčena jako episoda, někde většího, jinde malého významu; nikde však, na rozdíl od *Vavřince*, se jí nepřipisuje význam vojensky nebo politicky rozhodující; naopak svědek boje, jenž k nám mluví z *magdeburských letopisů*, rozčiluje se, že ani hanba křižáků na Vítkově nepohnula krále, aby opravdově proti Praze zakročil, ba že naopak střelbu z pušek na město zakázal. Víme, že obnovení útoku na tak důležitý bod strategický jako byla hora Vítkova, bylo Žižkou očekáváno, snad v souvislosti s jenerálním útokem na město z několika stran; byli-li překvapeni sami obránci města, že k útoku nedochází, je s dostatek zřejmo, že důvody chování Zikmundova nemohly tkvíti v skutečnostech vojenských, nýbrž v *úvahách jiné povahy.*

Závěr takový nabude nové opory, přihlédneme-li k povaze a *průběhu boje na Vítkově.* Bitvou v pravém slova smyslu ten zápas lze těžko nazvati — sám terén bojiště [1]) dává jistotu, že mohlo jíti o srážku sil poměrně nevelikých. Celá posádka dřevěného opevnění na Vítkově, chráněného třemi příkopy, sestávala podle Vavřince ze tří žen a asi 26 mužů — a připustíme-li, že Vavřinec vědomě zmenšením počtu posádky chce úspěch její zveličiti, t. j. že jich bylo dvakrát či třikrát tolik a že Žižka ve chvíli útoku přivedl pomoc ještě větší (podle Vavřince šlo ovšem stále o nepatrný hlouček obránců), je přece zřejmo, že tato řada obránců mohla dostati se do boje jen s prvými řadami jízdy nepřátelské, postupující od východu po hřbetě táhlé hory k srubům Žižkovým, t. j. s několika sty muži. O nějakém útoku Pražan se strany vpadajících Němcům v bok útočné řady jejich, nic u Vavřince neslyšíme (ač k němu nepochybně došlo); *Vavřinec* líčí — a na to třeba položiti důraz — šťastný výsledek jako *skutečný zázrak.* Líčí, jak jedna ze tří žen z původní posádky neustoupila, vášnivě bojujíc, ani o krok, dokud ducha nevypustila, jak by byl i Žižka, na pomoc spěchající, zabit, kdyby jeho lidé ho cepy nevysekali, jak celé město, kde lid kleče na ulicích nebo na hradbách vyhlížel k bojišti, modle se vroucně za pomoc boží, již zoufalo nad výsledkem, když tu vyšel z Horské brány kněz se svátostí oltářní, za ním asi padesát lučištníků a ostatní sedláci, ozbrojení toliko cepy. „A nepřátelé spatřivše svátost a slyšíce zvuk zvonku a veliký křik lidu,

strachem poraženi, ukazují záda, prchajíce co nejrychleji, jeden druhého chtěje v útěku předstihnouti.“ „Tím útěkem strženi ti, kteří stáli dále vzadu, padali s příkré skály, vaz lámajíce, přemnozí byli zabiti od pronásledujících je Pražan, takže během jedné hodiny skoro 300 jich bylo o život připraveno, jiní pak smrtelně raněni.“

Podle Vavřince byla tedy porážka Němců výsledkem *paniky*, paniky podivuhodné a zázračné, která zmocnila se řad jejich ve chvíli, kdy se zdálo, že jsou pány malé vítkovské pevnosti. Tuto versi o náhlém úděsu Němců široce rozvádí i jiný český pramen, psaný jistě ještě r. 1420, ještě dříve než Vavřinec,[1]) také *Ondřej Řezenský* z druhé strany praví, že ztráty útočících Němců je vysvětliti odtud, že se dali nenadále na útěk. A i kdybychom svědectvím těm zdráhali se dáti ve všem víru a drželi se relace z rakouské strany, zachované u *Tomáše Ebendorfera*, podle níž útočníky německé již znavené a k obraně donucené napadly svěží zástupy přispěchavší z města nebo kdybychom přibrali k vysvětlení pozdní versi *Eneáše Sylvia*, poměrně nejstřízlivější, ve které se praví, že Míšeňští, když již byli vrchol hory opanovali, byli stísněni útokem (pravděpodobně z boku) k příkrému srázu severnímu, kde jedni byli pobiti, jiní zabili se pádem do hloubky — přece počet zabitých ukazuje, buď jak buď, že šlo o zápas poměrně nevelikého rozsahu. Vavřinec, jenž jistě nechce počet padlých umenšiti, ví o třech stech obětí, *Ondřej Řezenský* jen o 60, *saský* svědek jen o 70 (mezi nimi byl hejtman míšeňský, *Jindřich z Isenburka*); list markrabího míšeňského neví o mrtvých vůbec, *Kolegidt* má zmínku o mnohých zabitých, pozdní rukopisy *Starých letopisů* o 500, jeden z nich podporovaný souhlasnou starou zprávou tak zv. *Beneše Minority*[2]) praví ku podivu určitě, že nalezeno bylo na bojišti mrtvých Němců a Uhrů 144. Zavíráme-li, najdeme, že ztráty Němců nemohly býti větší než asi 100—200 mužů. Jinými slovy: v řadě bitev Žižkových nebo husitských vůbec náleží boj na Vítkově jistě k srážkám rozsahu menšího. To vše znamená také, že porážka Němců nebyla takové povahy, aby Zikmunda přiměla k dalekosáhlému odhodlání zakázati další boje vůbec a uložiti armádě, jaké Praha dosud neviděla, aby spokojila se ostudou na hoře Vítkově a rozešla se v pokoji k svým domovům.

Tážete-li se pak, jak potom vyložiti thesi, známou nám z *Vavřince* a vůbec široce oslavný tón jeho vypravování o boji na hoře Vítkově,[1]) odpovím, že docela dobře. Třeba se jen vmysliti v duševní stav Prahy v dnech obležení a zejména té Prahy, jež jen nerada a s obavou vstupovala v boj proti Zikmundovi, jenž byl bojem proti celé Evropě. Třeba vzpomenouti duševního zápasu, jejž tato Praha protrpěla, hledajíc od počátku smírné vyřešení, abychom porozuměli záchvatu radosti, jenž se jí zmocnil, když obavy všech mužů střízlivých, obavy z katastrofy, ukázaly se planými, když prvý útok přemocného nepřítele potkal se s nezdarem. Chápeme, že v ten nedělní letní večer rozjásala se Praha v radostném zpěvu a díkůčinění Bohu, jak to pěkně líčí právě Vavřinec a že brzo na ulicích ozývala se nová píseň *Čapkova:* „Dítky, Bohu zpívejme.“ A chápeme, že Praha věřila, že Bůh sám zasáhl, že se stal zázrak — a můžeme, tuším, věřit v takový „zázrak“ i dnes; nepochybuji, drže se hlavních svědků z obou stran, že o vítězství rozhodla náhlá panika, náhlý úder strachu v řadách nepřítele. A ta panika, tenkrát i jindy, mohla býti dobře způsobena tou fanatickou silou odporu, nenávisti a svrchované duševní převahy, jež sálala z očí divoce se rvoucího zástupu kacířských obránců, mužů a žen. Tak nahromaděná síla psychická je strašnou zbraní v zápasu muže proti muži; plní nejistotou, vědomím inferiority, bezmocnosti, konečně hrůzou protivníka, jenž beztoho je napolo přesvědčen, že sám ďábel je ve spolku s kacířem. Zděšený útěk je potom dílem okamžiku. A pochopíme také, že Praha takto o zázračné pomoci boží přesvědčená vykládala si zastavení všech jiných pokusů o dobytí města z triumfu na hoře Vítkově, z triumfu, v němž spatřovala nejslavnější a nejvýznamnější stránku soudobé historie; město, jež ozývalo se od neděl spíláním a posměšnými písněmi na krále Zikmunda, obyvatelstvo, jež kazatelé v kostelích i pamfletáři ve veršovaných skládáních nepřestávali ujišťovati, že Zikmund je nepřítel pravdy boží, vrah krvavý, jenž chce všechny Čechy vyhubiti, jemuž rovného v zlosti nebylo od počátku světa, nemohlo ovšem smířiti se s myšlenkou, že by to byl sám tento „peský a bídný král“,[2]) jenž se rozhodl Prahu od záhuby ušetřiti a nedopřáti Němcům, jež byl sám s pomocí papežovou svolal z půl Evropy, aby vstoupili v triumfu do pokořeného husitského velkoměsta. Když k jinému

útoku pak vskutku nedošlo a velká armáda od zdí pražských odešla bez boje, pochopíme, že sebevědomá Praha nevykládala si konečný úspěch jinak než zázračným, rozhodujícím vítězstvím na Vítkově, po případě hledala pro odtažení Zikmundovo důvody, jež se jejího sebevědomí nedotýkaly: že neobstál pro nesnesitelné zaneřádění tábora hmyzem nebo že neměl peněz na žold nebo zásob k vyživení lidu svého. Jistě i tyto argumenty spolurozhodovaly o zdvižení obležení — ale nedovedou vysvětliti, proč se král o útok na město vůbec nepokusil, dokud moc jeho nebyla ničím oslabena; musil přece věděti, že s armádou tak velikou nelze dlouho vydržet v poli.

* * *

Proti thesi Vavřincově stojí v pramenech našich, jak pověděno, *these jiná:* všichni svědkové z tábora Zikmundova, bez rozdílu, jde-li o Sasa či Rakušana, Bavora či referenta z nejbližšího okolí králova,[1]) shodují se v tom, že král útoku na Prahu vůbec dovoliti nechtěl, a to proto, že čeští páni v jeho okolí jej přemluvili, že bude lze Prahu a s ní celé Čechy podrobiti *po dobrém;* páni prý vůbec naléhali na krále důrazně, aby německá vojska rozpustil. Zprávy tyto shodují se také většinou v tom, že král se bál, dojde-li k boji, zkázy slavného města Prahy, svého otcovského dědictví, i nepotřebného zabíjení lidí; svědek králi nejblíže stojící tvrdí, že páni čeští varovali krále, aby nedopřál německému vojsku svému tak velikého triumfu nad Čechy, *že by potom koruna česká nikdy nebyla před Němci bezpečna.* Páni slibovali, že ho budou korunovati králem a do čtyř neděl že mu Prahu získají. „My jsme koruna česká, a ne sedláci." Král se dal přemluviti, vojsko rozpustil, ale páni ho hanebně oklamali (byli to, dí *Windecke,* beztoho samí kacíři), Prahy mu ovšem nezískali a tak v celém světě pokryli jméno královo hanbou. Víme, že toto líčení situace[2]) v jádře potvrzuje i *Vavřinec,* klada ovšem intervenci pánů až do dnů po boji na Vítkově a přiznávaje jí jaksi v svém chápání souvislosti věcí jen podružný význam. Ale máme i jedno české svědectví, jež (nezmiňujíc se vůbec o bitvě na Vítkově!), vytýká jen, že král usmířen výklady pánů, rozpustil vojsko.[3]) Že této versi musí historik přiznati větší váhu než thesi Vavřincově, vyplývá nejen ze souhlasu svědectví tak hojných a na sobě nijak nezávislých, ale i z pravděpodob-

nosti, již mu dalo naše poznání situace. Tomu, co vykládá *Windecke* o protiněmecké agitaci českých pánů v táboře Zikmundově,[1]) můžeme, znajíce s dostatek živý nacionalismus panstva českého a české společnosti v té době vůbec, věřiti cele a uvěřiti i, že důvody jeho působily na Zikmunda — nemůže býti zajisté pochybnosti, že ten obraz, který o Zikmundovi kreslilo nenávistné rozčilení Prahy v létě r. 1420 a v němž král představen byl jako zuřivý nepřítel národa českého, jenž chce všechny Čechy vyhubiti, byl dalek skutečnosti, nehledě ani k tomu, že žaloby proti králi se strany katolické nebo německé pronášené bývaly podobně nenávistné, někdy i vášnivější a vytýkaly mu právě naopak, že je Čech, že miluje nezřízeně svůj národ, že je v skrytém spolku se sounárodovci svými.[2])

Nepochybuji, že Zikmund si byl vědom svého českého původu — tenkrát ještě bylo to přiznání k národu, jenž se považoval za lepší než kterýkoli národ sousední[3]) — jeho královské důstojenství v Říši i v Uhřích vnucovalo mu ovšem stanovisko nadnárodní, ale sotva mohlo zpřetrhati mocná pouta, jimiž i královský princ je poután k otčině. A ještě více musila působiti úvaha, že cestou dohody a smíru lze bezpečněji dojíti cíle než rozpoutáním boje na život a na smrt, s jeho neodvratnými zhoubami hmotnými a mravními — bohužel, že zralé úvahy tohoto rázu byly zcela cizí Zikmundovi nedávno na př. v *Kutné Hoře*, kdy povolností mohl ještě získati mnoho, snad všechno. Ta připomínka postačí, abychom o logické promyšlenosti Zikmundovy politiky měli velmi skrovné mínění. Ale přece musíme se, tuším, brániti výkladu, že by Zikmund, teprv stoje před Prahou nebo snad teprv po nezdaru na Vítkově, náhle, podléhaje domluvám českých pánů, proměnil velký plán, pro který pracoval měsíce, pro který shromáždil vojsko, jemuž podobného počtem, přípravou a výhodnou situací neměl míti v ruce nikdy později, že by pustil z ruky zbraň nejúčinnější a k ráně připravenou a ustoupil od Prahy nepokořené, jako by sám byl poražen, bez boje. Rady a výstrahy českých pánů, o nichž jsme mluvili a jimž tolik svědků přičítá vinu katastrofy, musily přece, jak předpokládat třeba, ozvati se v okolí Zikmundově *již* dříve než k Praze přitrhl. Ze všeho hlásí se krátce jako nejpravděpodobnější ten dohad, že Zikmund přitrhl k Praze nemaje vůbec úmyslu zmocniti se města násilím, *nýbrž užíti síly a hrůzy svých vojsk*

jako nátlaku na povolnost Prahy[1]) v jednání o dohodu, v jednání, jež zahájil snad ještě dříve než se před Prahou položil.

6. POKUS DOHODY O ČTYRY ARTYKULE.

(Projev papežského legáta o českém programu náboženském. — Česká konečná formulace čtyř artykulů. — Nepravdy Vavřincovy a skutečný obsah jednání mezi stranami. — Otázka závaznosti kalicha. — Hlavní příčina nezdaru dohody. — Prosby Zikmundovy o další jednání. — Význam vítězství na Vítkově pro utváření situace.)

Závěrem právě formulovaným dotýkáme se souvislostí, jimž nebyla dosud věnována pozornost náležitá; jejich poznání však osvětluje teprve situaci. Především třeba říci, že ono tak naléhavě žádané veřejné slyšení o pravdách zákona božího, o němž prý v Kutné Hoře nechtěl král vůbec mluviti, povolil Pražanům zjevně rebelujícím snad ještě dříve než přitrhl s vojskem svým před Prahu nebo přímo v dnech vojenského příchodu svého. S jeho vědomím a souhlasem oznámil to, jak kombinuji někdy ke konci června, papežský legát *Ferdinand*, biskup *Lucenský*, dlící od jara v průvodu Zikmundově, Pražanům, precisuje zároveň své stanovisko k programu čtyř artykulů. Proto je list jeho[2]) nemálo důležitý — tlumočí nám zajisté po prvé *poměr* oficiálního *zástupce církve římské k české otázce*, která právě vyhlášením čtyř artykulů nabyla nové podoby. A zároveň prozrazuje, jak jevil se v té chvíli celý problém husitství papežskému legátovi ve světle v podstatě jiném, než ve dnech březnových, kdy týž legát ohlašoval ve Vratislavi bullu papežskou, slibující dalekosáhlé odpustky všem, kdož přijmou znamení kříže do boje proti Viklifistům, Husitům a jiným kacířům nebo kdy dával vléci koni a upáliti pražského obránce kalicha Krásu.

Přišedše, píše legát, nedávno do království českého, do něhož jsme byli posláni, abychom uvedli bloudící na cestu spásy, spatřili jsme mnoho ohavností, jimž dříve, slyšíce o nich, zdráhali jsme se uvěřiti: pobořené kostely, vypálené kláštery, zohavené svaté obrazy, vyhnané i pobité kněze. Původci všech těch hrůz (rozuměj: *Táboři)* jsou, jak se praví, u vás, a vy doufáte, že s pomocí smělosti a vojenské moci

jejich odoláte. Divím se, že vy, kteří se vychloubáte svým zápalem pro zákon boží, takže proň jste hotovi státi až do smrti, přibrali jste na svou obranu nepřátele boží. Neboť není-li zboření kostela, není-li vyhnání nebo zabití kněze — jenž třebas byl někdy špatný, je schopen pokání[1]) — není-li sekání obrazů, jako by šlo o lidi živoucí, projevem nepřátelství a neúcty k Bohu a svatým jeho? Nevíme, zohavují-li obrazy svatých (o jejichž přípustnosti v kostelích církev dávno rozhodla) proto, aby se jevili světějšími nebo hroznějšími v očích vašich; doufáme ostatek, že poznají, že něco jiného je bojovat s lidmi než s obrazy. Přecházíme mlčením podávání svátosti pod obojí nemluvňatům a jiné nehoráznosti, jež se dály a dějí denně. Poněvadž však nesmýšlejí tak, jak vyloženo, všichni a smýšlejí-li přece, jsou přemnozí, kteří o větší poctivost usilují, zaznamenáváme znění zápisu (cedule), jenž prý pochází od vás a obsahuje čtyry artykule.

Následuje text čtyř artykulů (jak pověděno, ne ještě v definitivní, v prvých dnech července formulované podobě) — otázka, jaké je mínění oficiálního zástupce stolice papežské o tomto kardinálním programu českého pozdvižení (a to ve chvíli, kdy takřka vstupoval na pole dějin), musí zaujmouti plně naši pozornost. Legát začíná kusem druhým, o „zřízeném“ a „svobodném kázání slova božího a veškeré pravdy jeho“.[2]) Co je to „zřízené“ kázání? táže se. A odpovídá (nepochybně správně), že je to kázání kněze k úkolu tomu úředně pověřeného; jeho kázání odpírati, píše dále, znamenalo by vskutku protiviti se zákonu božímu. Ale nejde o zřízené kázání, kdyby bylo svobodno komukoli bez rozdílu kázati a kázati cokoliv proti učení církve a svatých otců nebo vykládati za bezpečně zjištěné, co přesně vymezeno není. Nevěřte také, že vy jediní znáte všechnu pravdu slova božího, které dosud nebylo dáno poznati žádnému pouhému člověku.[3]) O třetím kuse, o nějž horlíte (aby kněží od papeže počnouc opustili svou nádheru, lakotu a nezřízené panování v přebytku statků světských a žili podle příkladu Kristova a apoštolů),[4]) soudíme, že ho nelze haněti, usilujete-li oň mravně a rozumně.[5]) Ale nesluší se vám, abyste stali se soudci o přebytečnosti zboží kněžského, ani abyste pod záminkou takovou vyháněli kněze a rozchvacovali statky jejich a tak chtíce lakotu jejich umenšiti, zveličovali svou vlast-

ní; zdálo by se zajisté, že jde vám více o jejich jmění než o touhu po zdokonalení jejich života. Čtvrtý kus (vykořenění hříchů smrtelných, nejdřív u sebe a očištění národa a země české od zlé pověsti) je chvalitebný; ale zlá pověst země přestane, jestliže ti, kteří jsou nakaženi bludy, smíří se s církví, nikoliv však budou-li odporovati či dokonce rebelovati přirozenému králi; špatně se očišťuje, kdo v špíně setrvává. Co pak se týče prvého kusu o přijímání z kalicha — o nějž, jak se praví, jediné větší díl z vás usiluje — přiznáváme vám, že tak bylo od Krista stanoveno a zachováváno od apoštolů a od prvotní církve. Ale popíráme, že to Kristus nařídil obecně nebo že tu jde o ustanovení evangelia, jehož nedbání by mělo za následek trest věčného zatracení. Doktoři písma svatého sic o tom smýšleli rozličně, ale autorita církve obecné, jež jest nade všechno a jež nemůže vyhasnouti do konce věků, vyložila a přijala, že přijímání pod obojí není laiku nezbytné k spasení. Chcete-li nyní držeti a učiti opak, znamená to, že chcete odsouditi všechen ostatek křesťanstva a tvrditi, že vy jediní budete spaseni nebo že chcete dávati za pravdu církvi řecké, která prý ten obyčej zachovává, a odsouditi církev latinskou. Ačkoli pak i u nás v mnohých kostelích a klášteřích i laikové přijímají buď ze starého obyčeje nebo privilegia pod obojí, přece nikdo nemá za to, že je ono nezbytné k spasení a že ten, kdo tak nepřijímá, je v stavu věčného zatracení. Je-li tedy jasno, že přijímání z kalicha není k spasení nezbytné, co říci o vaší ztřeštěnosti, že pro takovou příčinu rozhodli jste se odtrhnouti se od papeže a římské církve, že stali jste se odbojníky proti vlastnímu králi, učinili se zlopověstnými celému světu a životy a statky své a celé království vydali v tak velké nebezpečí a v nejtěžší škody a oběti? Ačkoli *snad* je přijímání pod obojí, jak někteří doktoři ujišťují, *dokonalejší a záslužnější*, je přece lepší zřeknutím se toho, čemu je na odpor obyčej veškeré církve a ustanovení koncilu kostnického, pokorou rozmnožit zásluhu, než zpupně si to osobiti, množit zločiny a hromadit nebezpečí. Anebo — chcete-li tou cestou mermomocí dosíci větší zásluhy, *jest prositi toho, kdo to může povoliti* a spravuje věci církevní, nikoliv pak krále Zikmunda, jenž řídí věci světské. Neboť jak jsme nedávno četli ve vašich listech k markrabství a městu budišínskému, přiznáváte, že je on oprávněným dědicem království, ale tvrdíte, že ho neuznáte, leč

povolí-li vám ten artykul.[1]) Kdyžtě tedy usilujete pouze o to jediné, co má podobu počestnosti: chceme vás o tom a o jiných věcech, jež byste navrhli, vyslechnouti; pokud jste toho od krále žádali, nechtěl bez nás a v záležitostech, jež dotýkají se víry, dáti se k slyšení pohnouti.[2]) Oznamujeme vám tedy, že král vydá vám s naším souhlasem, chcete-li, glejt na dobu dostatečnou všem osobám, jež pro tu při byste měli za vhodné určiti. A budete-li chtít v čem dobře a zdrželivě smysliti, bude dána příležitost nejen odpuštění, ale i milosti. Jestliže však vytrváte ve vzdoru a odmítnete cestu spásy, bude proti vám postupováno tím přísněji, čím větší byla dosud k vám shovívavost a sebezapření...

* * *

V listu obratně a výmluvně stylisovaném, s jehož obsahem jsme se takřka slovně seznámili, zaujme nás nejen skutečnost, že legát patrně omlouvá královu neochotu k Pražanům, jak ji dal najevo v Kutné Hoře, nejen fakt, že rozeznává okázale zločiny Táborů od počestnější vůle Pražan (řekli jsme, že nedbání toho rozdílu v dosavadních projevech králových způsobilo zla nejvíce), ale zaujme nás především patrně smířlivý a o dohodu usilující duch celého elaborátu.[3]) Smysl jeho je zajisté: pokud jde o tři z vašich čtyř článků, není vážné překážky k uznání jich, jestliže slovný výraz jejich srovnává se s duchem jejich; překážkou je jen otázka kalicha, rozhodnutá již koncilem kostnickým. Ale i tu naznačuje se srozumitelně, že cesta k dohodě není uzavřena cele: *koncesí papežskou* bylo by možno i takového privilegia vám dosáhnouti —je to nota bene táž cesta, kterou původně namítl *Hus* (již uvězněný v Kostnici), když o pražské agitaci pro kalich zvěděl,[4]) táž myšlenka, kterou navrhl český sněm husitský v září 1419 králi Zikmundovi![5]) Klade-li se ve výkladu legátově důraz na to, že církev nemůže nikdy dáti souhlas názoru, že přijímání pod obojí je *nezbytné k spasení*, třeba říci, že ve čtyrech kusech pražských, pokud je známe z reprodukce legátovy, v tom smyslu žádost kalicha jasně a určitě formulována nebyla; třeba ovšem předpokládati, že legát drží se výkladu, jak o něm byl poučen s české strany. Celkem však lze říci, že v listu legátově slyšíme nejdalekosáhlejší slova ochoty, jež pronesena byla se strany církve před rokem

1431 — co by byla znamenala, kdyby byla tlumočena poslům měst pražských tenkrát v Kutné Hoře, když vrhli se na kolena před králem, jejž chtěli uvésti jako dědičného pána do svého města! Co tedy byl Zikmund v Kutné Hoře odepřel Praze prosící, to nabízel nyní Praze rebelující, Praze již naplněné Tábory a zavázavší se k boji s králem na život a na smrt! Zda to bylo poznání o náboženském i politickém nebezpečí tohoto spolku i o jeho síle vojenské — o níž, mimochodem řečeno, mohli Zikmundovi podati výmluvné svědectví ti z pánů jeho, kteří se byli dosud utkali s Tábory, naposled na př. mladý *Oldřich z Rožmberka*, jenž byl hanebně poražen, pokoušeje se (spolu s Rakušany, táhnoucími proti Praze) o *Tábor* na konci června — jež přivodilo tento obrat, či zda od počátku bylo plánem královým ukázati tvář k dohodě povolnou teprv ve chvíli, kdy bude moci pohroziti zároveň velkou armádou přímo před Prahou, či zda spolupůsobily úvahy obojího druhu dohromady, zůstává na dohadu.

Mám-li za to, že dalekosáhlá nabídka legátova byla zpečetěna někdy ve dnech 21. června až 9. července, musím konstatovati zároveň, že Praze do 10. července podle všeho známa nebyla; v projevech Prahy z těch dnů čteme nejen slova rozhodného odporu, ano nenávisti ke králi, ale i stížnosti na to, že slyšení o náboženských žádostech Prahy, ač úsilně žádané (rozuměj v Kutné Hoře), král odepřel.[1]) Praha však přece právě v dnech, do nichž výzvu legátovu jest klásti nejdůvodněji, t. j. ku konci června a v prvých dnech července, se starala, aby k velkému utkání theologů obojí strany, o něž usilovala od r. 1417, k velké při o pravdu zákona božího, připravila bezpečnou půdu; právě ve dnech 3.—10. července rozesílala do tábora Zikmundova i daleko do všeho křesťanstva novou konečnou formulaci svého programu náboženského, známou odtud pod jménem *čtyř pražských artykulů.* Svůdné myšlence, že podnětem k vypracování jejich byla právě nabídka legátova, snad již někdy kolem 25. června do Prahy stihnuvší, stojí pohříchu v cestě zmíněné již projevy Prahy z 6. a 10. července. V textu nových artykulů není také nejmenší narážky na nabídku legátovu — jen smírný, řekl bych, duch celého elaborátu budí dojem, jako by chtěl býti základem úspěšného jednání i jako by v něčem respektoval námitky legátovy. Mistři universitní, jimž Praha textování svého reformního programu svěřila,

přáli si patrně shody s církví upřímně a učinili vše možné, aby ji usnadnili. Formulovali své artykule tak, aby zbavili je skoro všeho, co mohlo buditi odpor zásadní: nebezpečný artykul táborský o trestání hříchů veřejných a jiných nezřízeností proti zákonu božímu proměnili obratem v požadavek všestranně přijatelný, vloživše do něho výminku, že trestání má díti se podle řádu a rozumně od těch, jimž trestati náleží; v článku o navrácení kněží k životu apoštolskému vynechali zmínku, že ono má počíti u papeže, potlačili slova o nádheře a lakomství v té souvislosti dříve pronesená, spokojujíce se žádostí, aby duchovenstvu odňato bylo panování světské nad bohatstvím a zbožím časným; věta, že toto panování je ke škodě ramene světského, podtrhovala dost srozumitelně myšlenku, že jde nebo že především jde o vykonávání vrchnostenské pravomoci, t. j. světské vlády nad poddanými. Svobodné kázání žádali toliko v království českém a vytkli nyní výslovně, že kázati mají jen kněží a „ordinate“, „zřízeně“, jak stálo ostatek již v textu, jenž se dostal do ruky legátovy; neřekli ovšem, jak to napsal Hus, že kazatelé nesmí dáti se zastrašiti exkomunikací a interdikty církevními. U artykulu hlavního o kalichu pak opominuli říci výslovně, že by podávání svátosti pod obojí způsobou považovali za nevyhnutelné k spasení, jen do motivace jeho texty Písma vložili zmínku, že jeden z nich zavazuje věřící přijímat pod obojí.[1]) Na tento bod byl právě v posledním listu Pražanům kladl, jak víme, důraz legát papežský: jen o tento rozdíl v názorech obou stran jde — to byl smysl jeho výkladu — a pro tuto jedinou neshodu s církví chtěli byste postaviti se do zoufalého boje proti celé Evropě? Hádám, že hlavním původcem nového znění článků pražských byl vedle M. Jakoubka *M. Jan Příbram;* u něho můžeme předpokládat ochotu raziti cestu smíru a dohodě opravdově. Nepatřil ostatek, jak víme,[2]) k těm mistrům, kteří stáli Římu nejblíže; universita jako celek přihlásila se k artykulům teprv na nátlak obce pražské a teprv po odtažení vojska Zikmundova; při tom ještě jeden z mistrů podpis svůj odepřel.

Purkmistr a konšelé obce pražské a „jiní věrní království českého“, publikujíce znění čtyř kusů, obšírně odůvodněné texty Písma a učitelů církevních, ujišťovali, že jestliže by kdo přičítal jim jakékoli nehoráznosti, lišící se od svatého a zbožného úmyslu v artykulích vylo-

ženého, je lhář. Za program svůj, dokládali, jsou odhodláni státi do posledního dechu, ale vždy hotovi přijmouti lepší poučení z Písma. To je věta ovšem, lze říci, husovská; není tu zajisté: jsme ochotni podrobiti se autoritě a rozhodnutí církve, uznávajíce její moc učitelskou, nýbrž: dáme se poučiti, budete-li míti proti nám silnější argumenty z Písma. Ale celek není přece myšlen jako akt sporu a vzdoru proti církvi, nýbrž jako instrument obrany, jako důkaz, že Čechové s Prahou stojící, nechtí nic jiného než býti dokonalejšími následovníky Kristovými, poslušnými vyznavači evangelické pravdy, křesťany skutkem; dokument patrně úmyslně pomíjí vše, co by svědčilo přímo o nějaké zásadní oposici proti učení církevnímu.[1]) Proto mohl dobře státi se základem jednání o dohodu — zloba situace, dodal bych mimochodem, byla ovšem v tom, že tlumočil stanovisko rozmyslné a smířlivé menšiny; lid, jenž vstával k boji za program tak pěkně napsaný, chtěl vskutku něco jiného, chtěl daleko více; poznali jsme již v minulých kapitolách, že Táboři kryli programem čtyř artykulů cíle povahy jiné, více nebo méně revoluční[2]) a že nižší vrstvy obyvatelstva pražského, podobně jako *Hradec* kněze Ambrože nebo *Žatečtí*, *Slánští* a *Lounští*, stáli jim svými názory a sklony zcela blízko.

* * *

Ale slovo hlavní a rozhodující měla přece Praha — jak za tak slibného stavu věcí k dohodě nedošlo, je problémem nejvýš zajímavým, tím spíše, že k řešení jeho máme po ruce zprávy kusé, nebo podezřelé. Z obou častěji dotčených projevů Pražan, z listu *markrabímu míšeňskému* z 6. července i z výkladu poslaného do *Benátek* 10. července[3]) se zdá, že Pražané nové nějaké nabídky, jež by dřív žádané soudní stání o kalich povolovala, se nikterak nenadáli; jisto je aspoň, že o audienci víc nežádají, že se s králem, lze říci, již naprosto rozešli. Také nový text čtyř artykulů nedovolává se přímo nikde veřejného slyšení; jen v poslední větě jeho najdeme osvědčení, že věrní v království, za něž Praha mluví, přijmou co nejochotněji naučení z Písma, zdálo-li by se komu, že v artykulech je skryta jakákoli podoba zlého. Do té situace vpadla, jak musíme předpokládati ještě před bojem na Vítkově, velká nabídka legátova; ta pak opakována byla

brzo na to nebo současně způsobem co nejdůraznějším i jménem krále a jménem 24 pánů českých z jeho okolí, tedy ve vší formě jménem ústavní výsosti zemské. Nikdy doposud způsobem tak určitým, slavnostním a závazným nebyla audience, do nedávna Prahou opětovně horoucně požadovaná, slíbena; nyní byla přímo nabízena. Čekali bychom, že Praha chopí se horlivě ruky podávané — skutečnost ukazuje, že *hledala cesty, jak by se jí mohla vymknouti.*

Výmluvný je již způsob, jak referuje o situaci kronikář *Vavřinec*, takřka oficiální mluvčí tehdejší husitské Prahy. Vypravuje, že prý Němci po nečekaném pobití na Vítkově denně uvažovali, jakby opustili Čechy (víme, co je v tom pravdy, co nikoli) a jak čeští páni královi jednali na druhé straně mostu, t. j. někde na Malé Straně, několikrát s Pražany, domlouvajíce jim, aby učinili příměří s králem, tak aby mohl se ctí vyvésti cizí vojska ze země (to je jistě pravděpodobné). Pražané se omluvili, že bez svolení ostatních měst, s nimiž jsou spojeni (můžeme dodati: především bez svolení Táborů), v žádanou úmluvu vejíti nemohou, ale že prosí, aby mistři a kněží jejich pro čest svou a celého království dosáhli od krále veřejného slyšení, tak, aby mohli čtyřmi jazyky, t. j. česky, německy, maďarsky a latinsky, pravdy čtyř artykulů *před celým vojskem* z Písma vyložiti, svou nevinnost ukázati a tak velikého království těžké a nectné nařčení ze srdcí nepřátel vyrvati, a když by potřeba bylo, doktorům královým na všechny námitky jejich odpovídati. Takové slyšení, od legáta a pánů zpečetěnými listy slíbené, mohla sic, pokračuje Vavřinec, obec obdržeti, ale páni, hledajíce vytáček řekli, že je nepřiměřeno, aby za mistry na hrad jdoucí byli jako rukojmí dolů do města žádáni vévodové, že obci může stačiti, přijme-li místo vévod pány a rytíře. A když obec dala souhlas i k tomu, nejednali zmínění páni vůbec již o slyšení. Proto mistři pražští, *sepsavše čtyři artykule* ve třech řečích, poslali je vojsku Zikmundovu. Text jejich následuje . . .[1])

Jest až ku podivu, co omylů či spíše hrubých nepravd je nahromaděno v tomto krátkém odstavci. Víme bezpečně, že znění artykulů pochází z počátku a ne z konce obležení, víme bezpečně, že k slyšení, jež podle Vavřince se vůbec nekonalo, vskutku došlo, víme, že tedy není možná, aby se páni strany Zikmundovy zachovali tak, jak tvrdí Vavřinec, víme konečně, že není pravda, že by Praha o slyšení žá-

dala, nýbrž pravda je, že jí bylo se strany legátovy a královy přímo nabídnuto. Nemohlo to ovšem býti slyšení, kde mluvčí Prahy měli přesvědčovat ve čtyřech jazycích vojsko královské, jak o tom mluví Vavřinec — je-li jádro pravdy ve Vavřincově klamném líčení, je to jistě to, že Praha na nabídku o slyšení, kterou z vlastní iniciativy učinil nepřítel, odpověděla žádostí o *slyšení zcela jiné povahy*, před laiky bojovníky z tábora Zikmundova. Uslyšíme, že k žádosti takové vrátila se ještě po letech později; jakkoli pak můžeme porozuměti její snaze, aby před shromážděným vojskem vyložila a dovodila, že je neprávem viněna z kacířství, nemůžeme nerozuměti ani stanovisku legáta papežského, jenž v žádosti Pražan musil spatřovat pokus o husitskou *agitaci* v táboře královském a nemohl jinak než se jí rozhodně opříti. A pravdou, o sebevědomí Pražan nemálo svědčící, bude asi i zmínka o žádosti, že v záruku za každého mistra, jdoucího na hrad nebo do ležení králova, musí sestoupit do Prahy německý kníže říšský. Konečně pravdou z nepravd Vavřincových jaksi vyplývající bude poznání, že mluvčímu husitské Prahy jde o to, povolnou a dalekosáhlou ochotu krále a církve umlčeti a neochotu Prahy k jednání zastříti. O obsahu nabídky legátovy nečteme zajisté u Vavřince ani slova.

Druhý pramen, který nám poněkud bezpečněji dovoluje popatřit na stav věcí, je leták Pražanů, rozeslaný 8. února 1421, tedy o víc než půl léta později, do všeho křesťanstva, leták, v němž Praha líčí patheticky křivdy, jichž byla se strany církve a krále Zikmunda účastna v obraně své pravdy od koncilu kostnického počínaje.[1]) Má to, tuším, býti obrana proti nějakému nám neznámému projevu krále Zikmunda, stěžujícímu si asi, že Praha audienci jím nabízenou odmítla. Spis Pražan potvrzuje, že legát papežský nabídl Pražanům slyšení z vlastní iniciativy (tedy že není pravda, co čteme u *Vavřince)* a že totéž jménem krále učinilo 24 pánů,[2]) ale hned (a třeba říci, že vším právem) vytýká s rozhořčením, že takovou ochotu měl osvědčiti král dříve než Čechy jako kacíře odsoudil a vojnu proti nim zdvihl, dříve než počal v zemi zabíjet, pálit a loupit. A neméně oprávněnou je, přes vášnivou svou formulaci, stížnost na legáta Fernanda, „původce a povzbuzovače všeho zločinu, legáta ne Kristova, ale Antikristova,“ toho, jehož duchem a vzorem byl veden král Zik-

mund, že jej teprv po spáchaném krveprolití polekané zlé svědomí přimělo k návrhu žádoucího slyšení Praze. Spis pokračuje, že nabídka, *již Praha nežádala a nepotřebovala,*[1]) se stala z nutnosti, ne z dobré vůle, spíš ke klamání než k podpoře pravdy. Tu tedy dovídáme se teprv zřetelněji, jaké stanovisko zaujala Praha k velkému nabídnutí: shledala, že prý jde o *klam.* A hned na to čteme: my, ačkoliv jsme nabídky nepotřebovali a ač s ní bylo spojeno také nebezpečí života — tato těžko pochopitelná věta, jež patrně naráží na to, že bylo třeba odvážit se mluvčím Prahy vstoupit do Zikmundova ležení, sama prozrazuje víc než co jiného, že nabídka byla Praze již naprosto nevítaná — chtěli jsme ji přijmouti laskavě, ovšem jenom proto, abychom v nestejnorodém množství v táboře protivníkově shromážděném zkusili, zda by z blízka neujala se v něm a na pomoc nepřišla bloudícím pravda: přece napříč slibům tolika mužů audienci nabízejících, *nemohli jsme jí dosíci a nemůžeme dodnes.* Tu teprv postřehujeme shodu s Vavřincem a vidíme zároveň, že Praha vskutku žádala o audienci, již jsem nazval agitační, t. j. hádání v řeči lidové před vojskem královým, a že jen na odmítnutí *takové* audience si může stěžovati.

Již tu nemůžeme se ubrániti domněnce, že Praha žádala úmyslně něco, o čem věděla, že přijato býti nemůže. Hned na to čteme v spise Pražan (na rozdíl od Vavřince), že přece došlo k rozhovorům a jednáním a „kolacím" misterským mezi námi a jimi, že dva biskupové, kteří na venek slibovali počestnost a laskavost a jiní doktoři a mistři, kteří předstírali znalost věci a zbožnost, sestoupili k nám, aby promlouvali o našich čtyrech kusech, jež jsme jim předložili, a aby sytili nás svými hravými přetvářkami. I tento tón, v jakém Pražané o zástupcích druhé strany mluví, prozrazuje, jakou měrou snaží se znehodnotit skutečnost buď jak buď velkého významu. Ten tón překvapuje tím víc, že dále slyšíme, že v jednání se strany Pražan měl účast především *M. Příbram,* jenž notabene mluvil česky (jiný mistr pražský tlumočil jeho vývody latinsky), patrně aby rozuměli všichni páni laikové se strany Zikmundovy, kteří spolu s hejtmany měst pražských tvořili posluchačstvo, že dohovor stran měl nečekaný úspěch, že o třech artykulech docíleno radostné, úplné shody, dokonce prý v tom smyslu, že jsou to nejen kusy dobře katolické, ale že

k nim má každý katolík býti připuzován;[1]) jen článku o přijímání z kalicha bránili se zástupci církve (byli to Ludvík, patriarcha Akvilejský a Šimon z Dubrovníka, biskup v Trogiru,[2]) provázení několika doktory a mistry), jako nedávno legát papežský. Přiznávali jen, že kalich je dovolený a záslužný, ale odporovali výkladu, že by byl nevyhnutelný k spasení. Ale i v tom vyslovili prý naději že ke shodě dojde. V radostném vzrušení, jež všech posluchačů se zmocnilo po tomto prohlášení, povstali, jak sami vypravují, Pražané, aby navrhli prelátům zvláštní disputaci o pravdě poslední sporné otázky: která strana bude důvody z rozumu a Písma přemožena, nechť se zaváže, že vyzná pravdu strany druhé. Mluvčí církve prý odpověděli, že v takovou disputaci se dáti nemohou; i kdyby byli v svědomí svém argumenty Pražan přesvědčeni, nemohli by hájiti ničeho proti autoritě církve, naposled koncilem kostnickým o věci rozhodnuvší. Tak se jednání rozbilo.

* * *

To je tedy obraz jednání, podaný veřejnosti později se strany[3]) Pražan, ve vášnivém žalobném listu proti Zikmundovi, určeném pro cizinu. Potomek, jenž vrací se se vzrušenou pozorností k těm osudovým dnům z měsíce července r. 1420, kdy po kutnohorské audienci po druhé (a nyní s platností konečnou), rozhodovalo se o osudu Čech na dalekou budoucnost — a lze říci o osudu Čech na celá staletí — nemůže smlčeti bolestné zklamání, že k dohodě nedošlo. Obě strany si byly zajisté tak blízko, jako nikdy po celé desítiletí později; vše, čeho po hrozných ztrátách na statku a krvi bylo docíleno na koncilu basilejském, mohlo býti, jak by se zdálo, dosaženo již nyní. List papežského legáta, jenž naznačoval zřetelně možnost zvláštní koncesse papežské pro Čechy, namítal přece přímo východisko ze situace (jak víme totéž, jež tanulo kdysi na mysli Husovi), jiné východisko bylo lze hledati v odkladu sporné otázky k příštímu koncilu; od krále mohlo býti žádáno, aby se zavázal podepříti českou žádost vším vlivem svým, od církve aby strpěla kalich, dokud koncil znovu nerozhodne. Šlo přece jen o otázku, je-li přijímání z kalicha nezbytné k spasení, notabene o thesi, již, jak pověděno, konečné znění pražských artykulí samo neodvážilo se formulovat vý-

slovně, o thesi, na níž nestáli duchovní vůdcové husitští bez výjimky a již měli mlčky obětovati později. Co bylo, se zřetelem k vývoji církevněnáboženskému a kulturněhistorickému vůbec, nejpozoruhodnější, to byla husovská odvaha Pražan popírati autoritu církve i církevního koncilu, kde střetla se se slovem evangelia — staví-li však Praha v často dotčeném agitačním psaní svém „evidentissimam rationem", nejjasnější důvod rozumový, proti rozhodnutí koncilu omylu podrobeného, je zřejmo ze všeho zcela bezpečně, že tím „rozumem" míní pouze a jediné text Písma sv.,[1]) jinými slovy, že by bylo naprostou chybou viděti v tom argument kritického racionalismu od základu Písma jakkoli odpoutaného. Cesty takového racionalismu, výhradně na slova Písma upjatého, mohly, jak i dějiny bouře husitské ukazují rozličně, vésti jak k větší dokonalosti, tak i většímu poblouzení; instance, která by samovolným výkladům odporujících si nebo nejasných vět a slov Písma čelila, byla — jak se přesvědčili mistři sami mnohonásob — nezbytna. Jí se Praha vzepřela a to prý konec konců pro jedinou otázku, jež náležela víc do oboru kultu než víry, pro heslo podružného významu, jež bylo ještě cizí boji Husovu. Stálo vůbec to heslo kalicha, jedině kalicha, za to, aby v oběť jemu přinesl silný a nadaný národ svou přítomnost i budoucnost?

Těm a podobným útokům skepse neubrání se badatel, vzdálený době horečné krise, jíž se obírá, dálkou staletí a soudící o prospěšnosti nebo zhoubnosti rozhodnutí z jasně postižitelných následků jeho. To obojí zakládá váhu a cenu soudu jeho, ale je spojeno i s nebezpečím, že soud jeho, víc k tomu, co následovalo než k tomu, co předcházelo, obrácený, není práv všem okolnostem, v nichž osudové rozhodnutí uzrálo. Třeba počítati především s psychologickou situací chvíle, s tím stavem patrné duševní exaltace, v níž žila duchovní Praha od doby Husovy, s tím blouznivým zápalem, jenž vskutku chtěl tomu, aby český národ vyznamenal se a předstihl ostatní svět dokonalostí a slávou svého křesťanství; v kalichu nalezen byl šťastně symbol, jenž měl býti znamením toho duchovního povýšení nad sousední národy. Kalich byl dále jaksi znamením a ukazovatelem myšlenky, jež je jedním z nosných pilířů celého hnutí, že totiž slovy, že vůlí evangelia třeba korigovat vše, co je zkaženého

a neevangelického v životě soudobé církve. Čtyry artykule podle slovného znění jejich, jak bylo opětně formulováno od mistrů smíru s církví přejících, bylo lze vskutku, až na nesnáz s kalichem, srovnati s učením církevním, ale skoro zoufalá byla otázka, bude-li lze srovnat se stanoviskem církve ne snad kacířské nauky Tábora, ale i pražské chápání artykulů v praxi, jak bylo již od let v životě prováděno, když již po bok opravné theorie, upírající knězi právo k majetku světskému, stanula chtivost laické společnosti zmocniti se majetku toho násilím? Uvedení pražských artykulů v život, podle textu jejich universitou upraveného, předpokládalo, lze říci, pevný právní řád v zemi, potlačení revoluce — ale ve chvíli, kdy pražští mistři byli by se bezmála shodli se zástupci Říma v úsudku, že pražské artykule jsou vlastně výrazem nejryzejší snahy křesťanské, byla města pražská naplněna zbrojnými zástupy, jež jim poslala na pomoc revoluční Čechie, Tábor a Táboru příbuzná některá města venkovská; Praha by mohla dohodnout se s Římem o pravdě čtyř kusů svých jen v tom přesvědčení, že úkolem nejbližší budoucnosti bude společná akce krále Zikmunda a jeho strany s městy pražskými proti naukám i činům dosavadních revolučních spojenců Pražan. K takové situaci mělo vskutku dojíti později, mohlo k ní dojíti pravděpodobně ještě do března ba i května roku 1420, ale bylo sotva možné stvořiti ji ve chvíli, kdy boj vzplanul vášnivě na celé čáře a kdy úspěch na Vítkově dal za pravdu Želivskému. A bylo lze spolehnout na sliby legáta papežského nebo na ujišťování Zikmundovo, že vznesením sporu na papeže nebo na příští koncil bude hlavní a bezvýjimečné žádosti Pražan o kalichu vyhověno měrou dostatečnou?

Je pravda, že odvaha voliti raději zoufalý zápas se vším křesťanstvem než spoléhati na ujišťování taková slibovala sotva větší záruku úspěchu, ale co stálo v cestě dohodě a smíru hlavně a především, byl nepochybně *král Zikmund.* Praha se vemluvila v posledních třech měsících do takové nenávisti, do tak zásadního odporu ke králi, zahrnula jej tak strašnými obviněními, že nemohla odhodlati se k smíru s ním, třebas by cesta k smíru vedla přes dohodu s církví o čtyřech artykulích. Krátce: *náboženské thema sporu bylo komplikováno nenapravitelně politickými důsledky jeho.* Praha a její spojenci již o Zikmundovi nechtěli slyšeti, nepřáli si dohody s ním, ani o čtyřech svatých

kusech, za něž vstoupili do boje; hledali již krále jiného. Bylo snad lze najíti základ dorozumění s církví o čtyrech kusech pražských, ale nebylo možno zapomenouti, čeho dopustil se Zikmund proti vlastnímu národu od vratislavského vyhlášení kříže proti kacířům počínaje.

Takovému výkladu situace dává za pravdu měrou víc než dostatečnou vypravování *Vavřincovo* o hněvech krále Zikmunda v srpnu, po odtažení od Prahy[1]), kde posledním aktem královým v hradě, do něhož neměl vstoupiti po šestnáct let, byla slavnostní korunovace, spojená téhož dne s vyloupením zlata a stříbra na ostatcích svatých:[2]) král toho času jako bez smysla, lidu nemaje, objížděl města v Čechách od Hory Kutné do Litoměřic, naříkaje na Pražany, že *nechtějí přijmouti pokojného, bezpečného a smírného slyšení*, jež byl ochoten uskutečniti, ale že hledají příležitosti, aby jiného přijali za krále a zloupili jej o jeho dědictví. Proto psal papeži a všem knížatům o pomoc, aby mu pomohli proti kacířům a mocným nájezdníkům na jeho království. A pány české a moravské pobídl, aby psali Pražanům, aby pokojné a smírné slyšení, jež král chce povoliti a k němuž chce glejty dáti, nezdráhali se přijmouti a do času zatím umluvili příměří. A ačkoli mistři pražští vždy byli ochotni přičiniti se, aby slyšení, které král byl dosud odpíral (poznamenejme zas, že jde tu o větu, naprosto příčící se pravdě), mělo průchod, přece Pražané, obávajíce se lsti královy, nechtěli přijmouti nabídky, o niž dříve co nejnaléhavěji stáli. Konečně vzkázali královským, ať své stanovisko k artykulům vyloží písemně; to že postačí . . .[3]) Co k vysvětlení Vavřinec dodává, že prý Praha zvěděla, že legát papežský učí, že kacířům netřeba držeti slova nebo že by král užil příměří, aby sebral vojsko a protivníky vyhladil, je takové povahy, že jen potvrzuje, že o audienci už Praha slyšeti nechtěla, předstírajíc všemožné důvody, aby odmítnutí jakž takž vysvětlila. Tak úžasně se za tři pouhé měsíce změnila situace. Prosili-li Pražané před třemi či čtyřmi měsíci na kolenou o smírné stání mezi stranami, prosil o ně nyní král; jako tam, tak i zde znělo v odpověď sebevědomé nebo neupřímné odmítnutí.

* * *

Jakou roli v tom osudovém obratu měla neveliká vítězná *bitva na hoře Vítkově?* Jistě nemalou, ne-li rozhodující — ne tak ovšem přímo, jako nepřímo, když král svolil, aby útěk Míšňanů na Vítkově byl takřka posledním slovem v celé kampani a dal mocné a velké armádě ustoupiti bez boje. V tom smyslu jsou vítězi na Žižkově i čeští páni i Zikmund sám a to měrou nepochybně větší než Žižka — ironie situace je ovšem v tom, že Praha přičetla rozpuštění německých vojsk nikoli rozpakům nebo rozvaze královĕ, nýbrž vykládala si je z jeho porážky a ze zázračné pomoci boží, která jí dala vítězství již na Vítkově. Volání, aby zvolen byl nový král proti Zikmundovi, ozvalo se v Praze již v písni Čapkově, den po podvečerní srážce na hoře Vítkově. Co mělo další jednání usnadniti, co mělo přesvědčiti Prahu o poctivosti úmyslů Zikmundových a jeho opravdové touze po smíru, v tom všem spatřovala Praha důkaz jeho porážky nebo bezradnosti a ovšem argument k nesmiřitelnému odporu dalšímu. Strana Želivského nabyla úspěchem na hoře Vítkově vrchu na celé čáře; ti, co pochybovali nebo varovali, byli povrženi a zahanbeni; heslo, že Praha Zikmunda králem míti nesmí, zvítězilo a s ním i myšlenka, že jakékoli dohodování o čtyrech artykulích je nežádoucí, mělo-li býti spojeno s přijetím nenáviděného krále za pána země.

A položíme-li si otázku, zda by snad vítězství královských na Vítkově nebo opanování Prahy králem bylo přivodilo šťastnější obrat v situaci, můžeme sotva odpověděti kladně. Zikmund vítěz byl by se choval pravděpodobně stejně nepoliticky, jako kdysi v Kutné Hoře, a nemůžeme říci, bylo-li by se českým pánům v jeho okolí podařilo situaci zachrániti. Třeba, tuším, opakovati, že hledáme-li vinníky katastrofy, je vina Zikmundova poměrně největší. Po tom, co učinil vyhlášením kříže na Husity a Viklifisty, po tom, jak se choval v Kutné Hoře, po zhoubách a násilí, jež jeho německá vojska způsobila v zemi, pochopíme, že mu Praha těžko mohla uvěřiti a že nenávist tenkrát tak mocně vzplanuvší nemohlo rozptýliti již velké gesto před Prahou, t. j. rozpuštění vojska bez boje. Co jeden syn Karlův zavinil v zemi svou bezstarostností a shovívavostí, s bojem proti přemoci církve patrně sympatisující, to chtěl úsilně napraviti druhý, aby způsobil zlo ještě větší nedostatkem státnické rozvahy, svým kolísáním

mezi záchvaty zpupného sebepřeceňování a povolné bezradnosti. Bylo to kolísání mezi radami legáta Fernanda, vybízejícího k násilí a domluvami českých pánů, doporučujících cesty laskavé dohody; obě methody mohly vésti k cíli; chyba Zikmundova byla v tom, že nedovedl setrvati při žádné z nich, nýbrž vystřídal je neprozřetelně a unáhleně, aby podvrátil účinnost obou. Zdá se, že víc z neschopnosti, pýchy a zloby lidí než z ideových konfliktů, zdánlivě nesmiřitelných, vyrůstá zlo, jež podvrací štěstí národů.

Je sic víc než pravděpodobné, že rozmach mečem, jímž hrozil Zikmund od 15. března, chtěl býti odpovědí na násilnosti těch, kteří bořili kostely a kláštery, zmocňovali se měst a radnic a kteří organisovali vojenský odboj v zemi, připravujíce revoluci, t. j. že nemířil původně na Husity, stavící se na půdu čtyř artykulů. Ale i tu byla vina Zikmundova v tom, že nedovedl rozlišit a od sebe oddělit oba proudy v zemi o převahu zápasící, ba že způsobil, že spojily se svorně proti němu. Přítomnost Táborů v Praze a protizikmundovská agitace Želivského přispěly samy jistě nemalou měrou k utužení pražského odporu proti králi a k odmítnutí myšlenek na dohodu a povolnost. Škoda, že nevíme, jak na jednání se Zikmundem pohlíželi mistři druhu *Jakoubkova*, t. j. je-li možno v Jakoubkově žalobném ortelu proneseném k Želivskému: Ty jsi vinen všemi těmi búřemi, ty jsi zavedl českou a moravskou zemi – hledati také pokárání Želivského oposice proti dohodě s králem Zikmundem. Za jisté můžeme pokládati, že Praha, opakujíc i po r. 1420, že bojuje jen o program čtyř svatých artikulů, musila si býti vědoma, že v tvrzení jejím je jen pravda kusá: *Praha bojovala již především proti Zikmundovi*, hledala jiného krále. Že v tom pýcha opojení z poznané moci vlastní, z naděje svobody, z panství a kořisti měla podíl značný, je ovšem dáno situací. Trvalo to dlouhá léta, bohatá vítězstvími i kořistmi, ale i rostoucím vědomím o tom, že země řítí se do záhuby, než Praha propracovala se k poznání, že jen ta cesta, jíž byla zcela blízko v červenci r. 1420, vede ven z labyrintu. Ale těch dvanáct let bojů za právo kalicha vyhloubilo příliš roztržku mezi husitským národem a římskou církví — nevyhladitelná paměť na tolik zloby, tolik obětí, tolik slavných vítězství a potupných porážek byla překážkou na obou stranách, aby vytvořena byla atmosféra, nezbytná pro smír oprav-

dový. Zcela jinak byla by se utvářila situace, kdyby kompaktáta byla smluvena nebo připravena již r. 1420.

7. PRVÉ ROZMÍŠKY MEZI TÁBOREM A PRAHOU.

(Vzestup jména Žižkova. — Praha po odtažení Zikmundově. — Požadavky a násilnosti Táborů; Žižka. — Odchod Táborů z Prahy. — Boje Žižkovy na jihu na podzim 1420. — Bitva u Boru. — Vybití Prachatic. — Zájezd Žižkův k Praze; Říčany. — Pokusy pánů o urovnání rozporů mezi Tábory a Pražany. — Žižka v Plzeňsku zač. r. 1421; Krasikov, Kladruby, marné obležení Plzně.)

„Nebeské" vítězství na hoře Vítkově přičítala rozradostněná Praha sice především zázračné pomoci boží, ale zásluhu Žižkovu a sedláků jeho uznávala neméně vděčně — byl to přece nejen Žižkův důvtip strategický, jenž o včasné opevnění místa se postaral, ale i smrtí zhrdající statečnost jeho lidí, mužů i žen, jež naplnila nepřítele zděšením a hloučku dala zvítěziti nad mocí mnohonásobnou. Žižkovo jméno, dosud spíš jen pověstné, pokrylo se úctou, uznávanou jistě i od těch, kteří dosud nebyli obdivovateli jeho; jeho autorita a s ní respekt k významu bratří Táborských vzrostly. Události pozdější a střízlivější pohled na souvislost věcí ubraly sic asi znenáhla mnoho z nadšení, jež v prvé chvíli radosti vložil do svého vypsání boje na Vítkově kronikář *Vavřinec*. Ale samotné bojiště zůstalo na věky spojeno s jménem Žižkovým — třebas, jak ze všeho patrno, jen proto, že tvrz nebo hrad, jejž tam Žižka byl zbudoval, zván byl přirozeně po svém původci; z něho pak přešlo pojmenování na horu samu.[1])

Ale i sebevědomí Tábora musilo úspěchem, jemuž odchod vojsk Zikmundových dodal takového významu, vzrůsti — a jeho důsledky měla Praha pocítiti brzo měrou vrchovatou. Po celé tři měsíce žila Praha v těsném denním styku s těmi několika tisíci venkovského lidu, mužů i žen — za tu dlouhou dobu měla hojně příležitosti seznámiti se s povahou jeho a utvrzovati se v přesvědčení, že tu jde o duchovní prostředí, jež je jí cizí, nesympatické, ano nebezpečné a odporné. Takové poznání nabylo vrchu ovšem jen v početně slabší vrstvě měšťanské inteligence, opírající se duchovně o universitu, ale jak víme z Hádání Prahy s Horou,[2]) nikoliv v inteligenci veškeré nebo

aspoň ne úplně; za to Vavřincův traktát o Táborech[1]) je z velké části zpovědí nechuti, podivu, úžasu a rozhořčení, jež u Pražan jeho duchovního typu budila táborská mše, vyhýbající se kostelu, oltáři i jakémukoli místu nebo rouchu bohoslužebnému, sloužená vousatým knězem v obyčejném oděvu, dále táborská agitace o bourání kostelů, klášterů a far, rozbíjení obrazů a varhan, pokud ještě je bylo lze v městě postihnouti, ničení nebo zcizování klenotů a ornátů kostelních, pálení nebo zašantročování bohoslužebných knih, pomítání sv. ostatků, blouznivá kázání chiliastická, nenávistné útoky proti mistrům universitním, řádění bekyň a jiných „bláznivých hlav" proti řádům mše sv., jak je podle ustanovení církevních zachovávali Pražané a vůbec táborský teror proti starému řádu a obráncům jeho.

Vavřinec nezamlčuje, že velká část obyvatelstva, Praha lze říci Želivského, nelišila se mentalitou svou od venkovských Táborů, třebas asi v řádech bohoslužebných nenásledovala vzoru jejich; rozdělení myslí v městě dávalo tak hojně podnětu k sporům ano i skutkům násilí. Dokud stálo před Prahou velké vojsko Zikmundovo, kázal zájem jednoty oběma stranám vyvarovati se srážce; jak nebezpečí pominulo, počal se zápas. Dne 5. srpna předložily obce venkovské s Táborskými v čele Praze svých dvanáct požadavků, otevřeně ve formě ultimata: nesvolíte-li k nim, musíme vás opustiti. Známe ty žádosti[2]) a víme, jak navazovaly jednak na prvotní úmluvy z 27. května, jak jednak chtěly jaksi doplniti pražský program čtyř artykulů; i táborské ultimatum končilo se podobně jako zápis čtyř artykulů slavnostní protestací, v níž Táboři prohlašovali, že chtějí jen naplniti vůli boží a že tu jde o pravdy, pro které bojují a jsou odhodláni bojovati až do smrti. K těm pravdám náleželo, jak víme, zboření klášterů, zbytečných kostelů, všech obrazů, drahocenného nádobí a nářadí kostelního a bohoslužebného, vyhnání protivníků pravdy boží, podřízení university, dále soudní i civilní správy i života hospodářského zákonu božímu a trestání hříchů smrtelných bez rozdílu stavu, v tom zejména hříchů proti smilstvu, opilství a nádheře v šatech všeho druhu. Tento program neznamenal nic menšího než zboření či dobourání skoro všeho, co Praha měla znamenitého v dílech stavitelských a památkách uměleckých, zname-

nal vydání university a vší správy veřejné v moc kněží, jinými slovy novou, ale daleko nebezpečnější obnovu světského panování kněžského, proti němuž slavně protestoval jeden ze čtyř kusů reformního programu českého. V praxi musilo by vše to vésti k nastolení absolutismu Želivského, jenž měl censurovati stejně přednášky mistrů v kolejích jako řády tržní a rozhodovati v síních soudních. A v důrazu, jejž požadavky kladly na hřích jakékoli ozdoby a okrasy v oděvu, která je prý proti vůli boží, tlumočily výrazně výstřední puritanismus venkovských blouznivců, kteří sic bořili kláštery mnichů žebravých, sami však hledali ideál křesťanského života v askesi podobné té, jež stvořila život klášterní. Že Nové Město přistoupilo na podmínky táborské ihned, bez potazu u mistrů universitních, je, jak jsme pověděli, významné pro poznání stanoviska Želivského; Staré Město, přes to, že mělo konšely zvolené v dohodě s Tábory, váhalo. Ale Táboři na souhlas nečekali a jali se bořiti velké kostely a kláštery, jež dosud obstály; hned 6. srpna, tedy nazítří po podání ultimata zbořen byl klášter křižovníků božího hrobu na Zderaze, pak dominikánský u sv. Klimenta u mostu, konečně nejnádhernější prý stavitelské dílo v zemi, cisterciácký klášter zbraslavský.[1]) V čele kněží, jež vedli Tábory a pražskou chátru do Zbraslavě, byl plzeňský *Koranda*, týž, jenž den po boji na Vítkově vjel na koni provázen svými plzeňskými bekyněmi do kostela sv. Jakuba, aby „vyčistil" od nádhery farní chrám obou mistrů, kteří stáli kdysi nejblíže Husovi a kteří byli Tábory nejvíc nenáviděni: *Křišťana z Prachatic* a *Petra z Mladenovic*. Ve Zbraslavi došlo však k scénám přímo odporným: Táboři vlámali se i do hrobky královské a vyňavše tělo krále Václava IV. z rakve, tropili s ním žerty ohavné, aby pozdě na noc, opilí vínem klášterním, s trofejemi rozbitých obrazů a mnišských kápí vraceli se do Prahy.[2])

Zkázy a scény tak pohoršlivého rázu, ničení uměleckých děl, jež byly chloubou země, surovosti chátry, která neušetřila ani mrtvých těl hrobky královské, musily pobouřiti kde kterou mysl ušlechtilou; Praha platila draze zásluhu táborskou o dobytí vítězství na hoře Vítkově. Hrubému násilí jalo se odporovati soudné měšťanstvo i mistři universitní, kteří především, zdá se, nebáli se čeliti fanatismu kněží venkovských — po půl létě, jak víme, prohlásili, že

bořitelská vášeň jejich budí pohoršení v celém světě a to beze všeho užitku.[1]) V městě rozvinul se asi boj dosti rozhořčený, v němž obec nebo skupiny jednotlivců uhájili rozličně některých budov kostelních či klášterních; jiné byly ztraceny.[2]) Když Táboři hrozili pro tyto odpory a rozmíšky znovu odchodem, zakročil nový pán města, kazatel *Želivský;* způsobil převrat na radnici staroměstské a dal zvoliti nové konšely, patrně takové, kteří by očistnému fanatismu Tábora dali plnou zvůli. Nevíme proč ani to nepomohlo: dne 22. srpna táborské davy Prahu opustily. *Vavřinec* dí,[3]) že jen proto, že mistři universitní vystupovali proti bohoslužebným obřadům jejich.

Tomek, vypravuje o bořitelském díle Táborů v Praze po odtažení Zikmundově, má zase za to,[4]) že vše, co se stalo, stalo se proti vůli Žižkově. Vskutku neukazuje nic k tomu, že by bylo lze v snaze a činu odděliti v těch dnech Žižku od Táborů. Požadavky táborské z 5. srpna byly jistě i Žižkovými požadavky; byly-li rozdíly mezi obsahem těch 12 punktů a programem Žižkovým, byly v tom, že Žižka chtěl (jak jsem vyložil výše) nepochybně mnohem více než chtělo ultimatum podané Pražanům. Boření klášterů a kostelů náleželo k předním povinnostem trestného poslání, jak je Žižka chápal; sledujeme-li praxi jeho tam, kde jedná svobodně, vidíme, že provázena byla pravidlem pálením kněží a mnichů. O tom za pobytu pražského až na nepatrné výjimky neslyšíme;[5]) lze říci, že Táboři v Praze si přece ukládali jakousi reservu. Některé zprávy tvrdí,[6]) že Žižka byl přítomen i při trapných scénách ve Zbraslavi — zodpovědnost za to, co se tu stalo, padá ovšem především na kněze *Korandu*. Vavřinec jej zve jednou[7]) hlavním (principalis) knězem, vůdcem a správcem Táborů — podléhal-li záchvatům zloby až nepříčetné kněz takové moci a autority, je pochopitelno, že příklad jeho strhoval s sebou jeho okolí. Žižka, jemuž byl Koranda kazatelem i duchovním vůdcem nejbližším od podzimu minulého roku, Žižka, jemuž Koranda byl svým zápalem i svým radikalismem tak blízký, mohl sotva odpírati tomu, co Koranda považoval za plnění zákona božího.

Odchod venkovských Táborů z Prahy neznamenal rozbití spolku, jenž mezi stranami byl uzavřen v květnu, po příchodu jejich. Ale znamenal nepochybně oslabení jeho. Nebylo to bez nebezpečí — boj proti králi Zikmundovi, jenž byl hlavní myšlenkou květnové

dohody Tábora a Prahy, nebyl zajisté dobojován; obnovení útoku Zikmundova, třebas již s menšími silami než v červenci, bylo jen otázkou času a příležitosti. A to tím spíše, že Praha se svými spojenci netajila se odhodláním hledati si proti Zikmundovi krále jiného — víme, že prvý krok k tomu učinil *pan Čeněk* již v dubnu — proto především, jak jsme poznali, musilo na plano vyzníti usilování Zikmundovo (jenž prodléval stále v zemi, snaže se upevnit a organisovat panství své v krajích, jež revoltou nebyly dotčeny) o smírnou dohodu s Pražany i o čtyry artykule jejich. K plné moci, již nesl zástupce odbojné Čechie, pan *Hynek z Valdštejna* či *Koldštejna*, poč. srpna do Polska, aby tam zkoumal půdu, lze-li nabídnout korunu českou králi polskému, přivěsil jménem Táborů pečeť svou i Žižka. Poslání to svědčí o sebevědomí a vojenské sebedůvěře odbojné koalice: Praha i s táborskými městy a dvěma či třemi pány, kteří se k odboji přidali, či lépe řečeno vstoupili do vojenských služeb Pražan, představovala tou dobou jistě jen vůli menšiny země. Ale doufala patrně, že za ní bude státi většina, podaří-li se krále ze země vybíti. Odchod Táborů z Prahy za takového stavu věcí, kdy obě pevnosti hradní nad Prahou i blízký Nový hrad u Kunratic byly opatřeny silnými posádkami Zikmundovými, kdy tolik pevných měst a hradů na všech stranách bylo v jeho moci, je, tuším, svědectvím, že nenávisti vzniklé mezi kněžími a mistry pražskými a kněžími táborskými byly silnější než ohledy, jež diktovala vojenská a politická situace. Soudu takovému dává za pravdu i skutečnost, že později v říjnu, když chystal se Zikmund po druhé na Pražany, aby retoval svůj hrad Vyšehradský, pomáhali Praze sice jako na jaře „táborští" spojenci ze severu, t. j. Orebští z Hradecka, Žatečtí a Lounští, ale *nikoliv Táboři, nikoliv Žižka;* 30 či 50 jízdných, jež přivedl *Mikuláš z Husi*, svědčilo víc o nepřítomnosti Tábora než o jeho péči o záchranu Prahy ve chvíli nebezpečí.[1])

* * *

Žižka vrátiv se se svými do Tábora ovšem nezahálel; tři měsíce (září, říjen a listopad), kdy prodléval na jihu, jsou vyplněny boji s protivníky kalicha či spíše Tábora v sousedství; mají ráz záškodnické války, v níž byl Žižka mistrem a v níž byl, řekl bych, ve svém

živlu; co před lety osnovaly počtem skrovné čety lapků, to nyní a částečně na témže území a proti týmž cílům, podniká se s organisovanou mocí vojenskou, s žižkovskou rychlostí a smělostí přepadu, s nevyrovnatelnou energií v půtce či bitvě, se lstí všeho druhu i s hrůzou, kterou šíří kolem trestný fanatismus vůdce a kněží jeho, jenž nedovedl šetřiti života ani statku, po případě vraždil en masse. Cílem útoku je především největší magnát jihočeský, pan *Oldřich z Rožmberka*, týž, jenž ještě v dubnu spolu s panem Čeňkem z Vartenberka vybízel zemi k povstání proti králi Zikmundovi na obranu kalicha, aby pak spolu s týmž panem z Vartenberka přestoupil na stranu Zikmundovu, ale na rozdíl od pana Čeňka odřekl se kalicha; úkol, jejž na se vzal, potírat Tábor na rodné půdě jeho, v sousedství statků rožmberských, byl mu takřka vnucen situací. Byly-li panu z Vartenberka násilnosti táborské proti míru zemskému, proti kostelům, klášterům, kněžím a hradům panským dostatečným důvodem, aby se zřekl myšlenky bojovati po boku jejich, bylo jasno jistě i mladému Rožmberkovi, že mu nezbývá než boj na nůž se sektáři, jejichž pevná města a ozbrojené zástupy jsou tvrzemi revoluce náboženské i politické a jejichž kněží a vyslanci budou jistě popuzovati proti němu a k odpadu a neposlušnosti vybízeti i jeho vlastní poddané. Porážka, již utrpěl při prvém svém pokusu o Tábor ke konci června, nepřátelství ovšem prohloubila a vývoj Rožmberkův na pravo ku podivu urychlila; dal dokonce zjímati kněží kališné a zakázal přijímati pod obojí všude na svém zboží. Tak stály strany proti sobě, když ke konci srpna objevil se na prahu državy rožmberských Jan Žižka.

Již pouhý příchod jeho budil hrůzu. „Leží polem u Písku a máť malý lid, ale shoňuje sedláky z okolí k sobě . . . naši žoldnéři, kdyžť sú zvěděli Žižku na Písku, tehdáť sú od nás pryč odjeli ihned" — píší *Vodňanští* postrašeně 28. srpna panu z Rožmberka: „Nebude-li Boha a Tvé milosti, tehdy my zahynem a králův zámek ztratíme."[1]) Vodňany byly město královské, ale tou dobou v zástavě rožmberské; tedy dvojí důvod, aby Tábor se o ně pokusil. Nedlouho po odeslání toho zoufalého dopisu byly Vodňany v moci Žižkově; bezprostředně na to podmaněny jím dále jižněji ležící *Prachatice*, město probošta vyšehradského — protože Klatovy a Sušice, podobně jako Písek hlásily se k Táborům a v Strakonicích držel se pouze hrad proti nim,

znamenalo to, že Tábor byl pánem skoro ve všech větších městech na rozsáhlé prostoře českého jihozápadu; ta ovšem na bočných liniích svých byla uzavřena dvěma velkými pevnostmi královskými: městy Budějovicemi a Plzní. Asi o deset dní později vydal se Žižka zas na zájezd daleko, směrem k Třeboni; na něm dobyto zámků a měst *Lomnice*, téže Lomnice, která hrála takovou úlohu v piklech lapků před 12 lety, a *Bystřice* na hranici rakouské; Lomnice patřila králi, Bystřice panu *Lipoltu Krajířovi*, který před lety byl jedním z vydržovatelů band operujících proti Rožmberkům; nyní stál na straně Zikmundově, vele posádce v Budějovicích; jeho žena a dcera dostaly se při dobytí Bystřice do zajetí Žižkova. Na dobyté Lomnici hejtmanoval pak, dosazen Tábory, panoše *Jan Roháč z Dubé*, horlivý straník a spolubojovník Žižkův. Pálení a loupení vsí a měst a městeček rožmberských ovšem tato tažení provázela; pán utrpěl prý tím škody nesmírné.[1]) Ve všech těch případech šlo podle všeho o náhlé překvapující útoky, jejichž úspěch na př. ve Vodňanech byl podmíněn i tajným dorozuměním s přívrženci v městě (jen Lomnice byla obléhána tři dny). K srážce větších sil v poli došlo teprv dne 12. října na návrší u tvrze *Panského Boru* (dnes Bor Malý u Horažďovic), náležející také pánu z Rožmberka, v poblíží hradu Rábí, na jaře dobytého. Tam vrhli se na Žižku hlavní representanti vůle Zikmundovy na českém jihu: *pan z Rožmberka*, pan *Lipolt Krajíř* s mnoha Němci, pan *Bohuslav ze Švamberka*, pan *Jindřich z Plavna* (také s Němci) a jiní, jistě se značnými silami. Boj byl těžký, ztráty na obou stranách velké, mnohem větší než na hoře Vítkově, ale Žižka se ubránil a obdržel pole,[2]) podobně jako v srážce u Sudoměře.

Co činil a jednal Žižka v týdnech následujících, nevíme; setkáváme se s ním až po měsíci (12. listopadu), kdy hrozným způsobem vyvraždil město *Prachatice*. Prachatičtí se po nedávném vzdání města Žižkovi (poč. září) znovu opevnili a odhodlali se k odporu, při čemž dva nebo tři horlivce pro zákon boží upálili — jak a s jakým účinkem došlo k rozkazu Žižkovu „všecky zamordovat“, poznali jsme z dvojího vypravování Vavřincova výše.[3]) Tam také pověděno, jak i v dobytých *Vodňanech* byl od táborských katů jistý počet měšťanů a dva kněží pod obojí vmetáni do hořící vápenice, podobně zabíjeno hromadně v opanované *Bystřici* — byli-li tu jako i v Prachaticích

mezi obětmi především Němci, zdá se, že ve Vodňanech to byli Čechové. Že i tu byli to kněží táborští, kteří pobádali k ukrutnostem a pálení („nebudete-li páliti, sami budete páleni") i sami pálili, dovídáme se z *Popravčí knihy.*[1]) Dobyté Prachatice staly se odtud pevností táborskou, jež hrozila potom trvale od západu hlavnímu hradu rožmberskému *Krumlovu*. Panu z Rožmberka spolu s panem Janem z Hradce podařilo se sice dobyti hradu *Kamenice nad Lipou*, táborskému pánu, Prokopovi z Ústí náležitého,[2]) ale mocný, nejdále na sever k Táboru posunutý hrad rožmberský, pevné *Příbenice*, padly do rukou Táborů právě nazítří po vybití Prachatic, díky podivuhodné energii i chytrosti kněze *Korandy*, který z vězně stal se pánem nedobytného hradu.[3]) Hned na to dal Koranda ovšem utopiti kněží pod jednou, kteří přebývali na Příbenicích, mezi nimi *Heřmana, biskupa Nikopolského*, téhož, jenž byl od r. 1417, užívaje ochrany pana Čeňka z Vartenberka na hradě Lipnici, světil jediný žáky husitské i táborské na kněžství.

Ztráta Příbenic a škody, jež utrpěl pan z Rožmberka vypálením vsí a městeček, donutily jej k příměří s Táborem, jež podepsáno, nevíme, v kterém místě,[4]) dne 18. list. a mělo trvati až do 4. února 1421. Za splnění úmluv se obec písecká zaručila do sumy 10.000 kop;[5]) Žižka podepsal za hejtmany táborské list na prvém místě (na druhém je Chval z Machovic); pečeť jeho k listu připojená má obraz kalicha s hostií. Smlouvou zavazuje se pan z Rožmberka, že bude držeti čtyry artykuly pražské na celém svém panství; tyto čtyry kusy vytýká Žižka jako sumu svého programu i v listu daném o několik dní později v Prachaticích, jímž vyzývá spolu s Chvalem z Machovic — oba podpisují se jako „správce lidu táborského" — a s nově ustanoveným hejtmanem v Prachaticích nejmenované město v sousedství (Horažďovice?), aby přijalo a bránilo ty svaté pravdy. Vyložili jsme výše, jak Žižkova reprodukce artykulů se liší od textu vyhlášeného pražskými městy: Žižka chce kněžské panování i na statcích i na úrocích kaziti od papeže počínaje a zjevné hříchy stavovati, bez rozdílu, jde-li o krále, pány, vladyky, faráře, osoby duchovní i světské. Žižka a bratří táborští, sami a přímo! — nikoli „řádně a rozumně, od těch, jimž to přísluší". Co bylo v Praze programem dohody, je Žižkovi krátce programem revoluce.[6])

List z Prachatic je týž, jehož chybné datování (do r. 1422) způsobilo tolik zmatku v chronologii i výkladu historie Žižkovy.[1]) Z listu je zřejmo, že oba v něm jmenovaní „správcové lidu táborského", Žižka i Chval, podnikali z Prachatic akci, jíž jedno nebo snad i více měst a míst v sousedství mělo býti — po dobrém či po zlém — získáno za spojence bratří táborských. Žižka patrně chtěl v kraji zdržeti se déle: proto se do dnů následujících hodí dobře zprávy listu z Plzně do Chebu (dne 1. prosince) poslaného a odpovídajícího přímo na otázku: „Kde je Žižka?" Je zřejmo, že to jméno během r. 1420 stalo se i hrozným i předůležitým obavám tisíců. Odpověď zní, že Žižka byl „zu Klot" (pohříchu nerozumíme jménu snad zkomolenému), ale uslyšev, že páni svolávají lantfrid (plzeňský) proti němu, vytáhl ke Klatovům a nyní že leží před Rábím. Páni smluvili se vypraviti se proti němu ke dni 10. prosince.[2])

* * *

Třeba předpokládati, že soukromá zpráva plzeňského měšťana vztahuje se v datech svých na dny z konce listopadu — neboť dne 4. prosince je Žižka již v zcela jiném prostředí: nalézáme jej v ležení bratří táborských u *Říčan* u Prahy, právě v den, kdy posádka Pražany a Tábory obleženého hradu, jenž náležel panu *Diviši z Říčan*,[3]) kapitulovala. Žižka byl tuším některými pány Táboru blízkými, v tom zejména panem *Oldřichem z Hradce*, kteří 29. listopadu přijeli do Prahy, vyzván,[4]) aby nemeškal vypraviti se do Prahy za nimi; šlo zajisté o důležitá jednání, jimiž měly překlenuty býti spory o rozdíly mezi Prahou a Táborem. Žižka přijel patrně, provázen jen dílem svých „bratří" — ale prvé vystoupení jeho v novém okolí bylo sotva s to, aby smírným úmyslům pánů připravilo půdu: Žižka stoje před Říčany v den kapitulace hradu, poručil, jak víme, jedenáct kněží v hradě útulek nalezších svým pračatům upáliti, přes to, že slibovali, že podřídí se ve všem kněžím táborským, a přes to, že smlouva o kapitulaci hradu zněla na volný odchod obležených. Je to jedna ze zvlášť temných chvil Žižkova hejtmanování;[5]) folií k tomu bylo surové zloupení žen z hradu propuštěných od „sester" táborských, jež stalo se také proti všemu příkazu práva a slušnosti a jež také bylo kryto heslem péče o „zákon boží" — ty ženské bojovnice,

jež měnily se ve chvílích rozčilení v učiněné furie, musíme patrně stále v šiku táborském předpokládati. Část lidu táborského stála, snad pod velením *Mikuláše z Husi*, jak třeba se domýšleti, u Prahy a v středu země již aspoň od polovice listopadu (slyšíme, že obléhala před Říčany Popovice u Říčan a Leštno u Benešova); v lednu vidíme Žižku vraceti se na opuštěné bojiště na Plzeňsku.

Zájezd Žižkův od Rábí[1]) k Říčanům a do Prahy spadá časově do prvých dnů prosince; týkal se, jak pověděno, nejspíš sporů vzniklých mezi stranami v Praze, v nichž Tábor a přední hejtman jeho, Mikuláš z Husi, byl interesován nemálo. *Mikuláš z Husi* stál v druhém velkém boji, jejž bylo Praze podstoupiti se Zikmundem — v boji, jenž, jak známo, skončil těžkou porážkou královou na Pankráci — po boku Pražan z Tábora jediný a provázen jen malou četou táborské jízdy. Skutečnost, že Tábor vlastní nepřispěl Praze na pomoc ve chvíli zvláště kritické, prohloubila nepochybně napětí mezi stranami již od srpna trvající — při tom se mohlo snadno přehlédnouti, že boje Žižkovy na jihu znemožnily řadě bojovných pánů jihočeských postaviti se do šiku Zikmundova — a historie Prahy v měsících listopadu a prosinci je naplněna výmluvnými doklady o hloubce roztržky. Sebevědomí Prahy, která takřka sama vlastními silami porazila Zikmunda v opravdové bitvě (mnohem větší a významnější než byl boj na Vítkově), vyrostlo, jak pochopíme, a dovolilo jí nediplomatisovati dále nebo netajiti se svou nespokojeností s táborskou naukou a praxí. Vítězství dalo jí také řadu nových spojenců z panské šlechty, kteří pozorujíce, že v zápasu stran podléhá král, přihlásili se pod korouhve Prahy;[2]) váhu jejich hlasu a vůle postihujeme odtud patrně v rostoucí odvaze Prahy proti Táboru; Praha užila i toho, že v bitvě u Vyšehradu položil své životy za Zikmunda značný počet pánů a rytířů českých, jež prý Zikmund obmyslně postavil do prvé řady, retovati jich nechtě nebo nesměje, aby i mezi šlechtou králi věrnou agitovala vášnivě proti králi, jenž prý všechny Čechy chce zahubiti.[3]) Z tohoto vítězného sebevědomí Pražan si vysvětlíme, že obec s pány jí pomáhajícími snesla se (14. listopadu) vypraviti ve vší formě poselství do Polska s nabídkou české koruny králi polskému i že vystoupila proti všem novotám v učení a liturgii, leč by prvé byly schváleny čtyřmi mistry pražskými, prohlašujíc se zejména

proti změnám v starém řádu mešním; připouštěla jen, že při něm má býti pominuto vší nádhery v ornátu bohoslužebném.

To vše bylo namířeno zřejmě proti Táboru (ale myšleno i jako podpora českých žádostí v Polsku), a proti Táboru a patrně i proti Želivskému čelilo také jiné radikální opatření z dnů následujících (19. listopadu): konšelé, kteří byli v srpnu Želivským na Starém Městě dosazeni, aby vycházeli vstříc Táborům, byli vystřídáni novými, kteří asi odpovídali lépe protitáborské náladě obce; zvlášť pozoruhodné je, že téhož dne došlo i na Novém Městě, v městě Želivského, k podobné proměně městské rady. Agitace Mikuláše z Husi, který jediný v těchto dnech, podporován několika svými kněžími, zastupoval zájmy táborské v Praze a který dovolával se smluv za obležení Zikmundova mezi stranami učiněných, vyzněla na prázdno. Ale ještě výmluvnějším dokladem protivy, jež se rozevřela mezi stranami, byla skutečnost, že pan *Hynek Krušina z Lichtenburka*, prvý vůdce Orebských a od jara velitel vojenské moci pražské, jenž si dobyl zvláštní zásluhy o vítězství pod Vyšehradem, vzdal se raději velení a odejel z Prahy, než aby (jak Pražané věřili) jako urozený pán bojoval po boku Táborů, „jejichž pálení, vraždy a jiné neřády" odsuzoval. Jde tu, jak se zdá, o podobný záchvat nechuti, jak jsme jej poznali na jaře u pana Čeňka z Vartenberka; většímu rozhledu těchto pánů musily se ovšem příčiti táborské methody boje; pohříchu nevíme, byly-li příčinou resignace Krušinovy allury Mikuláše z Husi či způsob, jak vedl na jihu země vojnu Žižka, či snad obojí.[1])

Je zajímavo, že byli to zase čeští páni z fronty rozhodně protizikmundovské, kteří těžce nesouce nebezpečnou roztržku v táboře na jaře jednotném, pokusili se o dohodu mezi stranami. V čele jejich byl pan *Oldřich* řečený *Vavák z Hradce*,[2]) jejž známe jako husitu radikálního směru,[3]) tedy někoho, kdo neměl daleko k Žižkovi; nedávno v září účastnil se zajisté jeho boje proti Lipoltu Krajířovi a panu z Rožmberka. Pan Vavák staral se, zda by nebylo lze odklidit z cesty nejaktuálnější tou dobou spor mezi Prahou a Táborem, denně rozdmychovaný bojovnými kněžími obou stran, t. j. spor o řád mše svaté, zejména o ornáty, pro který docházelo ve vojště již i k násilnostem. Podařilo se mu vskutku svésti zástupce obou stran k poradě v klášteře sv. Ambrože (tam, kde je dnes celnice proti Prašné bráně);

na ní bylo sneseno, že příští úterý (10. prosince) má otázka býti rozřešena ve veřejném slyšení za předsednictví pana Vaváka, v němž zástupci obou stran přednesou své důvody. Pro situaci je příznačné, že z předporady dne 8. prosince byli výslovně vyloučeni kněží a ženy. Z hádání samého kněží ovšem vyloučeni býti nemohli; jaké nesnáze působili předem, zřejmo odtud, že kněží táborští odmítli vstoupiti do velké koleje Karlovy, sídla nenáviděných mistrů, kde slyšení mělo býti konáno; přijat tedy návrh pana Vaváka a Žižky (Žižka byl před hádáním s ostatními hejtmany táborskými pozván od pražských konšelů, patrně k docílení lepší nálady, k obědu; Mikuláš z Husi pozvání odmítl), aby se hádání konalo v domě pana Zmrzlíka.

Tam však (mimo nadání Táborů) došlo nikoliv ke při o řád bohoslužby, nýbrž k okázalému a zdůvodněnému zavržení a zatracení vší nauky táborskochiliastické; známe toto odsouzení 72 článků táborských (jak je latinsky a česky přednesl u Zmrzlíků mistr *Petr z Mladenovic)* dobře z dřívějška a víme, že z řad Táborů ozval se hned projev nevole nad útokem nečekaným a tak dalekosáhlým: přední druh Žižkův v hetmanování nad Tábory *Chval z Machovic* prohlásil, že drží všecky ty články, jež mistři právě odsoudili jako kacířské nebo bludné nebo pohoršlivé, podobně netajil své rozhořčení jiný Žižkovi blízký vůdce táborský *Jan Roháč z Dubé.* A k článkům se znali i táborští mluvčí stavu kněžského, *Mikuláš z Pelhřimova* a *Martin Loquis,* vyloučí-li se prý, co je v nich jedovatého.[1]) Teprv potom počal se spor o ornáty, v němž stanoviska Prahy hájil *M. Jakoubek* — strany rozešly se ovšem bez dohody; sneseno jen tolik, že mají podati obranu svého stanoviska panu Vavákovi v jisté lhůtě písemně. To vše znamenalo, že pokus o dohodu strany nezblížil, nýbrž spíš rozdělil ještě více. Žižka se svými patrně brzo po 10. prosinci opustil Prahu, aby se vrátil na jih,[2]) a ve velkém poselství, jež na Hod Boží bylo vypraveno od Pražan, pánů a od měst a obcí ze severu s nimi spojených do Polska, aby králi Vladislavovi nebo bratranci jeho velkému knížeti Vitoldovi nabídlo korunu královskou, nebylo žádného zástupce Tábora vlastního! A když 3. ledna 1421 přibyl do Prahy kněz *Koranda,* aby odevzdal a hájil odpověď táborskou na výpody Jakoubkovy, nedali mu konšelé vůbec slyšení před obcí, jak žádal; Koranda uchýlil se tedy na kazatelnu *Želivského*

k Panně Marii Sněžné, aby tam za nadšení bekyň („které jej vítaly jako anděla božího") hájil proti mistru Petrovi z Mladenovic svou thesi. Vyzněla hrozbou, že Táboři budou nakládat s každým knězem, jenž slouží v ornátě, jako s kterýmkoli jiným nevěrným, jenž cizoloží s Písmem. T. j. zabíjet![1])

Na jakém stanovisku v této celé krisi stál Žižka? Nevíme nic víc, než co bylo pověděno — a z toho se zdá, že by bylo ukvapeno domýšleti se, že by smýšlel jinak než ostatní Táboři a hejtmané z táborských mu nejbližší.[2]) Z líčení *Vavřincova* vysvítá jen tolik, že konservativní Praha považovala Mikuláše z Husi za rozhodného svého nepřítele; Žižku nestaví sic kronikář v té souvislosti přímo proti Mikulášovi, jako Tábora Praze příchylného, ale zřejmo je, že v něm nespatřuje muže nebezpečných a lstivých zámyslů a tak rozhodného protivníka pražské pravice jako v Mikulášovi z Husi.[3]) Že však Žižka byl dalek toho, aby šel s Prahou i tam, kde se rozcházela okázale s Mikulášem, vysvítá ze skutečnosti, že Žižka již neposkytl skutečné podpory plánu hledati nového krále českého v Polsku — ani po bitvě u Vyšehradu ani kdy později. Nic jiného bezpečně o stanovisku Žižkově nevíme; pravděpodobno je pouze, že akce pana *Vaváka* a *Zmrzlíka* srovnávala se s přáním Žižky (a nepochybně i *Želivského*); osud chtěl tomu, že zmaru dohody pražské mezi stranami následovala událost, která jednu z velkých překážek dorozumění rázem odstranila s cesty: Mikuláš z Husi zranil se smrtelně náhodou právě v té chvíli, kdy rozešel se naprosto a znepřátelil na smrt s Pražany;[4]) dne 24. prosince 1420 zemřel.

* * *

Smrt Mikuláše z Husi dala Žižkovi prvé místo mezi táborskými hejtmany. Jím dostalo se vojenské vedení bratrstva (a s ním podle vší pravděpodobnosti i politické; nevíme pohříchu, jak a pokud obec táborská či pokud kněží její v tom směru spolurozhodovali) muži, jemuž Praha netáborská přičítala patrně méně osobitosti nebo nebezpečných plánů než kdysi Mikulášovi. S počátku však není stopy po nějakých úmluvách nebo dohodách; Tábor Žižkův vede vojnu dál na vlastní pěst a vlastním způsobem. Počátkem ledna 1421 podniká Žižka zas jeden ze svých překvapujících dalekých zájezdů, ten-

tokráte do krajiny až skoro k hranicím Chebska, západně za Plzeň: zmocňuje se kláštera premonstrátek v *Chotěšově* a benediktinského kláštera v *Kladrubech* (mniši byli včas uprchli), oblehne královské město *Stříbro*, potom *Tachov;* mezi tím, někdy kolem 10. ledna, dobude pevného hradu *Krasikova* neboli Švamberka (sev. od Stříbra) a jímá tam úhlavního protivníka Tábora na Plzeňsku, bojovného pana *Bohuslava ze Švamberka.*[1]) Král Zikmund, jenž v prosinci a poč. ledna projížděl královská města na severu země, spěchá svým na pomoc, po prvé na český západ a po prvé přímo proti Táboru, pln důvěřivé naděje, že „tentokrát tomu kacířství úplný konec učiní“.[2]) Dne 15. ledna je již v Plzni a sbírá a vyzývá pomoci ze všech stran, i z Bavor, proti smělému nájezdníku. Také Žižka, vida, že nastává boj tužší než očekával, zanechav posádky v dobytých místech, vrací se na Tábor, aby sehnal nové síly; především žádá o pomoc proti králi Antikristovi Prahu, a Pražané posílají vskutku poč. února na bojiště celou malou armádu pěších a jízdních se 320 vozy.[3])

Byl to tedy útok Zikmundův, jenž spojil rozvaděné strany. Ale zdá se, že k obnovení důvěry přispěly i jiné okolnosti. Žižkovy výpravy ke Kladrubům účastnil se pan *Petr Zmrzlík ze Svojšína* — jím po prvé určitě vstupuje po bok Žižkovi činitel, jemuž pro další vývoj Žižkova stanoviska třeba nepochybně přičísti jistý význam. Zmrzlík byl za krále Václava po čtrnáct let nejvyšším mincmistrem, t. j. úředníkem královým nad horními městy, zejména Kutnou Horou. Byl to patrně úřad velmi výnosný; pan Zmrzlík zbohatl: byl pánem panství *Orlického* s Březnicí a *Kašperského* a v Praze vedle Štupartů měl dům, jenž podle všeho rozsahem a úpravou náležel k nejpřednějším v městě. Zikmund, ujav se vlády, složil Zmrzlíka z úřadu mincmistra; jeho nástupcem jmenoval *Mikeše Divůčka*, téhož, jenž hned od počátku považoval vojenské potírání Tábora za přední svůj úkol. Lze nechápati, že sympatie Zmrzlíkovy nesly se směrem právě opačným? Zmrzlík a jeho choť, paní *Anna z Frimburka* (která svými statky rozmnožila také jmění rodiny) náleželi kdysi k předním přátelům a ochráncům Husovým, s nimi se loučí a jim děkuje Hus v posledních svých pozdravech z Kostnice. Pochybuji, že by Zmrzlík nábožensky smýšlel s Tábory, ale byl jistě stejně horlivým husitou — „přítel kněžstva a milovník zákona božího“, dí o něm *Vavřinec*[4]) —

jako protivníkem krále Zikmunda; že seznámení jeho s Žižkou nebylo povahy přechodné, lze souditi odtud, že Žižka později, po brzké smrti Zmrzlíkově, pobývá nějaký čas na hradu jeho *Orlíce* u synů jeho. Zmrzlík zemřel předčasně, morem (v srpnu 1421), když byl, po kapitulaci Kutné Hory na jaře 1421, dosáhl od Pražan znovu úřadu mincmistrovského. I jeho účast v tažení po boku Žižkově chtěl asi Tábor odměniti; ten smysl mělo, tuším, ustanovení Zmrzlíka velitelem v dobytém klášteře *kladrubském;* ohromné panství toho kláštera mělo se dostati vynikajícímu pomocníku a snad i finančnímu podpůrci jaksi náhradou; jako Zikmund, tak i čeští protivníci jeho platili válečné náklady svých branných pomocníků uprázdněnými statky světskými, klášterními i korunními. Že pan ze Švamberka, sevřen na Krasikově a boje se vraždění Táborů Žižkových, chtěl se vzdáti jen panu Zmrzlíkovi, ne Žižkovi, četli jsme výše.[1])

Pozoruhodno je, že po smrti Zmrzlíkově stal se nástupcem jeho v úřadě nejvyššího mincmistra pan *Oldřich ml.* řečený *Vavák z Hradce,* týž, o jehož jízdě se Zmrzlíkem do Prahy ke konci listopadu 1420 a o jehož pokusech o dohodu Tábora a Prahy jsme slyšeli; pana Oldřicha, jediného z mocného rodu hradeckých, jenž držel s revolucí, postihneme brzo v společných akcích se Žižkou, namířených proti výstřednostem táborských sektářů. Ze všeho lze, tuším, dojíti k tomu pravděpodobnému závěru, že od sklonku r. 1420, když bylo zjevno, že věc Zikmundova v Čechách je takřka ztracena a že Tábor stává se mocí, s níž třeba počítati, snažili se někteří páni husitští, pečliví asi neméně o dobré zemské než o své prospěchy, aby ze záměrné a rozumné kooperace jejich s Prahou a Tábory vzešla situace, v níž by bylo možno stvořiti v zemi novou vládní autoritu, vystoupit svorně za věc kalicha vůči církvi i Zikmundovi, vyvarovat se vnitřních bojů a čeliti kacířskému blouznění sektářů, jež opravné cíle náboženské reformy kompromitovalo. S tím jistě souvisí, že ještě ke konci ledna zajal pan Oldřich z Hradce předního z táborských sektářů *Martina Lokvise.*[2]) Třebas pánům zmíněným šlo v podstatě o myšlenku shody mezi Prahou a Táborem, šlo přece sotva o program *Želivského;* intervence pánů, rozumím-li dobře, chtěla nepochybně zatlačiti vliv fanatických a výtržných kněží (v tom i Želivského) a nad spory o ornáty a podobné dáti vítězství vyšším hodnotám úče-

lovým. Naděje ve zdar byla tu ovšem neveliká: právě v lednu, zcela ve shodě s hrozbami *Korandovými*, oznamovali veřejně Táboři,[1]) že spálí každého kněze, jenž by sloužil mši v ornátu (to znamenalo v praxi, že i kněží pod obojí prchali ze svých far a mimo kněží táborské v posádkách táborských nebylo v kraji kněze, jenž by svátostmi posloužil). Pokud šlo o Žižku, mělo působení Zmrzlíkovo, vedle péče o dohodu s Prahou, asi ten úkol, aby paralysován byl co možná vliv fanatiků rázu Korandova, po případě, aby buzen byl v Žižkovi odpor k poblouzení pikartů nebo naháčů.

Králi Zikmundovi se nepovedlo dobýti opevněného kláštera v Kladrubech, před nímž ležel tři neděle; když blížilo se spojené vojsko pražsko-táborské, rozpustil své lidi (8. února) a vrátil se na sever, aby konečně opustil zemi vůbec. Ale ani Žižkovi a Pražanům nezdařil se plán, který byl patrně prvým plodem zjednané dohody mezi stranami, t. j. dobytí *Plzně* a tím pravděpodobného ovládnutí celého Plzeňska. Po více než čtyřnedělním násilném dobývání pevného města, jehož účastnili se páni s Prahou držící a jemuž předcházela, jak víme, rozhořčená výzva Žižkova,[2]) spokojili se Pražané a Táboři přátelskou úmluvou s plzeňským landfridem, jež stanovila příměří až do konce roku, ale ku podivu zároveň zavazovala Plzeňské, aby zvláštními posly žádali u krále Zikmunda, aby přistoupil ke čtyřem kusům pražským a ovšem aby dovolil při nich státi především Plzeňským samým.[3]) Z toho by bylo třeba souditi, že ani Praha, ba ani Tábor, přes hledání krále v Polsku, se s myšlenkou na získání Zikmunda ještě nerozešli úplně. Jak uslyšíme, měla žádost Plzeňských, Zikmundovi snad v Brně přednesená, jakýsi úspěch; král oznámil, že *propouští svobodu čtyř artykulů* až do řádného slyšení o ně. Tak to aspoň veřejnou vyhláškou oznamoval zemi z Krumlova dne 25. dubna pan *Oldřich z Rožmberka*, maje za to, že to stačí, aby přestalo další hubení země.[4]) Šlo zase o povolnost, jež přišla již pozdě (co by byla znamenala před rokem!), a již se patrně nedůvěřovalo, ba ani nechtělo: jak vzdálena byla vskutku Praha tenkrát i později myšlence na dohodu se Zikmundem, svědčí okázalé přihlášení se *arcibiskupa Konrada* k pravdám čtyř artykulů (zřejmě s mistry a Pražany dříve projednané), jež počíná se slavnostním závazkem, že Zikmunda znehodnoceného svým tyranstvím (jejž byl sám na krále

korunoval) *nikdy* králem nepřijme ani neuzná,[1]) svědčí i zápisy nových měst a spojenců Prahy z týdnů následujících, Zikmunda bez výjimky se zříkající.

8. JARO 1421. VELKÁ OFENSIVA PRAHY A TÁBORA. SNĚM ČÁSLAVSKÝ.

(Dobytí Chomutova, Berouna a Čes. Brodu. — Kapitulace královských měst na východě země. — Žižkův boj s pikarty a Adamity. — Poddání se Čeňka z Vartenberka a hradu pražského. — Žižka před Litoměřicemi. — Původcové, cíle a účastníci sněmu čáslavského. — Povaha usnesení sněmovních. — Nové vladařstvo zemské. — Byl Žižka vskutku v Čáslavi? — These Tomkova.)

Neúspěch spojenců před Plzní — která stala se nesmiřitelnou protivnicí kalicha jistě i pod dojmem trpkých zkušeností, kdy za panství Korandova byla na chvíli spásným „městem slunce“ — jest ku podivu úvodem k soustavnému úspěšnému útoku Pražan a Tábora na královská i velká poddanská města v Čechách, z nichž jedno po druhém, takřka ráz na ráz, zhroutilo se před mocí dobyvatelů. Je, lze říci, úvodem k podrobení nových částí české země spojeným armádám kalicha, k nejpronikavějšímu a trvalému zisku spojenců. Od Plzně obrátila se vojska k severu, do kraje Žateckého, kde dosud jen město Žatec hlásilo se k straně jejich. V polovici března dobyli hned při prvém útoku *Chomutova*, města dobře opevněného, náležejícího řádu rytířů německých a vyvraždili je v pravém slova smyslu,[2]) nešetříce nikoho z mužů, bez rozdílu, šlo-li o měšťany, panoše, kněží či židy; života žen a dětí chtěli hejtmané ušetřiti, ale silnější než vůle jejich byl surový fanatismus táborských žen, které nespokojily se, jako nedávno u Říčan, svlečením a vyloupením žen vyhnaných z vybitého města, ale upálily je hromadně. Je pravděpodobné, že rozsah a zuřivost vraždění podníceny byly touhou odplaty za nekřesťanské utracení sedmi set zajatých Táborů, kteří padli hejtmanům Zikmundovým do rukou v dobytém městečku *Chotěboři* v Čáslavsku (4. února).[3]) Ale není také důvodu vylučovati, že tu, podobně jako v Prachaticích, triumfovala zároveň divokost chiliasticky naladěných mstitelů bo-

žích, jíž tentokrát vedle lidí Žižkových vynikli i bojovníci z měst pražských. Hrůza toho vybití Chomutova stačila, aby v zápětí poddala se Praze města k ní se od počátku přihlásivší, ale pak Zikmundem opanovaná, t. j. *Louny a Slané*, kde (na rozdíl od Chomutova) měl český živel v měšťanstvu nepochybnou většinu. A nestačilo-li by poučení z Chomutova k podrobení měst jiných, postaral se Žižka a Pražané brzo na to v *Berouně*, aby dal váhajícím nový výstražný příklad.

Branná moc spojenců totiž, odpočinuvši si po získání Slaného v Praze přes týden velkonoční, oblehla v zápětí Beroun, jehož bránila zvláštní posádka královská; po několika dnech, nejspíš v dorozumění s některými z měšťanstva, slezla zdi mocí (1. dubna). V pevném městě byl jako jinde nalezl útulek jistý počet kněží a mnichů, prchajících před násilím venkova (prameny naše udávají číslo 37 kromě farářů), byli tu i tři mistři universitní, kalichu odpírající i někteří měšťané, kteří unikli z Prahy — ti všichni ku podivu i se zajatými veliteli a hejtmany posádky byli vehnáni do stodoly za městem a v ní upáleni. Vypravuje o tom, činí kronikář vědomě rozdíl mezi Pražany a Tábory: dí výslovně, že všechny zajaté upálil „Jan Žižka se svými stálými následovníky“ (cum sua comitiva), ač někteří ze zajatých, zvláště rytíř Doupovec prosili, že chtí se káti a pravdy se přidržeti až do smrti.[1]) Slib pokání je, tuším, příznačný pro motivy těchto Žižkových trestných exekucí: chiliastické trestání hříchů stálo mezi nimi jistě v popředí. Třeba však dodati, že zcela podobně zachovali se Pražané, bez Žižky, když po dvou týdnech dobyli *Českého Brodu*. Upálili a pobili nejen německou posádku královskou, počtem na 200 osob, ale zvlášť spálili 18 kněží v městě postižených. Pochopíme, že tak hrozné příklady působily: do týdne poddala se Pražanům — Pražanům samotným, nepodporovaným Tábory, nýbrž jen Orebskými a Hradeckými — a čtyrem kusům jejich dobře opevněná města královská *Kouřim*, *Kolín*, *Nymburk*, *Čáslav*, ba i *Kutná Hora; Mělník* vzdal se již dříve; šlechta v sousedství poddávala se ovšem hrozně vítězící Praze zároveň, odříkajíc se poslušnosti Zikmundovy.

Z mlčení kronikáře *Vavřince*[2]) by se zdálo, že v žádném z těch měst nedošlo k zabíjení nebo pálení kněží, k vybíjení kostelů nebo kláš-

terů — ovšem skutečnost, že Vavřinec nic nedí ani o vypálení slavného *kláštera Sedleckého* (při čemž snad i několik mnichů, pokud včas neprchli, život ztratilo) je sama s to,[1]) aby nás poučila, že Praha Želivského neujímala se panství nad novými poddanými bez obvyklého násilí.[2]) Také na otázku, kterak se stalo, že Kutná Hora, která dosud byla jaksi považována za vlastní představitelku vší zloby protipražské a neřesti antikristské v zemi, táž Hora, která tolik obětí pravdy vmetala do svých šachet, ušla všemu trestu, neslyšíme odpovědi. Praha spokojila se slavnostním odprošením Horských, kteří všichni, muži, ženy i děti, vyšedše v procesí z města a pokleknuvše před Pražany vyslechli žaloby kněze Želivského na minulé zločiny i konečná slova odpuštění „od Boha a Pražan". Velkým pláčem obou zástupů a zpěvem děkovným „Tebe Bože chválíme" končí se tato scéna hromadného neobyčejného odpuštění, jejíž dojem roste, vzpomeneme-li osudu Chomutova nebo Berouna. A co se stalo před Kutnou Horou, opakovalo se hned na to před *Chrudimí*, kde dostalo se odpuštění témuž hejtmanu královu (*Janu Městeckému*), jenž měl podíl v nelidském pobití Táborů v Chotěboři.[3]) Oba tyto v té nelítostné válce tak neobyčejné akty velkorysé shovívavosti nelze přičítati nepřítomnosti Žižkově na bojišti (před Chrudimí byl již zase spojen s Pražany). Ale k dobru Želivskému možno je snad přičísti.[4])

* * *

Žižka se svými přitrhl teprv 26. dubna, vraceje se z Tábora (na pochodu, jak čteme,[5]) spálil mnoho kostelů) k Chrudimi, aby spojil se znovu s Pražany — po oba týdny předchozí, jež daly Praze, Praze bez Táborů, úspěchy tak neobyčejné, byl upoután v Táboře spory a boji nevděčnými. V bratrstvu, jež se ustavilo a vstoupilo do boje za osvobození pravdy a očištění církve ode všeho antikristského kacířství, vyskytla se nenadále nauka hrubě kacířská, vnesená cizou, duchu české reformy zcela nepodobnou spekulací do duše jeho: mladý a nadaný mistr táborský, *Martin Houska* (Loquis) vystoupil s pikartským učením o svátosti oltářní, někteří jiní kněží pak strženi byli chiliasmem až k šílenství *adamitskému*. Útok na tajemství transsubstanciace, jež byla středověku a husitskému člověku zvlášť hodnotou nejsvětější, jež mu zpřítomňovala a dávala denně Boha sa-

mého, i útok na myšlenku, již asketický sklon reformních kazatelů stavěl v popředí vší morálky, a jež v přestoupení šestého přikázání spatřovala takřka hřích hříchů, musil buditi rozhořčení právě v Táboře s jeho mentalitou výrazně středověkou, tím spíše, že, jak se zdá, obojí kacířství, tak si zdánlivě povahou svou cizí, našlo přivržence v téže skupině kněží a laiků. Slyšeli jsme již, že Houska byl v lednu jat panem Oldřichem z Hradce; potom na žádost z Tábora byl propuštěn a donucen k odvolání. Ale přivrženců se mu patrně mezi Tábory nenedostávalo; víme, že přední kněží táborští, *Mikuláš z Pelhřimova* a *M. Jan z Jičína* hledali (ke konci února) rady dokonce u nenáviděných mistrů pražských a vystříhali Pražany bludu tak hrozného.[1]) Mistr Martinek přes to zůstával v Táboře, vystříhaje se snad zjevného propagování své nauky; blouznivci adamitští byli však z obce vyhnáni na Příbenice nebo do lesů a hor; v dubnu konečně dal je tam schytati Žižka a když bludu svého se zříci nechtěli, dal je upáliti.[2]) Mezi upálenými, jichž bylo asi na padesát (šli na smrt vesele) a k nimž později přibylo ještě 25 dalších, byli i dva kněží, mezi nimi *Petr Kániš*.[3]) Zbytky jich zachránily se dále k jihu na nějaký ostrov v Nežárce v lesích Valovských poblíž městečka Stráže — po půl létě, v druhé polovici října byl to zase Žižka, jenž podnikl proti nim hotovou výpravu a přemožením a upálením jich dílo své trestné pomsty dovršil. I tu přispěli mu pomocí svou páni z *Hradce* a páni ze *Stráže*, jako vrchnosti z nejbližšího sousedství.[4])

V krvavém vyhlazení Adamitů nespatřuji známky nějakého vývoje na pravo v stanovisku Žižkově — tu šlo o poblouzení jednotlivců, jež zavrhovali jistě svorně všichni vůdcové Tábora, poblouzení ovšem příznačné pro důsledky chorobného stavu duševního, k němuž vychovala část duchovních následovníků Tábora pověra chiliastická a spolehnutí na vlastní slovný výklad Písma svatého. Významnější pro Žižku je rozhodné vystoupení jeho *proti pikartství;* v tom stojí Žižka cele po boku husitské šlechty a Pražan, ano jeví energii dále jdoucí: kněze Martinka přivedl teprv Žižka na hranici. Martinek opustil nebo musil opustiti Tábor teprv asi v červnu 1421, chtěje prý obrátiti se domů do Moravy. Na cestě byl však v Chrudimi jat panem *Divišem Bořkem z Miletínka*, spojencem Pražan a tou dobou hejtmanem v Chrudimi. Pražany pak konečně vydán i se svým stou-

pencem knězem Prokopem v moc arcibiskupa Konráda. Žižka žádal později na Pražanech, aby je dali oba přivésti zpět do Prahy a pro strach jiným veřejně na rynku upáliti. Pražští konšelé strany Želivského, proti pikartům tou dobou mnohem méně zaujatí než Žižka, vyhnuli se exekuci tak okázalé: oba kněží byli upáleni 21. srpna v arcibiskupově Roudnici. Nevíme jistě, zda v té chvíli se Žižkou ještě souhlasili přední kněží táborští, kteří přece nedávno v únoru byli se také dovolávali proti nebezpečí kacířskému pomoci Pražan — otázkou bylo ovšem, jak se vyvine poměr Žižkův k nim ve chvíli, kdy sami octnou se na stanovisku, jež dřív tak náruživě potírali.

Pohříchu jsme o chronologii tohoto procesu v prostředí táborském zpraveni nedostatečně, podobně jako o vývoji poměru Žižkova k němu. Pro dobu, o níž mluvíme, není důvodu předpokládati u Žižky ještě jiné názory věroučné nebo liturgické než byly ty, jež vládly v Táboře; mám proto za vyloučené, aby Žižka mohl na př. rozcházeti se tou dobou s obcí svou na př. v otázce *ornátů*, v níž kněží táborští zaujali stanovisko tak nesmiřitelné. Že vášnivým a výtržným kněžím táborským musil někdy čeliti, ukazuje případ, o němž nám zprávu zachoval *Vavřinec*[1]) : ke konci března, když Žižka se svými, po vyvrácení Chomutova a před tažením k Berounu, prodléval v Praze, způsobilo vášnivé kázání táborského kněze *Antocha* na pražském rynku, směřující divoce proti konšelům staroměstským a mistrům universitním jakožto prý nepřátelům pravdy boží a obráncům ornátů, skutečnou roztržku v lidu táborském, takže část bratří vypověděla hejtmanu poslušnost a se svými kněžími město opustila. Že tu Žižka zakročil a kněze výtržné stihaje zbil, pochopíme. Šlo tu přece o obranu proti vzpouře, a nevíme ani, zda měla žádoucí úspěch; že stanovisko Antochovo ke konšelům Starého Města (je pozoruhodno, že nikoliv také Nového!) nemohlo tou dobou býti stanoviskem Žižkovým, nepotřebuje ovšem výkladu. Ale pozorujeme, že jistému dílu Tábora, t. j. tomu, který za naukami svých kněží stál plně a bez vůle ke kompromisu, jevila se aliance s Prahou větším nebezpečím pro ducha Tábora než hejtmanu Žižkovi.

* * *

O ostatku vítězného tažení spojenců do Čech východních jsme jen všeobecně zpraveni. Poddala se jim, jak se zdá bez boje, města *Polička, Mýto, Litomyšl* (u Mýta připojil se k Pražanům — nikoli k Táborům! — se svými lidmi pan *Oldřich z Hradce*) a i nejblíže ležící města moravská a šlechta moravská dali se v jednání s vítězi, obávajíce se, že vtrhnou do Moravy. Se zdarem jeho snad souviselo, že místo do Moravy obrátilo se vojsko k severu, aby oblehlo silně opevněnou německou *Jaroměř;* město po krátké obraně poddalo se na slib, že obyvatelé zachrání holé životy; ani tu slib nedodržen cele[1]) a 21 kněží, kteří volili raději smrt než přistoupení k čtyrem artykulům, upáleno. Tam před Jaroměří pokořil se Pražanům pan *Čeněk z Vartenberka*, přihlašuje se za pomocníka a straníka jejich; ústy Želivského dostalo se, klečícímu, odpuštění.[2]) Přistoupení pana Čeňka a jeho spojenců ze šlechty k jednotě protizikmundovské dovršilo triumf Prahy; jeho důsledkem bylo patrně i jednání s posádkou hradu pražského (pan Čeněk měl v jednání účast přímo),[3]) aby, nepřitrhne-li Zikmund včas a s dostatečnou mocí k vybavení hradu, vydalo pevnost v ruce Pražan. Pražané, kteří přímo od Jaroměře vrátili se domů, mohli tak po necelém měsíci (7. června) slavným Te Deum a bitím na všechny zvony oslaviti opanování první pevnosti a památné stolice země — byl to opravdu triumfální závěr skvělé jarní kampaně, která jim vydala v moc tak velikou část království. Praha jako paní a vrchnost tolika měst královských mohla právem opíjeti se myšlenkou, že ujímá se jaksi sama uprázdněného stolce královského v zemi; rozsáhlá konfiskace více než sta dvorů a tvrzí v okolí jejím a ve středních Čechách,[4]) vesměs to majetku uprchlých nebo vyhnaných bohatých sousedů, většinou německých nebo protivníků vůbec, položila již dříve základy k její moci hospodářské a finanční, dovolujíc jí vésti i válku prostředky takřka královskými.

Žižka se svými po odchodu Pražan v tažení pokračoval — proč k rozchodu spojenců došlo, nevíme. Dobyl a vypálil město *Trutnov* (*Dvůr Králové* vzdal se snad již dříve Pražanům), spálil mnoho vsí v okolí Opočna a Broumova[5]) a pak zamířil daleko na západ k Mělníku, chtěje udeřiti na mocné a bohaté město *Litoměřice.* Kterých měst a hradů dotklo se toto daleké tažení, co se za něho stalo a dálo, pohříchu nevíme; čteme jen, že Táboři opanovali městečko *Mladou*

Boleslav pánů *z Michalovic* a že Hradečtí s *Janem Smiřickým*, kteří táhli se Žižkou, dobyli královského města *Bělé* pod Bezdězem. Útoku na mocný *Bezděz* se ovšem neodvážili. Litoměřičtí, k jejichž hradbám přitrhl Žižka asi 20. května, byli ochotni následovati příkladu velkých měst v středním Polabí, t. j. vzdáti se Pražanům, *nikoliv však Žižkovi.* Důvody jejich byly asi tytéž, jako v lednu žádosti pana *Švamberka* z Krasikova, t. j. obava před vražděním a násilnostmi Táborů. Litoměřičtí poddávajíce se po poslích Praze, prosili, aby Praha přiměla Žižku, aby upustil od obléhání města. Pražané se o to pokusili, ale ku podivu nadarmo: Žižka, nedbaje zakročení jejich, hnal na město útokem. Útok byl Litoměřickými odražen vítězně, ne beze škod Táborů; teprv potom Žižka od města odtrhl.[1]) Vracel se přes město arcibiskupa Konráda, *Roudnici* — i tu stěžuje si pražský kronikář, že Žižka, přes to, že arcibiskup (stojící již, jak víme, v táboře spojenců proti Zikmundovi) opatřil vojsko jeho potravinami, pobořil klášter augustiniánský, spálil dům proboštův, rozbil obrazy v kostele a pobral kalichy a ornáty.

Dříve než přilehl polem k Litoměřicům, zmocnil se Žižka dřevěné tvrze vybudované na skále sev. od Litoměřic u Třebušína, náležející řádu křižáků německých, proti nimž byl před lety na Visle bojoval. Ujav ji v držení vlastní, dal tu budovati hrad zděný, jemuž dal jméno *Kalich* — i hlásná věž na skále vztyčená měla prý podobu kalicha.[2]) Zmínili jsme se již o výmluvné symbolice toho skutku.[3]) Dodati možno, že tu po prvé a naposled slyšíme, že vítězný hejtman, jemuž padlo do rukou tolik měst, hradů a tvrzí, ujal dobytý statek k své ruce. A zdá se, že jen proto, aby v rytířské společnosti, k níž se tím, dosud panoše, přihlašoval, legitimoval se vlastnictvím hradní tvrze, která by i jménem svým byla programovým vyznáním a vyzváním zároveň. V tom zákmitu rytířského romantismu, jenž takřka překvapuje u žáka Želivského a Korandova, od marností světa odvráceného, zjevuje se nám ve chvíli Žižka člověk, nezapírající své stavovské ctižádosti ani jejích společenských pravidel a ideálů. Ale nedychtí po ničem více — jak se zdá, nejen z reservy vědomě odříkavé, již v původním táborství vychovával duch bratrstva, ale i ze zákona, jejž době vštípilo hluboce zakořeněné vědomí o rozdílu stavů. K vstupu do společnosti rytířské mu jeho vojenské zásluhy jistě dá-

valy plné právo; státi se vlastníkem panského dominia, bylo by povýšením, jež by překvapovalo nemile v době, která světské panování v pravém slova smyslu dopouštěla jen urozenému pánu.

* * *

Ten význam panstva v společnosti národní té doby — a zároveň vyvýšení vítězné Prahy po bok jeho — vstoupí nám živě před zraky v historii *sněmu čáslavského.* Řekli jsme již, že vítězství Pražan nad Zikmundem u Vyšehradu přimělo jistý počet šlechty, že přihlásila se za spojence Prahy; v dubnovém tažení Pražan proti městům východočeským stálo v šiku pražském od počátku celkem pět pánů,[1]) jak se zdá, Pražanům vojenskou službou zavázaných — ale to stačilo, aby vystupovali jako zvláštní jednotka mocenská a politická *vedle* Prahy a aby na př. Kutná Hora, poddávajíc se, zavazovala se nejen městům pražským, ale i urozeným pánům s nimi v poli stojícím. Přistoupení pana *Čeňka z Vartenberka* a přátel jeho jistě význam panstva v táboře Prahy zveličilo a umožnilo mu uplatniti v nové situaci vlastní myšlenku politickou — lze, tuším, právem se dohadovati, že plán obecného *sněmu smírčího v Čáslavi,* tak málo srovnatelný s dosavadním postupem a stanoviskem Prahy a Tábora, vyšel od pana Čeňka: sněm měl býti zajisté obeslán i katolickými přáteli Čeňkovými ze strany dosud Zikmundovy. Úmluvy o svolání sněmu staly se hned po návratu od Jaroměře do Prahy; podle původního úmyslu měl to býti snad sněm celé koruny; zvláštními listy zvou k němu na den 1. června do Čáslavě — zase jednak čeští páni, jednak Pražané — Lužičany a jistě i Slezany a Moravany. Programem jednání měla býti porada, jak učiniti konec sporům a škodám v království a docíliti pokoje a shody mezi královstvím a zeměmi přivtělenými.[2]) Tedy plán pacifikace celé koruny, smíření zemí nepřátelsky zaujatých proti husitství s královstvím kalicha: možno říci hned, že v zdar jednání takového ani Pražané ani páni dobře věřiti nemohli a že pozvání do Lužic a Slezska bylo jen formalitou, která měla adresátům připomenouti jejich povinnosti ke koruně a snad svědčiti i o dobré vůli Čechů pokusit se o zmírnění protivy. Jinak bylo s Moravou, kde mnozí páni a zemané i některá města byli ochotni k českému sjednocení za čtyry kusy přistoupiti.

Vskutku sněm ustavil se pouze jako sněm český: Moravané tu byli přítomni jen jako hosté, jako strana smluvní; Vavřinec z nich jmenuje tři pány ke kalichu se hlásící: zemského hejtmana *Viléma z Pernštejna*, *Jana z Lomnice* a *Petra z Kravař*;[1]) dva čeští páni katoličtí, *Aleš Holický ze Šternberka* a *Půta z Častolovic* přišli jako poslové a zástupci *krále Zikmunda;* po některém zdráhání dostalo se jim v sněmu slyšení. Ale zvlášť zajímavý ráz dodala shromáždění účast *arcibiskupa Konráda*, jehož jméno stojí mezi zápisníky sněmu v popředí, bezprostředně po konšelech pražských (uvedených na prvém místě), a to s plným titulem: „z boží milosti arcibiskup kostela Pražského a *papežské stolice legát*". Pak následuje prvý český magnát, mladý pan *Oldřich z Rožmberka*, pak *Čeněk z Vartenberka*, pak 18 pánů, mezi nimi ovšem oba bratří Krušinové, dva páni z Kunštátu a pan Oldřich Vavák z Hradce (kteří stáli s Pražany v poli již dříve); ostatní náležejí patrně velkou většinou k skupině šlechty, hlásící se k vůdcovství pana Čeňka a namnoze s ním příbuzenstvím spojené: jde tu hlavně o pány z Boleslavska a z Jičínska (kde byly i vlastní statky Čeňkovy), většinou pod obojí;[2]) ze šlechty panské ze severozápadu a jihozápadu země, na př. z katolického Plzeňska, nenajdeme ani jediného zástupce. Poněvadž i pana Oldřicha z Rožmberka, synovce a do nedávna poručence páně Čeňkova, třeba přičísti k přátelstvu Čeňkovu, je zřejmo, že v panském živlu na sněmu měl rozhodné slovo pan Čeněk z Vartenberka; také drobná šlechta, jež se mezi zápisníky vyčítá (na 27 jmen), byla většinou z Hradecka a Boleslavska; mezi ní najdeme ovšem i *Petra Zmrzlíka*, mincmistra na Horách Kutných. Zvláštní místo mezi zápisníky sněmu zaujímají — vyčteni jsou takřka bezprostředně po pánech, tedy před zemany a rytíři — čtyři „zprávce lidu a měst táborských": *Jan Žižka z Trocnova*, Zbyněk z Buchova, Chval z Machovic a Jan Roháč z Dubé. To jest tedy bratrstvo táborské, zastoupené všemi svými vojenskými hejtmany — o měšťanech měst táborských ani o kněžích táborských není v zápisu zmínky; jediný kněz, jenž sněmování se účastní, je patrně arcibiskup Konrád, „legát stolice apoštolské".

Snesení sněmu čáslavského jsou známa a srovnávají se dobře s předpokladem, že v nich projevilo se hlavně stanovisko šlechty z kruhu páně Čeňkova. Přihlášení k čtyrem artykulům a obraně je-

jich proti každému, kdož by *mocí* Čechy od nich tisknouti chtěl, stálo ovšem v čele projevu, s obvyklou, můžeme říci, výhradou s husitské strany (a v husitském duchu) a to častěji opakovanou: leč by mistři Pražští nedovedli odolati lepším důvodům z Písma.[1]) Myšlenka veřejného slyšení a hádání se zástupci církve, na něž, jak víme, stále odkazoval král Zikmund, je tu tedy, třebas nepřímo, dotčena přece a tím poskytnuta příležitost i několika zápisníkům stojícím na straně katolické, aby své přihlášení k artykulům kryli mentální reservací, že platí až do veřejného slyšení, jak to byl povolil i král Zikmund. Podobně druhý hlavní bod zápisu: neuznat nikdy králem Zikmunda, zjevného tupitele svatých českých pravd a vraha cti i osob národa českého, je zmírněn výjimkou: leč by Pán Bůh ráčil a vůle i hlas nejprve byly k tomu slavného města Pražského, pánův českých, obce táborské, rytířů, panoší měst atd. — tedy krátce: nikdy ho králem neuznáme, leč bychom se vesměs dohodli, že jej uznáme.[2]) Z *Vavřince* i ze zápisu pánů moravských, v Čáslavi zpečetěného,[3]) víme, že Moravané ani na takovou formuli přistoupiti nemohli: vyžádali si lhůtu, aby se ze svých závazků ke králi mohli vymaniti. O hledání krále v Polsku nebo na Litvě není v zápise slova, je tu jen zmínka o možnosti, že by země v krátce „krále došla"; ale z *Vavřince* se dovídáme, že čeští páni prohlásili, že snesení sněmu nemá býti na újmu poselství o krále, vyslanému do Polska, event. na Litvu.

Zápis proti Zikmundovi, zakazující pod ztrátou cti, víry a statků jakoukoli pomoc králi, byl nepochybně hlavním úspěchem Prahy i Tábora na sněmu čáslavském; pro některé sněmovníky, jako na př. pana Oldřicha z Rožmberka, znamenal naprostou změnu dosavadní politiky. O smírném, své lásky k zemi a lítosti nad zhoubou její se dovolávajícím přípisu Zikmundově k sněmu i o žalobách zápisníků na Zikmunda, králi v odpověď poslaných i o obraně královč jsme zpraveni;[4]) pověděli jsme, že konečná odpověď sněmu Zikmundovi nevyzněla tak nesmiřitelně jako v zápisu z 7. června. Nač třeba položiti důraz, je, že i nyní král svoloval k řádnému slyšení o čtyry kusy („vždycky sme vám k tomu svolovali neb i sami sme vám toho často podávali a ještě vám toho podáváme");[5]) odpovědi se Čechové vyhnuli. Jde tu o touž taktiku a tytéž důvody, jež jsme sledovali v konfliktu z roku předchozího. Třeba opakovati, že

Praha o Zikmundovi nechtěla slyšeti, ani kdyby jí nabízel čtyry artykuly.

Je-li závazek k boji za kalich a proti Zikmundovi, k němuž se sněm tak okázale přiznal, dílem mocenské posice vítězné Prahy, spojené s Táborem a pány, je ostatní část zápisu sněmovního patrně výrazem vlasteneckého úsilí páně Čeňkova, plodem snahy, vyvésti zemi z dosavadních zmatků a zhoub a dáti jí s řádnou vládou novou autoritu úřední a mravní. Sněm volí *dvacet vladařův* s plnou mocí vládní, jakoby na místě krále, ale ku podivu jen na krátkou dobu, do sv. Václava;[1]) jim ukládá upokojení a ukrocení všech potržek, nesvorností a neřádů v království vzniklých a jim dává k disposici všechnu vojenskou moc zápisníků. Neméně dalekosáhlé je snesení svolati *shromáždění všech kněží starších* z celé země, na němž by byl pod autoritou arcibiskupa a mistrů pražských stanoven „vešken řád kostelní", jemuž by podléhalo všechno kněžstvo v zemi „jednotně a svorně"; který kněz by se z řádu vytrhl, chtě jinak vésti nebo kázati, má býti vydán k trestání úředníkům arcibiskupovým. Ze článku toho nemožno nevyčísti tendence proti Táboru, ač mezi dvěma duchovními soudci, kteří jsou nové vládě přidáni pro rozsouzení „ve věcech nesnažších", čteme vedle jména M. *Příbrama* i jméno „kněze Jana kazatele", t. j. *Želivského*, tedy přítele Táborů, ovšem žádného z kněží táborských přímo! A proti Táboru především třeba asi vykládati i úvodní věty dokumentu, v nichž vlastní cíl porad čáslavských vytýká se výrazně: znamenavše mnohé veliké nesnáze, bouře, záhuby, pálení, násilí a jiné rozličné neřády v království vzniklé pro nesvornost vůle, rozumu a žádosti k pravdám Písmem ohlášeným a žádajíce se vší pilností podle povinnosti své ty neřády v řád, ty bouře v klid a svornost uvésti . . . Táborsky zní v celém zápisu jen jedna věta, že totiž ten, kdo by nechtěl k této úmluvě a ke čtyrem artykulům spasitelným přistoupiti, má k tomu býti připuzen jako nepřítel — ale i ta je omezena výjimkou: „podle nálezu svrchupsaných vladařů". Je zřejmo z celého ducha zápisu, že bez výroku a rozkazu nové dvacetičlenné vlády neměl na příště nikdo na vlastní pěst násilím rušiti pokoj zemský. To neznamenalo nic menšího, než že vojenská síla nejen Prahy, nejen šlechty v zápis vstupující, ale i vojenská moc Tábora měla státi jen k rozkazům dva-

ceti vladařů v Čáslavi zvolených, „zvláště . . . kdyžbychme napomenuti byli ku pomoci a obraně země aneb jiné krajině“. A tuto vládu mělo tvořiti pět pánů[1]) s Oldřichem z Rožmberka a Čeňkem z Vartenberka v čele (byl mezi nimi i pan Oldřich Vavák z Hradce, jak víme, blízký Táboru a Žižkovi), čtyři měšťané pražští („páni pražští“), dva zástupci Tábora (Jan Žižka a Zbyněk z Buchova), pět vladyk a čtyři měšťané z měst venkovských s Prahou spojených. Tábor sám byl v tomto sboru vládním ve velké menšině a byl v menšině i v spojení se zástupci měst venkovských; podaří-li se panu Čeňkovi udržeti dosavadní dobrý poměr šlechty k městům pražským a venkovským, byla by vojenská moc i politická svoboda Tábora vázána vůlí a rozkazy pražskošlechtické koalice!

* * *

Nebyl takový úmysl pana Čeňka, nebyl to vlastní cíl čáslavského sněmování? Víme, že před rokem bylo to především rozčilení na zhouby Žižkou na dubnovém zájezdu způsobené, jež vehnaly pana Čeňka zpět do náručí Zikmundova; pan z Rožmberka měl ovšem ještě více důvodů, aby hledal všech možných cest k odstranění táborského nebezpečí. Přistoupením k čtyrem artykulům, králem Zikmundem ostatek prozatímně dovoleným, spojením šlechty s vítěznou Prahou, tou dobou první mocí v zemi, bylo by lze čeliti vlivu Tábora na Prahu a snad i násilí táborskému vůbec, aliance taková mohla s pomocí arcibiskupa Konrada a mistrů pražských pokusit se i o to, aby staveny byly kacířské bohoslužebné a věroučné novoty táborské. Skutečnosti takových úmyslů zdá se nasvědčovati, jak jsme postřehli, zápis čáslavský na nejednom místě, takže otázka, jak s nim mohli projeviti souhlas všichni hejtmané tábořští, vnucuje se badateli dosti naléhavě. Jak mohl na př. s protitáborskými pointami čáslavského zápisu souhlasit hejtman *Chval z Machovic*, týž, jenž byl v minulém prosinci u Zmrzlíků prohlásil, že drží všechny ty mistry zatracené články táborské z doby chiliasmu? Jak *Jan Roháč z Dubé*, jenž teprv před čtyřmi měsíci poslal opovědný list panu Oldřichu z Rožmberka, proto, že nechce pravdy boží hájiti mečem?[2]) Jak ostatek i Jan Žižka — zdaž nemířily protesty zápisu proti pálení, násilí a jiným rozličným neřádům, především na jeho vojenské

methody? Nerozuměli bychom lépe celé situaci, kdybychom mohli předpokládati, že táborští hejtmané v Čáslavi vůbec nebyli a že jména jejich octla se v zápisu snad jen díky politice, která chtěla Tábor učiniti účastným programu a moci, jež konec konců směřovaly proti Táboru? Nešlo jen o pokus zvolením obou hejtmanů táborských, třebas nepřítomných, do zemského vladařství, dáti najevo slušný zřetel k moci a významu Táborů a ostatek připraviti koalici, jež by, po pravděpodobném odřeknutí jejich, vstala k boji s nimi? Jakkoli nasnadě jsou tyto otázky a pochybnosti, bylo by vůči zápisu čáslavskému, v němž jsou všichni čtyři hejtmané táborští mezi účastníky vyčteni, nesnadno s nimi počítati, kdybychom neměli svědectví, z něhož by bylo třeba uzavírati, že Žižka v Čáslavi *vůbec nebyl*. Dne 7. června 1421 píší konšelé tachovští do Chebu, že „Husové a kacíři" obléhají *Rábí*, že je Žižka s nimi a že každého dne mohou objeviti se před Domažlicemi.[1]) Poněvadž zpráva o situaci před Rábí nemohla dojíti do Tachova leč ve lhůtě 1—2 dní, plyne odtud, že Žižka stál před Rábí již aspoň 5. června, jinými slovy, že vůbec nebyl v Čáslavi. Tím ovšem jevila by se celá situace v jiném světle a skeptickým otázkám výše položeným dostalo by se opory pozoruhodné. Zmínky hodno je, že ani kronikář *Vavřinec*, ač sněmu čáslavskému tolik místa věnuje, o přítomnosti Žižkově v Čáslavi nedí slova.

Kdyby domněnka, že Žižka vůbec v Čáslavi nebyl přítomen, osvědčila se důvodnou, rozplynuly by se samy sebou v nivec předpoklady *Tomkovy*, že sněm čáslavský byl „hlavním dílem Žižky a Pražanů," že Žižka byl z nejpřednějších řiditelů sněmu a že nálezy sněmu „byly beze vší pochybnosti celkem podle smyslu Žižkova; bez jeho svolení nebyly by se mohly ani státi."[2]) Ale připusťme, že v listu Tachovských jde snad o chybu v datu nebo že zpráva o Žižkovi před Rábí týká se doby asi o týden zpět ležící a že Žižka vskutku v Čáslavi byl[3]) — i potom zůstane nepochybno, že sněm čáslavský nemohl býti nikterak plodem úsilí Žižkova. Kdyby tomu tak bylo, musily by dějiny let následujících vypadati zcela jinak; Žižka by mohl po boku pana Oldřicha z Rožmberka a Čeňka z Vartenberka vésti českou zemi k pevnému pokoji a řádu a připravovati cestu pro obnovu moci královské v Čechách, ne-li Zikmundo-

vy, tedy snad nové dynastie z Polska. Vskutku uvidíme, že vláda v Čáslavi zvolená nenabyla autority žádoucí, že se ji pokoušelo representovati jen několik pánů v čele stojících, že se jí vzepřela Praha Želivského a že ani po nějaké kooperaci Tábora s vůdčími členy jejími není stopy. Ovšem i to, co víme o povaze dosavadní veřejné činnosti Žižkovy, vzpírá se vší silou myšlence, že by snad Žižka v spolku s panem Oldřichem z Rožmberka a panem z Vartenberka rozhodl se pracovat „k všelikému země české upokojení i ukrocení všech potržek a nesvorností" — zisk byl snad jen v tom, že zbraním Tábora uloženo bylo příměří, dokud pan z Rožmberka stál při programu vyhlášeném v Čáslavi.

Celkem lze uzavříti, že byl-li Žižka vskutku se svými hejtmany v Čáslavi — zájmem pánů o ustavení řádné vlády zemské usilujících nepochybně bylo, aby snesení sněmovní stalo se za přítomnosti i souhlasu Táborů, t. j. těch, kteří restauračnímu úsilí jejich byli překážkou nejnebezpečnější — nemožno si svolení jeho k artykulům sněmovním vyložiti jinak, než že dal se přesvědčiti domluvami spřátelených pánů, že tu jde o opatření, jež lze dobře srovnati s jeho péčí o obranu zákona božího. Ještě jednou, po sedmi měsících, postihneme Žižku, jak v spolku se všemi panskými a zemanskými veliteli vojsk kalicha má podíl v usnesení, jež jsou patrně na odpor směru sympatií jeho a co víc skutků jeho. Občasná účast Žižkova v pokojemilovných projevech je jednou z předních opor *Tomkovy* (a jeho následovníků) rekonstrukce duchovní podoby Žižkovy. Mám za to, že naše poznání bude tím bezpečnější, čím více držeti se bude těch počtem četnějších i povahou svou mnohem určitějších projevů vůle Žižkovy, jež jsou ve shodě s jeho *skutky* a nestavěti na resolucích, při jejichž vzniku jeho osoba i autorita musila ustupovati daleko zpět za velkými jmény urozených pánů v čele stojících.

9. AGITACE ŽELIVSKÉHO PROTI NOVÉ VLÁDĚ. HLEDÁNÍ KRÁLE V POLSKU; JEHO VZTAHY K BOJŮM STRAN V ČECHÁCH.

(Želivský proti autoritě nové vlády zemské. — Zavržení novot táborských synodou pražskou. — Agitace Želivského proti panskému sněmu. — Historie úsilí o krále z Polska nebo Litvy. — Stav jednání v létě 1421. — Úmysly polskolitevské politiky a husitské šlechty. — Stanovisko Tábora a Žižky.)

Stačí popatřiti jen na vývoj situace v týdnech nejblíže následujících, abychom se přesvědčili, že mezi úmysly vyjádřenými v zápise sněmu čáslavského a mezi vůlí a snahou těch, kteří tendencemi i methodami svými byli blízcí táborskému stanovisku, zela propast, jinými slovy, že zbývá jen výklad, jenž v sněmu čáslavském vidí pokus šlechty ducha Čeňkova vrátiti zemi pokoj a řád, pokus, v němž kazatel *Želivský* v Praze (a s ním i Tábor) postřehli v zápětí, že je namířen proti nim. Jisto je, že Praha Želivského odmítla poslušnost vládě v Čáslavi zvolené a že úmysly a resoluce sněmu čáslavského vyzněly na prázdno.

Neuplynuly ani tři neděle od snesení sněmu a konšelé měst pražských, titíž, z jejichž úmluv se šlechtou vzešel program čáslavský, byli vzpourou, kterou řídil kazatel *Želivský*, zbaveni svých míst (dne 30. června) a v čele obou měst postavena Želivským třicetičlenná rada nová, jmenovaná Želivským (dne 2. července 1421). Převratem měla býti aliance Prahy s pány, která vedla k snesením čáslavským, rozbita, na místo „zralejších a zámožných" měšťanů, klonících se k politice, jež si přála ve shodě s panskou šlechtou upokojení země, měli státi se pány města lidé, sloužící vůli a politice Želivského, podle *Vavřince* vesměs příznivci zlořádů a mluvčí „lehčí" většiny obce. Bezprostředním podnětem k převratu byla právě nespokojenost radikálů, pobouřených královéhradeckým knězem a pánem[1]) *Ambrožem*, nespokojenost s úmluvou, kterou pan *Čeněk z Vartenberka* a pan *Hynek Krušina z Kumburka* byli nedávno (kolem 20. června) učinili se Slezáky, zříkajíce se trestného tažení do Slez, jež mělo pomstiti vpád knížat slezských do země i jeho ukrutnosti. Slyšíme, že pan Čeněk by byl bezmála ubit od sedláků knězem Ambrožem poštvaných i že pan

Krušina marně straníkům Želivského v Praze dokazoval nevinu Čeňkovu a pánů.[1]) Takový konec měl prvý vojenský zákrok vyšlý ještě přímo z autority sněmu čáslavského. Oba jmenovaní pánové byli zajisté předními členy nové vlády zemské.

I naděje, spojované s jiným usnesením sněmu čáslavského, ukázaly se klamnými. Dne 4. července shromáždila se v Praze *synoda* všeho duchovenstva ke kalichu se hlásícího, tedy i táborského (sešla se ovšem pod autoritou *arcibiskupa Konrada)*,[2]) aby stanovila, co ve věrouce, obřadech i životu duchovenstva má na příště býti zachováno a co nedovoleno. Synoda postavila se přes odpor kněží táborských cele na stanovisko mistrů universitních, varujíc před pikartstvím a všemi svévolnými novotami, přikazujíc ornáty, tonsuru, svěcenou vodu a olej, kanonické hodinky atd. Kněží z Hradecka a Žatecka s Prahou souhlasili; co kněží táborských se týče, ukázalo se, jako ostatek již v shromáždění v domě Zmrzlíkově v prosinci minulého roku, že stanovisko Tábora je s Prahou neslučitelné, že tu jde o společnost náboženskou zcela jiné povahy: pokus o sjednocení prokázal zase znovu jenom nemožnost jeho. Jednání synody byl přítomen i pan *Oldřich z Rožmberka*, nejpřednější rodem z vladařů v Čáslavi zvolených: mohl se tu přesvědčiti, jak na prázdno vyznívá snesení čáslavské, že každý kněz, jenž by z řádu vystúpil a chtěl jinak si vésti nebo kázati než stanoví arcibiskup, mistři a kněží, byl vydán v trestání úředníkům arcibiskupovým.[3]) Příběhy pražské prozrazovaly ovšem zároveň, že stanovisko Tábora má hojně přívrženců v Praze samé a že s táborským vlivem proniká do města již i kacířství pikartské; dostávalo-li se duchovním straníkům Tábora patrné podpory se strany Želivského a nových konšel obce,[4]) budila útočnost a násilí táborských straníků rostoucí rozčilení v té části obyvatelstva, jíž duchovně stál v čele *M. Jakoubek* s mistry a kněžími směru jeho a jež patrně byla pobouřena zejména tím, že pikartské nauky táborské vnikaly již na pražskou půdu.[5]) Jen proto asi se straně konservativní podařilo, strhnouti obec (21. července) k usnesení, že žádný kněz, který by se s mistry nesrovnával ve věcech víry a bohoslužby, nesmí v Praze ani mše sloužiti ani kázati; ochráncům a přechovávačům jejich hrozilo se ztrátou života a statku. Ano i k snesení, že má býti v Starém i Novém Městě zřízen velký výbor inkvisiční, jenž měl

pátrati po Pikardech nebo jiných bludařích a po kněžích, odpírajících poslušenství „mistróv našich za starší vydaných“. K těm starším, za správce duchovenstva zvoleným, náležel sic vedle mistrů Jakoubka, Příbrama a Prokopa z Plzně i *Želivský*, ale jaká byla situace vskutku, prozrazuje svědectví *Vavřincovo*, že Želivský byl pověřen vedle M. Jakoubka řízením synody červencové jen se zřetelem na svou všemoc v obci, přes odpor duchovenstva, které jej považovalo za bezectného odpadlíka.[1]) Připusťme, že tu kronikář užil neprávem slova příliš silného; o nenávistech, dělících pražskou obec kněžskou, svědčí však ono jistě.

* * *

Došlo-li v Praze v plném svolání obce k takovým rozhodnutím, jistě nevhod Želivskému a konšelům jeho, lze to vysvětliti tím, že Želivský byl tou dobou v čele vojska pražského na válečné výpravě daleko od Prahy; míru nespokojenosti a hloubku protivy k táborským novotám náboženským v husitském kněžstvu pražském prokazují snesení z 22. července ovšem dostatečně. Želivský vrátiv se z tažení, jež skončilo se hanebnou *porážkou u Mostu*, neučinil prozatím nic, co by obracelo se proti straně Jakoubkově, ale v boji proti úmyslům sněmu čáslavského pokračoval. Ze všeho se zdá, že vláda dvaceti tam zvolená se nikdy nesešla plně; se zvykem doby se však srovnávalo, že náčelníci její ze šlechty vystupovali jaksi jménem jejím; pochopíme, že snažili se čeliti nezdaru a získati nové konšely pražské pro svou politiku. Tak na den 17. srpna položili pan *Oldřich z Rožmberka* a *pan Čeněk* spolu s ostatními pány a zemany dříve s Prahou spojenými (není již zmínky o Táborech!) *sjezd* strany kališnické do *Českého Brodu*, zvouce k němu Pražany a jiná města; neslyšíme zase, že by zvali i Tábory. Program jednání, jakkoli široce pojatý, cílil k témuž, jako v Čáslavi: mělo se jednati o obecném dobrém země, zavedení lepšího řádu a o dohodu v obraně pravdy. Obec pražská za nepřítomnosti Želivského přijala toto pozvání, ale Želivský ještě s pole od Mostu varoval a po návratu do Prahy důrazně protestoval proti obeslání sněmu brodského. Tvrdil, že páni jsou zrádci a že v upřímnost jejich k pravdě nevěří. Ze sporu obou stran o vítězství v Praze zápasících vyšlo kompromisní rozhodnutí, že Praha vyšle sice své zástupce, ale jen do Kolína a bez plné moci, jenom aby vyslechli

návrhy pánů, kteří nechť shromáždí se s vladyky v Kutné Hoře. Máme tu příklad, jak (a nepochybně právem) obával se Želivský, že v přímém styku měšťan s pány podlehnou měšťané radě a vůli panské. Páni se pokoušeli přece zlomit odpor Želivského: poslali do Prahy dva horlivé husity ze středu svého, pana *Oldřicha Vaváka z Hradce* a *Jana Sádlo z Kostelce* (podpůrce husitství již z doby Václavovy, jenž zbaven byl Zikmundem výnosného úřadu purkrabí karlštejnského) ještě s jinými. Oba páni nerozpakovali se udeřiti stížně přímo na Želivského, vytknouti mu, že jako kněz nemá se míchati do věcí světských, jakož takové zásady byl hájil dříve sám.[1])

Dosáhli-li cíle, t. j. dalo-li město svým zástupcům potřebné plné moci, nevíme; zástupci zvolení se však patrně do Hory k jednání sjezdovému odebrali, přibravše s sebou delegáty duchovenstva nebo university, mistry *Příbrama* a *Prokopa z Plzně*. Přibrání mistrů znamenalo, že na sněmu mělo se jednati i o otázce náboženské; podnětem, jak uslyšíme, byly nejspíše rady a podmínky požádaného krále, litevského Vitolda, v tom směru Čechům přednesené. Je to týž sněm v Hoře, na němž páni (*Vavřinec* mluví jen o pánech!) se usnesli vyslati poselství *k velkoknížeti Vitoldovi* a nabídnouti mu českou korunu. Poselství bylo vskutku vypraveno: byl v něm *Václav z Jenštejna* či *z Vlašimě*, rodu panského, známý nám ze sněmu čáslavského, pán na Nístějce u Vysokého, *Vilém Kostka z Postupic*, který již r. 1410 bojoval po boku Poláků proti řádu rytířů německých, *Jan Hlas z Kamenice* na Strašnicích u Prahy, jenž byl poslem ke králi polskému také roku minulého a náležel v vladykám Pražanům oddaným službami i sousedstvím; čtvrtý byl *Vaněk Pivo ze Zhoře*, jenž držel později tvrz v Panen. Břežanech[2]) a stál asi v podobném poměru k Praze jako Hlas z Kamenice.[3]) Ale z Prahy přímo nebyl vyslán žádný měšťan a ovšem ani Tábor nebyl zastoupen v poselství. K nějakému usnesení, aby prodloužena byla moc vladařů v Čáslavi zvolených dále přes stanovený termín 28. září, v Hoře, pokud víme, nedošlo; a o další kooperaci Prahy se šlechtou, kupící se kol Čeňka z Vartenberka, nemohlo býti řeči. Přes to, že sněm, jak dí *Vavřinec*, ač jednal dva týdny, tedy na tu dobu neobyčejně dlouho, nevykonal mnoho, bylo přece usnesení nabídnout korunu Vitoldovi, povahy dalekosáhlé a vůli vládní prozrazovalo i jiné snesení, aby

hotovost zemská shromáždila se 18. září u *Českého Brodu*, připravena odrazit ohlašovaný nový útok Zikmundův. Jen okolnost, že Praha, hlavní mocenský činitel v zemi, provozovala vůči těm snesením politiku jakési pasivní resistence, prozrazuje, jakým živlem rozkladu se stanoviska obecně husitského byl zásadní odpor *Želivského* proti panstvu, i proti tomu, jež společnou věc kalicha chtělo bránit opravdově.

Patrnou nedůvěru a agitaci Želivského proti pánům a tím proti duchu sněmu čáslavského lze ovšem vysvětliti: byla to nedůvěra k těm, kteří nedůvěřovali jemu a kteří myslili především na to, jak by v Praze politicky isolovali, po případě znemožnili rozkladný vliv vášnivých kněží, jako byl Želivský — jen tou cestou, jak byli přesvědčeni, možno dojíti k lepšímu řádu a zmenšení protiv v království. Podezíral-li Želivský snad pány zápisu čáslavského, že jejich přihlášení se do boje proti Zikmundovi je hodnoty pochybné, měl asi pravdu, pokud šlo o část jejich, jistě pokud šlo o jednotlivce, jako zejména na př. pana *Oldřicha z Rožmberka*. Ale neměl již nebo měl sotva pravdu, pokud šlo o pana *Čeňka* a husity rázu *Krušinova* nebo *Sádlova*, o jejichž rozhodnosti svědčí s dostatek hledání nového krále proti Zikmundovi;[1]) kolísala-li část šlechty husitské, nemohouc se spřáteliti s táborským spojenectvem Prahy a duchem táborství, vítězícím v Praze, šlo právě o to, aby Praha svým mocným hlasem v sněmu snažila se udržeti šlechtu na cestě, zvolené v Čáslavi; politika Želivského, která rozbíjela spolek, jenž váhou svou jediný mohl politicky ovládnouti zemi a myšlence opatřiti jí nového vladaře, dáti dostatečný základ mocenský, musila naopak vháněti šlechtu, Prahou opuštěnou, do tábora Zikmundova.[2]) Poselstvo vypravené ze sněmu kutnohorského k Vitoldovi prozrazuje, že tenkrát ještě pan Čeněk a přátelstvo jeho hlásili se k programu, vytýčenému v Čáslavi; k odpadnutí jeho od tohoto programu a k návratu k Zikmundovi došlo teprv potom, když Želivský novým převratem (19. října) ovládl Prahu vojensky, podřídiv konšely moci jím dosazeného hejtmana *Jana Bzdinky*[3]) — zajímavo je, že část obce tomu násilí se protivící, shromáždila se v *Betlémě Jakoubkově* — a když dne následujícího provokoval bývalé spojence Prahy skutkem tak nešetrným a vyzývavým, jako bylo zrádné stětí pana *Jana Sádla ze Smilkova*.[4]) To byla

poslední politická opatření Želivského — jeho autorita byla zřejmě utrpěla i v obcích pražských nemálo těžkou porážkou u Mostu: diktátor v své moci ohrožený sahal k bezohlednému násilí, aby rostoucí oposici zastrašil.

* * *

Zmínili jsme se o *poselství do Litvy* ze sněmu kutnohorského, jež mělo velkému knížeti Vitoldovi nabídnout korunu královskou. Je nutno dotknouti se krátce i historie a povahy této myšlenky,[1]) chceme-li v cíle a stanoviska tří hlavních složek politického národa českého, t. j. husitské šlechty, Pražan a Tábora, vniknouti hlouběji. Plán nabídnout českou korunu panovníku příbuzného národa polského byl nejodhodlanějším a nejradikálnějším projevem nepřátelství ke králi Zikmundovi; prvý akt jeho náleží do druhé polovice dubna r. 1420, kdy pan *Čeněk z Vartenberka* v čele šlechty i městských obcí, stojících o svobodu zákona božího, rozesílal své plamenné manifesty proti Zikmundovi, jako velikému a ukrutnému nepříteli království a národa českého. Tenkrát poslal pan Čeněk, jak výše pověděno, ke králi Vladislavovi zvláštního posla,[2]) oznamujícího, že Čechové si Vladislava již králem *zvolili* a že v brzku bude vysláno slavné poselství, jež mu korunu nabídne ve vší formě. Víme, proč k tomu nedošlo a proč pan Čeněk během r. 1420 neměl již míti nic s plánem společného — ale na myšlence setrvala Praha se svými spojenci; někdy v měsíci červenci, snad již po úspěchu na Vítkově, poslala ke králi znovu posla, hejtmana svých vojsk, pana *Hynka z Valdštejna* či *z Koldštejna*. Tento urozený pán, pochozí ze zchudlé větve mocného rodu Markvarticů erbu lva, jež držela nějaký menší statek někde na Turnovsku (hrad *Koldštejn* v severní Moravě si asi vysloužil před lety ve službách markrabího Prokopa nebo Jošta; pravděpodobně pobyl již dříve v Polsku), jest odtud hlavním representantem úsilí o povolání krále z Polska na český trůn; stoje stále na předním místě ve vojenské službě Prahy, je zároveň představitelem toho panstva, které v radě obcí pražských hrálo jaksi úlohu konservativní pravice. Pan Hynek přinesl tenkrát králi Vladislavovi jistě i text čtyř článků pražských, tuše sotva, že to, co v Praze pokládali za zpověď nejryzejšího a nejdokonalejšího katolictví, bude v radě krále polského odmítáno v plném souhlasu s ostatní křesťanskou Evropou a

ohrozí především zdar jeho úsilí. K tomuto prvému poslání pana Hynka přivěsil pečeť svou za obec táborskou i *Jan Žižka.*

Slavnostní poselstvo ke králi vypraveno potom až o vánocích r. 1420, a to přes to, že Vladislav zatím (v listopadu) dal Čechům odpověď odmítavou; rozhodnutí o ně padlo však již dříve, dne 14. listopadu, t. j. brzo po těžké porážce Zikmundově u Vyšehradu, a to v poradě veškerenstva obce pražské s panem *Hynkem*, panem *Krušinou z Lichtenburka* a panem *Viktorinem z Kunštátu*, jedinými to členy stavu panského, kteří tenkrát byli spojenci Pražan.[1]) Zpráva o neochotě Vladislavově, jež přišla v zápětí, zdržela sic odeslání poselstva, ale nezmařila ho; novým poslům bylo uloženo, aby, setrvá-li král Vladislav na svém stanovisku, nabídli korunu bratranci jeho, velkému knížeti litevskému, *Vitoldovi.* Přední zástupce Táborů, tenkrát v Praze přítomný, *Mikuláš z Husi*, odmítl pověřiti poselstvo také jménem Tábora; byl vůbec proti hledání krále v cizině; vůle Tábora, tvrdil, nikdy nebyla jiná než voliti za krále někoho z obyvatel království. Ani poukaz na to, že Žižka byl přivěsil svou pečeť k pověřovacímu listu pana Hynka k staršímu poslání jeho z měsíce července, nevzvrátila jeho odporu. Instrukce poslům daná[2]) staví (ovšem nikoli bez hrubě agitačního upřílišování) do popředí nacionální stránku žádosti, líčíc Zikmunda jako zásadního nepřítele všeho českého a nekřesťanského násilníka. Předkládá dále znovu čtyry artykule, jejichž pravda má býti oběma mistry v poselství účastnými králi vyložena, po případě i v hádání obhájena, přikazujíc poslům konečně, aby krále, jestliže by artykulů českých chtěl nejen hájiti, ale je skutečně i se svými poddanými ve všech svých zemích vésti, požádali za krále českého. Pro případ, že by král nebo velký kníže nabídku přijal, připojují se některé žádosti konkretní, k jejichž splnění se má Vladislav nebo Vitold zavázati.[3])

Výsledek byl, jak bylo lze tušiti již při odeslání poselstva: král Vladislav nabídky nepřijal, ale velký kníže Vitold dal se pohnouti k slibu, že by Čechům poslal na místě svém jako gubernátora země synovce svého vévodu *Zikmunda Korybutoviče.* S tím vrátil se pan Hynek z Valdštejna z daleké cesty své, ovšem teprv v červnu 1421, několik dní po zavření sněmu čáslavského, takže sněm nemohl ještě zaujmouti stanovisko k důležitým novinám jeho. Odtud si snad také

vysvětlíme, že sněm čáslavský nedospěl k zcela jasnému rozhodnutí v otázce královské; nejen rozpaky zástupců moravských, ale i nečekaná povolnost krále Zikmunda, jenž propustil v zemi čtyry kusy až do budoucího slyšení a sliboval v domluvných, výstrahami svými vlastenecky přesvědčivých listech, opravení „neřádů", na něž Čechové si stěžují, nezůstalo asi beze všeho dojmu na protivníky jeho. Zikmund byl zpraven ovšem o českých žádostech v Polsku; jejich nebezpečí přispělo spolu jistě k jeho smířlivé mluvě. Odtud, ale asi i odtud, že po odmítnutí krále Vladislava bylo velmi pochybným, bude-li míti hledání krále v Litvě nějaký úspěch, vyplynulo podivné snesení sněmu (či jak praví *Vavřinec*, českých pánů), že krále Zikmunda nechtí míti králem, leč by Bůh chtěl, nebo že od krále, jenž v jedné listině byl zván „vrahem cti a osob národa českého", se v aktu druhém žádalo, aby ráčil opraviti, co se mu za vinu klade a že zároveň bylo vyhrožováno těžkými pokutami tomu, kdož by králi byl příchylen. Teprv naděje a sliby, jež přinesl *pan z Valdštejna*, znamenaly, že možno s pomocí říše polskolitevské vážně počítati — odtud děkovný bombastický list Pražan Vitoldovi, ujišťující, že v radosti jejich mají plný podíl i páni a rytíři a celé království a dávající výraz naději, že Vitold Čechy nejen ochrání od útoku Zikmundova, ale i zvelebí péčí svou zemi českou jako vyvolenou zahradu svobodou čtyř katolických artykulů a jiných pravd řádně Písmem dokázaných . . .[1]) Odtud konečně i snesení sněmu kutnohorského ze září 1421, nabídnout korunu velkému knížeti Vitoldovi.[2])

* * *

Ze všeho zdá se sice, že pan z Valdštejna i posel Vitoldův, jenž spolu s ním v červnu přišel do Čech, líčili ochotu Vitoldovu ve světle mnohem příznivějším než byla vskutku. Ale o tom musil pan Hynek býti zpraven (a zpraviti tedy i své přátele) bezpečně, že není nejmenší naděje, že by Vitold nebo král Vladislav chtěli snad státi se obránci nebo dokonce vyznavači čtyř artykulů: musil slyšeti, že naopak v Polsku i v Litvě kladou jako přední podmínku přátelské pomoci Čechům důraz na to, aby Čechové hledali smíru s církví; mohl i poznati, že ochota přispěti aspoň nepřímo slibem vladařství Korybutova k boji jejich proti králi Zikmundovi, je podmíněna jen poli-

tickým napětím mezi oběma králi, jež způsobilo rozhodnutí Zikmundovo, vynesené ve Vratislavi poč. r. 1420 ve sporu mezi Polskem a řádem německým, rozhodnutí, jež bylo pro Polsko zklamáním. Mohl sotva nepostřehnouti, že Polsku a Litvě jde jen o hrozebný nátlak na Zikmunda; povolí-li Zikmund, že bude konec polské pomoci. Ale pan Hynek musil zároveň nabýti v Polsku jistoty, že poslání Korybutovo znamenalo by v Čechách posílení strany, která přála si obnovení ústavního řádu a pokoje a stavení revolučních excesů v zemi — a tato úvaha podle vší pravděpodobnosti byla to především, jež českou pravici, jak šlechtu kališnou, tak Prahu, pokud vzpírala se vlivu Želivského, zaujala opravdově pro myšlenku polskolitevského či spíše ruského zemského správce. Snahou Čechů, chtějících staviti revoluci, musilo, jak pochopitelno, býti od počátku, aby na místo krále národem odmítnutého dána byla rozvrácené obci zemské co nejdřív nová autorita královská; zájmem revoluce naproti tomu bylo, aby k tomu nedošlo. List nejmenovaného pána husitského, psaný ke konci dubna r. 1421, dává této myšlence výraz velmi jasný a určitý.[1])

Na základě toho pochopíme snáze, proč je to zejména šlechta husitská (jejímž zástupcem je právě *pan z Valdštejna*) a s ní Praha od Tábora se odvracející, jež usiluje o zdar polské, event. litevské kandidatury; proto porozumíme také, proč Tábor a pravděpodobně i Želivský, jakmile vyložené souvislosti snah o nového pána v zemi postihli, nepatřili k těm, kteří by v jednáních s Polskem a Litvou chtěli míti účast aktivní, a to přes to, že tu šlo o myšlenku, která byla velmi sympatickou probuzenému nacionalismu společnosti, hledající proti králi za Němce vykřičenému krále z bratrského národa slovanského. Stanovisko Želivského, pravda, neznáme bezpečně; jen z jeho zásadní oposice proti pánům a nedůvěry k sněmu kutnohorskému můžeme hádati, že plánu s Korybutem nebyl nakloněn. Ale možno i připustiti, že neučinil nebo nemohl učiniti nic, aby jej zmařil — Praha přece byla starším svým úsilím o kandidaturu polskou tak rozličně, a to i mravně vázána, že bylo takřka nemožno, aby se proti ní postavila ve chvíli, kdy slibovala konečně úspěch. Kompromis nalezen byl asi v tom, že poselství k Vitoldovi, v jehož čelo postaveni pán z Jenštejna a zeman Kostka z Postupic, neměl se účastniti žádný

měšťan pražský, nýbrž dva rytířští pomocníci či snad služebníci Prahy, stojící pod rozkazy hejtmana pana Hynka z Valdštejna: *Hlas z Kamenice* (jenž byl členem již prosincového poselství) a *Vaněk Pivo*. Poselstvo se sic k Vitoldovi nedostalo, byvši zajato na cestě ve Slezsku od vévody opavského a vydáno v ruce Zikmundovy.[1]) Ale to české žádosti u Vitolda spíš prospělo než uškodilo; nová poslání během zimy přinesla jistotu, že s jarem vstoupí do země Korybut jako zástupce „požádaného krále českého", Vitolda.

A co pověděno o Želivském, možno opakovat i o stanovisku Tábora; v poselství k Vitoldovi Tábor zastoupen nebyl a jak ze všeho zřejmo, nebyl zastoupen ani na sněmu kutnohorském. Připojil-li se Žižka v prvé chvíli triumfu nad Zikmundem k žádosti o volbu krále Polského, uslyšíme později, že byl protivníkem litevské kandidatury. Pokud jsme se o tom již nepoučili, přesvědčíme se ještě dokonaleji, že vlastní důvody toho odporu tkví v přesvědčení, že věc revoluce, již Žižka zastupoval, nesnáší se dobře s myšlenkou pevné vlády v zemi, leč by to byla vláda ducha táborského — tedy zcela tak, jak to vyložil nejmenovaný husitský pán v listu z konce dubna a zcela napříč tomu, jak roli Žižkovu na sněmu čáslavském chápe na př. *Tomek*. Připustili-li jsme, že Žižka se sněmu účastnil a zpečetil projevy jeho, poznáme, že jde o situaci podobnou jako po roce později, kdy přihlásil se Žižka k poslušenství Korybuta, nemoha přece v slibech tenkrát daných vytrvati. Nad chvílemi ochoty k myšlence pevné autority vládní vítězila síla hesel, jež jej postavila na scenu dějin: byla to hesla nového obrazu světa, přizpůsobeného zákonu božímu, jež v boj nesla táborská revoluce.

10. LÉTO A PODZIM 1421.

(Oslepnutí Žižkovo. Zda úplné? — Útěk Pražan od Mostu; Žižkova intervence. — Praha a druhá výprava křižácká. — Žižkův list Domažlickým. — Zájezd Žižkův k Lomnici. Vybití Adamitů. — Žižka do Plzeňska. Krasikov. — Ústup Žižkův před landfridem. — Hora Vladař a uniknutí do Žatce.)

Po celou tu dobu, kterou plní zápas Želivského proti koalici vybudované na sněmu čáslavském, stojí Žižka jakoby v ústraní, mimo vojenskou i politickou vřavu boje. Příčina toho jest ovšem zcela

mimořádná: Žižku stihlo veliké neštěstí zástřelem šípu do druhého zdravého oka jeho. Stalo se to při obléhání hradu *Rábí*, tedy podle listu Tachovských výše citovaného někdy v prvé polovici června.[1]) Rábí, hrad pana *Jana z Riesenberka*, byl, jak víme, opanován Žižkou již roku loňského, ale jen pobořen a neosazen; nyní tedy, když vlastník jej znovu opevnil, byl, nevíme, po jak dlouhém obležení, dobyt po druhé; v nejasné souvislosti s tím byl zajat Tábory i jeden z předních pánů zemských, mladý pan *Menhart z Hradce*, pán na blízkých *Velharticích*, jak se zdá, kališník, ale Táborům odporný;[2]) zajatec byl internován na hradu Příbenicích, kde chován, jak víme, i jiný zajatec z velkého panského rodu, *Bohuslav ze Švamberka.*

Raněný Žižka byl dopraven do Prahy do rukou lékařů — po dvou měsících slyšíme, že lékaři nedávají žádnou naději, že by se uzdravil; *Vavřinec*, vypravěje o Žižkových vojenských činech v říjnu až prosinci, přidává vždy: *ač na obě oči slepý.*[3]) Tak svorně o úplném oslepnutí vypravují i jiné prameny;[4]) *En. Sylvius*, jenž zesiluje zprávu větou, že ač slepý nevzdal se správy věcí vojenských, poznamenává vhodně, že to u potomků bude vzbuzovat více podivu než víry. Po mém soudu lze těžko uvěřiti, že by oslepnutí Žižkovo bylo úplné; slepý vojevůdce je, zejména v době, kdy o všech bezmála hlavních podmínkách úspechu v bitvě i v tažení rozhodovalo oko velitelovo, kdy na postřehu jeho v daném okamžiku záleželo nejvíce, sotva myslitelný a sotva možný. Slepec musil by vzdáti se velení v poli od chvíle, kdy svět okolní zavřel se kolem něho tmou neproniknutelnou; jakkoli duch jeho mohl pracovati silou neztenčenou nebo snad i v některém směru zvýšenou, musilo by každé rozhodnutí jeho záležeti pouze od informací jeho okolí; jeho průvodci i rádci byli by se musili státi skutečnými veliteli; slepý stařec mezi nimi, voděný opatrně jako dítě s místa na místo, mohl by slyšeti sic ryk bitvy, ale nemíti na průběh její potřebného přímého vlivu. Vskutku však Žižka u Rábí prý úplně osleplý ještě celá dvě léta, až do své smrti, jeví se nám ve všech pramenech našich týmž vítězem v bitvách a týmž nepříteli strašným vůdcem vojenským, jak jsme jej poznali dříve — nikde při tom nedočteme se vysvětlení, jak a kterak zázrak ten vysvětliti, ano pravidlem nečteme již ani poukazu na to, že jde o činy a vítězství Žižky slepého. A z jedné zprávy, jež má všechny známky spolehlivého,

bezprostředního postřehu, vysvítá dokonce, že Žižka v bitvě i po domnělém úplném oslepnutí účastnil se činně svým palcátem, bil a zabíjel — to by přece u slepce úplného bylo zhola vyloučeno.[1]) Proto se dohaduji, že Žižka neztratil zrak úplně, že oko podařilo se zachrániti aspoň potud, že Žižka, třebas snad jen matně, rozeznával předměty v okolí; léto a podzim r. 1421, kdy oko, ošetřené lékaři, potřebovalo úplného klidu, můžeme dobře se současnými letopisci pokládati za dobu úplné slepoty, event. za dobu, kdy Žižka ještě viděti nesměl; odtud vysvětloval bych zmínky *Vavřincovy*, předpokládaje z dohadu, že by Vavřinec, kdyby kronika jeho byla obsáhla i dobu následující, byl nás o částečné záchraně zraku Žižkova poučil. Letopiscům ostatním není Žižka-člověk předmětem zvláštní pozornosti; u *Eney* pak, jenž je v tom výjimkou, pochopíme, že slepý vojevůdce, jenž stal se vůdcem lidu zaslepeného, byl spisovateli po silných dojmech dychtícímu, zjevem tak vítaným, že by se nerozpakoval i proti poznané pravdě dáti přednost omylu tak interesantnímu.

Pochybnosti a dohady tohoto druhu musí se ozvati — třeba jim chtěl uniknouti historik, bezmocný proti svornému svědectví pramenů, tvrdících, že Žižka oslepl na obě oči. Ale skutečnost, že bratrstvo táborské se nerozešlo se svým hejtmanem, nehledalo nového velitele, když dosavadní pozbyl schopnosti býti jím opravdu, musí pozornost dějepiscovu zaměstnati ještě více. Ona je jistě důkazem, že lid táborský měl v bratru Žižkovi velitele, který jevil se nepostradatelným i tehdy, kdy ve vřavě bitevní nebylo již lze spolehnouti na bystré oko jeho, že v něm viděl vůdce kvalit vyšších než bylo nadání strategické nebo taktické, pokud podmíněno bylo jistotou pohledu jeho, že v něm měl a spatřoval náčelníka, jehož přítomnost a osobnost sama, třebas bychom nepoznávali, v jakém směru, jevila se nenahraditelnou věrným jeho. Pouto oddanosti a důvěry bezmezné musilo vázati k sobě hejtmana a vojáky jeho — jen tak lze si jakž takž vyložiti, že vůdce oslepLý byl vojsku jeho i nadále vůdcem vidoucím.

Krutá rána osudu, jež tak nenadále zasáhla proslulého vojevůdce Táborů, namítá otázku, zda nedotkla se rušivě i duševní bytosti jeho. Neohrožený a bezohledný bitec druhu Žižkova vyrostl sic od let v prostředí, v němž smrt i těžké nevyléčitelné zranění jsou denním, přirozeným risikem povolání. Ale nesmíme zapomenouti, že Žižka

považoval se, jak dobře víme, za vykonavatele vůle boží, vyslaného a vyvoleného Páně, že vítězstvími a úspěchy svými měřili Táboři míru souhlasu a podpory Boha samého v podnikání svém, v nezdarech že hledali znamení nespokojenosti nebo trestu božího[1]) — nebyla-li rána tak strašná, jakou byla hrozící ztráta zraku vůdcova, také skutkem dopuštění božího, jinými slovy projevem trestání jeho? Nevyzývala-li k zpytování svědomí, k hledání cest k ospravedlnění a nápravě? Pohříchu neslyšíme na tyto otázky žádné odpovědi; z toho, co víme, se zdá pouze, že Žižka ránu snesl duševně neotřesen a nezměněn — snad i toho lze se dohadovat, že ztráta viditelného světa kolem něho, toho světa, jehož hříchy chtěl mstít a vykořenit, zmnohonásobila jeho život vnitřní a soustředila tím víc pozornost jeho k duchovním cílům zápasu, jemuž své síly zasvětil.

* * *

Zprávy naše jsou ovšem, jak jsme pověděli, nejednou velmi nedostatečné; o poměru Žižkově k hlavním vojenským a politickým problémům doby odkazují nás pravidlem na pouhé dohady. Z pobytu Žižkova v době jeho léčení v Praze víme jen to, že Žižka naléhal na pražské konšely, aby dopravili z Roudnice do Prahy a na rynku k postrachu jiným upálili předního kněze z táborských Pikartů *Martinka*.[2]) Za Žižkova nuceného prodlení v Praze došlo k synodě kněží husitských, na níž odsouzeny zvláštnosti táborské, došlo k projevům měšťanstva strany Jakoubkovy a k snesení obce z 21. července, namířenému zase proti výstupkům kněží táborských a proti pikartství:[3]) můžeme-li právem předpokládat, že za inkvisici proti kacířům pikartským a pálení jich přimlouval by se Žižka sám horlivě, můžeme sotva míti za to, že by ztotožňoval se s pobouřením větší části obce proti kněžím obce táborské, jejímž byl předním hejtmanem.[4]) Jisto je však, že výbojná tažení svá, tentokráte na severozápad, k *Bílině* a *Mostu* zahájili Pražané (od 8. července počínaje) pod vedením *Želivského*, sami, nejsouce podporováni Tábory (ale kláštery na cestě — *Doksany, Teplice, Osek* — podobně jako Táboři ničíce), a jisto je také, že tu Želivský, „kazatel a vší obce pražské hejtman a správce", jak jej zve jeden rukopis kroniky *Vavřincovy*,[5]) strpěl ukrutnosti, o jakých i u Táborů zřídka slyšíme a zpupností svou zavinil

těžkou porážku Pražan. Byla to prvá porážka, prvý útěk vítězných dosud měšťanů, prvý triumf nepřítele, Míšňanů i katolické šlechty české; Praha sama, v níž značný počet rodin ztratil živitele, právem jej přičítala zdivočení vojska, jež nebojovalo již o pravdu, ale o loupež, v ukrutenství překonávajíc prý pohany.[1]) Tenkrát, hned po porážce, vypravili Pražané asi 8. srpna nové silné oddíly měšťan, aby Míšeňské z Mostu vyhnali. „S nimi vyjel hejtman táborský, *Žižka*, tou dobou v Praze oko své léčící, *aby aspoň Němcům hrůzu dal.*" Zmínili jsme se již o významu té věty pro pověst Žižkovu,[2]) jako vůdce strašného nepříteli; je z ní i patrno, že hotov byl, ač těžce raněn, stanouti tam, kam jej volala potřeba situace, zejména šlo-li o nebezpečí tak naléhavé. Zdá se ovšem, že Žižka jel s Pražany sám; o lidu jeho, o táborské moci, není aspoň zmínky.[3]) Ostatek Pražané nedostali se dále než do *Loun;* Míšeňští zatím Most opustili a Pražané se již nepokusili o znovudobytí jeho.

To je vše, co víme o Žižkovi z doby nuceného pobytu jeho v Praze. O vojenské činnosti lidu táborského od června až do září neslyšíme nejmenšího — souvisí to snad s léčením vůdce v Praze či jen s mezerami kronikářské tradice, jež postihujeme nápadnou měrou i u *Vavřince?* Nebo souvisí to nějak přece se sneseními sněmu čáslavského, jež zakazovala rušiti mír zemský a vojenské síly všech smluvních stran dávala k disposici čáslavské vládě? Naproti tomu zdálo by se z Vavřince, že snesení *sněmu kutnohorského*, jenž chtěl shromážditi vojsko spojenců[4]) ke dni 18. září do *Českého Brodu*, aby bylo pohotovo proti novému velkému křížovému tažení, vstupujícímu ke konci srpna u Chebu na půdu království, s Tábory vůbec nepočítalo. Teprv když masy křižáků vstoupily v zemi a hrnuly se k Žatci, žádali Pražané — Pražané, nikoliv páni z vlády čáslavské — kteří stáli vojensky připraveni ve *Slaném*, o rychlou pomoc jak u pánů tak „u Žižky a ostatních Táborů".[5]) Ku podivu nedovídáme se nic o tom, zda a jak byla tato pomoc poskytnuta. Těžko ovšem, věřiti, že by byla odmítnuta — chvíle byla přece nebezpečná vysoce: kromě křižáků, kteří oblehli *Žatec*, vstoupili v zemi i *Míšeňští*, zmocnili se *Chomutova* a *Kadaně*, oblehli *Bílinu;* čeští páni strany Zikmundovy pokusili se i o nový hrad Žižkův na hoře *Kalichu* a i Slezáci překročili vojensky hranice u *Náchoda.* Vše to stalo se v prvé polovici

září. Bylo víc zásluhou vnitřních neshod, nekázně a nevytrvalosti křižáků před Žatcem, nepochybně i zásluhou statečné posádky žatecké než zásluhou pohotovosti Pražan, že velká moc nepřítele zdvihla dne 2. října obležení a vracela se zpět za hranice, a že tudy nebezpečí rozplynulo se záhy v nivec, zanechávajíc jen spousty a stopy násilí všeho druhu v území, jehož se dotkla.[1])

Kterak tedy poskytl Tábor pomoc tak naléhavě ze Slaného žádanou, nevíme. Jen do této situace může však, jak za to mám, náležeti proslulý *list Žižkův Domažlickým*, jenž nám aspoň o přípravách hejtmanových k velkému boji, jenž nastával, podává zprávu. Domažlice bylo město táborské; obec jeho, jak kombinuji, někdy v dnech 8. až 10. září zpravila Žižku o ukrutnostech a „zlostech“ německého vojska, vcházejícího Chebskem do země. Žižka, jenž tenkrát dlel u rodiny spřáteleného sobě pana *Zmrzlíka*, v srpnu zemřelého, na hradě *Vorlíce*, odpověděl povzbuzujícím listem (12. září): „věděti vám dávám, že lid sbírám ze všech stran proti takovým nepřátelům a zhúbcím české země“ a vyzýval k mobilisaci všech „kdož múž kej v ruce vzíti a kamenem lúčiti, aby vzhůru byl“, povzbuzuje odvahu a sebedůvěru obce nadějí v pomoc boží, ale i odkazem na statečnost předků, starých Čechů, „ježto zatknúce klanici za škorni, netoliko o boží při, ale i o svú bili sú se“. „A myť k vám bůhdá brzy přijedeme ... neb již jest čas netoliko proti domácím, ale i proti cizozemcům.“ Tak tento list, datujeme-li jej správně, vydává zajímavá svědectví nejen o národním uvědomění starého hejtmana, ale i o přípravách jeho k pomoci proti nebezpečí křižáckému.[2]) Teprv po odeslání jeho došla patrně výzva Prahy, aby pomoc táborská byla vypravena rychle do *Slaného*. Mám za to, že Žižka žádanou pomoc poskytl a to snad osobně,[3]) třebas náš kronikář nepoznamenal to výslovně nebo třebas dostavili se Táboři dosti pozdě; ale hned na zprávu o odchodu křižáků od Žatce zdvihla se také spojená vojska Pražan ve Slaném a již 4. října byla zpět v Praze.

* * *

Viděli jsme, že jak proti Míšňanům po trpké své porážce ze srpna, tak ani proti velikému přívalu křižáků v září Praha se svými spojenci vlastně nic nevykonala, že vojsko její se pouze k boji chystalo,

nedošedši však dál než do Loun, event. do Slaného; útok nepřítele vyčerpal se po málo nedělích sám, když jediné statečně hájené nevelké město Žatec dovedlo zastavit další postup jeho. Tak podivné bylo válčení té doby. Po odchodu křižáků od Žatce hrozilo ovšem nové nebezpečí: *tažení Zikmundovo* od východu, z Uher. Ale vědouce již, že Čechové povstávali proti nebezpečí teprv v poslední chvíli, nebudeme očekávati, že by snad již měsíc říjen byl vyplněn přípravami k obraně. I Žižka se svými považoval se patrně za úplně volného; to znamenalo bezmála, že vrátil se k svým bojům nejvlastnějším, k těm, k nimž volal domov a tradice mnoholetá. Někdy od konce září nalézáme jej v kraji čáslavském, ale nedovídáme se zase, co jej tam přivedlo. Zdá se jen, že tu nepobýval vojensky — *Vavřinec* dí aspoň, že Žižka zvěděv v Čáslavsku, kde tenkrát dlel, že *pan Krajíř* s Budějovickými (pan Krajíř byl hejtmanem Zikmundovým v Budějovicích) oblehl *Lomnici*, sebral své pomocníky[1]) a pospíšil na pomoc lomnickým. Lomnice byl, jak víme, dobyl Žižka právě před rokem a již tenkrát v boji proti panu Lipoltu Krajířovi; jak na pevnosti Žižkovi záleželo, zřejmo z toho, že ji svěřil přednímu ze svých soudruhů v boji, *Roháčovi z Dubé;* pochopíme-li odtud, že spěchal rychle k pomoci, musíme připustiti přece, že zájmy související, třebas nejasně, s poměry mocenskými a majetkovými v krajině, které náležela po několik let jeho osobní historie, ještě z doby lapků, měly u něho váhu nápadnou, snad větší než volání Pražan o pomoc proti křižákům. Z lomnického případu můžeme snad i usuzovati, že moc Tábora nebyla tou dobou v sousedství považována za tak hroznou nebo nebezpečnou, mohl-li velitel v městě Budějovicích podniknouti smělý výpad směrem k centru moci táborské. Nedošlo snad v Táboře za nepřítomnosti Žižkovy k nějaké roztržce mezi stranami, která by nám nejsnáze vysvětlila to nápadné zmizení Tábora z bojišť českých v letních měsících r. 1421?

Krajíř odtrhl od Lomnice, jak zvěděl, že Žižka se blíží. Ale Lomnice nebyla patrně jediným cílem Žižkova příchodu: zesíliv posádku lomnickou[2]) vrhá se na zámky rožmberské. Náleží-li útok ten již do doby, kdy pan *Oldřich z Rožmberka* přihlásil se otevřeně k Zikmundovi, či ještě do doby dřívější, nevíme; není tuším ani vyloučeno, že tu jde jen o zmatek Vavřincův s událostmi z roku minulého.

Žižka obrátil se prý nejdříve od Lomnice k západu, na levý břeh Vltavy, kde poblíž Netolic dobyl a vypálil pevné tvrze pánovy *Poděhús*, pak prý táhl zpět k severovýchodu, k *Soběslavi*, kde vypálil také zámek rožmberský a pobořil zdi města a kostela.[1]) Potom teprv vraceje se do okolí Lomnice, vstoupil vojensky na ostrov v Nežárce u vsi Valu (poblíže města Stráže), kde utábořili se *adamitští blouznivci*, mužové i ženy, aby je, přes zoufalou obranu, vyhladil nebo zjímal. Na 40 zajatých obého pohlaví dal pobíti, trestaje nejen jejich hříšný blud, ale i vraždy a pálení, jichž dopouštěli se v okolí, sloužíce v tom vlastně chiliastickému programu, k němuž znala se s počátku valná část Tábora a s ní i Žižka. Kronikář *Vavřinec*, jenž končí svou zprávu o exekuci radostným Gloria tibi, Domine, má událost za tak důležitou, že připojuje přesné datum její (14. října)[2]) i že přejímá do svého díla výpověď Adamity, jemuž darován život, aby nauku své sekty vítězům vyložil. Žižka zápis o tom poslal Pražanům. Podle jiného, pozdějšího pramene, letopisu *Kolegiátova*,[3]) došlo k vybití Adamitů u Valu ovšem dříve, již 27. srpna a Žižkovi při tom byli pomocni páni *ze Stráže* a *z Hradce*. Datum o této pomoci panské lze míti za spolehlivé;[4]) že však exekuce adamitská náleží do října, je Vavřincem, tedy pramenem v každém směru původnějším, dosvědčeno na dvou místech.[5])

* * *

Útoku na zámky rožmberské následovalo tažení na jiné staré bojiště žižkovské, daleko do Plzeňska, zase k Švamberkovskému hradu *Krasikovu*, v lednu od Táborů zradou dobytému. Mladší bratr pana Bohuslava, na Příbenicích vězněného, pan *Hynek Krušina ze Švamberka*, jenž stál v čele katolického landfridu plzeňského a s ním měšťané plzeňští pokusili se totiž, někdy ke konci října, zmocniti se ztracené důležité pevnosti znovu. I na této frontě vzplanul tedy boj, od jara odpočívající — klid zbraní za minulé měsíce na tomto bojišti vládnoucí souvisel patrně s úmluvou březnovou, zavřenou Pražany a Tábory s městem Plzní a landfridem plzeňským, jíž povolena nejen svoboda čtyrem artykulům v území landfridu, ale smluveno i příměří až do konce r. 1421. Plzeňští byli příměří porušili, nevíme,

za jakých okolností, již ke konci července přepadením arcibiskupova města *Rokycan* (jeden měšťan z Rokycan byl zvolen v červnu do vlády čáslavské), ke konci října zmocnili se, vyvraždivše posádku, Tábory osazené tvrze *Štěnovic* (již. od Plzně)[1]) a brzo na to spolu s landfridem plzeňským, jak pověděno, oblehli Krasikov. Není asi pochyby, že i zde znamenalo to branné vystoupení počátek nové ofensivy strany Zikmundovy proti Táboru a Praze a jejich spojencům — byla to asi odpověď králova na volbu Vitoldovu na sněmu kutnohorském. Žižka přitrhl patrně ke Krasikovu s větší silou než měli k disposici obléhající: prý se mu podařilo postavení jejich proraziti a hrad zásobiti potravinami, jež zloupil dřív v městečkách a ve vsích v okolí.[2]) Zajímavo je, že v tomto boji o Krasikov stáli proti sobě dva bratří ze Švamberka, starší a mladší, oba dědici hradu, o nějž se usilovalo — jeden, jenž zůstal věren králi Zikmundovi a druhý, *Bohuslav*, do nedávna horlivý straník věci královské a katolické, pro věrnost svou jatý a vězněný Tábory a nyní přestoupivší na jejich stranu. Výprava ke Krasikovu byla asi spolu aktem vděčnosti za překvapující konversi jeho. Ale zmařiti obležení Krasikova vůbec, poraziti obléhající plzeňské docela, se nepodařilo; ve chvíli největší tísně jejich přitrhl na bojiště pan *Jindřich z Plavna* s několika sty jízdnými a dal obráncům hradu převahu. Pan Jindřich držel v nedalekém sousedství Krasikova, v krajině mezi Mariánskými Lázněmi a Karlovy Vary dva pevné hrady *Kynžvart* a *Bečov;* mezi pány katolickými v Čechách náležel k předním a rozhodným straníkům Zikmundovým;[3]) Žižkovi nezbylo než dáti se na ústup a sice ke *Klatovům*, patrně aby ve svých městských pevnostech v sousedství opatřil si nové posily. Tu jej nalézáme s 400 jízdy a asi 1500 pěšími — prvý spolehlivý údaj o tom, jak velkou asi mocí brannou vládl — někdy kolem 10. listopadu.[4]) Pobyl tu nebo v poblíží snad několik dní, chystaje se k novému útoku do Plzeňska: jen do této situace může náležeti poplašný list plzeňských hejtmanů a konšel, datovaný dne 12. listopadu,[5]) jímž prosí pro Boha měšťany chebské o rychlou pomoc vojenskou.

List oznamuje, že pan *Bohuslav ze Švamberka* a Žižka leží se vší svou mocí u *Nepomuku*, chtějíce odtamtud pustošiti kraj Plzeňský. Plzeňští dávají Chebským termín do neděle (22. listopadu) k *Stří-*

bru, aby se tam dostavili; odtamtud že chtí těm zlým lidem se vší mocí svou čeliti. Pokusil-li se Žižka znovu o Krasikov (od Stříbra sotva tři hodiny cesty k severozápadu vzdálený), nevíme, a nejsme vůbec o průběhu operací ve dnech následujících s dostatek zpraveni;[1]) ze všeho je zřejmo jen tolik, že vpád Žižkův do Plzeňska setkal se s mocným odporem připraveného nepřítele; Žižkovi nezbylo než hledati spásy v *ústupu k Žluticům* a Žatci za stálých šarvátek s pronásledujícím protivníkem. Situace byla pro Žižku podle všeho povážlivá, neboť větší počet jízdy na straně nepřítele poskytoval pronásledujícím nemalou výhodu. Aby nabral dechu rozhodl Žižka — byl-li slep, musili bychom říci: podvůdci Žižkovi — aby malé vojsko jeho vystoupilo se vším svým trénem vozovým na horu *Vladař* (záp. od Žlutic), jen s jedné strany a to nesnadno přístupnou a tam se zavřel vozy jako v zděné pevnosti. Tu podobně jako u Sudoměře, ale ještě výrazněji a názorněji staví se nám před oči ta žižkovská taktika, jež dovolila zříditi Táborům hrazené město kdekoliv na příznivém terénu a užiti pušek proti nepříteli stejně vydatně, jako kdyby byly postaveny na hradbách pevnosti. Tři dny se tak drželi lidé Žižkovi ve své improvisované hradbě na horské výši,[2]) trpíce mnoho, lidé i koně, hladem a nepřízní počasí. Ale obléhání horské pevnosti patrně zemdlilo i nepřítele: po třech dnech, když Žižkovi pro nedostatek potravin nezbylo než pokusit se o proražení posic nepřítele a uniknouti takřka jeho řadami, se zoufalý výpad vskutku podařil. Žižka se dostal se svými do *Žatce* — nepřítel asi neodvážil se stihati jej daleko, protože žatečtí spěchali již vstříc k pomoci.

V celku nemají podzimní operace Žižkovy v Bechyňsku a Plzeňsku, přes to či právě proto, že dotkly se v dobrodružně velkorysém rozsahu celého okruhu země české, většího významu vojenského: v jádře jde o pomoc dvěma ohroženým posicím táborským, *Lomnici* a *Krasikovu;* při tom, zdá se, byly jakoby příležitostně vybity zbytky Adamitů. Český zápas s králem Zikmundem, pokud jde o jeho důraz vojenský a jeho význam historický, vede nikoliv Tábor, nýbrž především Praha, „vlastní té velké pře pôvodkyně“.[3])

11. BOJE SE ZIKMUNDEM U HORY A BRODU. MÍRA ZÁSLUHY ŽIŽKOVY.

(Situace před vpádem Zikmundovým. — Král na Moravě. Sněm brněnský. — Návrat strany Vartenberkovy k Zikmundovi. — Prvé přípravy Pražan. — Vjezd Žižkův do Prahy. — Soustředění obrany v K. Hoře. — Přehled letopisné tradice o bojích u Hory a Brodu. — Příprava k bitvě. Ztráta Hory. Uniknutí Čechů ke Kolínu. — Králova neochota k boji; obraz důvodů jejích a situace vůbec v pramenech. — Zkreslení obrazu v literatuře pozdější. — Návrat českého vojska k Hoře. — Útěk královských a porážka jejich. — Podíl Žižkův na vítězství. Pasování na rytíře? — Zásluha pana Haška z Valdštejna.)

Boj Žižkův s plzeňským landfridem náleží podle všeho do polovice nebo poslední třetiny listopadu — tou dobou *král Zikmund* vstoupil již se značným vojskem uherským na Moravu; s pomocí vévody Albrechta Rakouského (jemuž zaslíbil jedinou dceru a pravděpodobnou dědičku svou) a s pomocí knížat slezských chtěl se znovu pokusit o pokoření rebelujících částí české země. Ani útoky Zikmundovy nebo německých vojsk křižáckých nebyly vždy s to, aby srazily všechny přívržence kalicha v svorný šik jednotný; viděli jsme, že před rokem v bitvě pod Vyšehradem Tábor Praze vlastně pomoci neposkytl; také vpád velkého vojska křižáckého nedávno v září až k Žatci nedovedl soustřediti proti sobě ani pomoc Táborů ba ani Pražan. Naproti tomu zisky, jež přineslo svorné branné vystoupení Prahy a Tábora na jaře, byly zcela neobyčejné; velká část země se značným dílem přední šlechty přihlásila se k programu Prahy — kde v poslední době operoval Tábor sám, jako v bojích Žižkových v říjnu a listopadu, jež jsme právě poznali, nešlo než o úspěchy místní a episodické, event. o uniknutí neúspěchu. Velká koalice čáslavská proti Zikmundovi byla přičiněním Želivského rozbita; přední členové její z panstva přihlásili se k Zikmundovi, ostatní patrně mínili vyčkati vývoje věcí; k Praze se hlásilo jen několik málo pánů a rytířů, kteří polohou statků svých byli zcela na benevolenci Prahy odkázáni nebo stáli v službách obce jako hejtmané měst nově Praze podrobených; netřeba proto míti za to, že by o věrnosti jejich ke kalichu rozhodovaly jen důvody materielní povahy, ale spolupůsobily pravděpodobně. Situace v celku byla na podzim, když blížil

se Zikmund, neutěšenější než v červnu, v době, kdy husitský sněm dával zemi vládu s mocí královskou, složenou ze všech stran. Nejpovážlivější bylo, že hlavní mocenský sloup protizikmundovského odboje, že město Praha bylo rozděleno tuhými spory vnitřními; většina měšťanstva, opírajíc se o universitu, vedenou *Jakoubkem*, nesla patrně s rostoucím odporem panství *Želivského* a táborské náboženské novoty nebo sympatie straníků jeho, jež nelekaly se již, a to za souhlasu Želivského, obrany některých kusů učení táborského (na př. o očistci a tím i zákazu všech bohoslužebných obřadů při pohřbech zemřelých) a naléhaly, aby Želivský sám jediný ujal se duchovní správy všeho duchovenstva. Chyběl ještě jen souhlas hejtmanů vojska pražského, stojícího v poli, aby snesení provedeno bylo skutkem.[1]) Prahu samu, postavil, jak víme, Želivský již dříve pod vojenskou diktaturu svého člověka, hejtmana *Bzdinky*, plným jménem *Hvězdy z Vícemilic*; rozčilení proti mistrům universitním mezi přívrženci Želivského šlo tak daleko, že nespokojujíc se stálým tupením pomýšlelo prý již na zahubení jejich.[2])

Velké tažení Zikmundovo, jež mělo odčiniti porážky z r. 1420 a dáti konečně králi panství v povstalé zemi, potkalo se s těžkým nezdarem na samém počátku. Původní plán byl, že Čechy budou napadeny současně z dvou stran, od západu i východu; z říše že vpadne do země silné vojsko knížat německých, z Moravy sám Zikmund s Rakušany a Slezany. Němci stáli v slovu: v měsíci září řádily jejich sbory v severozáp. Čechách; jest se čemu diviti, že jediný, chatrně opevněný Žatec,[3]) beze vší pomoci Prahy, dovedl čeliti sám tak veliké moci a zasloužiti se o to, že Němci dali přednost návratu domů (2. října). Kdyby byl Zikmund již v září přitrhl k Čáslavi nebo Kutné Hoře, byla by situace Pražan asi povážlivá. Zikmundův nový vůdce, Toskánec *Pippo Scolari*,[4]) jenž vedl Zikmundovy Uhry před devíti lety úspěšně v bojích s Benátčany, shromáždil sice již od konce září něco uherské jízdy u *Olomouce*,[5]) ale Zikmund přitrhl z Uher do Moravy teprv v polovici října, právě ve dnech, kdy jej došla novina, že německá armáda již opustila Čechy. Prodlévaje ještě v Uhrách, byl uzavřel dalekosáhlé úmluvy s vévodou *Albrechtem Rakouským*, v nichž jej učinil svým zetěm a dědicem obou svých království za závazek pomoci vojenské a finanční v boji

o český trůn — ale ku podivu ani vojsko Albrechtovo nenalézáme po boku Zikmundově ve chvíli, když konečně přece vstoupil na českou půdu.[1]) Než k tomu došlo skutkem, uplynulo ovšem víc než měsíc — tak dlouho zdržel se král na Moravě. Času užil nejen, aby se dočkal přílivu nových sborů vojenských z Uher, ale i aby Moravu si podmanil a odtrhl ji i duchovně od Čech: na *sněmu brněnském* dne 17. listopadu odpřisáhlo skoro všechno panstvo země moravské husitské artykule a zavázalo se trestati každého, kdož by v zemi učení od církve svaté zavržené držel. Bylo to zároveň slavnostní přiznání na pět let k řádu a pokoji zemskému, nejen proti lupičství na silnicích, ale proti všemu násilí lupičů urozených z hradů, tvrzí nebo měst; jako zápis proti všem, kdož drží „ty čtyry kusy" byl učiněn „pro naše duše spasení", tak závazek k pokoji zemskému byl motivován nejen potřebou obecného dobrého, ale také „pro chudinu této země, kteráž jest mnoho zármutkóv až do této chvíle měla". Mimochodem řečeno, můžeme i z tohoto dokumentu vyčísti, jak v představě doby splývalo takřka v jedno násilnictví šlechtických kondotierů, s nímž odpovědní hajitelé zemského řádu a míru zápasili od čtvrtstoletí, s revolucí, jež odpírala poslušnost církvi a králi.[2])

Kronikář *Vavřinec* vypravuje podrobněji, jak k odpadu Moravy od programu revoluce došlo: panstvo moravské přisahalo prý, co velel Zikmund, jen v obavě před mocí vojenskou, kterou král sevřel Brno.[3]) Dva páni, jediní, kteří nechtěli zraditi evangelické pravdy, ano odvážili se vojensky čeliti armádě Zikmundově,[4]) musili uchýliti se do Čech a strpěti zpustošení svých statků nebo výrok soudní, jenž je zbavoval nejen jmění, ale všech práv stavovských. Ale neuchýlíme se asi daleko od pravdy, dáme-li výraz mínění, že ne pouze násilí vnější, ale i vnitřní proměna v poměru panstva k revoluci při tom spolupůsobila; páni byli jistě vývojem událostí v Čechách v posledních dvou letech, v tom ovšem i zkušenostmi pánů českých, k odpadu od kalicha připraveni rozličně; poučuje o tom i skutečnost, že později, když moc králova pány moravské neohrožovala vůbec, nenajdeme u nich nebo aspoň u velké většiny jejich nic ze zápalu, jímž r. 1415 protestovali proti upálení Husovu. Důležité je, že výrokem sněmu brněnského Zikmund rozešel se naprosto se vzkazy do Čech posílanými před půl rokem, že dává svobodu čtyř kusů do budou-

cího slyšení a osvědčil po prvé nepokrytě, že cílem jeho je náboženský program revoluce, jak byl vyjádřen ve čtyřech kusech pražských, potírati zásadně. To by znamenalo, že na příště nabídka Zikmundova toho druhu, jak dříve byla vůdcům odboje přednesena opětovně, se již ozvati nemůže a že odbojné Čechy si musí uvědomiti bez rozdílu a bez rozpaků, že jest jim buď nad Zikmundem zvítěziti nebo vzdáti se pravdy, jíž považovali za nejsvětější. Ale třeba dodati, že kolísavost nebo lépe politická nerozpačitost Zikmundova nevylučovaly, že brněnský ortel není posledním slovem jeho.

Zikmund hnul se do Čech teprv v polovici prosince.[1]) V Jihlavě se k němu dostavili *páni čeští*, husité i katolíci, v počtu, jak se zdá, dosti značném. V čele ovšem pan *Čeněk z Vartenberka* a *Oldřich z Rožmberka*.[2]) Přišli pod glejtem, podobně jako moravští členové sněmu brněnského, ale sotva s úmyslem kapitulovat bez podmínky. O výsledku jednání s králem víme jen tolik, že páni slíbili Zikmundovi věrnost jako pánu svému a ovšem i pomoc brannou; žádali však, aby nedovolil vojsku páliti a pustošiti zemi. Víc *Vavřinec* o dohodě nepraví — přes mlčení jeho lze míti za pravděpodobné, že pan Čeněk a husitští přátelé jeho kladli také podmínku o prozatímní povolení kalicha. A mám za pravděpodobné, že Zikmund, přes to, co se stalo v Brně, takový slib, jako již prve, panu Čeňkovi dal. Proč páni, v tom i husitští páni rázu Čeňkova, postavili se konečně do šiku králova proti svým nedávným spojencům, s nimiž se v Čáslavi proti Zikmundovi zapisovali, bylo výše již vyloženo. Vavřinec přímo svaluje vinu na některé kněží pražské, lépe řečeno na *Želivského*, že svou soustavnou agitací proti pánům, stálými výčitkami domnělé nevěry pány od Pražan „škodně odtrhli."[3]) Náhlá poprava pana *Sádla* musilo roztržku učiniti nenapravitelnou.

Tak vrátila se situace dobře nám známá z května r. 1420 a z důvodů zcela podobných. Politické směrnice sněmu čáslavského byly Želivským rozbity; na místo sjednocení Prahy a šlechty mělo dojíti k nové alianci Prahy a Tábora; na místo pánů měl po bok Pražan vstoupiti Žižka. Nebylo asi náhodou, že v té situaci přiblížil se *Želivský* Táboru i věroučně; vládna vskutku Prahou snažil se podrobiti vůli své nejen universitu, ale i v obřadech kostelních zavésti, jak se zdá, řády táborské.[4])

* * *

Rostoucí vnitřní rozpory v Praze, v nichž, jak jsme slyšeli, spolurozhodovali i hejtmané vojska, stojícího v poli, mohly sotva býti ve prospěch vojenské přípravy Prahy k boji, jenž nastával; od hanby u Mostu dne 5. srpna není vůbec v řízení věcí válečných v Praze viděti pevné ruky — jako útok mocného vojska německého k Žatci, tak vpády slezských knížat do země, nařízené Zikmundem, nepotkaly se vůbec, jak jsme již slyšeli, s odporem Prahy přímo. Proti Zikmundovi vypravila sic již od konce října do krajiny mezi Horou a Čáslaví Praha jistý počet vojska; o jeho výkonech dovídáme se pouze tolik, že přes rozkazy hejtmanů vnikla část jeho do města *Kutné Hory*, vydrancovala domy židovské a rozbila k nemalé bolesti Horských obrazy, oltáře, varhany i svaté ostatky po kostelích.[1]) Byl to čin známého nám fanatismu a snad i ukázka method, milých novému vojenskému veliteli Pražan, *Bzdinkovi;* rozmysl by radil šetřit citlivosti německých měst, která se na jaře poddala jen ze strachu před násilím panství Pražan a která nyní, kdy blížil se Zikmund, kojila se nadějí, že moc zvrátí zas, co moc vzala. Vojsko Pražan stálo potom mezi Horou a Čáslaví asi 14 dní až 3 neděle — zprávy docházející z Moravy o rostoucí síle vojenské moci Zikmundovy přesvědčily je konečně, že k obraně proti útoku královu nestačí. Hejtmané proto vložili něco posádek do měst a vrátili se do Prahy (25. listopadu), naléhajíce patrně, takřka v poslední chvíli, o shromáždění moci nové, počtem dostatečné.

V té chvíli teprv v posledních dnech listopadu Praha vzchopila se energicky k přípravě obrany. Posly a listy mobilisováni všichni přívrženci „pravdy", čili, jak *Vavřinec* dí výslovně, šlechta, měšťané i sedláci, posláno ovšem i do Tábora k bratřím táborským a k Žižkovi.[2]) Vědomí o nebezpečí a potřebě jednoty opanovalo všechny mysle a zatlačilo jistě protitáborské nechuti i se strany *Jakoubkovy:* dne 1. prosince vstoupil „bratr Žižka, ač na obě oči osleplý, se svými bratry a sestrami, jízdnými, vozy a kněžími, kteří po svém obyčeji nesli svátost velebnou těla pána Krista do města za zvonění velkých zvonů s radnice a kostelů", *vítán jsa* od všech poctivě, jak od duchovenstva, nesoucího velebnou svátost, tak od lidu obojího pohlaví „*jako kníže země* a spíží hojnou opatřen, aby věrně stál podle Pražan ukrutného krále z země k vyhnání." Ten zápis *Vavřince z Březové,*[3])

v němž odráží se patrně dojem slavnostního okamžiku, prozrazuje sám, v jak váženou a snad i početnou moc vojenskou vyrostl Tábor Žižkův za půldruhého léta, od té doby, co neoděné tlupy jeho mužů, žen a dětí, víc divoký příval vesnického lidu než vojsko bitevní, vstoupily po prvé do Prahy k boji proti Zikmundovi. Ale co víme o vývoji poměru Prahy k Žižkovi a Táborů v době jen o dva měsíce pozdější, nedovoluje nám vykládati toto okázalé vítání tak, jakoby Praha snad byla ochotna odevzdati se do moci a vedení Žižkova cele nebo jakoby spatřovala v něm prvou vojenskou sílu země.[1]) Praha vítala jen vojensky důležitého spojence, nikoli snad pána nebo velitele. Vavřinec zmiňuje se i o poradách, jež měl Žižka ve dnech následujících s Pražany — pohříchu nedovídáme se od něho, týkaly-li se i jiných věcí, než opatření vojenských, nebo přispěl-li snad vstup Tábora do města k tomu, aby osmělil Želivského k pokusům o vítězství Tábora v Praze ve sporných otázkách kultu i věrouky; víme jen, že *Vavřinec* klade snesení obecní, jež v tom smyslu vskutku se stala, do dob po příchodu Žižkově do Prahy. Dne 8. prosince, na svátek Početí P. Marie, vytrhl Žižka s Tábory k Hoře; Pražané se svým vojskem následovali dne následujícího. Horští vyjeli jezdecky Žižkovi vstříc — ne tak aby ho přivítali, ale aby projevenou oddaností zabezpečili se před loupením a vražděním, jehož se od divokých Táborů obávali.[2]) Třeba říci, že Žižka dovedl lépe než nedávno hejtman Bzdinka udržet své lidi na uzdě; hlavní síla Táborů, jak se zdá, vůbec do města nevkročila. Jen kněží jejich sloužili mši po svém způsobu v kostele sv. Jana — Horští Němci, pokud mohli býti svědky té zvláštní podívané, zatvrdili se v srdci svém, podle *Vavřince*, ještě více proti Čechům, pozorujíce tolik nepochybného kacířství.

S povážlivou skutečností, že nastávající boj se Zikmundem má se odehráti v území ovládaném městskými pevnostmi, jejichž obyvatelé zčásti nebo snad většinou byli Němci, přející si vítězství Zikmundova a vyvrácení nesnesitelného jim panství Prahy, musili vůdcové vojsk pražských a táborských zajisté počítati. Na Kutné Hoře, z těch měst nejvýznačnějším a jak se zdá, nejněmečtějším, záleželo především. Vedle Hory ovšem i na blízké *Čáslavi*, která směrem k Jihlavě, odkud se čekal útok Zikmundův, byla jediným pevným

místem, o něž opírala se revoluce (*Německý Brod* stál patrně v poslušenství Zikmundově od počátku bouře). Do Čáslavě dostavili se také výše zmínění dva páni moravští, kteří odvážili se vzdorovati Zikmundovi, *Hašek z Valdštejna* a *Václav ze Strážnice*, s nimi pak pan *Viktorin Boček z Kunštátu*.[1]) Přišli patrně s vojenskou mocí dosti pozoruhodnou, neboť slyšíme, že vojsko pražské, opustivši na krátko, když již nepřítel stál u *Ledče*, postavení u Hory — bylo to, tuším, těsně před zdmi města, mezi branami kouřimskou a kolínskou, kde byl Zikmund vystavěl mezi šachtami nějaké předhradí, zvané Tábor —[2]) vstoupilo do blízké Čáslavě, aby se s nimi spojilo; doplnivši pak obranu čáslavskou, vrátilo se k Hoře. Mělo patrně zprávy, že Zikmund udeří přímo na Horu. A u Hory také padlo prvé rozhodnutí, a to ve prospěch Zikmunda.

* * *

Historie zápasu Prahy a Tábora s králem, zápasu, jenž počíná se u Hory, upoutá svými podivnostmi laika neméně než znalce dějin válečnictví; také milovník kritiky, dobývající pravdy z konfrontace pramenů, přijde na svůj účet. Hlavní náš svědek, *Vavřinec z Březové*, umlká ovšem na vždy, právě ve chvíli dramatické, uprostřed zápasu, nedokončiv věty, ač se patrně vzepjal k ještě podrobnějšímu a oslavnějšímu vypravování o porážce královĕ než když mluvil o Vítkově nebo o Vyšehradu; úvod jeho, jenž má býti vstupem k líčení Zikmundovy katastrofy, vyplněn je daty o barbarských zvěrstvech, jež uherské voje Zikmundovy přes závazky, dané pánům českým v Jihlavě, páchaly v zemi,[3]) a vyvrcholen rhétorickou apostrofou ke králi Zikmundovi: však počkej maličko, ty, jenž násilím hubíš vlastní zemi a přemocí potříti chceš hlouček věrných kalichu Páně — brzo budou psi lízati krev tvých ukrutných šelem! Ale jak pověděno, líčení slíbené odplaty a českého triumfu se již u Vavřince nedočteme.

Na štěstí zachovalo se nám o událostech u Kutné Hory a Brodu ještě dvojí líčení, s Vavřincem takřka současné, či spíše ještě starší, t. j. z počátku r. 1422 pochozí a tedy zvlášť pozoruhodné: je to jednak relace o porážce Zikmundově, kterou podle vší pravděpodobnosti zaslal do Polska, snad přímo králi Vladislavovi polský rytíř

Záviše Černý z Garbova,[1]) který prodlévaje právě v diplomatickém poslání u krále Zikmunda, byl bitev českých účasten osobně (této relace užil asi po padesáti letech kronikář polský *Jan Dlugosz,* porušiv pohříchu její data přídavky z Eneáše Sylvia) a jednak zpráva, kterou zachoval známý nám kronikář slezský *Ludolf Zahàňský;*[2]) Ludolf umřel v srpnu 1422 — zápis jeho může tedy býti jen o několik měsíců pozdější než události, jichž se týká. I *Windecke* a soudobý kronikář rakouský, *Tomáš Ebendorfer,* zachoval nám o situaci před Kutnou Horou zmínku letmou, ale zajímavou. České letopisy z prvé polovice 15. stol. dokreslují jen nejnutnějšími daty obraz ve Vavřincovi chybící; pár bezprostředních dojmů zachycuje zlomek polské písně o situaci před Horou, bohužel těžko luštitelný;[3]) poměrně nejúplnější líceň podávají nejmladší, teprv v poslední třetině 15. a poč. 16. stol. shromážděné texty *Starých letopisů.* Ale v nich, podobně jako v *Kronice velmi pěkné,* s nimi z daleka příbuzné, ale zachovavší obraz poměrně nejsprávnější — a co je zvlášť zajímavé — podobně jako u *Eneáše Sylvia,* jenž dokončil dílo své r. 1458, zmizela z bojišť od Hory Kutné až do Brodu úplně vojska Pražan a jediným hrdinou a vítězem nad Zikmundem je *Žižka sám.* Tato mladší forma tradice, z níž vymyká se zpráva t. zv. pokračovatele *Beneše Minority,* o Žižkovi se vůbec nezmiňující,[4]) zvítězila také, nikoliv bez přispění historiků 16.—17. st., *Dubravia* a *Balbína,* na celé čáře v dějepisectvu novodobém, pokud se historií třetího velkého vojenského utkání mezi králem a revolucí českou obíralo. Jde o to, abychom z nánosu pozdějších tradic a legend dobyli se blíže k skutečnosti minula.

* * *

Voje Zikmundovy, jež postupovaly zimní krajinou od Jihlavy přes Humpolec k Ledči, odhadovány byly Čechy na 50.000 mužů;[5]) menší oddíl udeřil již něco dříve na město *Poličku* a způsobil tam velké krveprolití.[6]) I kdybychom uvěřili v 20—30 tisíc, byla to moc značně, snad vskutku třikrát větší, než spojených Pražan a Táborů;[7]) jádrem jejím byla uherská jízda, prý počtem 15.000, jíž velel Vlach Pipo; ve vojště byli z domácích zastoupeni asi hojně Moravané i lid řady pánů českých, něco Slezanů,[8]) z cizích ovšem i uherští poddaní Zikmundovi, Srbové, Chorvati, Rumuni, ale i něco Poláků a Tatarů.

V neděli dne 21. prosince časně ráno stály přední voje této armády již zcela blízko před Kutnou Horou a to ku podivu, aspoň jádrem svým, na západ od Hory. Čechové byli jistě o jejím postupu i příchodu zpraveni. Jak *Vavřinec* vypravuje, dali velitelé vojsk českých v Hoře, t. j. „*páni, Žižka a Pražané*" hned ráno v neděli po mši provolati v městě, jak od biřiců po ulicích, tak od kněží s kazatelen, výzvu, napomínající měšťany horské k věrnosti a vytrvání — obávali se nepochybně, a to, jak poznáme, právem, že jistá část měšťanů kutnohorských chce uvítat Zikmunda nikoliv jako nepřítele, ale jako osvoboditele; sotva však tušili, že kutnohorští již dávno do tábora Zikmundova vzkázali, že jsou ochotni město králi vydati bez boje.[1]) Hned potom vytrhlo vojsko spojenců, opouštějíc Horu,[2]) nepříteli vstříc a to branou kouřimskou. „A když sotva dvoje hony od Hory odtáhli" — to by bylo asi naší čtvrt hodiny cesty — „počal se král s svým vojskem v houfích k vojsku pražskému přibližovati."[3]) Ale Čechové, pokračuje *Vavřinec*, se množství lidu nepřátelského nelekli; zaujali pevné postavení,[4]) otočili se se všech stran vozy a zšikovali všechny pěší (v tom i houf Horských) s cepy i oružím mezi vozy, větší počet pušek na vozích k střílení připravivše." Následovala obvyklá v středověku morální příprava k bitvě: po krátkém proslovu kněží všichni padnuvše na zem modlili se k Bohu vroucně, potom povstavše nadělali více nových rytířů, aby tím směleji bránili pravdy a proti králi se připravili . . .

Tak s dostatek názorně je nám představena husitská příprava k rozhodné bitvě mezi obránci a protivníky pravdy, k bitvě, k níž dojíti nemělo! *Vavřinec* sic dí, že když někteří houfové nepřátelští chtěli se k vozům českým šturmem pokusiti, byli s velikou škodou puškami odehnáni, ale označuje sám takové útoky jen za „předehru zápasu", za „militaria certamina", za „harce", jak rozumí asi správně český překladatel jeho. A zdůrazňuje, že takové předběžné harce trvaly až do noci, rozuměj do časné noci prosincové a ovšem beze všeho rozhodnutí, beze vší změny situace. A přece den, jenž rozhodnutí nepřinesl, měl býti dnem velikého úspěchu králova: *Kutná Hora*, po Praze nejdůležitější město země, padla do rukou jeho! Stalo se, co bylo lze čekati: Horští, snad při prvém útoku nepřítele na zdi městské, jejž můžeme předpokládati,[5]) a k němuž došlo zřejmě během dne,

zatím co obě vojska před Horou vedla spolu „militaria certamina“,[1]) otevřeli oddílu vojska Zikmundova zrádně bránu kolínskou; v tom oddílu Zikmundově stáli především ti horští měšťané, kteří na jaře, po vzdání města do moci Pražan, byli z Hory vypuzeni nebo kteří odešli dobrovolně a kteří nyní se zbraní v ruce vraceli se s rodinami a cennými svršky svými k uzmutým domovům a opuštěným krbům. Touha odplaty, kterou živilo po měsíce strádání jejich ve vyhnanství, zalila bohatě krví ten návrat k domovu; uprchlíci, spojení s měšťany v obci zůstavšími, kteří teprv v této chvíli shodili škrabošku věrnosti k Praze a kalichu, počali zabíjeti nové sousedy popřevratové, „kacíře“, očišťovati kostely od kacířského kazu[2]) a hledati a zabíjeti husitské kněze, jež v městě zastihli.[3]) Obrazy svatých, poschované od jara, objevily se znovu v kostelích nebo v oknech domů, kde vystavovány jako ochranné znamení pravověrnosti a předem vydaná hesla a znamení rozlišovala útočící „věrné“ od těch, kteří měli býti ztrestáni, pobiti nebo zjímáni.

Ztráta Kutné Hory byla pro české vojsko, před západními zdmi jeho stále obklíčené, tím nebezpečnější, že jí ztracena i hlavní zásobárna armády a že potraviny tam nahromaděné staly se vítanou kořistí nepříteli. *Vavřinec* dí, že vojsko české, stojící v šiku vozovém venku, trpělo nejen mrazem, ale i hladem a nedostatkem píce a vody pro své potahy a koně — to znamenalo, že po ztrátě Hory nebude Čechům naprosto možná udržeti se v poli proti silnějšímu nepříteli, leč by rychlým vítězstvím nad soupeřem vrácena jim byla volnost pohybu. Nezbývalo nic jiného než vynutiti bitvu nebo snažit se beze škody uniknout z hrozivé situace. Prvého po ztrátě Hory bylo patrně nebezpečno se odvážiti; volena cesta druhá a ta zdařila se ku podivu. *Vavřinec* dí, že zatím co v poli před městem obě vojska spolu „harcovala“, položilo se vojsko královo nedaleko od vojska Pražan („jedva na dostřelení“, dí *Kronika velmi pěkná*), aby z Hory se mu dostalo potravin. Kdy k tomu posunu vojska Zikmundova (či spíše jen jisté části jeho) došlo, nepraví Vavřinec jasně; třeba, tuším, rozuměti, že se to stalo ještě za dne, hned po dobytí Hory; zůstává také nepochybno, že to přemístění hlavní síly královy blíže k Hoře i blíže k českému táboru stalo se, aniž uvolnil se kruh, české vojsko svírající; šlo tu, jak rozumím, jen o posuny kolem obklíčené vozové

hradby české. Čechům, řekli jsme, nezbylo než hledati spásu v uniknutí, uniknutí zpět ke *Kolínu*, nejbližší a nejpřirozenější bázi pro doplnění lidu i zásob; čekalo se patrně jen na tmu prosincové noci, jako na žádoucí pomocnici v plánu. „I povstavše" (Čechové), dí najednou *Vavřinec*, „přiblíží se k místu, kteréž král se svými byl zaujal a vystřelivše pušky, zapudí krále i se vším vojskem jeho z postavení jeho. Když pak bylo ráno . . ."

* * *

Tu končí se kronika Vavřincova a tu končí se také historie zápasu před Kutnou Horou ze dne 21. prosince. Nic dramatického již nepřijde a přibéřeme-li na pomoc poznání svému i jiné zprávy, jež nás poučují o událostech 21. prosince, přesvědčíme se, že Vavřinec vylíčil je poněkud dramatičtěji než staly se vskutku nebo jak lze také říci, že kus dramatického napětí jejich umlčel. Slyšme nejprve svědka boje, jenž k nám mluví z *Dlugosze*. Ten nám představuje situaci před Horou jako Vavřinec: vojsko Táborů a Pražan „a jiných Čechů", množstvím vozů se všech stran sevřené a obklíčené kol do kola králem Zikmundem, jenž byl počtem i silou svých vojsk mnohem silnějším. Ta převaha, pokračuje *Dlugosz*, Čechy nezmalátnila: den a noc[1]) hotovi jsouce k rozhodnému boji, v bitevních půtkách vytrvali.[2]) Když však pozorovali, že královo vojsko ani jich nenapadá ani neútočí, odváživše se více, z postavení a obklíčení svého, jímž jako kruhem byli sevřeni, se hnuli a *protože lid králův jim ustoupil*, bez pohromy odtáhli . . . A přibéřeme-li svědka druhého, *Ludolfa Zaháňského*, čteme ještě určitěji:[3]) dvě vojska stála proti sobě, jedno Pražan a kacířů, druhé krále a křesťanů. Stála v poli proti sobě a vztýčila korouhve k bitvě. Vojsko křesťan bylo tři až čtyrykrát silnější než ti, co stáli v šiku nepřítele. Když velitelé krále prosili, aby dovolil svésti bitvu, on všemožně zabraňoval a *nedovolil*. Neprchl s místa, kde v boji se potkati měli, ale, jak ujišťují jeho lidé, jakoby se bitvě i místu jejímu chtěl vyhnouti, počal . . . Co následuje, je hrubý omyl; Ludolf spojuje totiž odmítnutí bitvy s Čechy před Horou přímo s útěkem královým od Hory, k němuž došlo po 14 dnech za jiné situace. Ale v chování Zikmundově před Horou nalézá Ludolf, podobně jako v jeho nerozhodnosti před Prahou v červenci r.

1420 znovu oporu pro své podezření, že Zikmund skrytě přál nepřátelům církve, že moha, nechtěl se zločinu postaviti.[1]) Je jasno, že nemůžeme dáti beze všeho víry těmto žalobám a dohadům, ač ohlas jejich zaléhá k nám ještě z jiného svědectví, psaného také ještě r. 1422, t. j. z náruživé žaloby českého katolíka na zločiny a zrady Zikmundovy;[2]) skutečnost, o niž jde, že totiž Zikmund se boji rozhodnému s Čechy před Horou vyhnul, je i bez nich shodou všech svědectví (vyplývá zajisté i z Vavřince samého), s dostatek potvrzena. A i svědek ze zcela jiného tábora, rakouský historik *Ebendorfer*, praví, zcela nezávisle od výpovědí předchozích, že Zikmund před Horou, ač měl trojnásob silné vojsko, *vyhnul* se boji s nepřítelem.[3])

Odkaz *Ludolfa Zaháňského* na chování se Zikmundovo v červenci r. 1420 je nepochybně vhodný; jako tam tak i zde máme před sebou krále a pána mocného vojska, jenž rozpakuje se vztáhnouti ruku k ráně. Byla to rozvaha opatrnosti, nechtějící riskovati porážku? To by nebylo snad ani u Zikmunda vyloučeno; ale těžko nevěřiti souhlasným svědectvím, že vojsko jeho mělo u Hory nepochybnou převahu — i když neuvěříme doslova Ludolfovi, že bylo silnější třikrát až čtyřikrát; *Kronika velmi pěkná* dí později, že král čekal ještě posily, „neb sú již blízko táhli". Ale z jiné zprávy zdá se pravděpodobným, že třeba rozuměti situaci podobně jako kdysi před Prahou: král zase chtěl dáti přednost smírnému vyjednávání a zase asi čeští páni byli v tom rádci a prostředníky jeho. Že nějaké jednání mezi králem a Pražany po 21. prosinci bylo v proudu, se vskutku dovídáme z náhodné zmínky *Popravčí knihy rožmberské*;[4]) poslem královým k Pražanům nebyl nikdo jiný než výše jmenovaný Polák pan *Zdviše z Garbova* (poslaný k Zikmundovi s návrhy o smír králem Vladislavem); s ním jeli lidé *pana z Rožmberka*. Snad by nám něco o tom byl pověděl kronikář *Vavřinec*, kdyby se nebylo ztratilo pokračování historie jeho; snad však by to byl i zamlčel, jako to dovedl zamlčeti v červenci r. 1420. S pokusy o dorozumění, jež možno předpokládati, může souviseti, že Zikmund, jako nechal Čechy bez boje uniknouti ze sevření svého, tak nestaral se o pronásledování jejich; maje za to, jak pokračuje relace *Dlugoszova*, že Čechové prchli ze strachu, nikoliv z vypočítavé úvahy,[5]) rozpustil své šiky a rozdělil je po rozličných místech, jakoby nehrozilo nejmenší nebezpečí. Příkrost mra-

zivé zimy a blízkost svátků vánočních snad takové rozhodnutí usnadnila.

Zbývá otázka, nezachovali-li nám čeští letopisci, kteří psali po Vavřincovi o událostech dne 21. prosince a noci následující zprávy, jimiž by bylo lze líčení výše podané doplniti nebo opraviti. Předem třeba říci, že ani *Kronika třeboňská*, ani nejstarší *Staré letopisy* z ní odvozené, ani *Starý kolegiát*, ba ani *Eneáš Sylvius* a texty Starých letopisů z druhé třetiny 15. století pochozí nemají o situaci před Horou ve dnech předvánočních *ani slova*. Teprv pozdní texty Starých letopisů *L*, *M*, *T* a Kronika velmi pěkná vědí o tom, co se stalo. Jaká je verse jejich? Krátce tato: Král táhl k Hoře. Žižka, zvěděv o tom, ujel před ním z Hory. A královští obtekú jej *pod Kaňkem* se všech stran. A když přišla noc, bratr Žižka vytepe se z nich brannú rukú i jede na Kolín.[1]) Zcela podobně, ale s podrobností více poučenou vypravuje *Kronika velmi pěkná:* Král zvěděv, že jest Žižka u Hory, táhl k Hoře, chtě jej zastihnúti. Tehdy Žižka táhl ven proti králi z Hory i otočil se jest vozy před Horú. A tu se bili celý den. A když bylo večír, tehdy se jest král položil jedva na dostřelení od Žižkova vojska. Pak, když bylo pět hodin na noc, tehdy Žižka táhl jest na královo vojsko. A tu se jest skrze vojsko probil, neb jest odtud jinudy s vojskem nemohl. A méně než čtvrt míle jest odtáhl, až jest den byl i kázal se jest vozy otočiti. A když se jest král k bitvě nestrojil, ale ještě více svého vojska čekal neb jsú již blízko táhli, tehdy Žižka kázal se jest hnúti do Kolína...[2]) Zde, jak zřejmo, dovídáme se některých podrobností, jež do pásma děje se hodí velmi dobře a vzbuzují plnou důvěru; upozorniti jest zejména na to, že Čechové, uniknuvše ze středu vojsk Zikmundových sešikovali se ráno druhého dne v poblíží znovu k bitvě; teprv, když ani té příležitosti král neužil (při tom český výklad záhady: čekal ještě víc vojska), obrátili se do Kolína.

Jak zřejmo, setkáváme se tu se všemi podstatnými rysy konstrukce dějové, známé nám z Vavřince a z Dlugosze. Historie ovšem prošla zatím fantasií lidovou, která do boje proti králi postavila jediného Žižku, která znala již *jen Žižku* hrdinu, Žižku, jenž sám vede zápas za všechny Čechy. A ovšem snažila se zejména ve versi z textů *L M* známé (versi, kterou v podstatě najdeme již v textu *R* po r. 1471 sestavovaném) vyložiti jako čin vojensky podivuhodný, co bylo, jak

víme, víc plodem královy neochoty k boji. Ale tu změnu neprovedla přece pozdní tradice tato ještě tou měrou, jako později v 17. stol. český historik, jemuž vojenská sláva Žižkova imponovala podobně jako Eneovi, *Bohuslav Balbín* a jako celkem po vzoru jeho novější česká historiografie. Balbínův výklad situace[1]) připraven byl ovšem řadou omylů, jež do tradice vnesl *Hájek*.[2]) Vývoj obrazu rozhodné chvíle od Vavřincovy věty, prosté všeho podivu a vší oslavy, že totiž Čechové v noci střelbou z pušek zapudili krále s vojskem jeho z postavení jeho (rozuměj, aby si probili cestu ke Kolínu) až k Balbínovu líčení, jak Žižka, útoče v šiku vozovém a jen čelem bojuje, zatím co pušky na vozích bočních čelily všem překážkám se stran, probil se ležením „císařským", ukazuje názorně, jak tradice si buduje do větších a větších výšek žádoucí čin vojenský.[3]) Nač však zejména poukázat třeba, je skutečnost, že Vavřincem zmíněné zahnání vojska králova s cesty či ještě střízlivější a prosaičtější, vší vojenské slávy prázdné *Dlugoszovo* odtažení z prostřed vojska králova, všeho odporu se zříkajícího, je *touže událostí*, kterou pozdní letopisy české líčí jako probití se Žižkovo skrze posice obkličujícího Čechy nepřítele. Tato prostá skutečnost unikla však pozornosti všech mých předchůdců; podle jejich mylné, Hájkovými omyly založené kombinace Čechové, či vlastně Žižka, sehnavše v noci na 22. prosince vojsko Zikmundovo s posice jeho, zaujali *nové postavení pod Kaňkem* a v něm bránili se *znovu celý den* ve vozové hradbě nepříteli, až v noci na 23. prosinec Žižka si probil cestu — tedy probil si cestu *po druhé* — voji Zikmundovými ke Kolínu. Odkažme výklad o omylu tom do poznámky.[4]) Není již pochyby, jak asi třeba nedokončenou poslední větu Vavřincovy kroniky doplniti: a když nastalo ráno, vojsko pražské a táborské v plném pořádku, nepronásledováno Zikmundem, ač se znovu sešikovalo a připravilo k bitvě, ustoupilo od Hory ke Kolínu, aby se nově opatřilo zásobami píce a potravin a vyčkalo nových posil v lidu a výzbroji.

* * *

Ve všech těch směrech vyvinuli, jak se zdá, Pražané i Táboři, stojíce u Kolína, energii nemalou a vzhledem k zimním dnům kol Vánoc a Nového roku opravdu podivuhodnou.[5]) Královští v Hoře a sousedství měli však za to, že Čechové od Hory prchli ve vědomí,

že moci královč nelze čeliti vůbec; Zikmund nepochybně čekal jen na konec jednání s Prahou nebo na příhodnější počasí, aby postoupil dále ke Kolínu a Praze. Jisto je, že se považoval u Kutné Hory za zcela bezpečného, že vojsko rozdělil, jak již bylo řečeno, do okolí jakoby do zimních bytů, zapomenuv na všechny příkazy ostražitosti a pohotovosti.[1]) V tom dne 6. ledna, v den Tří králů, zjevilo se před Horou, postupujíc přes Nebovidy, *vojsko české*. Novina působila patrně jako rána hromu: vojsko vlastní rozptýlené, ochrana pevnosti Horské pochybná,[2]) nebezpečí, že zavře-li se král v Hoře, padne do rukou nepřátel k zděšení a posměchu všeho křesťanstva — to vše stanulo Zikmundovi a rádcům jeho najednou na mysli. Jediné východisko byl ústup, rychlý ústup k *Brodu* a do *Moravy*. Přípravy k němu vydány byly patrně tak nakvap, že ústup jevil se od počátku útěkem, a to náhlým a překvapujícím;[3]) zděšení největší vnesl ovšem do měšťanstva Hory samé, k těm, kteří se zbraní v ruce se před čtrnácti dny dobyli do svých domů a nyní v kruté zimě s ženami a dětmi měli na útěku zachraňovati holé životy. Král sic nemínil vydati Horu bez boje v ruce blížících se Čechů; žádal prý pány české, aby s lidmi svými ujali se obrany její a tak kryli ústup ostatního vojska. K provedení plánu či rozkazu však nedošlo[4]) — nevíme, zda páni, odpírajíce mu, neměli na paměti historii bitvy u Vyšehradu, kdy postaveni byli králem také na místo nejnebezpečnější, aby na něm bez prospěchu nechali své životy. *Windecke* ovšem mluví zas o Češích a Moravanech v šiku královč jako o „zrádcích", ale netají, že také velitel Zikmundových Uhrů, *Pipo z Ozory*, byl vinen katastrofou. Je snad myslitelno, že odmítnutí poslušenství se strany Čechů přimělo i Uhry, že odpírali bojovati; dovídáme se o jejich zdráhání z dvou na sobě nezávislých pramenů.[5]) Tak došlo k útěku vojsk z Hory, která — druhé nejskvělejší město po Praze v zemi! — podobně asi jako vsi a městečka v okolí, jež burcoval náhlý rozkaz k ústupu, měla býti dána v plen požáru, aby nepřítel našel jen holé spáleniště. Hora byla zapálena, když již patrně ústup či útěk se započal, v noci z úterý na středu, t. j. ze 6. na 7. den měsíce ledna.[6])

Tak vlastně bez změření sil v řádné bitvě, pouhým objevením se uprostřed vojsk Zikmundových nebo jen nájezdem na některé v cestě stojící menší oddíly jeho, stali se Čechové znovu pány Hory.

Nedovídáme se nic o tom, jak a zda trestali zrádné město[1]) či zda vinníka zrady vůbec nalezli; prvá starost byla uhasiti požár nepřítelem založený a dáti se v pronásledování ustupujícího nepřítele. Jeho ústup byl, jak pověděno, útěkem od samého počátku. Teprv u městečka *Haber*, na půl cestě k Německému Brodu, „na nějakém vrchu", podařilo se královským ve čtvrtek dne 8. ledna sešikovati se k obraně a postavit se k bitvě: byla patrně rozhodnuta předem, a zase, jako kdysi na hoře Vítkově, slyšíme, že to byla *panika* v táboře nepřátel, která byla hlavním spojencem Čechů: sotva Češi na šik královských udeří, obracejí Uhři záda, „co by mohla dokázati moc králova, když Bůh pustil silnou hrůzu na ně?"[2]) Ostatek je historií zděšeného útěku a stihání nepřetržitého až k Německému Brodu, jenž měl na chvíli poskytnout králi a vojsku jeho oddechu, ale nikoli zastaviti útěk jeho dále do Moravy: v pátek 9. ledna Čechové stáli před Brodem a dne následujícího, po marném celodenním útoku pátečním, se ho zmocnili, ač způsobem nerytířským.[3]) Hejtmané vojska králova, pokud v městě byli postiženi, byli zjímáni (byl mezi nimi i známý nám již dvořan krále polského *Záviše Černý z Garbova*), ostatek zabíjen; spolu s ním však zabíjeni i obyvatelé brodští — po vzoru někdy Žižkova útoku na novoměstskou radnici v prvý den revoluce smetáni i v Brodě měšťané s radnice na meče a oštěpy na rynku. Podle souhlasných zpráv bylo město vskutku vybito celé a vypáleno v dlouholetou (prý) pustinu; pozdní tradice vykrášlila ten obraz zhouby větou, že „vlci a psi jedli těla mrtvá na rynku".

Ztráty, jež utrpěly voje Zikmundovy na útěku od Hory, zveličeny byly utopením jistého počtu uherské jízdy Pipovy, která prchajíc mimo Brod prolomila se na ledě sázavském. Kořist, jež padla vítězům do rukou, byla zcela neobyčejná: jen před samým Brodem zůstalo na cestách prý přes 500 vozů natlučených zásobami, v tom prý i knihami. „Čeští kacíři", zavírá *Dlugosz*, „dobyli ohromného vítězství a to po snadném a krátkém boji".[4]) A rakouský dějepisec *Ebendorfer* resumuje: To byla druhá rána, kterou ten král zasadil víře a církvi katolické: slovy bojovnými překypoval, ale v bitvách byl nejnešťastnější.[5]) Na využití vítězství, na pronásledování nepřítele do Moravy a dokonání zkázy jeho Čechové nepomyslili; také nezvítězila úvaha, že zachovat a opevnit pevnost německobrodskou

jako ochranu nebo výpadní bránu proti Moravě by bylo účelnější než ji vypálit a vylidnit — tu všude asi ještě jde o tu strategii doby, která spokojila se porážkou a útěkem nepřítele a radovala se z hojné kořisti; záměrně vypočítavé užití vítězství je době rytířskogotické pravidlem cizí.[1])

* * *

Tážeme-li se, zavírajíce kapitolu, jaký byl *podíl Žižky* v bitvách od Hory do Brodu, jež skončily se skutečnou katastrofou velkého vojska Zikmundova, nedáme sic za pravdu pozdní tradici letopisné, podle níž Žižkovi náleží zásluha všechna a výhradně, ale opřeme se i o ni: podíl Žižky a Táborů jeho ve vítězství konečném je jistě nemalý. Žižka se svými byl si toho vědom patrně — jen tak si vysvětlíme, že víc než po roce vzpomíná osvobození od nepřátel velikých u Německého Brodu, dodávaje, že „Bůh sám za nás ráčil bojovati".[2]) Osobnost a zkušenost Žižkova byly nepochybně, přes jeho oslepnutí, slibem i zárukou vítězství veškerému vojsku; to prozrazuje i neumělý verš polské písně, narážející na pověstné již úspěchy Žižkovy v bojích proti Němcům.[3]) Je dále pravděpodobno, že v nelítostném pronásledování nepřítele na jeho útěku k Brodu a v hrozném vybití Brodu měli jeho Táboři podíl větší než Pražané.[4]) Ale obecné mínění, že by Žižka stál jako vrchní velitel v čele vší spojené moci české, považuji za mylné; je mu na odpor jak svědectví všech pramenů původních, v tom zejména *Vavřincovo*, tak skutečnost, že doba takového jednotného velitelství ještě neznala, nebo jen zcela výjimkou,[5]) tak i pochybnost, že by Pražané a páni s ní spojení přáli si vrchního hejtmanství Žižkova, ne tak pro jeho slepotu, jako proto, že středověkému stavovskému cítění byla nesnesitelnou myšlenka, že by urozený pán stál k rozkazu velitele nižšího stavu, nebo město pýchy Prahy pod velitelstvím bratří táborských. Byl-li Žižka, přiváděje své Tábory na pomoc, vítán v Praze s poctami knížecími, nedokazuje to ještě, že Pražané a jejich spojenci svou moc vojenskou, nepochybně větší počtem i dokonalejší výzbrojí, svěřili v ruce jeho. Co dosavadní výklady o Žižkových zásluhách v bojích u Hory považují za zvlášť pozoruhodný výkon vojenský — mám na mysli probití si cesty ze středu nepřátelské armády — ukázalo se po

bližším příhledu činem vojensky ne zvlášť významným, ač není překážky (ale ani nutnosti) myšlenku jeho přičítati samému Žižkovi.[1]) Těžisko zásluhy Žižky a Tábora náleží však patrně do dnů po 6. lednu, k stihání prchajícího Zikmunda a dobytí Brodu.

Zpráva stručných análů, jež *Palacký* vřadil mezi texty *Starých letopisů* (ač k nim vskutku nenáležejí), zachovala nám novinu, že dne 11. ledna byl „bratr Žižka *učiněn rytířem*".[2]) Ač letopis zmíněný se o bojích u Hory a Brodu vůbec nezmiňuje a Žižkovo vyznamenání klade vlastně do ledna r. 1421, bylo Palackým počínaje, pasování Žižkovo na rytíře kladeno do dnů po vítězství u Brodu, do nichž ovšem hlásí se, jak se zdá, obsahem i datem dne nejpřirozeněji. Pochybu budí jen skutečnost, že žádný jiný pramen, na př. ani texty *Starých letopisů*, z nichž některé, nemluvě ani o „*Kronice velmi pěkné*", sledují skutky Žižkovy se sympatií a pochvalou, o poctě, jíž byl po velkém vítězství účasten vůdce Táborů, ničeho nevědí, ač o pasování rytířů po bitvě mluví výslovně;[3]) čekali bychom také, že takového vyznamenání dostalo se Žižkovi již dříve; největší nárok naň měl zajisté již po bitvě na Vítkově. V těch okolnostech nezbývá, tuším, než míti za nejisté, zda zpráva zmíněná vskutku do dnů vítězství brodského náleží; za jisté možno ovšem míti, že Žižka takového vyznamenání si v bojích od Habru do Brodu zasloužil.

* * *

Zajímavo je, že soudobému letopisci rakouskému, *Tomáši Ebendorferovi*, jevila se porážka Zikmundova vskutku dílem jediné osoby, jednoho protivníka a vojevůdce — ale nebyl to Žižka! Ebendorfer ve své kronice králů římských vypravuje (zpráva zůstala, pokud vidím, nepovšimnuta), že u Hory strojil se napadnouti krále „*pan Phenko*", jenž byl jeho nepřítelem a jenž spojil se s jinými zastánci českého stanoviska. Ale král, ač měl trojnásobnou moc vojenskou, vyhnul se bitvě a konečně dal se na útěk.[4]) Mám za to, že by bylo chybou zprávu patrně kusou, nejasnou i nepřesnou a s porušeným jménem hlavní osoby pominouti mlčením — Ebendorfer, jak jsme poznali,[5]) má o českých věcech zprávy původní a cenné; psal-li svou kroniku králů římských o třicet let později, pochopíme, že tam, kde

psal po paměti, utkvěl mu jen matný obraz té či oné skutečnosti. Jde o to, není-li v ní přece kus pravdy. Pan „Phenko" je jistě urozený pán, jenž stál proti králi u Hory; forma porušeného jména ukazuje nejspíš na pana *Čeňka z Vartenberka*; ten ovšem nebojoval u Hory a Brodu proti Zikmundovi, ale stál v jeho táboře. Podle všeho zmátl si Ebendorfer protivníka Zikmundova s jiným pánem mocného vlivu, který v táboře Pražan v prosinci r. 1421 spolurozhodoval. O pana *Hynka z Valdštejna* tu jíti nemůže (ten v té době jako hejtman v Litoměřicích čelil útoku některých pánů se strany Zikmundovy na Litoměřice),[1]) ale jde patrně o pana *Haška z Valdštejna*, téhož, o němž jsme slyšeli, že přibyv z Moravy, připojil se spolu s panem Václavem ze Strážnice a Viktorinem z Kunštátu k Pražanům a téhož, jejž zlomek polské soudobé písně o bojích u Kutné Hory staví takřka na prvé místo jako zástupce Pražanů v bitvě.[2]) Je to týž pan Hašek, jenž měsíc po vítězství u Brodu stává se vrchním hejtmanem Pražanů a odvažuje se v Praze převratu, s nějž byl jen muž neobyčejné vůle a energie — pan Hašek to byl, jenž dal *stíti Želivského* — je to týž pan Hašek, jehož hrad *Ostroh* či Ostrov v jižní Moravě obléhal král Zikmund marně, ač s velkou mocí, v dubnu r. 1422, tedy krátce po svém útěku od Brodu do Moravy.[3])

12. HAŠEK A HYNEK Z VALDŠTEJNA. PÁD ŽELIVSKÉHO A ŽIŽKA.

(Váha panstva v společnosti národní. — Význam Haška z Valdštejna. — Životní historie pana Haška a pana Hynka z Valdštejna. — Hejtmané vojsk proti Želivskému. — Výrok z 5. února 1422. — Hašek nejvyšším hejtmanem pražským. — Poprava Želivského a bouře v Praze. — Jak choval se Žižka v poradě z 5. února.)

Naši novější dějepisci, soustřeďujíce poněkud jednostranně svou pozornost k Táboru a Žižkovi, přezírali význam několika osob z české šlechty panské nebo rytířské, které v dramatu válek husitských hrály nemalou úlohu. Je to zejména první moc revoluční v zemi, t. j. obec pražská, po případě obec Starého Města, jejímuž politickému vývoji neporozumíme, nemáme-li na mysli mocný vliv,

jejž naň vykonávalo několik husitských pánů, vstoupivších do vojenských služeb města. Zcela neobyčejná váha, již v společnosti té doby měl člen stavu panského jako rozený spoluvládce panovníkův, knížecí, můžeme říci, karakter jeho postavení v zemi, dával sám pánu, byl-li straníkem či spojencem Prahy, hlas pro směr společného postupu pravidlem rozhodující — byla to jen silná osobnost Želivského, opírající se o náboženský fanatismus chvíle a ulice, jež dovedla po dva roky čeliti tomu vlivu a potírati cílevědomě jeho sklony a rady, nepříznivé vášnivému radikalismu Tábora.

Haškovi z Valdštejna, vstoupivšímu do služeb Prahy a podporovanému jistě *Jakoubkem*, se podařilo konečně dosavadního velitele a pána Prahy odstranit s cesty a pomstiti tak smrt pana *Sádla z Kostelce*. Dosáhl-li pan Hašek toho, že po vítězství nad Zikmundem stal se vrchním hejtmanem Prahy, je zjevno, že za těch několik neděl, kdy od polovice prosince r. 1421 vystoupil na scénu jako pouhý přívrženec a spojenec Pražan, musil zjednati si v Praze autoritu zcela neobyčejnou, tedy snad zasloužiti se jako velitel vojska pražského i o šťastný konec zápasu se Zikmundem v zimních bojích od Hory do Brodu Německého. Byl to on, jenž připravil v Praze půdu panství Korybutovu, ano nelze se mi ubrániti ani myšlence, že s tím úmyslem a snad již v dorozumění s Korybutem, přišel v prosinci nabídnout své služby Pražanům. Neboť vedoucí politická linie jeho je odtud (podobně jako u pana *Hynka z Valdštejna*) udržet a upevnit posici Korybutovu v zemi proti moci revoluce a po případě podepříti i snahy Korybutovy o smír s církví. Vstupem jeho na dějiště soudobé historie počíná se nová kapitola v dějinách revoluce — to období dějin Prahy a země, jemuž vládne myšlenka společného postupu části husitského panstva s Prahou, postupu proti Táboru a Žižkovi čím dále tím patrněji namířeného. Výklad o panu Haškovi z Valdštejna a panu Hynkovi z Valdštejna či z Koldštejna není tedy nevhodným úvodem k nové kapitole, která po porážce Zikmundově v zimě 1421—22 počíná se i v historii Žižkově.

* * *

Pan Hašek podobně jako pan Hynek z Valdštejna pocházeli odněkud z Turnovska či sousedství a byli snad i příbuzni, věku asi

stejného. Původem členové jednoho z předních rodů panských, jemuž dal jméno známý hrad u Turnova, náleželi podle všeho k zchudlým členům hojného potomstva Markvarticů — rozrod toho mocného kmene panského byl tak bohatý, že některým rodinám jeho zbývalo v době krále Václava po dvoru s jednou nebo několika vesnicemi, u nichž dřevěný hrad na nějaké skále snažil se udržet i na venek panský karakter chudnoucí šlechty.[1]) Nezbylo než hledati živobytí ve službách vojenských či správních — oba Valdštejnové patrně nalezli je na Moravě, u markrabího *Jošta* nebo bratra jeho *Prokopa*. Tu si vysloužil pan Hašek hrad či lépe panství *Ostroh* na jihu země a otec pana Hynka *Koldštejn* (Goldenstein) na severu u Šumperka. Pan Hynek přidal se již od jara 1420 k Pražanům a stal se předním vojenským velitelem i politickým mluvčím obce — on to, jak víme, vedl od července r. 1420 českou akci o získání nového krále v Polsku nebo v Litvě. S panem Haškem setkáváme se po prvé v listop. 1419, kdy spolu s Čeňkem z Vartenberka staví se hrozebně proti revolučním choutkám měst Pražských, o rok později čteme o něm, že byl zajat v bitvě u Vyšehradu[2]), kde bojoval na straně Zikmundově; zde tedy oba čeští Valdštejnové stáli v poli proti sobě. Zpráva o jeho účasti v šiku Zikmundově u Vyšehradu vskutku překvapuje, neboť po roce dovídáme se o něm, že „jako pevná skála pravdy přidržel se stále skály Kristovy“, že s mladým *Václavem ze Strážnice* slíbil raději umříti pro evangelickou pravdu než poddati se Zikmundovi. Zikmund tenkrát vstupuje vojensky do Moravy pustošil proto panství Haškovo u Ostrohu; pan Hašek oplatil mu činem neobyčejně odvážným: přepadnuv v noci a „několikráte proskočiv“ díl vojska jeho, pobil mu prý několik set lidí.[3]) Ostroh leží poblíže *Strážnice*, sídla panského rodu téhož jména, z něhož pošli pan *Petr ze Strážnice* a r. 1416 zemřelý *Lacek* ze Strážnice na Helfenštejně: oba náleželi nejen k nejpřednějším pánům moravským, ale i, a to již od doby Husovy, k horlivým zástupcům myšlenek reformy a zvláštním ochráncům husitského kněžstva. S tím nepochybně souvisí,[4]) že v nejbližším sousedství Ostrohu a Strážnice vznikla během roku 1420 takřka filiálka českého Tábora, v radikalismu svých „krvavých kněží vražedlných“ i ve fanatismu obrany jej snad ještě překonávající;[5]) jí padl v oběť klášter *velehradský*.

Z tohoto vzpourou živeného okolí tedy a spojen s mladým panem ze Strážnice, synem Petrovým, jenž nebál se jednati, kde podlehl již otec jeho, unikl pan Hašek před mocí Zikmundovou do Čech — v prosinci r. 1421 staví se do šiku Pražan u Kutné Hory proti Zikmundovi.[1]) Měsíc po vítězství brodském, jak pověděno, stává se vrchním hejtmanem Pražan (pan Hynek tou dobou byl již Pražany odměněn hejtmanstvím v Litoměřicích,[2]) dává popravit Želivského (březen 1422), šťastně unikne pomstám bouře pro to vzniklé, a Korybutem, vstoupivším v Prahu, je odměněn úřadem patrně zvlášť výnosným: mincmistrovstvím v *Hoře Kutné*, což znamenalo vskutku správu a vládu nad Kutnou Horou; zároveň s Horou dostal asi i hrad a panství *Žleby* u Čáslavě. Mincmistrem a takřka politickým řiditelem Pražan zůstává i po prvém odchodu Korybutově ze země, stoje v popředí pokusů o sjednocení země proti Táboru a Žižkovi, v tom i o sjednocení s katolíky, až v červnu po vítězství Žižkově nad Pražany u Malešova ztrácí Horu, jíž zmocnili se Táboři.

V lednu r. 1425 nastává záhadný obrat: skrze konšely olomoucké hledá Hašek cestu k smíru s králem Zikmundem a zetěm jeho, pánem Moravy, vévodou *Albrechtem* rakouským; je přijat na milost a jmenován hned — vladařem země moravské! I po tom překvapujícím obratu v kariéře jeho (znamená jistě, že schopností jeho vážil si neobyčejně i nepřítel) nejsou přetrhány jeho vztahy ke Korybutovi a jeho české politice, ač lze sotva hádati, že by Hašek šel k Zikmundovi se souhlasem Korybutovým.[3]) Ale po pádu Korybutově v Praze na jaře r. 1427 patří pan Hašek (jenž zatím podivným způsobem stal se i hejtmanem v městě *Kolíně*, jež se vytrhlo z poslušenství Prahy), podobně jako pan Hynek z Koldštejna k těm, kteří snaží se mermomocí Prahu a zemi získat Korybutovi (již zajatému a internovanému v tajnosti na témže hradě, po němž měli oba přátelé Korybutovi své rodinné jméno, na hradě *Valdštejnu* u Turnova) zpět a domlouvají se o pomoc k tomu nejen se starými přáteli českými, ale i s vévodou Albrechtem i králem Zikmundem. Pan Hynek při tom pokusu o branné opanování Prahy byl zabit (6. září 1427) — tu končí se společná pouť obou Valdštejnů, směřující k témuž politickému cíli.

S panem Haškem setkáváme se potom na české půdě až po vstupu

Zikmundově do země r. 1436; patří k vůdčím politickým osobám země, na jejíchž sněmech a akcích má místo velmi významné (v tom i v poselstvích ke králi Fridrichovi do Rakous, do Uher a do Slez); vidíme, že patří k předním pánům zemským i svým majetkem: náleží mu zajisté panství někdy *Čeňka z Vartenberka* (s nímž musil býti nějak spříbuzněn) s hrady *Velišem* a *Bradou* a městy Jičínem a Bydžovem; na Moravě pak *Koldštejn* někdy Hynkův; nějakou dobu je i hejtmanem zemským v Kladsku. Nedočteme se ku podivu, kdy a kde zemřel (stalo se to asi r. 1453), ani nic bližšího o jeho dědicích a potomcích[1]) —jakoby bohatství jeho zmizelo beze stopy; o hlavní državě jeho, Veliši a Bradě, víme, že ji r. 1452 postoupil Jiřímu z Poděbrad. O jeho náboženské příslušnosti po smíru se Zikmundem nevíme také nic bezpečného; není aspoň nikde zprávy, že by se byl odřekl kalicha.[2]) Po vítězství u Haber a Brodu Německého, v němž, jak třeba opakovati, měl podíl vynikající, zůstal pan Hašek ve službě Pražan; s návratem vojsk pražských do Prahy počíná se i nová politická role jeho.

* * *

Co se děje v Praze po vítězství nad Zikmundem u Haber a Německého Brodu připomíná situaci po porážce Zikmundově pod Vyšehradem před rokem. Jako tam došlo k patrnému zabočení Prahy na pravo, k vítězství rad a směrnic, hájených panskými spojenci Prahy a universitou a k energickému vystoupení proti náboženským novotám Tábora i k sesazení konšelů, Táborům přejících — tak i zde dochází k obratu téhož rázu a to s podobností vskutku překvapující. Pověděli jsme, jak daleko byl zašel *Želivský* v posledních týdnech ve své nenávisti k mistrům universitním a jak jeho konšelé a přivrženci duchem Táboru blízcí snažili se zejména v obřadech bohoslužebných vymýtit vše, co není doloženo Novým zákonem, co je pouhým vynálezkem lidským, slyšeli jsme o rostoucích sporech o tyto a podobné věci i o tom, že mezi stranou Želivského a stranou Jakoubkovou musili vůdcové vojska pražského, stojícího v poli rozhodovati již v listopadu.[3]) Nyní po druhém velkém vítězství nad Zikmundem zasáhli vůdcové vojsk do sporů a bojů stran pražských znovu, a to radikálně; vyznělo-li jejich rozhodnutí na celé čáře *proti Želivskému*, znamenalo to, třebas nepřímo, že mělo

hrot i proti Táboru. Stalo se to tak, že strany v Praze zápasící dohodly se, že se podrobí rozhodčímu výroku pánů a zeman, kteří stáli v čele vojsk nad Zikmundem zvítězivších:[1]) výrok těchto ubrmanů, vynesený 5. února, znamenal, že konšelé v obou městech pražských Želivským dosazení mají býti prázdni svého úřadu, že novými konšeli nesmí býti ani ti, kteří dříve převraty Želivského dosáhli konšelství[2]) a že svobodně volená městská rada příští nesmí býti moci své zbavena do roka. To znamenalo, že měla býti položena hráz i proti převratům budoucím. Vyřčeno dále, že žádný mistr nebo kněz (rozuměj především: kazatel *Želivský*) nesmí nezván vstoupiti do rady konšelské a že má trestán býti, po případě i smrtí, každý, kněz nebo laik, který by obec bouřil nebo ve věcech náboženských nepodrobil se rozhodnutí sboru, v jehož čele stáli mistři *Jakoubek*, *Engliš*, *Kardinál* a — *Želivský*. Noví konšelé obou obcí pražských dali bezprostředně na to (9. února) zásadní změně situace okázalý výraz i jinak: zbavili *Bzdinku* čili Jana Hvězdu z Vícemilic, diktátora Želivským dosazeného, hodnosti jeho a zvolili na místo jeho pana *Haška z Valdštejna* za nejvyššího hejtmana.

Nic nemohlo dokonaleji znázorniti převrat v Praze, než tato volba; stoupencům Želivského, kteří byli kazatelem vytrvale vychováváni k nedůvěře k „zrádným pánům", že prý nechtí „skutečně plniti zákon boží", musilo se povýšení páně Haškovo jeviti takřka provokací. Nastávala patrně chvíle, kdy násilí režimu Želivského, jež promluvilo nejbezohledněji stětím pana *Sádla z Kostelce*, mohlo býti oplaceno a to způsobem zcela podobným. Jak věci souvisely, prozrazuje jeden text *Starých letopisů* „Téhož léta před masopustem páni Pražané zvolili sobě hejtmana pana *Haška z Ostrova* a druhý pondělí v půstě (t. j. 9. března) pan Hašek spikl se s některými Pražany staroměstskými i povolali k sobě na rathúz kněze Jana . . . sama desátého a stínali je všecky."[3]) Co následovalo, je známo: vojenské přípravy pana Haška, jež měly čeliti pozdvižení ulice, ukázaly se nedostatečnými proti bezmeznému zoufalství a rozvášnění Novoměstských, kteří chtěli mstíti smrt milovaného kazatele; konšelé s Haškem spiklí byli stínáni, domy jejich a straníků jejich vypleněny, část měšťan donucena k útěku z obce, židé vydrancováni, ale největší hněv soustředil se *proti universitě*, jejíž koleje a knihovny po-

pleněny a mistři s *Jakoubkem* v čele zjímáni — nikdy v dějinách nezažila pražská universita útok takové nenávisti, jako v těchto dnech, kdy „chudá obec“ novoměstská mstila smrt zbožňovaného kněze a vůdce a to na mistrech, kteří vesměs byli druhy, přáteli a ctiteli Husovými. Nová vláda v městě ustavená hlásila se ovšem k programu Želivského; *Jan Bzdinka* stal se pravděpodobně hned nástupcem pana Haška, „z kurvy syna zrádného“.[1])

Historika Žižkova musí v dramatických zápasech vnitropražských z měsíců února a března (zápasech, jež jsou jen jednou z kapitol války, trvající mezi oběma koncepcemi revoluce od samého počátku jejího, lze říci války mezi Táborem a Prahou), zaujmouti nejedna otázka. Předně — proč právě po vítězství nad Zikmundem staví se Praha tak okázale proti bouřlivé oposici novoměstské, laikům i duchovním, kteří káží novoty nebo bludy, a vlastně proti usurpacím Želivského a jeho strany, lze říci proti straně táborské ve městě? Proč r. 1422 pozorujeme týž zjev jako ke konci r. 1420? V bitvě u Vyšehradu měli Táboři ovšem jen skrovné účastenství, Žižka přišel na pomoc teprv po bitvě, ale u Brodu přece zasloužili se Táboři nemálo o společné vítězství. Máme hledati odpověď v podezření, že Praha se chovala laskavě k Táboru, jen když ho potřebovala, když hrozila přemoc nepřítele a že své zásadní nechuti k němu dala výraz hned, jakmile nebezpečí pominulo? Otázky můžeme klásti, ale odpovědi se nám nedostane. A jiný problém: jak v radě ubrmanů z 5. února, v níž vlastně položen byl základ k nové orientaci hlavního města, namířené proti Želivskému a hledající spojence u husitského panstva, chovali se *zástupci Tábora*? V radě byli účastni přece hejtmané táborští se Žižkou v čele, bylo v ní i několik jiných přátel nebo straníků Žižkových. I zde neslyšíme odpovědi.

Ale máme právo hájit dohadu, že byli-li opravdu táborští hejtmané Žižka a Roháč poradě přítomni,[3]) představovali se svými přáteli minoritu, jejíž mínění musilo podlehnouti většině, většině vedené vojenskými hejtmany panského původu. Nelze přece věřiti tomu, že by *Jan Bzdinka* sám souhlasil s výroky, jež buď jak buď byly namířeny proti převratům Želivského a tím přímo i proti němu, jejž vůle

Želivského učinila vojenským pánem Prahy. Pokud známe stavovskou hierarchii doby a společenské i mravní vlivy její, není pochyby, že v poradě *rozhodlo nejvíc mínění pěti pánů* v čele výroku jmenovaných — to znamenalo, že již složení rad rozhodčích určovalo od počátku konečný výrok jejich. Ten vyzněl, třebas sebe opatrněji určujeme tendenci jeho, jak jsme poznali, nejen proti Želivskému, ale i proti straníkům táborským v Praze; boj, jenž byl veden v Praze proti Želivskému, byl přece v duchu Jakoubkově otevřeným bojem proti kněžím táborským („kdo by jich zastával, aby bylo k jeho statku i hrdlu hledíno")[1]) — proto nelze naprosto po mém soudu dáti víry mínění, že by rozhodčí výrok vynesen byl z iniciativy Žižkovy.[2]) Ale není jistě nevýznamno, že Žižka, jak aspoň třeba prozatím předpokládati, se proti rozhodnutí většiny nepostavil — ještě jednou budeme čísti jméno jeho v podobné souvislosti a státi znovu v rozpacích před rozporem, jenž rozevírá se mezi jeho podpisy a činy. A jako tam i zde budeme hledati vysvětlení, že obratným diplomatům, kteří připravovali cestu Korybutovi, se podařilo vůdce mocného bratrstva domluvami svými přiměti k souhlasu — anebo, jak bychom dnes řekli, prostě přehlasovati.

Jen jedním důvodem, jak by se zdálo, mohl býti Žižka nutkán, aby se postavil sám rozhodně proti Želivskému: pracovalo-li se totiž proti němu i argumentem, že je podezřelým z pikartství. Vskutku sice prameny naše, ani tam, kde jde o výrok z 5. února, nevědí nic o takové souvislosti; nečteme také nikde, že by podezření takové bylo vysloveno přímo proti Želivskému (za to nepochybně proti některým straníkům jeho),[3]) přes to nelze vyloučiti, že ve vášni zápasu, ať právem či neprávem, vztaženo bylo i na něho a že takovým argumentem operovalo se snad i v poradě z 5. února v přítomnosti Žižkově. Víme, že Žižka ještě v létě minulého roku, hoje postřelené oko v Praze, důrazně naléhal na upálení kacíře *Martinka*; lze proto sotva míti za to, že by slevil tak záhy ze zásadního odporu svého k pikartské nauce o svátosti oltářní, jíž, pravda, tou dobou táborští duchovní vůdcové (víme, že byli i vůdci Žižkovými) byli napolo získáni. Třeba říci ovšem, že v poradě z 5. února nemohlo přítomným členům bratrstva táborského uniknouti, jaký cíl a význam pro politickou budoucnost Prahy a zejména pro poměr Prahy k Táboru

bude míti tak dalekosáhlé usnesení, namířené proti Želivskému, třebas by se ono snad a ne zcela podle pravdy podpíralo jeho sklonem k pikartství. Proto, uvědomíme-li si, že v boji proti Želivskému šlo konec konců o zápas dvou koncepcí politických, v níž ta, již proti Želivskému zastávali páni druhu *Haška z Valdštejna* a mistři universitní významu *Jakoubkova*, byla a musila býti zásadně proti Táboru a tím i proti Žižkovi, dojdeme k závěru, že podpis Žižkův na výroku z 5. února je dílem náhodných vlivů, nikoli zpovědí programovou.

Dohadový závěr ten lze podepříti i jiným způsobem: že Žižka nestojí na stanovisku pánů, nýbrž naopak, že je blízek názorům Želivského, Bzdinky a jejich přívrženstva, prozrazuje i *vývoj jeho poměru ke knížectví Korybutovu* v Čechách během r. 1422. Otázka poměru k Želivskému a Korybutovi je zajisté jedna a táž: jde tu o rozhodnutí pro mír či revoluci. Díl toho problému jsme již poznali; jde o to seznámit se s dalším vývojem věci.

13. KORYBUT A ŽIŽKA.

(Vitoldova česká politika. — Podmínkou pád Želivského? — Korybut proti Žižkovi; obavy Pražan před knížetem. — Tábor a otázka monarchie. — Rozdíl Cromwella a Žižky. — Prvý sněm Korybutův. — Laskavé methody Korybutovy v Praze. — Zápis o poslušenství Tábora knížeti. — Šlo o veškerenstvo Tábora. — Stanovisko Žižkovo; jeho výklad u Tomka. — Obležení Karlštejna, třetí výprava křížová a passivní chování Tábora. — Táborské přepadení Prahy. — Poměr Žižkův k němu. — Bohuslav ze Švamberka a Jan Bzdinka. — Dohady o poměru Žižkově k věroučné proměně v Táboře. — Kooperace Prahy s Táborem před příjezdem Korybutovým. — Vojna Tábora s Rožmberkem na jaře a povaha její. — Příčiny odpadu Žižky od Korybuta. — Jednání knížete o příměří s Němci a poměr Tábora k němu. — Známky hotové roztržky. — Mírové snahy Korybutovy. — Svědectví Windeckovo.)

Oba starci, kterým Praha se svými spojenci korunu českou nabízela, král *Vladislav Jagëllo* i bratranec jeho *Vitold*, byli se dost pozdě z pohanů stali katolíky, ale byli jimi, aspoň politicky, horlivě; konfliktu s Římem ve své mocensky ctižádostivé a obratné (lze říci rafinované) politice potřebovati nemohli a nechtěli ani znepřáteliti se doopravdy se Zikmundem. Věděli dobře, jaký ohromný význam by

mělo v Zikmundově životním zápasu skutečné postavení se slovanského imperia polskolitevského (šlo vskutku o imperium, jež lze s váhou Ruska Kateřiny II. v Evropě dobře srovnati) na stranu Čechů. Pokrevenství národní, na něž opětovně v poselstvích svých kladli důraz Čechové, a respekt, jejž lesk českého jména od půlstoletí budil v sousedství, byly i jim zdrojem nepochybné sympatie k Čechům, ale vlastní zájmy politické i mnohem střízlivější posuzování situace nedovolovaly jim ztotožnit se s českými žádostmi; co na venek, s ohledem na Řím a Zikmunda, odmítl král Vladislav, měl na polo povoliti Vitold, ale tak, jak jsme již pověděli, aby ochota k českým žádostem byla jen kartou v diplomatické hře vedené od let o povolnost krále Zikmunda v sporech Litvy s řádem německým. Ostatek i Vitold, slibuje poslati Korybuta, kladl opravdově podmínku, aby Čechové ve veřejném slyšení se zástupci církve prokázali pravdu čtyř artykulů, lépe řečeno, aby srovnali se s církví. Mistři a kněží pražští v poradě z 12. listopadu 1421 odpověděli k výzvě té souhlasně,[1]) žádajíce, aby velký kníže, prokáží-li Čechové, že pravdy jejich tkví v evangeliu a v praxi prvotní církve, je přijal a vyznával — tedy ne již, aby jim zjednal průchod ve všech zemích svých; to bylo žádáno o rok dříve. Vyložili jsme již výše[2]), že nic nebylo Vitoldu cizejší než myšlenka podobná — psal-li Vitold 5. března 1422 papeži, omlouvaje poslání Korybuta do Čech, že to učinil na mnohé prosby Čechů jen z toho důvodu, aby prostřednictvím Korybutovým bylo dosaženo cíle, jehož, jak skutečnost ukázala, nelze naprosto dojíti mečem, t. j. uvedení Čechů („těch schismatiků!") v poslušnost stolice papežské (žádal současně papeže, aby ráčil proto na nějakou dobu proces proti Čechům staviti), víme, že nenapsal pravdu celou. Ale že smír Čechů s ostatním křesťanstvem byl vskutku z předních politických cílů Korybutových, ukazuje jeho česká historie bezpečně. Jak s tím vším souvisí úsilí a naděje české politické pravice, aby Korybut ujal se panství v Čechách na místě Vitoldově, bylo již vyloženo výše.[3])

V Polsku a Litvě sledovali jistě vývoj situace v Čechách velmi pozorně. A je přirozeno, že vývoj ten měl přímý vliv na jejich politiku: zprávy o sjednocení hlavních mocenských sil země na sněmu čáslavském, sjednocení jednak proti Zikmundovi jednak k obnovení

vnitřního pokoje v zemi, způsobily asi především, že Vitold naklonil se žádosti Čechů a slíbil poslat jim Zikmunda Korybuta jako svého zástupce, jako representanta „požádaného“ krále českého Vitolda (v červnu 1421); noviny z týdnů následujících o nezdaru koalice čáslavské, o oposici *Želivského* a asi i *Tábora*, působily jistě rušivě v další průběh jednání. Působil však rušivě i odpor *krále Vladislava*, který, naprosto nerozpačitě, nabízel králi Zikmundovi pomoc i proti Čechům, vyhoví-li mu král v staré při s řádem pruským. Věrné setrvání krále Zikmunda při jeho politice pruské stalo se spojencem českých přání — ale, tuším, teprv potom, když do Polska přišla zpráva o hrozné porážce Zikmundově na útěku od Hory k Brodu. Od té chvíle neváhal Vladislav dáti bratru Vitoldovi svolení k jeho podniknutí a od té chvíle teprv podle všeho Vitold skutečné vyslání Korybutovo do Čech připravoval. Zprávy o převratu v Praze z prvé polovice února, jímž zlomena moc Želivského a postaven pan *Hašek z Valdštejna* v čelo vojenské moci obce — vracím se k svému dohadu, jenž tomu, kdo sleduje vybranou lstivost a opatrnost polské politiky, nejeví se nijak dobrodružným, že totiž převrat v Praze byl již dříve s Vitoldem umlouván a jemu slibován a pan Hašek, s panem Hynkem z Valdštejna jistě odedávna spřátelený, snad k provedení přímo vyvolen; usnesení z 5. února možno vyložit dobře za podmínku uloženou v Litvě — byly konečně signálem k činu: dne 5. března oznámil Vitold svůj krok papeži listem, jejž známe. Novina o opětném opanování Prahy stranou *Želivského*, jež došla do Litvy asi ke konci března, patrně již nemohla pokročilé přípravy k tažení Korybutovu do Čech zastaviti; možná, že po týdnu či po dvou týdnech přišly zprávy, jež i v příčině Prahy dávaly dobrou naději; hlavní bylo, že Vitold ve svém úsilí o Žmuď Korybutova meče v Čechách potřeboval, aby vykonal žádoucí nátlak na zatvrzelého krále Zikmunda. Tak někdy po polovici dubna 1422 vydal se Korybut asi s dvěma či třema tisíci[1]) polskoruské a litevské jízdy z Krakova na cestu; v posledních dnech dubna stál na půdě moravské, míře k *Olomouci*. Podivno bylo, že kníže *Bolek Těšínský*, zavázaný králi Zikmundovi, nebránil mu projeti svou zemí; ještě podivnější, že král Zikmund, který v týchž dnech stál na jižních hranicích Moravy, maje v rukou svých moc několikanásobně větší než Korybut, ustoupil na zprávu o vpádu Poláků k Prešpurku,

A přece prvý vojenský počin Poláků na moravské půdě, trochu odvážný ovšem od počátku, t. j. pokus udeřiti na hlavní pevnost Zikmundovu v zemi, město *Olomouc*, skončil se hned porážkou a škodou jejich; za to se podařilo dobýti, patrně již na tažení od Olomouce do Čech a ve spolku s Čechy, vytrhnuvšími Polákům vstříc, méně významného města *Uničova*. Někdy ku konci dubna byl Korybut se svými již v Čechách.

* * *

Mladý kníže, který za těch okolností vstupoval na českou půdu, aby zemi boji rozdělené vrátil autoritu vnitřního míru a připravil její smíření s církví, byl, jak ze všeho patrno, prodchnut vysokým úkolem svého poslání opravdově; byl, zdá se, jako nejeden z jeho krajanů a šlechtických členů průvodu jeho, Čechům nakloněn upřímně[1]) a hotov sjednotiti se s nimi i v jejich stanovisku náboženském; v tom lišil se zásadně od svých strýců, v jejichž pojímání situace měl Korybutův zájezd býti jen chvilkovým tahem na politické šachovnici. Ještě na Moravě, stoje v *Uničově*, přijímal pod obojí, přihlašuje se skutkem, jak byl v Polsku poslům českým slíbil, „k té pravdě, kterúž sem poznal" a ještě z Moravy dán byl prvý jeho akt politický, o němž nás došla zpráva — t. j. *psaní Žižkovi, aby země nehubil a neplenil.*[2])

Zpráva osvětluje situaci od počátku; vidíme z ní, jaký asi názor na roli Žižkovu v Čechách rozšířen byl v Polsku, po případě v jakém světle líčila situaci Polákům česká poselstva. Přes to, že je zpráva známa jen z pozdního textu Starých letopisů, můžeme jí důvěřovati: máme zajisté i odjinud potvrzeno, že Tábor a Žižka (podobně jako noví konšelé pražští strany Želivského) byli protivníky nového pána země. Král Zikmund píše o tom do Prus již 5. května: kníže Zikmund vpadl do Moravy, Viklifisti jej podporují a vyjeli mu vstříc, ale *Pikarti* (to jsou jistě Táboři) a *Pražané nechtí ho nikterak přijmouti.*[3]) A o Žižkovi vypravuje výše dotčený starý letopisec, že odpověděl Korybutovi, „což mohl nejukrutněji, nazývaje ho knížetem vražedlným a paličem proklatým". Mluvili jsme již o tom listu a shledali, že se dobře hodí do Žižkova politického slohu;[4]) rozumí se, že odpověď tak nediplomatická znamenala vyhlášení nepřátelství. *Eneáš Sylvius*,

jediný historik, jenž ví o nepřátelském stanovisku Žižkově ke Korybutovi a jenž chtěl čtenáři příčiny odporu Žižkova ujasniti, napsal, že Žižka a strana jeho protivili se kandidatuře Vitoldově (podporované, dí kronikář správně, některými pány českými a konšely pražskými); Žižka prý tvrdil, že svobodným lidem není třeba krále a zejména ne takového, jenž žije jako pohan.

Eneovy zprávy, z původních českých zřídel čerpané, zasluhují vždy pozornosti, i když si musíme položit otázku, zda autor, aby docílil většího dojmu, nepřidal jim zajímavosti nebo sensačnosti.[1]) Můžeme trvati na tom, co jsme o situaci poznali: Praze, pokud o nového krále stála, a šlechtickým spojencům jejím šlo o obnovení vládní autority v zemi a o potření nebo oslabení revolučních mocí typu táborského — proto vyzněla prvá výzva Korybutova na české půdě nepřátelsky proti Žižkovi a proto nepochybně i Žižka musil tušiti v Korybutovi nepřítele. Je-li něco pravdy na tom, co vypráví *Eneáš*, jde pravděpodobně o argumenty, jimiž pochopitelná nedůvěra Tábora k novému vladaři zemskému kryla svůj odpor. Žižka mohl vskutku za svého pobytu v Polsku leccos se dověděti o Vitoldově novotném křesťanství a povaze jeho[2]) a protest z takových zkušeností čerpaný hodil by nepochybně vhodněji do ideologie táborské, než republikánská zásada, že svobodný národ krále nepotřebuje.[3]) Ale i jeden z pozdějších historiků válek husitských, *Zachariáš Theobald* (jenž ovšem znal a užil Eney), tvrdí,[4]) že Žižka psal Pražanům, že jako svobodný lid krále nepotřebují a že s pomocí jeho (Žižkovou) obstojí jak proti králi Zikmundovi, tak i proti pánům. Obojího toho svědectví (jež možná je jen svědectvím jediným, t. j. *Eneovým*) je možno užiti jako opory mínění, že Žižka, že Tábor stáli proti úsilí Prahy a pánů dáti zemi nového krále.

Jak v prostředí táborském po zániku chiliasmu posuzovali otázku královskou v zemi vůbec, pohříchu nevíme bezpečně: slyšeli jsme, že táborsko-valdenský venkov v prvých chvílích bouře chtěl voliti ihned nového krále proti Zikmundovi,[5]) četli jsme, že Mikuláš z Husi jménem Tábora hlásal něco podobného, vzpíraje se ne králi vůbec, ale králi cizinci, víme, že Žižka sám v červenci r. 1420, ve jménu Tábora, připojil své jméno k žádosti o krále Poláka,[6]) uslyšíme konečně, že Žižka přijal Korybuta za správce zemského

a slíbil mu poslušenství. Zásadní, snad republikánské theorie o svobodném lidu, jenž nepotřebuje krále, žily tedy v prostředí táborském sotva; vše nasvědčuje tomu, že jednoty myšlenky a programu ve velké otázce vůbec nebylo. Ale lze si dobře představiti, že v Táboře a ostatek i v Praze, v obou mocenských centrech, jež poznaly svou vojenskou sílu a dovedly opanovati království proti vladaři legitimnímu a to vladaři moci Zikmundovy, ozvaly se nejednou myšlenky podobné tomu, co vkládá Eneáš do úst Žižkových; o Praze jsme slyšeli, že jí bylo vyčteno, že chce býti paní podobně svobodnou jako jsou *Benátky*[1]) a i z obav husitského pána z jara r. 1421 mohli jsme vyčísti, že konservativní pravice tušila, že revoluce logicky bude se brániti obnovení moci královské v zemi.[2]) Co vzoru *Benátek* se týče, mohla působiti i přátelská důvěra Prahy k této republice (ač nevíme nic o tom, že by byla od Benátčanů opětována), jež žila v nepřátelství se Zikmundem;[3]) jednou se nám kmitne novina, povahy ovšem velmi pochybné, že i Žižka pomýšlel na pomoc Benátčanů.[4]) Ale vše, co víme o povaze a duchu Tábora, nesnáší se s dohady, že by cílem nebo ideálem státní formy byla mu republika; měl-li Tábor vskutku nějaký program v této otázce, mohl to býti pravděpodobně jen obraz státní obce spravované *podle zákona božího*. Tak, jak si to představoval Tábor v obci, v soudech, na universitě, tak asi duchovní mluvčí jeho snili i o království spravovaném zákonem božím. Oporou pro dohad takový je, tuším, i stížný list pražských Němců z dubna 1420 ke králi Zikmundovi, v němž čte se o snesení obce pražské, že nepovolí-li král Zikmund žádostem jejím, chtějí míti králem jen Boha a Zikmunda míti za obyčejného člověka.[5]) Revoluce byla by asi v rozpacích, kdyby sen takový měla uskutečniti prakticky — ale jako v městské obci táborské byl by to nepochybně kněz, kněz a vojenský hejtman po boku jeho, vůle Hospodinova spojená s mečem jeho, jež by byli nosnými pilíři této státní organisace.

Pražádná známka však nenasvědčuje tomu, že by snad Žižka sám byl dotčen ctižádostí dosáhnouti této hodnosti, státi se ve vší formě v roli snad nějakého českého lorda protektora mocenským zástupcem a vykonavatelem vůle boží v české zemi nebo v křesťanstvu (třebas v okolí v zlobných projevech nepřítele se postavení jeho líčilo

někdy jako královské) — čím více se seznamujeme s ním i se situací, tím více se sesiluje dojem, že starý voják nechtěl a ani nedovedl vystoupiti ze svého řádu, povznést se nad obzor, jejž vytýčil mu skrovný rod i služebná minulost. To samo nepochybně přispělo k tomu, že Tábor neměl ve velké otázce jasného cíle. Ale v duchu výkladu výše položeného mohl by Žižka dobře vzkázati do Prahy, ve shodě s *Chelčickým*, že *křesťanští* lidé krále nepotřebují — Eneovo: *svobodní* lidé zní jistě příliš humanisticky moderně pro biblický Tábor. Ať však byla ta či ona theorie vedena do boje proti novému gubernátoru země, příčinou vlastní byla, opakuji, obava, že Táboru povstává nový nepřítel, přivedený panskou šlechtou do země a to s pomocí Prahy, dosavad spojence Tábora. Jako Tábor, tak ostatek i jemu blízké město v severních Čechách, *Hradec Králové*, kde vládl *kněz Ambrož* (o němž níže více uslyšíme), nechtělo o Korybutovi slyšeti. Poddala-li se mu Praha, nepoddal se Hradec Králové.

* * *

Je patrno, že za takového stavu věcí by mělo dojíti k nevyhnutelné srážce obou stran a myšlenek spolu o budoucnost země v Čechách zápasících. Pohříchu jsou naše prameny nejskrovnější právě tam, kde bychom o průběhu krise čekali poučení nejžádostivěji. Víme, že Korybut vstoupil do Čech jako zástupce od „pana Alexandra, jinak Vitolda, krále Českého požádaného,“ „ku obraně a vysvobození zákona božího a *upokojení a zřízení země české* vydaný,“[1]) víme, že svolal sněm zemský do Čáslavě (někdy na samém počátku května) a zval k němu i zástupce z vedlejších zemí korunních — ale nedovídáme se o jednání jeho ničeho (kromě zprávy, že tam kníže přihlásil se ve vší formě k čtyrem kusům pražským), ani o tom, kdo byl, kdo nebyl v něm účasten. Předpokládám ovšem, že nechyběla v něm husitská šlechta, která dosud především hlásila se k politice litevské kandidatury, t. j. ta šlechta, která měla takřka v rukou vojenskou moc hlavního města i měst jemu r. 1421 podrobených a v jejíž čele, lze říci, stáli pan *Hynek z Valdštejna* a od nedávna pan *Hašek z Valdštejna*. Nevíme, přišel-li i pan *Čeněk z Vartenberka* se svým mocným přívrženstvem — ale pravděpodobno je, že přišel [2]) — víme však jistě, že nepřišel pan *Oldřich z Rožmberka*. Ale pozorujeme zároveň, že nový

správce zemský nespatřoval v něm protivníka bezpodmínečného: Korybut mu asi po dvou nedělích po sněmu čáslavském navrhuje, již z Prahy, schůzi osobní nebo skrze posly; vzkazuje mu „přízeň a lásku naši i vše dobré“ a hrozí jen pro případ, že by pán k „něčemu rovnému“ nechtěl přistoupiti a odpíral dále svobodě zákona božího nebo hubil zemi jeho pána a strýce.[1]) Také o zástupcích Prahy na sněmu neslyšíme — ale ze všeho zdá se nepochybno, že Pražané přes počáteční odpor přišli:[2]) vliv pana *Hynka z Valdštejna* a přátel jeho i vliv jednání předchozích, v němž přece to byla především Praha, jež usilovala o nastolení litevského pána v české zemi, nabyl patrně převahy nad rozpaky a nedůvěrami nových konšel pražských. Bez souhlasu, požádání a uvítání konšel nemohl by Korybut přece vstoupiti vůbec do mocného města.

Zmínil jsem se již nejednou o některých překvapujících zjevech, s nimiž potkáváme se při vstupu Korybutově do české země: k nim náleží i historie, jak po příjezdu knížete do Prahy (přijel prý až 16. května)[3]) zvráceno bylo panství konšel, kteří byli v úřad svůj dosazeni v bouři po popravě Želivského. Čteme, že zejména konšelé staroměstští (a s nimi i kněží, rozuměj kněží strany Želivského; druzí byli s mistry vyhnáni do Hradce) hleděli ke knížeti s nedůvěrou, bojíce se, že budou zbaveni úřadu. Kníže Zikmund, praví se dále s nenuceností přímo pohádkovou, porozuměv té neochotnosti, jel na Nové Město — „a tu k němu obec se sběhla veliká a ujemše pod ním kůň za uzdu, vedli jej slavně do Starého Města na rathúz. Vidouce to konšelé, že se velmi obec búří, ihned knížeti pečeť a klíče položili, aby konšely nové zdělal, jakož se i stalo.“ Nazítří dosadil kníže nové konšely v obou městech; konšelé slíbili mu věrnost a poslali do *Hradce*, pro vyhnané mistry, „aby se všickni zase vrátili“.[4])

Víme, že to bylo vždy Nové Město, vychovávané od let bouřlivými kázáními kněží rázu *Želivského*, jež v radikalismu, poslušném pouze demagogické autority, vzpíralo se všem zřetelům státnické rozvahy — nyní táž obec, jež po měsíce bouřila proti zrádným pánům, jež ještě před několika nedělemi, řvouc hněvem a bolestí, zabíjela a plenila v Starém Městě, vede slavně a okázale representanta myšlenky, jež chtěla pevné autoritě vládní, téže myšlenky, již hlásala stále potíraná panská šlechta, na staroměstskou radnici, aby učinil konec

vládě konšelů, které byla sama před nedávnem jmenovala! *Palackému* vynutila ta chvíle, jež nehodila se příliš do jeho koncepce o ideovém zápasu strany šlechtické a demokratické v Praze, skeptickou poznámku o vrtkavosti a nespolehlivosti nevzdělaného lidu, ale vnukla mu i domysl, že spolupůsobily „vnady strojené od strany kališnické".[1]) Je to podobná myšlenka, jíž jsem vysvětloval Žižkův podpis z 5. února a k níž bude se ještě jednou vrátiti — diplomatické umění pana Haška a Korybutova okolí vůbec v té příčině je jistě pozoruhodné; ostatek i na Novém Městě musíme předpokládati, jak v takových situacích všude, lze říci „obec" dvojí; vedle revoluční chudiny a drobného měšťanstva jistý počet těch, kteří těžce nesli vládu ulice a toužili po obnovení řádné vládní autority. Obratnost, s jakou takřka hravě dosáhl Korybut cíle svého v Praze, v níž v několika nedělích restauroval poměry, jako byly v době hejtmanování pana *Haška*, stavě se zdarem spory a záští, jež dosud obec rozdělovaly, navraceje uprchlé pány, panoše, měšťany a kněží ke svým úřadům a příbytkům, pečuje o to, aby statky rozbitých klášterů a uprchlých měšťanů opatřeny a obráceny byly k užitku obecnosti, dávaje raziti dobrou minci a j.,[2]) nasvědčuje vskutku tomu, že měl šťastnou ruku a dobré rádce. Jejich zásada docíliti obnovení pokoje a pořádku cestou smírnou, vyhlášením „*milostivého léta*", v němž pouhým pokořením a odprošením měly býti zahlazeny všechny hříchy a zločiny provinilých, osvědčovala se najednou ku podivu v zemi, v níž zákon boží byl dosud hájen mnohem radostněji mečem než laskavým slovem. A tato methoda laskavého slova, smíru a dorozumění byla podle všech známek zvolena i po překlenutí rozporu, jenž zemi rozděloval nejpovážlivěji: *pro dohodu s Táborem a Žižkou.*

* * *

Mluvili jsme již[3]) o tom zajímavém zápisu pamětní knihy pražské, z něhož se dovídáme, „jakým obyčejem" dne 11. června „bratr *Žižka, Chval, Buchovec* i jiní zprávcové lidu táborského" Jeho Milost knížete Zikmunda „jsú přijeli". Vyložil jsem, že text jeho nemohl nikterak vyjíti z péra Žižkova nebo vůbec z prostředí a okolí jeho, nýbrž že jde o prohlášení, formulované patrně v kanceláři pražské nebo Korybutově, o prohlášení naplněné myšlenkami a výzvami

k smíru, dohodě, odpuštění, pokoji a zákonnému řádu, jež právě karakterisují hlavní směrnice Korybutovy politiky „milostivého léta“ po jeho vstoupení do země a jež se nám ozvaly již ve výroku ubrmanů z 5. února. Řekli jsme, že je zhola nemožno, aby snad Žižka sám, týž bratr Žižka, jehož vůdčím cílem bylo mstíti a to nemilosrdně hříchy a viny proti zákonu božímu, vstoupil před pražskou obec jako obránce prosby z otčenáše: odpusť nám naše viny, jakožť i my odpouštíme našim vinníkům. Aby revolucionář, jenž stavěl vůli svou nad všechnu úřední autoritu a zahájil prvý krvavý převrat na Novém Městě, hřímal proti bouřím, rocení a zbírání obcí a nabádal strany, aby pře své rovnali řádnou cestou soudní a měli v poctivosti své starší, t. j. purkmistry, konšely a rychtáře. To je samozřejmé stejně jako omyl těch, kteří pokládajíce zápis za list Žižky samého a tedy za vlastní výraz jeho myšlenky, na něm takřka založili své pojetí Žižkovy osobnosti i jeho programu.[1]) Zápisu lze rozuměti jen tak, že motivace jeho je kusem a dílem smiřovací politiky Korybutovy; vlastní bezprostřední metou této politiky bylo učinit v dané chvíli konec boji stran v hlavním městě, podrobit obec vůli knížete a zabezpečit její poslušnost a klid do budoucnosti: proto bylo ohlášení o přístup Tábora Žižkova k poslušenství knížete formulováno tak, aby bylo zároveň výzvou k obcem pražským, aby zanechajíce dosavadních svárů, stály v pokoji v moci úřadů knížetem dosazených, ano i hrozbou, že případný odpor bude trestán vší mocí Korybutových věrných a spojenců, Tábory v to počítaje. Trestán přičiněním a způsobem Žižkovým: „buď ktož buď, ižádné osoby nevynímajíc!“ Jde tu krátce o týž program a touž taktiku, které politická pravice česká, rovnající cesty Korybutovi, užila ve výroku z 5. února.

Mluví-li k nám z mravně politických výzev zápisu vlastně *Korybut*[2]) a nikoli Žižka, tlumočí věty: „kněze Mt sme přijali za *pomocníka* a za správcí najvyššího této země, i chceme JMti rádi poslúchati ve všech řádných věcech pomocni a radni býti věrně bůhdá“ zcela nepochybně vůli a úmysl *Žižky* a druhých hejtmanů vojska táborského. Není-li zmínky výslovné o Jeho Velebnosti, velikém knězi *Vitoldovi*, „pánu našem požádaném,“[3]) nepadá to, tuším, na váhu, protože přiznání ke Korybutovi zahrnovalo v sobě samo sebou přiznání k tomu, jehož jménem Korybut vystupoval; za to mám za významné

slovo o „pomocníku", jež je postaveno na prvém místě; z něho, tuším, vysvítá, že Tábořі netajili se názorem, že jsou mocenským činitelem zemským jako nový správce zemský a že vstupují s ním jaksi v poměr smluvní, že přijímají do spolku *pomocníka* v společném boji; slova následující, že Táboři chtějí knížete *poslouchati* jako nejvyššího správce země, pomáhati a raditi mu (ve všech řádných věcech) znějí ovšem napříč představě o pomocníku. Z rozporu nenajdem, tuším, východiska jiného než v přiznání, že tu odpor je a že on od samého počátku skrývá v sobě nebezpečí rozporů dalších.

Za to nelze míti správným výklad,[1]) že Žižka, Chval a Buchovec slíbili poslušenství Korybutovi jen jménem jisté části, snad většiny Táborského svazu. Zápis vskutku je formulován tak, že jmenovaní tři hejtmané spolu s Táborem neboli obcí hory Hradiště-Tábor (tak vyložiti sluší slovo o „bratřích táborských"; úředně nebylo patrně ještě lze mluviti o „městě" Táboře),[2]) jeví se býti zástupci a mluvčími měst *Domažlic*, *Klatov*, *Sušice a Písku*. Za jmény těchto měst následují „i jiní páni, rytíři, panoši i jiné obce, *Prachatice* a *Horažďovice*, kteréžto dobrovolně k nám hledí, ke mně, k Chvalovi, k Buchovcovi a nám sebe svěřily". Rozumím textu tak, že se vědomě činí rozdíl mezi čtyřmi městy prve jmenovanými, vesměs to městy královskými, a mezi Prachaticemi a Horažďovicemi, městy poddanskými; prvé místo hodnostní v tom titulovém ceremonielu mají svobodná města královská, pak obce šlechtické, pak teprv dvě města dřív poddanská, ale jmenovaným dvěma hejtmanům „dobrovolně" poddaná. Je-li ten postřeh správný, je důkazem, jak důležité místo v ústavně společenském vědomí doby a v tom ovšem i Táborů měl rozdíl města původně svobodného a nesvobodného. Ale v zápisu se zřejmě vyčítají *všechna* města táborská, a to jmenovitě, *všechny* obce panské, rytířské, panošské a jiné (snad se míní menší města poddanská) k straně náležející souhrnně; není-li zmínky výslovné o hejtmanu *Roháči z Dubé*, nelze přehlédnouti přece, že nadpisový řádek zápisu, o nějž jde, tvrdí určitě, že Korybuta přijali nejen jmenovaní tři hejtmané, ale i „jiní zprávce lidu táborského". Nevidím krátce důvodu hledati v zápisu stopy nějaké roztržky v straně táborské, t. j. předpokládat, že část Táborů se slibu v Praze knížeti danému od počátku vzepřela.

Jmenovitý výčet měst strany táborské je ovšem důležitý pro pozná-

ní síly strany v té době; zmínka o obcích panských, rytířských atd., je pohříchu příliš všeobecná; předpokládá ovšem, že ve straně byla organisována v pozoruhodném počtu i šlechta a přispívá tak k vyvrácení nejedné legendy o „demokratickém" táborství, podobně jako zmíněné nápadné rozlišení měst svobodných od poddanských. Ale celé představení strany táborské v složkách jejích vede, tuším, ve spojení se slovy o „pomocníku" knížeti, k závěru, že v poměr spojeneckého poslušenství vstupovala ke knížeti *strana jako celek*, jinými slovy, že se Korybutovi nedostalo přímé moci vládní nad královskými (a jinými) městy k Táboru se hlásícími, jak tomu, jak se zdá, bylo vskutku u svazu měst, který si stvořila mečem obec pražská.[1]) Zmínka o obcích, „kteréžto dobrovolně k nám hledí", „které nám sebe svěřily", vztahuje se podle kontextu, jak pověděno, jen na města *Prachatice* a *Horažďovice* a vyjadřuje skutečnost, že v Prachaticích je pánem hejtman *Chval z Machovic* a v Horažďovicích *Zbyněk z Buchova*; výklad, jakoby slova znamenala, že tu jde o dobrovolné přívržence Žižkovy, na rozdíl od obcí táborských, jím se neřídících, je jistě mylný; v zápisu jsou vyčtena *všechna* města táborská i všechny obce jiné.

Prameny pohříchu nedávají žádné odpovědi na otázku, která by nás zajímala po výtce: jakou cestou a čí prostřednictvím dosáhl Korybut úspěchu tak neobyčejného, že strana táborská přihlásila se k poslušenství jeho. Těch sedm měst vyčtených v zápise jako pevných opor vojenské a hospodářské moci její (o pánech, rytířích, panoších a jiných obcích, jmenovaných na druhém místě, lze předpokládat, že seděli většinou v území, jež bylo pevnostmi táborskými ovládáno, jinými slovy, že přistoupili k „dobrovolnému" poslušenství bratří asi podobně jako Prachatice nebo Horažďovice), neznamenalo by příliš mnoho se stanoviska celozemského, tím spíše, že skupina jejich byla flankována, jak víme, dvěma vojensky dobře opatřenými městy tábora protivného (*Plzní* a *Budějovicemi*) a že v sousedství kolem dokola dále k hranicím země, v Budějovicku i Plzeňsku, stály pevné hrady protivníků panských, v tom veliká moc pánů *z Rožmberka*. Ale síla bratrstva tkvěla v jeho osvědčené pohotovosti a organisaci vojenské, řízené mužem válečnické pověsti již obecně proslulé, tkvěla v živé paměti o veliké roli, kterou Tábor po boku Prahy hrál od počátku revoluce, v paměti o vítězstvích nad králem Zikmun-

dem; k tomu přispělo podstatně i vědomí o sektářských zvláštnostech jeho kněží, představujících i po stránce duševní sílu, která soupeřila s Prahou v úsilí o novou formu národního života v budoucnosti. Že Korybut, aby získal Žižku, užil method jiných než byl list, jejž mu poslal před několika nedělemi z Moravy, je ovšem nepochybno; smíme asi právem se dohadovati, že prostředníkem v jednání byl některý z českých pánů, vítajících nastolení Korybutovo a se Žižkou dobře známých; je možno nejspíše mysliti na některého pána *z Kunštátu*. Hlavní ovšem je, že Žižka dal se přesvědčiti, že byl ochoten vzdáti se nepřátelství tak okázale ohlášeného a slíbiti Korybutovi pomoc i poslušenství, pomoc i proti Praze, kdyby se bouřila jako za časů Želivského. Zde po prvé zcela určitě setkáváme se s Žižkou jiným než jak jsme jej dosud poznali: revolucionář ustupuje státníku, jenž podrobuje se — ne sic bez jistého omezení, jak prozrazují slova o „pomocníku" — autoritě řádné moci zeměpanské, ba slibuje jí podporu proti revoluci. Právě na tom, tuším, záleží nemálo. Vidíme, že Žižka přes všechen fanatismus, k němuž jej vychovalo chorobně blouznivé náboženské nadšení doby a jenž jakoby neznal kompromisu s ohledy jinými, třebas byly sebe vyšší povahy, byl v dané chvíli přístupen porozumění pro hodnoty, jimiž zásadně povrhovala revoluce, byl ochoten zapsati se k pomoci a poslušenství knížeti, jenž hlásal pevný řád, pokoj a odpuštění. A nemůžeme upříti víry ani zprávě pozdního pramene,[1]) že kníže Korybut, když se seznámil se Žižkou a sešel s ním v přízni, říkal Žižkovi „otče!" a Žižka knížeti „pane synu". Jakkoli na prvý pohled zdá se pravděnepodobnou, ba skoro nemožnou tato novina, je ona na druhé straně s to, aby nám vysvětlila, jakými prostředky, ochoten jsa k laskavostem, jež daleko překročovaly míru knížecí, snažil se nový vládce zemský získat mocného a hrozného náčelníka bratrstva.

* * *

U Žižky vstupujícího v poslušenství k nejvyššímu správci české země a slibujícímu mu věrnou pomoc k upokojení hněvů a nechutí, jež dělily od sebe strany pražské, zastavují se novodobí biografové Žižkovi, mezi nimi *Tomek* především, s pozorností zvýšenou. Mají za to, že tu povaha, cíl a program Žižky válečníka a politika zračí se

nejpatrněji; obraz odtud odvozený pokoušejí se vtisknouti na Žižkovy počiny z doby starší i pozdější, hledati všude Žižku pacifikátora země a přítele zákonného řádu. Cestou svou dějinami od prvého dne revoluce (v němž Žižkovi připadla role vůdce, nikoli odpůrce) měli jsme příležitost přesvědčiti se, že Žižka se svými Tábory byl sic pravidlem ochoten spojiti se ochotně s Prahou proti útoku Zikmundovu, že neváhal hubiti nemilosrdně krajní živly kacířské v samém Táboře, ale i že svým programem trestání zjevných hříchů, upalování kněží a mnichů, boření kostelů, klášterů a oltářů a nemilosrdným hubením země, krátce svým dílem sektářského násilí, stál v táboře, jehož cíle a zásady byly neslučitelné se snahami těch, kteří si přáli opravdově obnovení pokoje v zemi. K těmto náležela především husitská šlechta, universita a usedlejší a zámožnější měšťanstvo — pokusy těchto vrstev o získání Tábora svému programu (jako se stalo na př. po prvé na sněmu čáslavském, po druhé snad v snesení z 5. února) vyzněly vždy na prázdno a zásadní protiva dvou stran, jež dělila hluboce husitskou obec zemskou, ukázala znovu a znovu pravou tvář situace. Bylo by možné, aby nyní s příchodem Korybutovým, jenž znamenal obnovu panství nebo vlivu husitské šlechty, „zrádných pánů“ Želivského, nastala v této situaci změna tak zásadní, že by Tábor přiklonil se k stanovisku, jemuž dosud odpíral s mečem v ruce? Že by vůdce revoluce počal kázati opravdu smír, pokoj, odpuštění? Odpověď je na snadě — stejně jako je na snadě omyl těch, kteří v projevu z 11. června domnívali se postihnouti pravou tvář Žižkovu. Vskutku je projev ten jen úspěchem politiky Korybutovy a dílem jejím, vskutku k nám ze zápisu mluví Korybut, ne Žižka: na chvíli se sic podařilo starého bojovníka božího pěknými slovy získati, ale skutek ukázal v zápětí, že nelze smířiti to, co je nesmiřitelné. Žižka se svými slíbil 11. června knížeti zemskému pomoc a poslušenství — vskutku, projdeme-li historii panování Korybutova až do konce jeho, nenajdeme známky poslušenství Tábora — tak, jak bychom to podle slavnostního znění projevu z 11. června měli právo očekávati. Najdeme nanejvýš jen pomoc nepřímou nebo pasivní neutralitu, která po několika měsících přechází *v nepřátelství!*

* * *

Jak známo, soustředil Korybut své mocenské úsilí od počátku k zcela konkretnímu cíli: chtěl dobýti hradu *Karlštejna*, prvé hradní pevnosti státu, odkud sic již korunovační klenoty říšské i české byly Zikmundem odvezeny, ale jenž přece svým vojenským významem v blízkosti Prahy i svým významem mravním jako nádherná residence a klenotnice králů českých měl náležeti tomu, kdo panoval na hradě pražském a zval se plnomocníkem českého krále požádaného. Obležení hradu skrze Pražany a Poláky Korybutovy počalo se již 20. května; Korybut byl patrně pravidlem po boku obléhajících osobně a dobývání hradu dálo se s úsilím neobyčejným, podobně jako mimořádně hrdinná byla obrana královské posádky. Jaký význam pokusu Korybutovu byl obecně přisuzován, poznáme nejlépe z vyjednávání krále Zikmunda a knížat německých od srpna až do listopadu — v popředí všech těch porad a výzev je péče o to, jak pomoci posádce karlštejnské, úrada o tažení k ohroženému místu, starost, jak zmařiti ofensivu kacířskou a zachrániti králi Zikmundovi a křesťanstvu posici tak důležitou.[1]) Očekávali bychom, že v obležení Karlštejna, jež sledováno bylo v celém světě katolickém s tak úzkostlivým napětím, nemůže chyběti Žižka se svými Tábory — zejména kdyby měl míti pravdu *Tomek*, jenž program Korybutův takřka ztotožňuje s Žižkovým a obecné dobré a obranu země proti cizozemcům klade mezi přední zásady nadšeného vůdce.[2]) Ale nikdo z Tábora se k obléhajícím nepřipojil; Tábor neučinil nejmenšího, aby řídnoucí šiky Pražan před hradem zesílil; není pochyby, že i to přispělo k tomu, že veliké podniknutí přes všechno skoro pololetní úsilí skončilo se nezdarem a že nezbylo sil, aby se čelilo úspěchům strany Zikmundovy i v blízkém sousedství Karlštejna.

Dva páni čeští bohatě Zikmundem odměňovaní, pan *Hanuš z Kolovrat* na Krašově (dostal od krále *Žebrák*, *Točník* a *Dobříš* a vyznamenal se již loni jako šťastný bojovník strany Zikmundovy)[3]) a pan *Aleš Holický ze Šternberka*, týž, jenž byl poslem Zikmundovým ke sněmu čáslavskému a později proslul mezi předními a o zem zasloužilými pány pod obojí, dobyli 10. srpna hradu *Křivoklátu*, brzo potom pak města *Rakovníka* (Křivoklát zůstal v držení Alšově do smrti jeho); po měsíci porazil pan Hanuš, již po několikáté, těžce, někde u Hořovic, měšťany *příbramské*, kteří patrně (bylo to město arcibiskupa Kon-

ráda) drželi s Prahou. V říjnu počaly vnikati do Čech oddíly široce připravené *třetí výpravy křížové*, jíž vybrán po prvé za vrchního jednotného vůdce jeden z kurfiřtů říšských, markrabí *Fridrich Braniborský*. Na štěstí přicházely v nepatrné síle, neboť knížata německá přes všechny vlastenecké sliby nechala markraběte i své povinnosti na holičkách: během týdne po 7. říjnu stanulo asi 4000 Míšňanů u *Mostu* a *Duchcova*, 14. října přitrhl markrabí Fridrich sám do *Tachova* asi se 4000 jízdy. Zatím, co čekáno na posily, připravoval se i katolický *landfrid plzeňský*, aby spolu s Němci podnikl diversi ke Karlštejnu. Moc obléhajících, kteří 22. října učinili několik marných útoků na hrad, byla tak skrovná, že posádka karlštejnská si troufala sama, kdyby měla jen 400 jízdných pomoci z venčí, nepřítele před hradem poraziti. Skrovnost sil pražských a polských před Karlštejnem souvisela tenkrát ovšem s tím, že kníže Korybut musil s hlavní mocí vytrhnout proti nebezpečí, hrozícímu od Mostu a Tachova, Němcům vstříc, na západ k *Lounům*. Ani v té situaci neposkytl Tábor Pražanům pomoci žádné, ba neslyšíme ani o žádné opravdové diversi jeho proti nepříteli na jiné straně.[1]) Na štěstí, jak pověděno, nebylo větších sil, ani jednoty a ochoty také u nepřítele. Za těch okolností dal se Korybut v jednání s Němci o dlouhé příměří (jednalo se o ně poč. listopadu v *Žatci*) a za těch okolností došlo i (8. listopadu) k jednoročnímu *příměří s Karlštejnskými;* příměří znamenalo vskutku, že Karlštejn vítězně obstál proti víc než pětiměsíčnímu obléhání.

* * *

Nedosti na tom, že Tábor bojům Prahy Korybutovy podpory neposkytl: on pokusil se o *násilný převrat*, jímž Praha měla býti vyrvána zástupci požádaného krále českého a obnoveno panství strany *Želivského*. Právě v dnech, kdy prvé oddíly křižáckého vojska táhly k českým hranicím, vtrhl (30. září) zástup Táborů,[2]) veden jsa panem *Bohuslavem ze Švamberka* a *Jankem Bzdinkou* (Hvězdou z Vícemilic) na Nové Město,[3]) kde měl Bzdinka jistě přátele a straníky z dřívějška, a pokusil se dne následujícího o vzbouření obce staroměstské a opanování města (vzpomeňme, že týž Bzdinka zpečetil spolu s Žižkou 5. února výrok, jímž hrozilo se všem rušitelům míru v Praze ztrátou hrdla, cti a statku!). Ale pokus se nezdařil, obec se k útoční-

kům nepřidala, nýbrž shromáždila se vojensky pod hejtmany staroměstskými, panem *Vilémem Kostkou* a *Václavem Cardou* (Korybut dlel tou dobou mimo Prahu, pod Karlštejnem) a vyhnala je na Nové Město.[1]) I to, ač v něm přivrženců táborských asi nechybělo,[2]) zůstalo lhostejno k pokusům Táborů, jejichž novotný hejtman, Jan Bzdinka byl, jak víme, před rokem Želivským učiněn pánem Prahy a to podle všeho k oblibě Novoměstských — po dohodě s panem Kostkou musili Táboři před slunce západem město opustiti „s velikú hanbú a škodú", jak dí *Staré letopisy*, jež jediné zachovaly nám obšírnější zápis o této příhodě. „A od té chvíle," čteme tu (a to již v nejstarším textu letopisů, v t. zv. *kronice třeboňské*), „*Táboršti s Pražany počali bojovati.*"[3])

To je pověděno tak, jako by za pokusem o nový násilný převrat v Praze a o vítězství Tábora v hlavním městě stál Tábor všecek a s ním ovšem i Žižka. Ale je přece nápadno, že v čele puče nebyl žádný ze starých nebo předních hejtmanů táborských a že podnik proveden byl asi s mocí nevelkou; víme také, že podle jednoho svědka,[4]) ovšem časově velmi vzdáleného, omlouval se Žižka Pražanům z toho, co se stalo, ujišťuje, že přepadení nebylo dílem jeho. Mám za to, že lze vypravování *Theobaldovu*[5]) o Žižkově ujištění dáti víru, ale i uvěřiti Theobaldovi, praví-li dále, že Žižka vyslovil se v listu zásadně proti Korybutovi. To by znamenalo, že při úmluvě z 11. června již nestál; z úředních zápisů pražských je pak patrno, že puč Bzdinkův a Švamberkův v Praze nesen byl vskutku heslem litevskou kandidaturu královskou a tedy i Korybuta zásadně odmítajícím.[6]) Ale proto netřeba ještě předpokládati, že by za pokusem o násilné opanování Prahy stál i Žižka, zakrývaje snad iniciativu svou v dorozumění s útočníky; třeba přece počítati s možností, že mezi Tábory došlo ve velké otázce o poměru k Praze k roztržce; z listu Žižkova o půl roku pozdějšího víme, že Žižka se byl někdy před březnem r. 1423 — tedy snad již během roku 1422? — „s Táborskými" rozešel, snad dokonce tak, že mu odpírali poslušnost. To by mohlo týkati se samostatné politiky některé části Tábora a tedy snad i tažení Bzdinkova a Švamberkova proti Korybutovi, ale může se vztahovati i na roztržky a neshody pozdější, o nichž nejsme zpraveni. Spolehlivého poznání o poměru Žižkově k pokusu o zvrácení panství Korybutova v zemi, jak patrno, se nedohledáme; nejvíc pravdě po-

dobá se verse Theobaldova. V jejím osvětlení ovšem nenajdeme mezi Žižkou a mezi Švamberkem a Bzdinkou rozporu zásadního: jinými slovy podezření, že by Žižka neujistil Prahu svým nesouhlasem, kdyby se byl puč zdařil, nelze odmítnouti zhola.

* * *

Víme, že *Bohuslav ze Švamberka*, pán z předního rodu panského na Plzeňsku, tou dobou asi 32letý,[1]) náležel do r. 1419 k horlivým protivníkům revoluce; jat Žižkou a chován na *Příbenicích*, přestoupil konečně, prý z hněvu, že král Zikmund nestará se o vyplacení jeho ze zajetí, na stranu táborskou. *Eneáš Sylvius* podává ovšem jiné, pro Švamberka čestnější vysvětlení: že jej Žižka k své víře navedl. List opovědný proti panu *Oldřichovi z Rožmberka*, jímž po prvé se pan Bohuslav jako obránce zákona božího představuje a jímž nepřímo vypovídá nepřátelství i svému bratru, nadále věrnému straníku Zikmundovu, nasvědčuje opravdu konversi upřímné. „Nebť já s pomocí boží o ty pravdy, kteréž sem poznal z zákona božího, míním do toho hrdla státi." Je dán 28. února 1422 v „Hradišti", tedy přímo v hlavní tvrzi bratří Táborských.[2]) Před tím postihli jsme Bohuslava po boku Žižkově již v listopadu 1421; táhl s ním, jak víme, tenkrát do Plzeňska, spižovat *Krasikov*. Za života Žižkova však v žádném úředním zápisu není o něm zmínky jako o hejtmanu táborském; zdá se spíš, že přistoupil k bratřím jako spojenec, jemuž jeho panský stav, horlivost a odvaha od počátku dávaly postavení mimořádné. Dokud sloužil straně katolické, zapsal mu král Zikmund velké zboží kláštera *nepomuckého:* bylo to totéž zboží, jež na počátku revoluce zabral asi *Mikuláš z Husi*, aby si tam vybudoval nad Nepomukem na „*hoře Olivetské*" tvrz či hrad. Pan ze Švamberka mohl nyní jako „bratr" táborský ujmouti se skutkem daru Zikmundova; z Hory Olivetské stala se „*Hora Zelená*", hrad švamberský a táborský zároveň,[3]) náhrada za rodinný hrad *Krasikov*, svou polohou v středu nepřátel stále ohrožený; pan Bohuslav vstoupil na Hoře Zelené jaksi v dědictví Mikuláše z Husi. Bylo by možno, že radikalismus konvertity postavil jej i programově na místo Mikulášovo a že se vstupem jeho mezi Tábory obnovil se takřka rozpor v názorech, jak nám jej naznačil kronikář *Vavřinec*, mluvě o Žižkovi a Mikuláši z Husi r. 1420. Vskutku

však pro takový dohad nemáme důvodů; spíše snad okolnost, že Bohuslav měl jméno a autoritu urozeného pána mohla míti vliv, aby jeho slovu a vůli dodala důrazu.

Bzdinka za to (vlastním jménem *Jan Hvězda z Vícemilic*),[1]) jejž nalézáme po boku Švamberkově, pocházel, jako Žižka, z drobné chudé šlechty, jsa podle všech známek vůbec podoben Žižkovi; byl také, jak víme, slaven *Želivským* jako ctitel zákona božího obzvláštní; zbaven vynikajícího místa svého v čele první vojenské moci zemské a nahrazen panem *Haškem z Valdštejna*, dal se k Táborům, jistě roztrpčen pohanou, jíž se mu dostalo; již v létě r. 1422, jak se zdá, nalézáme jej po boku Žižkově a od r. 1423 lze postihnouti v něm hlavního táborského spoluhejtmana Žižkova, vedle slepého Žižky, tuším, vlastního řiditele operací i dědice postavení jeho v Táboře po smrti Žižkově.[2]) Je pozoruhodné, že spolu s panem Bohuslavem ze Švamberka pokusil se Bzdinka ještě jednou později, po smrti Žižkově, v březnu r. 1425 o útok na Prahu — a pan Bohuslav opakoval pokus ještě jednou téhož roku, v říjnu — tak záleželo Táboru tenkrát na tom, aby Prahu vyrvali z moci Korybutovy. V Bzdinkovi můžeme snad právem spatřovati vlastního původce plánu na znovudobytí Prahy; jeho intimní styk s Žižkou v době potomní činí málo pravděpodobným, že Žižka by se byl záměru vzpíral rozhodně.[3]) Tomu by nasvědčovala i okolnost, že jediná zpráva, jež nás poučuje o poměru Prahy a Tábora v době jen šest neděl od vpádu do Prahy vzdálené, mluví již o hotovém nepřátelství:[4]) Pražané mobilisují proti Táborům a žádají dokonce pomoci od strany Zikmundovy proti nim. Zase nečiní se rozdíl mezi nějakými dvěma stranami v Táboře, zas vystupuje Tábor jako celek. Bezprostředně na to slyšíme sic z téhož pramene o jednáních o dohodu mezi Prahou a Táborem, ale další vývoj věcí ukazuje, že k dohodě vskutku nedošlo. Lze tedy, tuším, opakovati se *Starým letopiscem*, že od vpádu Bzdinkova do Prahy „Táboři s Pražany počali bojovati" — ač, jak uvidíme, nedošlo ještě k nepřátelství trvalému.

* * *

Vyložili jsme, že hlavní vojenský počin knížete Korybuta po ujetí země české nebyl nijak podporován přímou pomocí táborskou. Jde nyní o to, abychom poznali, co průběhem roku 1422, po vyhnání

krále Zikmunda ze země, Tábor podnikl,[1]) *co a jak působil Žižka.* Musíme zas začíti slovy politování, že máme k odpovědi zprávy žalostně skrovné. Je pravda sic, že nesmíme si představovati situaci (a to situaci těchto let vůbec), jako by snad Žižka či spoluhejtmané jeho stáli po všechen čas v čele vojska k akci připraveného. Tábor vskutku ještě neměl stálého vojska, kromě posádek v svých hradech a tvrzích, po případě nebyl válkou zaneprázdněn nepřetržitě; bratři patrně seděli celé měsíce ve svých městech nebo hradech, věnujíce se zaměstnáním míru, nebo jen v menších tlupách vycházejíce na škodu nepřítele někde v sousedství. Teprv v době mobilisace, rozsáhlé podle míry potřeby (a zejména na lid selský po vsích se vztahující; vzpomeňme Žižkových slov k Domažlickým: sbíráme lid se všech stran...) — organisovaly se bitevní šiky, a týdny odpočinku vystřídaly týdny vojenské akce. Ale i po takovém vysvětlení lze poměrnou passivnost Tábora během roku 1422 nesnadno vyložiti. Jsme v nejednom směru odkázáni zase na dohady a to i o vývoji vnitřní situace v Táboře a Žižkově poměru k němu.

Táborský kronikář *Mikuláš z Pelhřimova* zaznamenal, že kolem 25. února 1422 měli kněží táborští schůzi v *Písku,* jinou v *Táboře* r. 1424 po Velikonocích a jinou v *Klatovech* téhož roku kolem 11. listopadu a seznámil nás s řadou velmi důležitých a velmi zajímavých snesení na těch synodách přijatých. Obracely se vesměs proti svémocným opovážlivostem kněží ve výkladu Písma, proti mísení se kněží do věcí světských a vojenských, proti štvaní do bitev a krveprolévání, zatracovaly tyranské způsoby válek a válčících, vydírání poddaného lidu, válku vedenou jen pro loupež a vůbec každou válku prázdnou ducha opravdu evangelického. Bylo vyloženo již v prvém díle,[2]) že tato snesení v té formě, jak s nimi seznamuje Biskupec, pocházejí až z r. 1424, *z doby po smrti Žižkově* a že opírají se vlastně o články, vypracované kněžími *pražskými.* Ale byl-li, jak Biskupec dí, počátek v tom směru učiněn již v Písku v únoru r. 1422, jak by nás zajímalo, kdybychom věděli, co a proč již tam bylo doporučeno nebo vytýkáno! Ozvala se snad, jako v Praze 5. února, snaha zabránit vlivu výtržných kněží na vojenské nebo politické vedení Tábora? Pokud známo, nebylo v Táboře nikdy dosud situace podobné, jakou stvořil v Praze Želivský, jinými slovy v Písku nebylo asi důvodu k obran-

ným opatřením pražského rázu. Spíše jest se tázati, zda se neozvala v Písku kritika nekřesťanského zabíjení a pálení ve válce, stížnost na hubení poddaného lidu atd. a to snad přímo s ostnem proti Žižkovi? Či bylo již v Písku schváleno synodou nebo aspoň většinou její nové stanovisko strany táborské v učení o svátosti oltářní — nové stanovisko, jež odchýlilo se od věřícího světa katolického a s ním i od českých kališníků strany pražské v kacířské nauce, že ve svátosti oltářní při oběti mše svaté neproměňuje se hostie v skutečné tělo Kristovo? Že tu je Kristus sic přítomen, ale jen svátostně, ne materiálně a že by bylo modlářstvím klaněti se svátosti Těla a Krve jako by tam byl živý Kristus. To byla konec konců táž nauka pikartská, pro niž vzplanul byl boj, jak víme, v Táboře již počátkem r. 1421, pro niž byl (na naléhání Žižkovo) *Martin Lokvis* jat a upálen, pro niž vydal Žižka již dříve několik tuctů kacířů s kněžími jejich v čele na smrt u samého Tábora. Víme, jak úzkostně bránila se kališnická Praha tomu učení, v němž spatřovala zlo nejohavnější; nyní, jak je pravděpodobno, nabylo ono nejen převahy mezi duchovními vůdci Tábora, ale bylo takřka oficiálně uznáno za pravdu, za níž má státi a bojovati celý Tábor. Došlo-li k takovému snesení již v Písku, je ovšem jen dohadem, třebas jsme četli výše, že na straně katolické již v květnu označovali Tábory prostě jako „pikarty"[1]) — otázka, jaké stanovisko zaujal nebo zaujal by k nové věroučné orientaci své strany, k myšlence, kterou byl dosud tak nelítostně potíral, Žižka, vnucuje se nám naléhavě. Ale i tu se bezpečné odpovědi nedovídáme; pozoruhodno je snad sic, že od r. 1422 již neslyšíme, že by proti pikartům trestně vystupoval,[2]) ale sluší, tuším, přece míti za to, že novou nauku svých kněží, pro niž tolik lidí dal upáliti, nesl těžce a s vnitřním odporem.[3])

* * *

Ve výroku rozhodčím mezi stranami v Praze zápasícími, jenž vynesen byl 5. února, vystoupili ještě vojenští náčelníci všech stran husitských jednotně; sesazení hejtmana *Bzdinky* o několik dní později a nastolení pana *Haška z Valdštejna*, jak můžeme předpokládati, vzbudilo nelibost mezi Tábory. Ale roztržky dosud nepostihujeme: poč. března slyšíme, že „bratří táborští" žádali od Pražan velmi pomoci, jak se zdá, k vybavení obleženého landfridem plzeňským

hradu *Krasikova* a že Pražané byli na vahách, zda spíše nemají vypraviti se do Moravy či oblehnout královský hrad *Křivoklát.*[1]) Krasikov čili Švamberk u Bezdružic byl, jak víme, hrad pana *Bohuslava ze Švamberka.* Mocnému spolku pánů, rytířů a měst z Plzeňska byla, jak přirozeno, nesnesitelnou myšlenka, že takřka ve středu moci jeho má trčeti vzhůru táborská pevnost. Proto hrad obléhán landfridem plzeňským usilovně dále a proto k vybavení jeho žádána pomoc od Pražan. Této pomoci se však Táboru za panství pana *Haška* nedostalo; dovídáme se naopak, že Pražané v té době, majíce v čele pana *Hynka z Koldštejna* (Valdštejna) a *Hynka Krušinu z Lichtenburka* uzavřeli příměří s landfridem plzeňským až do Velikonoc.[2])

Teprv po převratu, jímž zlomeno panství pana Haška, snad až po vypršení příměří,[3]) jež končilo se 11. dubna, vytrhla Praha do boje s landfridem plzeňským; hned 12. dubna zmocnili se Pražané města *Žlutic,* náležejícího panu *Jidřichu z Elsterberka* na Plané, jednomu z předních pánů landfridu,[4]) pak snad táhli na pomoc Žižkovi u Krasikova a zbavivše jej obležení[5]) a pokusivše se i o Stříbro, oblehli s Tábory *Horšův Týn*[6]) u Domažlic, město s pevným hradem *arcibiskupa Konrada* pražského, tedy spojence Husitů, králem Zikmundem však zastavené jednomu z věrných pánů z Plzeňska. Útok na město dál se s úsilím, jež vzbudilo značnou pozornost i přípravy k pomoci v bavorském sousedství; v útoku počínaly si divoce zejména ženy táborské, v obraně vynikli kněží, jimž nedlouho před tím bylo papežem dovoleno proti kacířům chápati se zbraně osobně. Byl to opět pan *Hanuš z Kolovrat,* jenž se svým nečetným lidem přispěl k zapuzení nepřítele, jak prý od Stříbra, tak od Týna Horšova.[7]) O osobní účasti Žižkově v bojích o Týn, jež časově náležejí asi do konce dubna a počátku května, není nikde zmínky výslovné.

Co jsme slyšeli o bojích s landfridem plzeňským v měsíci dubnu, náleží vesměs do doby, kdy v Praze vládli konšelé, zvolení mstiteli popraveného kazatele *Želivského.* Tu tedy došlo znovu ke kooperaci Prahy s Táborem na poli bitevním; od polovice května, kdy kníže *Korybut* objevil se v Praze, o vystoupení Pražan a Tábora v společném šiku vojenském *již neslyšíme.* A to přes prohlášení hejtmanů táborských z 11. června v Praze, jež slibovala něco, co dosud Tábor neslíbil a k čemu se nezavázal nikdy: t. j. poslušenství nové moci mo-

narchické v zemi. Co tedy podnikl Žižka? Je zajímavo, že odpověď na otázku nenajdeme v žádném z letopisů našich, v nichž Žižka jakoby během celého r. 1422 zmizel úplně.[1]) Jen z dat památky úřední povahy, jež nechtěla býti pramenem historickým, z protokolů svědectví vydaných v mučírnách rožmberských a zachovaných v známé nám *Popravčí knize rožmberské*, dovídáme se, co Tábor a s ním Žižka od jara 1422 podnikal. Byla to drobná válka na bojišti, jak víme, Žižkovi nejbližším a nejdražším, válka s *panem z Rožmberka*. Nešlo tu o bitvy velkých vojsk, ale o boj či spíše o pokračování v boji jiné povahy, zhoubnosti a krutosti nemenší, o ojedinělé útoky na pevná místa i o přepadávání, pálení a loupeže v malých městečkách, vsích a dvorech. Válka v středověku nevedla se, jak víme, jen proti ozbrojenému politickému nepříteli, ale i proti bezbranným poddaným jeho; tím ničivým postupem proti majetku a blahobytu tisíců vymykala se nejvíc z rytířské tradice doby a také nejvíc ocitala se v rozporu s příkazy náboženství, jež revoluce byla přece napsala na prapor svůj nejvýše. V bojích, jež tím způsobem Tábor rozpoutal proti svým sousedům, přispěla k znesvěcení a zbrutalisování zápasu domněle pro nejryzejší ideály křesťanské vedeného zejména ta okolnost, že tlupy Táborů „na škody" nepřítelovy vyslané, skládaly se často nikoliv z bojovníků božích, ale obyčejných loupežníků; v ležení nebo v šiku vojenském byly zločinné pudy jejich drženy na uzdě kázní hejtmanů, ale v drobné válce na lup a pálení, po případě vraždění vedené, měly podle všeho zvůli úplnou.

Tak nám svědectví popravčí knihy rožmberské doplňují detailními daty obraz války boží, jak jej již známe ze soukromých karakteristik a žalob; šlo o pronásledování kněží a mnichů, ničení nebo pobrání jejich majetku, někdy i upálení jich nebo mrzačení za živa, vybíjení kostelů, ničení obrazů a božích muk, pobrání kalichů, knih a ornátů — to vše trvá ještě dále, ač není snad již do té míry v popředí táborské ofensivy jako r. 1420 a 1421. S tím ovšem byly spojeny záhuby hospodářské, jako na př. skopávání rybníků a žhářství, pak loupeže všeho druhu, loupeže tlup z táborských pevností jako *Prachatic*, *Tábora*, *Lomnice* vycházejících a někdy přímo hejtmany jejich na braní nebo pálení (je zmínka i o zvláštních „žžahačích") vypravených, s nimi vysílání špehův k nepříteli, pokusy o zradu nebo za-

ložení ohně v městech a zámcích jím hájených, ba i pokusy o zločinné vraždy předem ujednané za peníze, jako jsme to slyšeli o plánu otrávit *pana z Rožmberka*. Promluvili jsme o jednotlivostech toho řádění a jeho nepochybných souvislostech s akcemi po případě zločiny lapků z let před revolucí podrobněji v díle druhém[1]) — cena dat Popravčí knihy záleží v tom, že nám umožňuje poučiti se o skutečnostech takové drobné války soudobé a o vlivu táborských programových hesel na ni názorně, viděti ji v sterých případech a podrobnostech denního života, v rozmanitých vztazích a poměrech jeho.

S povahou těchto svědectví souvisí, že události jimi líčené nelze pravidlem očíslovati chronologicky; mnohé z toho, o čem vyprávějí, vztahuje se jistě i na léta dřívější, nejen na rok 1422, a doplňuje tak a ilustruje vědomosti, jež zachovaly nám neživotné pravidlem záznamy kronikářské. Ale r. 1422, jak se zdá, se válka proti hradům, městům a vesnicím dominií rožmberských rozzuřila nejvíce: ke konci července toho roku píší hejtmané hradu *Krumlovského* panu *Oldřichovi z Rožmberka* (dlel tou dobou u krále za hranicemi), mluvíce jaksi jménem všech velitelů hradů rožmberských, že pán z Rožmberka, nepomůže-li rychle lidem a penězi, ztratí všechny své zámky a že Táboři jsou velmi silni a den ode dne se zbírají.[2]) Někdy brzo po této prosebné výzvě, kde o nouzi posádky bechyňské je zmínka výslovná (ale ne výslovně o obležení pevnosti), oblehli Táboři město a hrad *Bechyni;* zradou podařilo se jim zmocniti se města, jež vypáleno; zde čteme po prvé o účasti *Bzdinkově* v útoku.[3]) Z Popravčí knihy dovídáme se dále o pokusech proti hradu *Hluboké*, tou dobou snad také rožmberskému, v nichž prý měl jisté účastenství Bzdinka,[4]) o zálohách před hradem *Helfenburkem*, o chystané zradě hradu *Velešína*, o vypálení hradů a zámků rožmberských v Nových Hradech, Poděhúsích, Velhlavi[5]) a Soběslavi,[6]) o snahách zapálit zrádně hrad *Krumlov*[7]) a plánu, prý Žižkově, jak zmocnit se města Krumlova (spálení kláštera panenského a vypálení kostela stojí v plánu tom v popředí), o vypálení měst Svin Trhových, Deštného,[8]) Přídolí, o obležení Třeboně, o ohrožování Budějovic a vypálení kláštera *Vyššího Brodu*. Datum tohoto skutku známe odjinud:[9]) bylo to 24. května 1422. Vedle Bzdinky, Roháče a Chvala z Machovic, hejtma-

nů táborských a táborských velitelů v Prachaticích vystupuje tu ve spojení se Žižkou i vladyka *Jan Smil z Křemže* (tvrz a městečko u Krumlova), držitel hradu *Husi* někdy Mikuláše toho jména, i později přivrženec táborský a protivník pana Oldřicha z Rožmberka.[1]) Věty jako: chodil s Žižkú, měst a hradóv dobýval nebo přímo nenávistně formulované: „chodil s Žižkú, kradě, lúpě a morduje," tlumočí zhruba úsudek, jehož o situaci nabyl soudní písař pana z Rožmberka.

* * *

Co nás zajímá, je stále otázka, v jakém poměru byla tato válka Tábora s panem z Rožmberka (jejíž data, jak třeba opakovati, náležejí i do dvou let předchozích) k politice Korybutově? Víme, že kníže Zikmund, přišed do země pokusil se o dohodu smírnou i s panem z Rožmberka a že mu termín k takovému jednání dal do posledního května, hroze jinak nepřátelstvím. Žižkova vojna s Rožmberskými počala se již v květnu, tedy patrně bez zřetele k úmyslům Korybutovým, jemuž Žižka s počátku, jak víme, byl vypověděl nepřátelství. Ale potom 11. června došlo k překvapující dohodě Táborů s Korybutem; pan z Rožmberka se k smírnému jednání, jak se zdá, vůbec nedostavil — není-li možno, že další vojna Tábora s Rožmberskými byla i plodem úmluvy mezi Korybutem a Žižkou? Že jí prokazoval Tábor slíbenou pomoc novému zemskému správci? Možnost taková je dost pravděpodobná, třebas bychom věděli, že válka, jak ji vedl Žižka, nemohla najíti zalíbení knížete (prvé slovo jeho na české půdě, jež známe, obracelo se přece proti Žižkovu hubení země — ale nezapomínejme, že podobnou výstrahu poslal Korybut i panu z Rožmberka). Jsme pohříchu odkázáni i tu jen na dohady. Čekali bychom, že v duchu projevu z 11. června musil kníže státi o to, aby k obležení Karlštejna dostavila se i pomoc táborská, ale nemůžeme vyloučiti, že Žižka si vyložil slib pomoci a poslušenství po svém a že boj proti jemu nejbližšímu sousedu a služebníku krále Zikmunda považoval za neméně důležitý čin pomoci. Byla-li, jak se zdá, vskutku situace taková, jak naznačeno, třeba míti za to, že akce s počátku za část společného boje proti králi Zikmundovi vydávaná, stala se dříve či později akcí Prahy Korybutovy si nevšímající vůbec.

Zdá se, že k tichému *rozbití smlouvy z 11. června* došlo záhy a to z dů-

vodů již vyložených; skutečnost toho musila se projeviti očitě při nejbližší příležitosti. Jednu z takových příležitostí známe: čteme v *Starých letopisech*, že 10. srpna oblehl Korybut na severovýchodě země hrad *Opočen*, náležející snad panu *Janu Městeckému*, velmi horlivému tou dobou straníku Zikmundovu.[1]) Bezprostředně před tím „puštěn byl" kníže do *Hradce Králové*, kde provedl převrat podobný, jako prve v Praze. V Hradci byl skutečným pánem *kněz Ambrož*, maje podobné asi postavení a podobnou úlohu v městě, jako kdysi Želivský v Praze; Ambrož, jak třeba konstatovati, byl dosud dovedl obec udržeti v nepřátelství ke Korybutovi (vzpomeňme, že do Hradce, jako do bezpečného místa žádoucí korekce a přísného dohledu byli posláni z Prahy mistři universitní s *Jakoubkem* v čele, zatčení v bouři po stětí Želivského); v boji stran v městě zvítězil však konečně směr Korybutovi příznivý. Korybut provedl v městě změny po vzoru pražském; zjímal dosavadní konšely a uvěznil je na tvrzi v blízkých *Třebechovicích;* hejtmanství v městě, jež spojeno bylo asi s purkrabstvím na hradě, svěřil přednímu z vůdců strany Orebských, panu *Diviši Bořkovi z Miletínka.*[2]) Je zase jen dohadem, ale nepochybně velmi oprávněným, že kněz Ambrož utekl se stížností k Žižkovi, a že tu postihujeme aspoň jeden ze skutků, které roztržku mezi knížetem a Tábory zpečetily. Pozdější poměr Žižkův ke Hradci a knězi Ambrožovi, násilné vyrvání města konšelům, dosazeným Korybutem, tomu aspoň nasvědčuje.

Kladu tedy roztržku mezi Táborem, event. Žižkou a knížetem Korybutem již do konce srpna či do měsíce září: potom si snáze vysvětlíme výpravu Bzdinkovu a Švamberkovu k Praze, jež by za jiné situace, to jest v čase nerušeného ještě dorozumění mezi knížetem a Žižkou byla činem vzpoury proti Žižkovi tak okázalé a nešetrné, že ji těžko lze předpokládati. Z toho předpokladu čerpá oporu svou i domněnka, že Žižka zaujal k plánu na znovudobytí Prahy stanovisko za takové situace pochopitelné: nedal výslovného svolení, ale nechtěl ani odpírati nebo překážeti. Nezdar podniku musil poměr Prahy k Táboru otráviti, ať již v Praze dostali omluvu Žižkovu čili nic; po vpádu Bzdinkově počíná se, jak jsme slyšeli, zjevné nepřátelství mezi stranami. Jako v listině o příměří uzavřeném s Karlštejnem 8. listopadu, tak v jednáních s německými knížaty, jež po-

čalo se 20. října, není po nějaké souvislosti nebo politické kooperaci mezi Prahou a Táborem ani stopy; v obojím směru jedná Korybut po případě Pražané zřejmě jménem své strany, beze zmínky o Táboru a bez ohledu naň — krátce, je zřejmo, že Tábor již s politikou Korybutovou neměl nic společného a úmluva z 11. června že již odedávna byla mrtvou literou.

* * *

Poslední historikové Žižkovi představují si situaci tak, že k Žižkovu rozchodu s Korybutem (jejž snaží se posunouti časově co nejdále od 11. června)[1]) přispělo právě vyjednávání strany Korybutovy s Němci,[2]) mají také za to, že Žižka v září a listopadu chystal se vojensky pomoci společnému boji proti moci kurfirsta braniborského event. plzeňského landfridu.[3]) Výklady tyto založeny jsou pouze na mylném datování několika listů, o němž byla řeč výše; vskutku o vojenském vystoupení nebo přípravách Tábora, ať samostatném ať v dorozumění s Prahou, vystoupení proti křížové výpravě a domácím pomocníkům jejím nemáme zmínky; za to sensační novina z polovice listopadu, že Praha Korybutova chystá se vojensky vystoupiti proti Táboru a dáti peníze i na najímání žoldnéřů se strany katolické, je nám zachována bezpečně,[4]) podobně jako zpráva, že někdy po 20. listopadu došlo k pokusu o dohodu mezi stranami, o jehož výsledku pohříchu nejsme zpraveni. Proti mínění, že teprv Korybutovo jednání s nepřítelem přivodilo roztržku mezi Prahou a Táborem, lze, tuším, větším právem hájiti výkladu, že mírové návrhy Korybuta a Pražan byly roztržkou s Tábory spolu podmíněny; tato roztržka je zajisté starší, než návrhy Korybutovy a Haškovy.

Počátek jednání učinili zástupci Korybutovi *v Lounech* s rady markrabat míšeňských kolem 24. října, navrhujíce patrně příměří, v němž by s podporou knížat říšských dostalo se Čechům svobodného *slyšení* před zástupci křesťanstva; na žádost kurfiřta braniborského, plnomocného tou dobou zástupce krále Zikmunda k válce i míru proti nevěřícím, pokračováno bylo v traktátech 4. listopadu v *Žatci*. Listy v ten den v Žatci od českých plnomocníků vydané se nám zachovaly;[5]) dovídáme se z nich, že kurfiřt nabídl příměří do svatodušních svátků r. 1423, žádaje i příměří s hradem *Karlštejnem*.

Čechové v Žatci ukazovali na to, že termín do Letnic by k vytčenému cíli nestačil; slyšení, v němž mají Čechové Písmem svou pravdu dovoditi, je třeba lépe připraviti a je *před celým světem* prohlásiti; proto navrhli, aby příměří trvalo od 11. listopadu po celý rok do r. 1423; co Karlštejna se týče, byli ochotni i s ním se smluviti, bude-li hrad na dobu příměří postoupen nestrannému prostředníku, jenž se zaručí, že vše jak na hradě, tak obléhací práce kol hradu zůstanou v témže stavu až do vypršení smlouvy. Vskutku, jak víme, po několika dnech učiněno s Karlštejnem příměří na dobu v Žatci navrhovanou a to bez zřetele k tomu, že jednání žatecké o příměří obecné prozatím žádného výsledku nepřineslo; učiněno nota bene za podmínek pro Karlštejn daleko příznivějších než v Žatci žádáno. K tomu přispěla snad obava před říšskou pomocí chystanou k vysvobození Karlštejna z Plzně, snad i vědomí o nedostatečnosti vlastních sil vojenských — ale asi i nepřátelská roztržka s Táborem a potřeba býti připravenu na eventuální vojnu domácí.

Příměří s křesťanstvem, jehož by Čechové užili, aby se „neřádného nařčení zpravili", „na očištění tohoto království Českého" a „pro obecné dobré tohoto českého království", samo sebou nemohlo by vzbuditi protest Tábora; obrana čtyř artykulů pražských a důkaz pravdy jejich před vším křesťanstvem musily by býti, jak bychom očekávali, základním kusem politické koncepce situace také v Táboře, zejména ovšem v tom případě, kdybychom v Žižkovi, podle *Tomkova* a následovníků jeho příkladu, měli spatřovati vlasteneckého státníka, pamětlivého především o dobrý řád a upokojení země. Konstatovati ovšem třeba, že dosud, pokud víme, byla to Praha se šlechtou, jež o slyšení se zástupci církve nebo ciziny vůbec usilovala; Tábor Žižkův jsme nenalezli při tom po boku jejich — a když po dvou letech, jak uslyšíme, žádá od Zikmunda slyšení *sám Tábor*, není již Žižka v čele jeho. Příměří navržené nemohlo v praxi ovšem znamenati nic jiného, než zastavení boje po celý rok především s králem Zikmundem a stranou jeho v Čechách — z listin v Žatci sepsaných vidíme, že Čechové vskutku navrhovali, aby v příměří byli výslovně pojati nejen všechna knížata německá (i vévodové rakouští), ale i všichni vojenští zastánci věci Zikmundovy v Čechách[1]) — jen o králi Zikmundovi nebylo však zmínky! Kurfiřt braniborský nazna-

čuje (26. listopadu) srozumitelně, že se traktáty po týdenním trvání rozbily na tom, že Čechové nechtí uznati Zikmunda za svého pána.[1]) V tom tedy neopustili by zástupci Korybutovi, o příměří vyjednávající, programu, za nímž mohl státi i Tábor; jde o totéž stanovisko, jak jsme je asi v Praze poznali r. 1420 po zdvižení obležení; pochopíme, že země, jež uznávala za svého krále tou dobou Vitolda a jež jménem zástupce Vitoldova vyjednávala s nepřítelem, nechtěla vstoupiti v žádné jednání s králem de facto sesazeným a zavrženým. Ale na čem záleží, je skutečnost, že jednání tak dalekosáhlá dála se od Korybuta a Pražan beze vší dohody s Táborem a že Žižka a Táboři patrně naplnili se nedůvěrou k možným důsledkům jejich — jinými slovy, že traktáty Korybutovy byly samy sebou svědectvím hotové již roztržky mezi ním a Tábory. Třeba opakovat, že by toto svémocné jednání Pražan nebylo bývalo možné, kdyby mezi stranami již dříve nebyla nastala roztržka; tou cestou zase dospíváme k závěru, že rozchod Prahy s Táborem je starší než zahájení traktátů s nepřítelem, a tedy k mínění, že na ochotu Prahy k zastavení boje se stranou Zikmundovou v Čechách mělo vliv i znepřátelení s Tábory. Táboři slyšíce, že bez předchozí dohody s nimi navrhuje Praha klid zbraní na celý rok se vší stranou Zikmundovou v zemi, nemohli v tom neviděti plán namířený přímo proti ním — tak asi postup Prahy rozchod obou stran nikoli způsobil, ale roztržku již déle trvající jen prohloubil, že na obzoru objevila se hrozba války Prahy spojené s katolíky proti Táboru.

* * *

Ale rozchod s Táborem nebyl důvodem jediným a snad ani hlavním pro to, co se stalo. *Korybut* užil nepochybně příležitosti, t. j. nepřátelského vpádu do země, aby skutkem dokázal, že opravdu se pokouší o velký cíl, s kterým přišel do Čech, t. j. vrátit mír zemi a smířit ji s křesťanstvem. V tom smyslu, jak víme, bylo poslání jeho líčeno Vitoldem opětovně; tím směrem nesly se také myšlenky knížete a jeho rádců k husitské pravici se hlásících vskutku.[2]) Je ovšem možno, že byl kníže již zpraven z domova, že jeho panování v Čechách je na mále, že situace se změnila tak (jak bylo vlastně v Polsku kombinováno od počátku), že bude musit býti odvolán; bylo snad radno v poslední chvíli dovršit činnost svou v Čechách politickým činem, jenž by

tlumočil světu pravdu jeho chvalitebných úmyslů. Je aspoň nápadno, že oba listy v Žatci 4. listopadu dané,[1]) končí se větou, aby adresát „měl u paměti, že knězem Sigmundem JMtí ani jeho radú nic nesešlo", t. j. nic, „což by bylo obecného dobrého" pro české království. Mínění, s kterým po zmaru jednání opustil kurfiřt českou zemi, že totiž jej Čechové svými návrhy chtěli zdržeti, aby nevypravil pomoc hradu Karlštejnu, jinými slovy, že žádost příměří nebyla míněna opravdově, sotva obstojí vůči skutečnosti, že český požadavek byl projevem stanoviska, k němuž Praha, zejména pokud byla ovládána ideovou pravicí, znala se důsledně a s nímž jistě i Korybut se plně ztotožňoval. Výklad kurfiřtův má ostatek silně podobu omluvy, proč z jeho tak dlouho a tak široce připravovaného podniknutí k záchraně Karlštejna nebylo nic. Ale naproti tomu nelze zhola odmítati myšlenku, že v českém požadavku celoročního příměří byl i díl vypočítavé spekulace, která, vidouc nesjednocenost nebo slabost domácích sil, hledala odkladu pro další boj s nepřítelem — během roku 1423 budeme míti příležitost setkati se s touto taktikou u Pražan zcela bezpečně. Návrhy žatecké vzbudily, jak pochopitelno, živý rozruch především v katolické šlechtě české, jež položením jakéhos dohodového jednání do *Žebráku* (v polovici listopadu) snažila se přímo nabýti účasti v traktátech[2]) — pohříchu nevíme, došlo-li vskutku k sjezdu tomu a jak vůbec působily návrhy Korybutovy na stav věcí v zemi. Jen tolik lze míti za jisté, že zmenšily nepřátelské napětí mezi Prahou a šlechtou kolem ní se kupící na jedné a mezi stranou Zikmundovou v zemi (ač k příměří patrně nedošlo), naproti tomu prohloubily protivu mezi Prahou a Táborem. Pro situaci je snad pozoruhodné, že v čele poselství, jež v Žatci činilo kurfiřtu Fridrichovi návrh tak dalekosáhlý, byl vedle arcibiskupa Konráda, „legáta stolice papežské", pan *Hašek z Valdštejna.*[3])

* * *

Věnovali jsme mnoho pozornosti otázce o poměru knížete Korybuta a Žižky, event. Tábora, a o vývoji jeho. Třeba dodati, že přímá a určitá odpověď na ni čte se i v jednom prameni pochozím z okolí krále Zikmunda. Je to kronikář *Windecke*, u něhož, jak známo, najdeme vedle dat zmatečných i vědomosti nepochybně z dobrých infor-

mací pochozí. Windecke vypravuje dosti široce o tom, jak Korybut přišel do Čech a že tam pobyl celý rok. „Ale Husité a Čechové nedrželi knížeti vše tak, jak byli slíbili. Příčina byla v tom, že ti husitští kacíři měli hejtmana, jenž slul *Žižka* a měl jen jedno oko, und war ein grosser bösewicht."[1]) Zpráva pochází ovšem od svědka předpojatého; na základě toho, co jsme o věci slyšeli, nemáme práva příjmouti z ní více, než že v okolí krále Zikmunda se tvrdilo, že Žižka byl nebo stal se během Korybutova pobytu v Čechách nepřítelem nového zemského správce a jeho snah. K témuž asi poznání, aspoň pokud jde o dobu prvého příchodu Korybutova a pak dobu od září r. 1423, dospěli jsme nezávisle od Windecka a to jak přímo studiem situace, tak a priori předpokladem, že obě strany musily se rozejíti, protože představovaly cíle si navzájem odporné. A lze, jak víme, i po dobu bezprostředně po dohodě z 11. června, míti za to, že slib „pomoci a poslušenství" nedočkal se v skutečnosti vyplnění; ze všeho se zdá, že úmluva z června stvořila jen jisté blahovolné příměří, jež později změnilo se v skryté nebo zjevné nepřátelství. Slova *Tomkova*, že Žižka podporoval vladařství knížete „dle vší možnosti své" a „že se knížete přidržel do konce, srovnávaje se v tom na ten čas Pražany a horlivějšími pány strany pod obojí",[2]) jistě jsou výrazem nemalého omylu v posuzování situace; vskutku neztotožnil se s nimi žádný Žižkův dějepisec.[3])

14. SITUACE POČÁTKEM ROKU 1423.

(Úmysly polskolitevské politiky v Čechách. — Král Zikmund a poslední křížová výprava. — Smír krále Zikmunda s Polskem. — Česká situace po odvolání Korybuta. — Rozpad Tábora.)

Vrhneme-li letmý pohled na vývoj situace na českém bojišti během roku 1422, toho roku, kdy po prvé slovanská velmoc polskoruská zasáhla — podléhajíc dvouletým usilovným žádostem Prahy a jejích spojenců — do českých dějin, obrátíme pozornost především na patrnou změnu, kterou dílo Korybutovo a českých přátel jeho z panstva a university za tu dobu přivodilo. Od zděšeného útěku krále Zikmunda od Hory a Brodu v lednu neuplynul ani rok —

a Čechové nabízejí sami nepříteli dlouhé příměří, jehož by bylo užito k odstranění nedorozumění nebo snad lépe nepravd a pomluv o českých bludech kacířských, chtějíce zastaviti boj se všemi straníky a sluhy krále Zikmunda. Neznamenalo-li to konec konců zastaviti boj i se Zikmundem? Že by toto jednání mělo po úmyslu Korybutově otevříti snad velkému knížeti Vitoldovi cestu k ujetí českého trůnu, je málo pravděpodobné; myšlenku takovou byl by odmítl nepochybně především sám Vitold; tomu šlo především o zájmy Litvy, a zcela vzdálena byla ho dobrudružná myšlenka dáti se k vůli Čechům v nekonečné války se Zikmundem, jenž de facto měl v svých rukou většinu českého státu a po jehož boku by v boji stály nejen Uhry a říše, ale pomoci z celého křesťanstva. Byl-li v úmyslech polského a litevského dvora kus opravdového zájmu o bratrský národ slovanský v Čechách — a o tom lze sotva pochybovati — nesl se jen tím směrem, aby Čechové očistili se před církví obecnou a zaujali znovu jako dobří křesťané čestné místo v křesťanstvu. Zdar takových úmyslů mohl a v politické spekulaci polsko-litevské, jak uslyšíme, přímo měl vyzníti dříve či později ve prospěch opětného uznání Zikmunda v Čechách; podobně dívala se na polskou intervenci, ovšem na základě informací Vitoldových, papežská stolice v Římě,[1]) ale sotva lze míti za to, že by stejným směrem nesly se myšlenky pana *Haška z Valdštejna* a důvěrnějších přátel jeho ze šlechty; páni kališní rázu pana *Hynka z Valdštejna* věřili, jak třeba předpokládat, stále v možnost polské dynastie v Čechách.

Ukázal jsem výše na některé podivnosti chování *Zikmundova* ke Korybutovu vojenskému vpádu do české země;[2]) k tomu lze dodati, jak zvláštním způsobem se choval Zikmund sám později k podzimní křížové výpravě z říše do Čech, jež přece byla vedena také ve prospěch jeho, jako českého krále. Postavil v její čelo kurfiřta *Fridricha Braniborského*, mimochodem řečeno, svého hlavního protivníka mezi knížaty, takřka jakoby s úmyslem: „Ukaž tedy, co dovedeš! Mne podezíráte, že přeji tajně českým kacířům a že vyhýbám se boji s nimi — zkuste to v Čechách sami.“ Ukázalo se ovšem, že knížata, že říše sama není z daleka s to, aby postavila na českou půdu armády moci a rozsahu, jež vedl proti kacířům v l. 1420—21 Zikmund, že „denní válka“, podniknutá s mocí všeho všudy 8—10.000 mužů, na

dva samostatné a beze shody operující sbory rozdělenou, nedokázala mimo zesílení posádek Zikmundovy strany v pohraničí ničeho, leč že snad nepřímo opravdu přispěla k uhájení Karlštejna. Ale Zikmund sám opustil takřka okázale v době tak dlouho připravované výpravy do Čech říši, vzdaluje se od bojiště, na němž zažil tak trpké zkušenosti (je významno, že nikdy již potom neměl sám vésti vojsko do Čech!); od druhé polovice října pobýval klidně ve Vídni, potom dlouho v Bratislavě (od 14. listopadu do 21. ledna), konečně na uherském Vyšehradě.[1])

Ale Fridrich Braniborský vracel se přece — na velký rozdíl od dosavadních výprav Zikmundových — z Čech neporažen, ano mohl pochlubiti se úspěchem, že Čechové sami učinili dalekosáhlou nabídku celoročního příměří, aby dosáhli slyšení, jež jim dosud marně nabízel prostředkovati Zikmund. To byl nesporně pokrok, přes to, že ještě se Zikmundem samým Čechové jednati nechtěli, ani přiznati, že i on má býti pojat v příměří. Úspěch nebyl vskutku plodem branného zásahu německého do země, nýbrž důsledkem politiky Korybutovy a přátel jeho, kteří patrně od počátku, t. j. již od popravy Želivského, sledujíce program původní „uvedení země české v pokoj a řád", pomýšleli na skutečnou realisaci českého požadavku o veřejné slyšení před křesťanstvem, jež mělo, podle přesvědčení jejich, prokázati českou pravověrnost a donutiti církev k míru; rozchod s Táborem, k němuž došlo ne tak pro rozdíly v programu jako v methodě k dosažení jeho, byl zároveň vzpruhou pro jednání o smír s nepřítelem.

* * *

Po prvé se tu vytvářela v Čechách situace taková, jak si ji asi přáli a představovali horliví kališníci pravice od podzimu roku 1419 počínaje: pohříchu během tří let vyrostl Tábor, dřív hrozný spíš chiliastickým fanatismem neozbrojených shluků lidových, na imponující moc vojenskou, jež vládla řadou měst a krajin v zemi. Co bude dále? Korybut si musil býti vědom dočasnosti své české mise pro případ, že by mezi vlastí jeho a králem Zikmundem došlo k dohodě; musil býti zpraven, že kolem 1. prosince 1422 jednání o smír se počalo a že slibovalo od počátku úspěch; cestu k němu urovnal

řád rytířů německých v Prusích sám, vzdav se v září 1422 sporné s Litvou Žmudi. Na štědrý večer r. 1422 Korybut, patrně na rozkaz z domova, *opustil Prahu*, ale setrval na české půdě, neznámo kde,[1]) ještě skoro tři měsíce, t. j. po dobu, dokud nenabyl jistoty o zdárném skončení smluv mezi strýcem Vladislavem a králem Zikmundem. K tomu došlo po dvounedělních jednáních na Slovensku, ve Spiži, po jednáních, jež vedli páni polští a uherští (nikoliv bez účasti českých pánů se strany Zikmundovy)[2]) na osobní schůzi obou králů v *Kežmarku* ke konci března 1423; došlo tu nejen k urovnání starých sporů a hněvů, ale k uzavření *spolku na výboj a odboj*; hned dne následujícího oznamuje *Zikmund* pánům moravským, že mu Vladislav a Vitold slíbili vojenskou *pomoc proti českým kacířům*; kníže Korybut že je již z Čech odvolán a odebéře se pod glejtem krále Zikmunda do vlasti; nechť mu proto Moravané poskytnou bezpečný průvod. A papeži i zeti svému, vévodě rakouskému, všem knížatům a městům říše, ano do celého křesťanstva[3]) píše Zikmund radostně v dnech následujících, že dne 24. června vytrhne polské vojsko do pole proti Čechům, Vladislav nebo Vitold sami budou osobně v jeho čele... Novina letěla jistě jako blesk po českých hradech a městech.

Jak byla ohromující zvěsť přijata v zemi, kde strana státotvorná od bezmála dvou let utvrzovala se v naději, že s pomocí velmoci slovanské na východě podaří se Čechům ve velké při jejich s Evropou obstáti? Nic o tom nevíme. Co vůbec dálo se v Čechách v posledních měsících pobytu Korybutova? Odpověď je zase: nevíme naprosto! Ani fakt, že Korybut, a kdy a za jakých okolností opustil zemi, není zachycen v analistice soudobé nebo pozdější.[4]) Tak jen několik zpráv z českého sousedství a obraz situace, s nímž se setkáváme na jaře 1423, dovolují dohadovat se jakés takés souvislosti o vývoji v posledních měsících českého pobytu Korybutova. Noviny z dubna 1423 o přátelském sjednocení krále Zikmunda s Polskem a Litvou stvořily ovšem situaci novou a nenadálou; třeba by snad v Praze hrozbám jdoucím *z Kežmarku* mnoho nedůvěřovali, bylo přece bolestnou a patrně nenapravitelnou ranou poznání, že úhelná idea husitské politiky (rozuměj politiky Prahy a husitské šlechty) z posledních let, t. j. opříti se v těžkém boji s Evropou o pomoc polsko-litevskou, dáti zkoušené zemi nového pána a krále z příbuzného kmene

slovanského a s ním řád a pokoj revolucí zvrácený, se po dvouletém úsilí ukázala neuskutečnitelnou. Otázka, co činit dále, byla z nejnesnadnějších.

Jenom dvojí cesta, jak by se zdálo, zbývala, jinými slovy táž těžká otázka podobně jako na jaře 1420 lomcovala rozumem a svědomím: *buď* spolehnout na víru ve svou pravdu a odvážit se boje s celým světem — ale k tomu byla žádoucí pomoc Tábora, t. j. přátelství s těmi, v nichž v Praze viděli odbojníky proti pokoji a řádu zemskému, hubitele vlasti, namnoze i kacíře a tyrany. A zápas, konce a výsledku nedohledného, sliboval jen hospodářské i kulturní zničení země. *Anebo* jít cestou, kterou připravoval *Korybut* a ke které radili důrazně přátelé polští: hledat smíření s církví, třebas bez Tábora a proti němu, pokusit se v okázalém hádání se zástupci křesťanstva obhájit husitskou pravdu a tou cestou dojíti snad i smíru s králem Zikmundem. Nejtrapnějším kusem této druhé politické linie byla právě otázka uznání Zikmundova; husitská, zejména pražská veřejnost se byla příliš za poslední doby vemluvila v nenávist k němu. Ale víme, že ani na sněmu čáslavském, po roce prvých velkých vítězství, nezamítlo husitské shromáždění myšlenku na smír se Zikmundem naprosto a bez výjimky, ač již hledalo vskutku krále jiného. To bylo v době, kdy poselství do Polska a Litvy vypravovaná slibovala úspěch; nyní po naprostém nezdaru a zklamání s polskými nadějemi, nyní, kdy Vladislav a Vitold mluvili k Čechům touže řečí a týmiž výzvami a hrozbami jako král Zikmund, musila, jak třeba kombinovati, neochota sněmu čáslavského ustoupiti koncepci smířlivější. To jest: pomýšleti na dohodu se Zikmundem i přes odpor radikální menšiny s Táborem v čele.

* * *

Dějiny nejdou pohříchu tak pevnou a logickou cestou, kterou po staletích vytýká jako jedině správnou souvislost věcí jasně přehlížející historik. Lidé, již mají vývoj událostí v ruce, jsou naplněni city, cíli a představami, již brání výhledu vpřed a nedovolují rozejíti se včas s cestou již nastoupenou. Třeba, aby argumenty pro nutnost obratu byly dalším chodem událostí nebo únavou či zklamáním zesíleny, zmnohonásobeny, a aby železná logika situace nabyla pře-

vahy nad vůlí jí vzdorujících sil. To platí nepochybně i o táboře katolickém: byl-li Zikmund ochoten v zásadě k daleko jdoucí povolnosti, nebyla asi ochotna kurie.[1]) K osvícení jejímu bylo, jak by se zdálo na prvý pohled, třeba, aby hanby porážek vojsk křižáckých se opakovaly a naděje na prostou a kajícnou kapitulaci českého odboje vymřela. Vzpomeneme-li však dalekosáhlé ochoty legáta Fernanda z července 1420, nemůžeme thesi o nesmiřitelné nepovolnosti církve míti za naprosto nepochybnou; bližší pravdě zdá se býti názor, jenž hlavní překážku smíru hledá nikoli v rozporu s církví, nýbrž v nepřátelství ke králi Zikmundovi. V straně kališné, u Pražan a šlechty, byla by myšlenka na smír se Zikmundem, počátkem r. 1423, sotva ještě docílila rozhodné většiny. Stanovisko Tábora bylo, jak třeba předpokládati, dáno pevně: čím více vzrostlo dosavadními úspěchy jeho sebevědomí, tím víc rostlo i odhodlání řešit starou methodou nesnáze situace. Víra v božské poslání bratří nemohla zajisté býti přístupna střízlivé politické úvaze; kdo smýšlel jinak než velel Žižka, byl nepřítel a „nevěrný pokrytec"; boj s ním přikazoval a žehnal Hospodin. Při tom materiální prospěchy kořistí a zisků válečných, svoboda loupeže a násilí, jež byla vnadou pro jistou část společnosti rytířské již v dobách míru za krále Václava, musila řady bojovníků vychovávati zároveň k poznání, že z války lze dobře a radostně žíti. Tím spíše, kryje-li se heslem boje za zákon boží!

Proto také nemohl Táboru býti vítán příchod knížete Korybuta; z toho, co jsme o ztroskotání pokusu Korybutova získat Tábor zvěděli, třeba uzavříti, že pro Tábory, že pro Žižku byl odchod Korybuta ze země *událostí vítanou*; znamenal nejen konec moci, jež odradila Táboru Prahu, davši v ní vítězství vrstvám, jež Táboru nakloněny nebyly, ale i moci, jež hlavním programovým cílem svým, usilujícím o pacifikaci země, musila chtěj nechtěj octnouti se v zásadní protivě k Žižkovi. Otázce, zda a jak využil Tábor nové situace, jaké k ní zaujala stanovisko Praha, vůbec otázce, do jaké míry mají se skutečnosti vývoje z roku 1423 k výše nastíněným podmínkám a souvislostem jeho, třeba tedy v dalším věnovat pozornost. Především asi zaujme nás problém, zda a jak odvrácení se Polska od Čechů, o jehož nebezpečí musili Čechové býti zpraveni již od odchodu Korybutova z Prahy, tedy od konce prosince, působilo na politiku če-

ských stran. Hledání odpovědi na namítnuté otázky, má, jak poznáme, nemalé nesnáze — nejen pro zarmucující chudobu zpráv, ale i pro rostoucí složitost situace. Neboť jaro 1423 přináší změnu nečekanou, ač v revolučních stranách obvyklou: Tábor dřív jednotný, ale již vnitřními neshodami ohrožený, *rozpadá se takřka v Tábory dva.* Žižka, jak se zdá, se odděluje od moci, již stvořil a velkou učinil a jde vlastní cestou. Má-li souvislost věcí vystoupiti jasněji v popředí, je potřebí, abychom pozornost svou rozdělili, t. j. sledovali nejdřív poměr Prahy a Tábora starého a teprv potom obrátili se k separátní akci Žižkově.

15. PRAHA A STARÝ TÁBOR.

(Zpráva kroniky Biskupcovy. — Výklad situace u Křížence. — Vlivy smíru krále Zikmunda s Polskem. — Poselství krále Vladislava Čechům. — Přijetí prostřednictví polského a vliv jeho na stav věcí.)

Slyšeli jsme, jak v listopadu roku minulého došlo k znepřátelení Prahy s Táborem tak hrozivému, že Pražané žádali přispění i od strany Zikmundovy; i Táboři prý sháněli pomoci a troufali si „Poláky a Husity" potříti. Z dodatku listu *markrabího Fridricha,* v němž čtou se tyto překvapující noviny, zvídáme ovšem, že právě došla zpráva, že Táboři a Pražané spolu vyjednávají a chtějí se znovu srovnati.[1]) Od té chvíle po celého půl roku nenajdeme v pramenech, z nichž jsme si zvykli čerpati poučení o soudobých událostech, nejmenší zmínky o tom, co a jak bylo a stalo se mezi Prahou a Tábory.

Jen kronika táborská *Mikuláše Biskupce,* o níž víme, že není kronikou, nýbrž snůškou polemických traktátů z theologických vojen mezi Táborem a Prahou a že jen měrou zcela nepatrnou příležitostně dotkne se světských příběhů své doby,[2]) vypravuje nám, jak „potom, léta Páně 1423" Pražané na popud některých mistrů pražských, rozhněvaných na Tábory, že kněží jejich nechtějí v bohoslužbě užívati rouch obřadných, vytrhli se spojenci svými, vzavše si na pomoc i straníky krále Zikmunda, v hojném množství zbrojných jízdných i pěších do pole a položivše se před tvrzí *Křížencem,* která byla tenkrát v moci bratří z Hradiště hory Tábor, počali ji usilovně

válečnými stroji dobývati. Když pak tak ztrávili obležením marně několik neděl bez valného užitku, shlédl Bůh na nouzi obležených a poslal jim na pomoc bratří Táborské s urozeným *Bohuslavem ze Švamberka* a s obcemi s Táborem spojenými i slovutnými hejtmany jejich. Pražané, vidouce blížící se pomoc, byli jati strachem[1]) a uzavřeli skrze prostředníky dohodu, jež neznamenala nic menšího, než že Pražané od obléhání Křížence upustí. Zároveň bylo se souhlasem obou stran stanoveno místo a doba, aby po určitém počtu dnů shromáždila se obě vojska u hradu *Konopiště*, k tomu konci především, zda by se nenalezla cesta k sjednocení kněží táborských a mistrů pražských i k urovnání sporu, jenž vznikl mezi obcí pražskou a táborskou z obležení Křížence. V stanovený den shromáždila se u Konopiště s obou stran nemalá síla pěších i jízdných s puškami a jiným nářadím válečným a byla by se vrhla krvavě na sebe — vše hlavně jen pro hněvy Pražan, že kněží táborští nechtěli sloužiti mši v ornátech. Když však prostředníci s obou stran naléhali, aby k vůli ornátům nedošlo ke krveprolití, podařilo se jim docíliti prozatímní dohody („na důkaz docíleného přátelství a svornosti" kněží táborští sloužili hned mši v ornátech, kněží pražští měli sloužiti bez ornátů); zásadní rozluštění otázky, je-li užívání obřadných rouch zdůvodněno zákonem božím, bylo odloženo k hádání kněží obou stran, jehož termín položen na den sv. Jana Křtitele (26. června) na hradě *Konopišti*; k audienci jmenováni hned rozhodčí posluchači (auditores) z městských i duchovních; za Tábory zvolen do sboru rozhodčích hejtman *Chval z Machovic* a jeden měšťan.[2])

Podstatná část zápisu Biskupcova je mnou citována doslovně; třeba zajisté jíti přímo k prameni, chceme-li se vyvarovat omylům, k nimž citovaná zpráva zavdala nejednu příležitost.[3]) Prvý dojem čtenáře je snad, že tu vypravěč, jednostranně svými spory kněžskými zaujatý, obléká do nemožného roucha historii válečného utkání dvou stran, jež rozděleny byly mnohem světštějšími důvody než byl spor o ornáty. Ale při bližším příhledu poznáme, že takový výklad, nemáme-li *Biskupcovi* upříti věrohodnost veskrze, není možný: shromáždění vojsk u Konopiště bylo přece, soudě podle podrobností, jimiž Biskupec historii jeho vyplnil,[4]) věnováno sporu o ornáty, tam u Konopiště stanoven termín hádání, jež vskutku věnováno bylo výhradně

sporům o ritus bohoslužebný a o svátost oltářní a jehož průběh známe z podrobného dalšího výkladu *Biskupcova*; není tedy důvodu nevěřiti, že již u Křížence stála tato otázka v popředí. Biskupec naráží i na nějaký spor světské povahy pro obležení Křížence[1]) — zde pohříchu nedovedeme ani hádati, oč vlastně běželo. Ale je, tuším, patrno, že Pražané neoblehli Kříženec, vedeni myšlenkou rozhodného zápasu s Táborem; v takovém případě, jak bychom očekávali, obrátilo by se vojsko jejich proti Táboru přímo a netrávilo několik neděl obležením nevelikě tvrze (tvrz *Kříženec* stála asi 7—8 hodin jihovýchodně od Benešova, na půl cesty mezi Vožicí a Načeradcem) a v takovém případě by nečekali Táboři několik neděl, aby přispěli k pomoci. Ani zmínce, že si Pražané vzali na pomoc přívržence krále Zikmunda, ač s ním byli znepřáteleni, nemůžeme rozuměti tak, jakoby Praha byla před tím uzavřela přátelství či alianci se stranou Zikmundovou v zemi:[2]) kdyby byla situace taková, kdyby šlo vskutku o velké změření sil spojených husitských a katolických sil země proti Táboru, nezdvihli by Pražané ve strachu, jak tvrdí Biskupec, obležení při pouhém přiblížení se Táborů; o takové velké výpravě musily by ostatek zmíniti se přece i domácí anály, musil by v poli u Křížence státi na př. především pan *Čeněk z Vartenberka* a musila by i katolická šlechta v zemi věděti o takové situaci. Vskutku pozorujeme opak, vidíme, že od března trvají na severu země boje mezi panem Čeňkem a Orebskými, t. j. mezi stranou Zikmundovou a husity a počátkem ledna katolická šlechta při lužických hranicích prosí naléhavě o pomoc proti hrozivému útoku husitů; od konce března vracejí se prosby znovu.[3]) Je-li pravdou, co tvrdí Biskupec o pomocech se strany Zikmundovy, možno je vykládati jenom jako místní nějakou dohodu, možná, že právě Křížence se týkající.[4]) Ale okolnost, že tak rychle, beze všeho boje, Pražané svolili odtrhnouti od Křížence a postaviti se znovu u Konopiště a to výslovně k tomu konci, aby tam hledáno bylo dorozumění s Tábory ve sporu o ornáty, prozrazuje, že tu máme co činiti se zcela jiným stavem věcí, jiným poměrem stran a jinou duchovní atmosférou než jakou jsme byli zvyklí postřehovati v zemi doposud.

* * *

Hledám vysvětlení v tom, že tu již mocně působily vlivy nové situace, kterou stvořil smír Polska se Zikmundem. Tažení ke Kříženci náleží podle všeho do druhé polovice dubna, t. j. do téže doby, kdy rozšířily se znepokojující noviny o spolku krále Zikmunda s Poláky proti Čechům. Nemám sic za to, že by v Praze věřili těmto hrozbám doslova,[1]) je dobře možné, že proti nim stanuly brzo konejšivé zprávy *Korybutovy*. Nesmíme si zajisté představiti, jakoby Korybut, opouštěje Čechy, rozešel se v mysli své se zemí, kde skoro celý rok zaujímal postavení knížecí: zanechal v zemi oddané přátely a snažil se jistě, aby, třeba donucen Čechy opustiti, působil z dálky k vítězství své politiky. Není však nutno míti za to, že bylo jen Korybutovou zásluhou, dal-li král *Vladislav*, vrátiv se z úmluv kežmarských, znovu výmluvný výraz svému zájmu o české osudy[2]) — a to naprosto ne způsobem, upomínajícím na hrozby Zikmundovy z Kežmarku, nýbrž v duchu patrně přátelském; spíše se zdá, že tu šlo o taktiku smluvenou přímo s králem Zikmundem v Kežmarku, taktiku, jež sic hrozila pro konec června vojenským tažením proti Čechům, ale dříve chtěla jim umožniti po dobrém dohodu smírnou. Někdy počátkem května poslal totiž král Vladislav do Čech zvláštního posla, *Mikuláše Sestřence*, s listem adresovaným vší obci národa českého, šlechtě, Pražanům i ostatním městům království.[3]) List sám náleží po nejedné stránce k zvlášť pozoruhodným dokumentům z dějin velké pře české i z dějin přátelství česko-polského. *Palacký* listu neznal, ale ku podivu ani ne *Tomek*, a po *Gollovi*, jenž s ním seznámil, nedovolilo novějším historikům Žižkovým stanovisko jejich býti významu polského zakročení plněji právu. List praví ve výtahu:

Vzpomínáme se zármutkem prolévání lidské krve ve vaší zemi, pohrom a zkázy měst, hradů, tvrzí a kostelů Páně, ve kterých kdysi nepřetržitě se vzdávala úcta Nejvyššímu — krátce všeho toho, co dává vzniknouti nebezpečí, že přemnozí králové a bezmála všechna knížata katolická chopí se zbraně na vaši zkázu. Vroucí láska, kterou chováme k vašemu království a vašemu slavnému národu slovanskému, přiměla nás, abychom k vám poslali zvláštního posla o našem smýšlení plně zpraveného; prosíme a zapřisaháme vás, abyste, poskytnouce mu všechnu víru, *srovnali se se svatou církví katolickou.* Nespoléhejte příliš na výklad Písem mistrů svých — ve svatém kon-

ciliu kostnickém, jež přece i papeže po zásluze odsoudilo a církev žalostně rozdělenou darem Ducha sv. obnovilo a upevnilo, byla otázka, o niž jde, tak pečlivě probrána, že nelze vám pochybovati dále o pravdě její. Obraťte pozornost . . . i k obyčeji a řádu svých předků, jež nelze přece dodatečně odsouditi (rozuměj, že bloudili, neznajíce husitské pravdy), když tě mravní i rozumové kulturní zásluhy jejich šířily se do rozličných krajin světových a když pro ně jste nabyli jména proslulého, které pohříchu nyní za nového řádu vašeho je velice pošpiněno. Duch svatý chce jednotě mysli a víry — ale vaši lidé nejenže dychtí po prolévání krve cizinců, ale soptí ustavičně i proti vlastním, takže jest se obávati, že království vaše bude obráceno v zkázu trvalou; vzbudilo by v nás bolest nejtrpčí, kdybychom měli dočkati se toho, aby krajiny našeho jazyka slovanského, zničené vlastními syny,[1]) byly osazeny národem cizinců. *Proto smilujte se sami nad sebou*, zanechte rozporů a zmatků, oblibte si pokoj a jednotu — a v případě, že byste byli v obavách o svou bezpečnost a o zdržení slova vám daného, věřte pevně, že budem s to najíti s vaší radou takové prostředky, aby se s vámi jednalo laskavě a milosrdně, tak abyste byli budoucně prosti nebezpečí a strachu. Učiňte to, chcete-li se napraviti a srovnati mezi sebou, raději dříve než později. Úmysly bratra našeho (*Vitolda*) jsou téže povahy; oznámí vám je v brzku listem i poselstvím. Svou vůli nám potom sdělte nejrychleji.

Sestřenec vypravuje ve své relaci, že našel obě strany, Husity a Tábory (tak je jmenuje), s vojskem v poli. Referuje krátce i o obsahu svého poselství; tenor jeho je podobný, ač ne přece takový, jako v listu královĕ: posel nežádal kapitulaci před církví, ale líčil výmluvně nebezpečí bratrovražedných válek domácích; i Vladislavovo: Smilujte se sami nad sebou, ozvalo se ve vývodech jeho i výstraha o nebezpečí, že slavný národ český (jenž přednostmi svými vynikal tolik nad jiné národy, že mu nebylo takřka rovného v celém světě), bude kořistí cizinců. Bída vaše, dovozoval Čechům, nebyla způsobena ani Vlachy ani Němci, ale vašimi vlastními sváry a boji. Což by nebylo lze nalézti nějakou rozumnou cestu, aby dosaženo bylo míru mezi vámi? Král *Vladislav* je k pomoci ochoten.[2])

Sestřenec vyřídil své poselství patrně v ležení u Konopiště (v druhé pol. května) — soudím, že to byla tato výmluvná intervence, která

se neminula dojmu zcela a přispěla v prvé řadě k smírnému závěru konfliktu. I otázku, proč v něm theologické spory byly v popředí, si vysvětlíme v spojení s úsilím Korybutovým a Vladislavovým dobře; jedinou cestou k žádoucímu ukončení zápasu bylo zajisté *slyšení*, t. j. ospravedlnění Čechů před světem křesťanským: k tomu bylo nezbytno, aby obě husitské strany vystoupily ve chvíli takové jednotně, aby Čechové neposkytli světu žalostný obraz, že pravda, za niž byli hotovi umříti, rozděluje husitské strany samé až k prolévání krve. Odtud nepochybně prýštilo úsilí mistrů pražských, plánu audience od počátku nejoddanějších, aby s Tábory bylo docíleno dorozumění v sporných otázkách: jen odtud můžeme vysvětliti a plně chápati historický zápis kroniky táborské.

* * *

Sestřenec po svém návratu z Polska vypravoval,[1]) že náčelníci stran, vyslechnuvše jeho vzkazy, vrátili se s ním, opustivše vojska, do Prahy a tam skoro devět dní jednali s obcí (pražskou) o odpovědi, jiež by bylo dáti králi. Sestřenec radil totéž, co navrhl jménem Čechů minulého podzimu *Korybut* sám: uzavřít příměří jednoroční (ale výslovně se *všemi* nepřáteli), rozuměj k tomu konci, aby byla náležitě připravena rozhodná audience se zástupci církve. Výsledek byl, že Pražané nabízené přispění polské k řešení českých nesnází vděčně *přijali;* o kapitulaci před církví, již patrně navrhoval Vladislav, ovšem nebylo řeči; mistři university pražské v odpovědi své králi, dané 6. června, vsunuli dokonce větu o „nevyvratitelných pravdách, jež držíme a chceme neoblomně držeti až do smrti," ale přece naznačovali, že pokud jde o čtyry artykuly, jsou Čechové ochotni v jednotlivostech k slušné *mírnosti* — jinými slovy hotovi k vyjednávání.[2])

Pozorujeme stále, že situace, jež vedla ke kompaktátům, je připravena od počátku — co ji zatarasovalo především, to byl odboj a odpor země proti Zikmundovi; jen dohoda se Zikmundem otvírala zajisté naději na skutečnou dohodu s církví. Mistři přiložili zároveň své snesení poslané velkému knížeti *Vitoldovi* v listopadu 1421, v němž již byli vytkli své stanovisko o nestranném slyšení: nesmí to býti hádání, kde by protivníci o našich článcích prostě rozhodovali; obě

strany musí býti sobě postaveny na roveň; o pravdě jejich rozhodne jen evangelium a řád prvotní církve.[1]) Tu je formulováno poprvé určitě stanovisko, pro autoritu církve nesnesitelné, jehož vítězství musilo býti vykoupeno později novými bitvami a novými porážkami vojsk, jež křesťanský svět na Čechy posílal. *Sestřenec*, jak píše, byl varován některými pány, kteří drží s Husity jen ze strachu před nimi (praví, že je navštívil tajně), aby, chce-li něco pořiditi, nezmiňoval se o králi Zikmundovi ani nemluvil nic proti svaté pravdě evangelické — svědectví jistě pozoruhodné pro poznání skutečné situace v husitském prostředí. Sestřenec se podle rady patrně zachoval; list Vladislavův, jejž přinesl, byl ovšem jiného tenoru a Vitold, jehož vzkazy přijali již zástupci Pražan ke králi polskému po poradách se Sestřencem vypravení (byl to *Vilém Kostka z Postupic* a pražský měšťan Štraboch), sotva že se vydali na cestu (tedy snad v Kolíně?), psal ještě srozumitelněji: Vitold přiznával, že jej i krále Vladislava pověřil vyjednáváním s Husity — *král Zikmund* a jak se zdá, psal i v dalším méně přívětivě než Vladislav.[2]) Že za celou akcí polskou stojí vlastně král Zikmund nebylo lze tedy Čechům neprohlédnouti, ale Pražanům té doby bylo, jak postřehl i Sestřenec, zahájení traktátů se Zikmundem ještě věcí zhola nemyslitelnou.

Jednání na krátko přetrhly jiné události[3]) — zisk jeho a výsledek důrazných výzev polských, stavících stranám před oči nevlastenecké a nebezpečné sebeničení jejich, záležel přece v tom, že došlo k smíru mezi Prahou a Táborem. Třeba dodati, že i na hádáních kněží obou stran, jež počalo se 24. června na Konopišti, osvědčili mluvčí Tábora pozoruhodnou míru diplomatické povolnosti: v hádání, jež se rozšířilo i na vznikající hluboký rozpor o svátosti oltářní, podepsali Táboři formuli pravověrnou, stavíce se vlastně proti polopikartskému traktátu předního mluvčího svého, *Mikuláše Biskupce*.[4]) Ale tak daleko, aby polské zakročení přivodilo i příměří nebo mír se stranou krále Zikmunda — tak, jak to navrhoval kníže Korybut jménem Pražan i husitské šlechty kurfiřtu Fridrichu Braniborskému — účinek jeho prozatím nesahal. V bojích proti katolíkům se pokračovalo a to způsobem, jenž králi Zikmundovi musil se jeviti nejméně žádoucím: Praha se svými spojenci vrátila se k plánu[5]) uplatniti sílu husitského meče i na *Moravě*, jež dosud až na málo

míst, stála v poslušenství krále, event. jeho zetě *Albrechta Rakouského.* Ale co nepodařilo se naléhavým domluvám polským, t. j. sjednocení Prahy a kališnické šlechty se Zikmundovou šlechtou v Čechách, aby tak soustředěná velká většina země pokusila se energicky o obnovení pokoje a právního řádu, to se podařilo brzo na to — *Žižkovi.* Byl to Žižka, jenž *rozbil mír konopišťský* a vrhl zemi do těžké vnitřní války, jíž vášnivostí a ztrátami podobné země dosud nepoznala.

16. VZNIK NOVÉHO TÁBORA ŽIŽKOVA.

(Žižkovy jarní úrady s Orebskými v Něm. Brodě. — Postavení Orebských mezi stranami. — Diviš z Miletínka. Bratří z Kunštátu. Valečovští. — „Menší" Tábor. — Příčiny rozchodu Žižkova s Táborem starým. — Kněz Ambrož hradecký. — Plán zmocniti se Hradce.)

Mluvili jsme o událostech dvou až tří měsíců na jaře r. 1423, v nichž se rozhodovalo o příštím poměru Tábora a Prahy — a o Žižkovi jsme při tom neslyšeli slova! Jak to vysvětliti? U *Křížence* a u *Konopiště* Žižka v čele Táborů nestál; víme, že *Biskupec* jmenuje tam vůdcem bratří a obcí táborských pana *Bohuslava ze Švamberka* a *Chvala z Machovic*; není dobře možné, že by byl jména Žižkova pominul nebo že by u Konopiště byl mezi rozhodčí zvolen za Tábory hejtman *Chval* a nikoliv sám Žižka, kdyby byl Žižka ve vojsku přítomen. Proto také nelze důvodně předpokládati, že by Žižka měl účast v poradách, jež potom konány v Praze se Sestřencem;[1]) jednání s Polskem bylo přece věcí Pražan; Tábor již od podzimu r. 1420 stranil se ho zásadně. Kdyby snad Žižka byl přece přítomen, mohl jednati s obcí jen o dalších vojenských operacích, jež vyžadovala situace; již tenkrát jistě tanula Praze na mysli potřeba velké výpravy na Moravu; připustíme-li takovou možnost, bylo by nutno pozdější chování Žižkovo k této výpravě odsuzovati dvojnásob. Od počátku června najdeme Žižku vedle Bohuslava ze Švamberka na severočeském bojišti — co se s ním dálo vskutku v měsících předchozích? Poznáme, že Žižka v té době nezahálel, — připravoval akci velkého dosahu, jež měla zvláštním způsobem změniti jeho postavení ve vlastní straně, ano v celé zemi. Stojíme před jednou z nejzajímavějších kapitol v jeho historii.

Se Žižkou se setkáváme roku 1423 až v druhé polovici března — prvé slovo, jež z jeho úst slyšíme, zní zcela napříč prosbám a výzvám polským o smluvení příměří a pokoje v zemi: „a příměří s panem *Čeňkem* nečiňte, leč by . . .“ Čteme je v témže dopise Žižkově z konce března, v němž je zmínka, že Korybut již Čechy opustil. Z listu Žižkova hlásí se tedy úmysl zorganisovati se dokonaleji k novým bojům, především proti „nevěrným pokryvačům“ domácím; boj s Čechy jiného smýšlení či vyznání stojí zase v popředí jeho zájmu.[1]) Jde tu o list daný 26. března v bývalém klášteře *Vilémovském* (na půl cesty mezi Chrudimí a Německým Brodem), o list, s nímž souvisí obsahově jiné psaní Žižkovo z téhož místa, dané o šest dní později — v obou listech svolává Žižka důtklivě „věrné“, t. j. své straníky ze šlechty a měst hradeckého *svazu orebského* (jedna zmínka rozšiřuje to však na všechny věrné z celé země) k poradám v *Německém Brodě* na dny 7.—8. dubna, k poradám, jejichž výsledkem má býti sjednocení proti nepříteli „za jeden člověk“ a ukončení neutěšeného období z roku minulého, kdy jsme, jak dí Žižka, hněvajíce Boha lakomstvím, loupeží a nevěrou, „málo co dobrého učinili“; náboženská folie listů vsouvá ovšem před tento politický cíl účel jiný: nejdřív pokáti se tam, t. j. u Německého Brodu, kde jsme zhřešili. Mluvili jsme již podrobněji o významu těch listů pro psychologii Žižkovu[2]) — zde třeba se zastaviti u politického významu jejich. Poznáme, že otvírají nám překvapující pohledy na novou situaci.

* * *

Oba listy Žižkovy z Vilémova z konce března a poč. dubna 1423 jsou patrně jen malým zlomkem dopisových výzev, jež písařem Žižkovým byly v těch dnech rozeslány na přečetné adresy. Řekli jsme, že pozvání k poradám brodským byla adresována šlechtě a městům strany hradecké nebo orebské; skutečnost tu, jak poznáme, potvrzuje teprv další vývoj situace. Stranu či snad lépe vojenský spolek *Orebských* (ale častěji zvána byla po kraji a městu Hradci: *Hradečtí* nebo i Orebští a Hradečtí) známe poněkud z historie posledních tří let; jde tu o mocenskou skupinu podobného asi původu jako byl jihočeský Tábor, ale postrádající pevné organisace; duchovní silou její byl, podle všeho, *kněz Ambrož*, vládnoucí v *Hradci Králové;* vojen-

ský význam dodávalo jí vedle měšťanů hradeckých několik šlechticů, z nichž rodem i významem stál nejvýš původně člen stavu panského *Hynek Krušina z Lichtenburka*, pán na *Kumburce* u Jičína, vedle něho pak *Diviš Bořek z Miletínka*, pochozí z vladyckého rodu, jenž měl zemanská zboží v okolí *Hořic* (tvrz Miletínek u Miletína) a Nové Paky;[1]) něco drobné šlechty z Hradecka, Jičínska, Boleslavska i Chrudimska tvořilo přívrženstvo jejich. Jméno biblické „Oreb", podobně jako „Tábor" dali Hradečtí té hoře (u Třebechovic v Hradecku), na které na jaře r. 1420 počala se podobná shromáždění lidu pro pravdu kalicha vznícenélio, jaká jsme poznali roku 1419 v okolí jihočeské Bechyně; odtud z Orebu a, tuším, i z jiného centra podobného, v těsném sousedství Kumburku páně Krušinova ležícího, t. j. z hory „*Tábor*" *nad Lomnicí*, vydala se v dubnu 1420 pod vedením Krušinovým a Ambrožovým prvá výprava severočeská na pomoc Praze proti Zikmundovi; povahu její karakterisuje, že na cestě dobyla a zničila velký klášter cisterciácký *Mnichovo Hradiště.*

Počátkem října přitrhli Orebští, vedeni Krušinou a Bořkem, po druhé, tentokráte se značnou mocí do Prahy, aby v bitvě u Vyšehradu vyznamenali se nad jiné; na jaře 1421 pod týmiž vůdci účastnili se výpravy Pražan a Tábora do východních Čech, jež postavení revoluce v Hradecku měla zesíliti neobyčejně: byla to táž výprava, jež kalichu a Praze podrobila na severovýchodu země pevná německá města královská *Jaroměř*, *Dvůr Králové* a *Trutnov* (Hradec byl vyrván Zikmundovi již dříve.) Při tom dostal se do moci Divišovy i statky bohatý benediktinský *klášter opatovický*, jenž do té doby s úspěchem útoky Hradeckých odrážel; klášter *Svaté Pole* u Třebechovic byl dobyt a vypálen Krušinou a Divišem již v listopadu roku minulého. Pan Hynek Krušina, jenž odměnou za své služby vojenské dostal od Pražan na jaře roku 1421 královský hrad *Lichnici* v Čáslavsku, mizí od léta r. 1421 z řad Orebských: kněz Ambrož Hradecký jej nedlouho před tím byl počítal k „zrádným pánům" typu Čeňka z Vartenberka. Pan Krušina ostatek, jak výš pověděno, netajil se již po bitvě u Vyšehradu svou neochotou bojovat po boku Táborů.[2]) Ústup pana Krušiny znamenal zároveň, že předním světským činitelem mezi Hradeckými stal se pan *Diviš Bořek z Miletínka.* Hejtmanem v Hradci Králové byl sice dříve pan *Aleš z Risenburka na*

Vřešťově (hrad u České Skalice), jenž se byl s knězem Ambrožem o osvobození Hradce z moci Zikmundovy nejvíc přičinil, ten však byl ku konci r. 1420 postaven vedle pana Hynka z Koldštejna či z Valdštejna v čelo poselství husitského ke králi polskému, a zdá se, že pobyl v Polsku dlouho (po celé dva roky není zmínky o něm); po něm byl hejtmanem v Hradci nějaký Lukáš. Kníže Korybut, jenž v srpnu r. 1422, jistě k velké nelibosti kněze Ambrože, byl stranou umírněnou, jež nabyla v obci převahy, vpuštěn do Hradce, kde zajal staré a dosadil nové konšely, vydal současně královský hrad v Hradci do moci pana Diviše Bořka z Miletínka, tedy muže, jenž o vítězství kalicha v Hradecku měl nesporné zásluhy; Diviš, jak výše pověděno, stal se tak i hejtmanem, t. j. politickým a vojenským pánem města *Hradce* a snad i sousedních měst *Jaroměře a Dvora.* Pan Diviš byl dosud od Pražan za své služby na tažení jarním r. 1421 dosáhl hejtmanství v *Chrudimi;* význam jeho na východě země vyrostl tedy v době Korybutově zcela neobyčejně; jeden text Starých letopisů (*Sa*) tvrdí, že byl pánem i v *Mýtě* a *Litomyšli.* Pan Diviš dovedl svému vzestupu raziti nové vyhlídky i jinak: na zboží kláštera opatovického na *hoře Kunětické* vystavil si hrad, jenž měl býti oporou moci, jíž nabyl na Hradecku, moci nejen politické, ale i hospodářské; k hradu připojena patrně značná část klášterství opatovického.[1])

Lze-li z toho, co právě pověděno, poučiti se poněkud o nábožensko-politické fysiognomii Orebských mezi stranami, možno říci asi, že původem vyšli z venkovského radikalismu náboženského let 1419—20; nenávist ke klášterům a mnichům byla jim vlastní jako na jihu, ale cizí jim bylo patrně chiliastické blouznění Tábora a jeho program trestání hříchů veřejných, i jak se zdá, jeho novoty věroučné a liturgické. Kněz Ambrož byl ovšem horlivec typu *Želivského,* jenž převrat provedený v Hradci Korybutem nesl s odporem; již výše jsme hájili domněnku, že utekl se se stížností na Korybutovy změny v Hradci k Žižkovi. Co pana Krušiny se týče, stál nejblíže Pražanům, pokud byli vedeni muži rázu pana *Hynka z Valdštejna;* i on a ovšem i pan *Aleš Vřešťovský* byli horlivými straníky polské kandidatury na český trůn a již tím odcizeni stanovisku Tábora, jak se během roku 1421—22 ustalovalo stále určitěji. I v panu Divišovi smíme asi právem spatřovat politika bližšího Praze než Táboru.

Co jsme vyložili, bylo nezbytné k lepšímu porozumění historie, jež následuje. Faktem je, že od porad u Německého Brodu neuplynulo ani 14 dní — a Žižka stojí na půdě hradecké a spojen s Hradeckými, jimž velí pan *Diviš*, potírá vojensky pana *Čeňka z Vartenberka*. Rozumíme potom, proč psal 26. března: „příměří s panem Čeňkem nečiňte, leč byste měli i s jinými súdedy okolo sebe;" domysliti si musíme, že Hradečtí či Orebští stáli v boji s panem Čeňkem již dříve, v březnu — to znamená, ač pohnutky boje přímo neznáme, že návrhy Korybutovy a pana Haška z Valdštejna z minulého listopadu o příměří se stranou Zikmundovou v zemi neměly skutečného výsledku; vojna s panem Čeňkem svědčí zajisté o opaku. Ale oba listy Žižkovy z Vilémova, jimiž se obíráme, nutí k výkladu, že Žižka musil vstoupiti v přátelské styky a jednání s Orebskými již nějakou dobu dříve; věty jeho výzev, jež znějí zpola jako rozkazy, vzbuzují přesvědčení, že tu mluví s adresáty již smluvený *spojenec* a to takřka spojenec s autoritou vůdčí.[1]) Pohříchu nevíme ničeho o jednáních, jež v tom směru se stala patrně během posledních měsíců; za jisté musíme ovšem míti, že Žižka, chtěje se sjednotiti za jeden člověk s Hradeckými, dorozuměl se především s panem *Divišem Bořkem z Miletínka*, mocensky i vojensky hlavním činitelem Hradeckých a ovšem i jej před jinými že zval k poradám u Německého Brodu; musil dále psáti i obcím měst Hradce Králové, snad i Dvora a Jaroměře. Žižka vskutku píše 26. března: i také posílám do vašich měst, ať by všichni věrní byli 7. dubna u Brodu Německého. Žižka může městy „vašimi", t. j. Hradeckých, mysliti sotva drobná města poddanská, třeba by druhý list z vilémovského hlavního stanu, jenž se nám zachoval, byl adresován městečkům *Náchodu* a *Skalici*, jež náležela bratřím *Hynkovi* a *Viktorinovi z Kunštátu*, známým vůdcům šlechty kališné, k nimž, jak uslyšíme, měly napotom pojiti Žižku styky patrně přátelské.

Třeba opakovati, že se nám zachovaly z korespondence Žižkovy, porady německobrodské připravující, jen dva listy, náhodné zlomky; je-li list do Náchoda a Skalice typem pozvání, jež rozeslána byla méně významným adresátům, je list prvý, poslaný *Bartošovi* a *Bernartovi z Valečova*, ukázkou přípisu významnějším členům orebského bratrstva. Bratří Bartoš a Bernat byli vladykové, kteří se zvali *z Valečova*, po dvoře nebo tvrzi u Mnichova Hradiště;[2]) jejich jména tu po

prvé v souvislosti s bouří husitskou slyšíme vůbec. Byli s Žižkou podle všeho známi od dřívějška; Žižka zve je zajisté „bratřími v naději boží", jakoby náleželi přímo k bratrstvu jeho; také oni jako pan Diviš vybudovali si tenkrát, jak se dohaduji, nad svým dvorem pevný hrad na skále, Valečov, a také oni těžili asi z rozsáhlého zboží zničeného kláštera cisterciáckého u Hradiště; statek jejich byl zajisté takřka obklíčen zbožím bohatých mnichů hradišťských[1]); k významu Divišovu nedovedli se ovšem povznésti nikdy. Kdo přišel, kdo nepřišel z pozvaných k poradám u Brodu, ovšem nevíme; nevíme také, co tam ujednáno; víme jen o výsledku: Žižka postavil se takřka v *čelo Orebských* a pan Diviš přidružil se s Hradeckými k boku jeho.

* * *

Kde zůstal, tážete se, Žižkův Tábor? Odpověď na tuto otázku obsahuje v sobě překvapení nemalé: čteme sic v listu Žižkově Valečovským: A takéť vám věděti dávám, žeť jsem s Táborskými zůstal za jeden člověk, a poddali sú sě dobrovolně mne poslušni býti jakožto kdy; i kázalť sem pole sbierati, a počaliť sú — ale není stopy toho, že by bratří táborští měli účast ve vojenském vystoupení Žižkově v Hradecku. Co víc! — *Žižka již nikdy neměl vrátiti se do svého Tábora;* novou pevností Žižkovou, novým Táborem měl se státi *Hradec*, Žižka měl příští moc svou opříti o svaz měst a obcí kupících se kolem Hradce; v Hradci, nikoliv v Táboře, v Hradci, svém domově posledním a vlastním, měl býti pochován. V listu Valečovským jmenují se oba adresáti „bratři v naději boží z *menšího Tábora*" — po prvé a naposled tu slyšíme toto označení, jež Žižka dává patrně celé straně Orebských — „menší Tábor" měl býti napříště základnou moci Žižkovy na místě Tábora „velikého", původního Tábora Žižkova!

Co se stalo? Čteme přece v témže listu vladykám Valečovským, že Žižka je s Táborskými zas za jeden člověk atd. — z toho by bylo usuzovati, že Žižka vstoupí do bojů, jež chystal na Hradecku, provázen svými hejtmany a sbory z měst táborských, že spojené vojsko Tábora a Orebských stvoří novou imponující moc a vůli v zemi vedle Prahy. Vskutku události pozdější ukazují naopak, že z Táborských provázel Žižku na jeho cestě k budování nového Tábora na severu země jen malý počet přátel a straníků; svaz obcí táborských

k nové organisaci Žižkově *nenáležel*; viděli-li jsme Tábory v dubnu či květnu státi v poli u Křížence a Konopiště, nestáli pod velením Žižkovým, nýbrž pana *Bohuslava ze Švamberka* a *Chvala z Machovic*. Ovšem po měsíci setkáme se se situací, jež dovoluje souditi, že se Žižkou šel i Tábor starý, ale to je také poslední stopa součinnosti jejich.

Ze všeho zdá se vyplývati, že neshody v táborském bratrstvu, o nichž jsme slyšeli již loni, kdy Žižka odmítal zodpovědnost za přepadení Prahy Tábory, se vracely a že autoritě Žižkově se snad nepodařilo zmoci je opravdu a docela. Není-li na výsost pozoruhodno, že vůdce tak strašný nepříteli a tak nemilosrdně uplatňující praxi bezohledného trestání vinníků skutečných i domnělých, nedovedl trvale své vůli podříditi stranu, již vlastně svým vojenským nadáním vytvořil a učinil dějinnou silou hrozné průbojnosti? Jaké byly příčiny? Jsme zas odkázáni jen na dohady. Působila snad nespokojenost, že přední kněží táborští počali se kloniti ke kacířskému učení o svátosti oltářní, jež dosud spolu se Žižkou byli potírali? Ten výklad hlásí se nejdřív; svědectvím *Příbramovým* máme potvrzeno, že Žižka byl rozezlen zejména na plzeňského vychovatele svého, kněze *Korandu* „zjevně mu dávaje Pikarty a kacíře“, že se zastával Žižkou upáleného kněze *Martinka*.[1]) Ale což neměl Žižka již dost moci a energie, aby svým osvědčeným způsobem proti tomu zakročil? Patrně nikoli — jakmile duchovní vůdci a tvůrci bratrstva ve své většině stáli k nové nauce, bylo asi nesnadno čeliti násilím argumentům, jež kryly se heslem táborskému prostředí nejsvětějším, t. j. vůlí zákona božího. Či spolupůsobila nepříznivá kritika, jíž snad odvážili se kněží rázu *Biskupcova* zatracovati krutosti Žižkova vedení války? Před takovou oposicí by Žižka sotva měl důvod ustoupiti. Či vyvinul se v Táboře zápas o vůdcovství a oblibu v obcích mezi novým spojencem a spoluvůdcem Tábora, *panem ze Švamberka* a Žižkou? — urozený pán, jenž stal se horlivým Táborem, byl sotva ochoten podřizovati se poslušně mínění starého hejtmana. Konečně nesmíme pustiti s mysli eventualitu, již vlastně znění listů vilémovských by dodávalo nejvíc za pravdu, že totiž Žižka hledal v Orebských jen nové spojence Tábora starého, od něhož se odloučiti prozatím nechtěl nebo neměl vůbec důvodu a že teprv další vývoj situace utvářil poměry tak, že Žižka se jaksi odcizil své obci vlastní.

* * *

Promyslíme-li situaci, bude se nám, tuším, výklad právě nadhozený jeviti zvlášť pozoruhodným. Moc Tábora vyrostla zajisté v l. 1419—1422 bez překážky především proto, že měla oporu v Praze *Želivského*, v Praze ovládané radikalismem příbuzné povahy; nyní, po smrti Želivského, po převratu Korybutově, nyní, kdy v Praze vládl pan *Hašek z Valdštejna* a pan *Hynek z Valdštejna*, nebylo naděje, že by Praha vyhledávala spojenectví s Tábory; naopak bylo třeba počítati s otevřeným nepřátelstvím. Získati nové spojence v zhoršené situaci, lze říci přímo: najíti nového Želivského, bylo za takových okolností žádoucím příkazem chvíle. Revoluční doba měla vskutku ještě jednoho Želivského v zemi, a to na místě významném; v něm mohlo se Táboru dostati cenné náhrady za ztracené posice v Praze. Působila-li zároveň osobní nespokojenost Žižkova s vývojem poměrů v Táboře – ať již toho či onoho způsobu – musil se plán, nabýti v novém sympatičtějším okolí pevnější opory věci Žižkově, jeviti dvojnásob aktuálním. Žižkův vstup mezi Hradečany – a můžeme již říci, v čelo Hradeckých či Orebských —jehož novou fási nalézáme v listech z Vilémova, byl patrně připravován již déle, Žižka již předem musil věděti nebo počítati s tím, že v Hradci dostane se mu náhrady za ztracenou Prahu a snad i za ztracený Tábor. A mužem, jenž toto přesvědčení v Žižkovi budil, mužem, jenž rovnal cestu Žižkovi z Táborska na Hradecko a byl duševním tvůrcem nové situace, byl zcela jistě —*kněz Ambrož* v *Hradci Králové*.

S knězem Ambrožem hradeckým setkali jsme se ve vypravování svém již nejednou; pro lepší porozumění výkladu, na nějž kladu důraz, je potřebí představiti čtenáři plněji jeho osobnost; kněz Ambrož náleží k nejpozoruhodnějším postavám české revoluce. Nevíme nic o jeho původu nebo počátcích; víme jen, že někdy po vypuknutí povstání v Praze nebo již dříve byl královnou *Žofií* (Hradec byl, jak známo, věnné město českých královen) zbaven fary v Hradci, zcela jistě pro bouřlivou agitaci radikálně husitskou. Ale již v zimě nejblíže následující, r. 1419–20, je Hradec v moci revoluce, t. j. Ambrožově; král *Zikmund* staví Hradec v té době do jedné řady s městy *Plzní* a *Pískem*, hlavními tvrzemi táborského kacířství;[1]) o dobytí města programu odboje měl jistě Ambrož zásluhu přední. Na podzim téhož roku vidíme Ambrože na pražské ulici a to mezi organisátory

ozbrojeného povstání v duchu táborském: dne 4. listopadu byl v čele kněží, bouřících obec, aby poskytla pomoc radikálům z českého jihu, kteří pod vedením *pana Břeňka* se blížili k Praze a aby udeřila na Malou Stranu; byl to ten divoký noční útok *Mikuláše z Husi*, za něhož královna Žofie ve strachu prchla z hradu. Potom v dubnu r. 1420 byl to zas kněz Ambrož, jenž s panem *Krušinou* a *Bořkem* byl vůdcem Orebských, táhnoucích z Hradecka a Jičínska od spáleného kláštera Hradiště na pomoc Pražanům; vešel v čele houfu branného, se svátostí oltářní v rukou, do Prahy asi v téže době, co král Zikmund, vstupuje se svým vojskem ze Slezska do Čech, zmocnil se Hradce a obnovil panství strany a řádu Ambrožem vyvráceného. Ani to kněze Ambrože nezastrašilo: ke konci června, shromáždiv v noci na hoře Kunětické něco branného lidu, jemuž velel pan *Aleš Vřešťovský*, přepadl Hradec a zmocnil se ho. Nedbal toho, že Zikmund stojí v zemi s velikou silou vojenskou, že věc revoluce nemá na celém severu takřka nikde opory a že snad i Praha co nejdříve dostane se do rukou králových. Zikmund dal neprodleně Hradec obehnati a dobývati — ale město se uhájilo a dočkalo v triumfu nezdaru Zikmundova u Prahy i těžké porážky jeho u Vyšehradu.

Na jaře 1421 pomáhají Hradečtí Praze dobývati královských měst ve východních Čechách: dobytí *Chrudimě*, *Jaroměře* a *Dvora* pevnou posici města, kde de facto vládl kněz Ambrož, zesílilo neobyčejně. Po skončení sněmu čáslavského spojují se Hradečtí s Pražany a pány, aby čelili vpádu Slezanů do země — tu je Ambrož nepochybně již i vojenským vůdcem Hradeckých a je to on, jenž pobouří své lidi proti oběma pánům výpravu vedoucím, že nechybělo mnoho a pan *Čeněk* i pan *Hynek Krušina*, týž, s nímž táhl kdysi Ambrož na pomoc Praze, by byli od poštvaných sedláků ubiti. Stížnost na „zradu pánů" nese Ambrož hned potom do Prahy k *Želivskému* a zavdává tak podnět, přes všechno vysvětlování a konejšení pana Krušiny, k novému převratu v Praze, jenž odcizí hlavní město dokonale vlasteneckým směrnicím sněmu čáslavského. Po stětí Želivského (jež bylo tichou hrozbou i Ambrožovi) posílá vzbouřená obec Pražská zajaté mistry universitní, domnělé i skutečné spoluvinníky smrti jeho, do Hradce, „aby se tam hříchem káli"; táž úloha připadá Hradci Ambrožovu později r. 1427, po zmařeném pokusu strany

Korybutovy o opanování Prahy. Roku 1422, jak jsme slyšeli, zdráhá se Ambrožův Hradec uznati *Korybuta* za pána země; donucen k tomu, nejspíš vzpourou mezi měšťanstvem, nese Ambrož těžce novou vládu pana *Diviše* a pracuje patrně všemi silami o opětný převrat, jehož historii hned uslyšíme. Odtud je se svou obcí oddaným, vroucně oddaným straníkem Žižkovým až do smrti jeho, aby pak po víc než 12 let stál na hradecké stráži jako skutečný vojenský i civilní správce města i jako přední kněz a duchovní vůdce strany *Sirotků;* v jejich jméně, nikoli asi bez jeho přičinění, měla žíti dále památka velkého hejtmana, jehož mrtvé tělo pochoval Ambrož sám v svém kostele hradeckém. Nelze tu sledovati, jaký podíl má vůle nebo rada Ambrožova v dějinách Sirotků; zmínky zaslouží snad pouze, že Ambrož dovedl kněze, zdráhajícího se přistoupiti k pravdě kalicha, obětovati smrti neméně zásadově než Žižka;[1]) za to kacíře *Martina Lokvise* zachránil před náhlou popravou; teprv když pokusy o obrácení jeho vyzněly nadarmo, vydal jej řádnému soudu; jednou jej dokonce přistihneme, přimlouvajícího se za milost lotru na popravu vedenému; slzy milenky delinkventovy dokázaly víc, než nebojácná stálost kněze v své víře stojícího.[2])

Na zemských sněmech z konce r. 1433 je účasten za sirotčí kněžstvo jednání o text čtyř artykulů a kompaktát, jednání, jež mělo urovnati dohodu s církví; Ambrož konečně souhlasí, ale jako Táboři jen pod rostoucím nátlakem situace a okolí. *Lipany*, kde v čele vojsk, obdrževších vítězství, stál starý protivník jeho, pan *Diviš Bořek*, a kde v čele vlády akci proti Táborům a Sirotkům vedoucí stál gubernátor zemský pan *Aleš z Vřešťova*, týž, jenž byl s Ambrožem vyrval Hradec r. 1420 Zikmundovi a byl potom hejtmanem v Hradci, byly ovšem strašnou ranou pro něho i jeho stranu. Ale Hradec vlivem svého neoblomného kněze a hejtmana odmítá i potom, podobně jako *Jan Roháč* na *Sioně*, uznati Zikmunda za krále; menšina v městě tomu se protivící je vypuzena z obce, která po měsíce čelí obléhajícímu vojsku pana Diviše Bořka.[3]) Hradečtí nejen dovedou odrážet útoky, ale činí i nebezpečné výpady (jednomu z nich padl v oběť v ležení Divišově muž z nejzasloužilejších mezi politickými vůdci země, pan *Vilém Kostka z Postupic*); posla císařova k obci hradecké, kněze *Bedřicha ze Strážnice* (muže minulostí, nikoli karakterem, Ambrožovi podobné-

ho), posla, jenž přišel s návrhy smírné dohody, dal Ambrož bez rozpaků jíti a uvrci do vězení. Konečně v březnu 1437 — vypravovali jsme o tom již v díle druhém — vypukla vzpoura proti neoblomnému horliteli v Hradci samém; ta konečně vydala Hradec císaři a učinila konec panství Ambrožovu v městě. Ambrož, těžce raněn, prchaje z města, kde vládl skoro dvě desítiletí, byl jat. Propuštěn z milosti na svobodu, nekapituloval opravdu ani po takové katastrofě: v říjnu 1437, když po oběšení *Roháčově* jednotlivci z kraje někdy Orebských znovu sahali ke zbrani proti císaři, pokusil se znovu o Hradec: po prvé marně.[1]) Zemřel v říjnu 1439 v *Kolíně*, kde hledal útulku pod ochranou pána města, *Bedřicha ze Strážnice.*

Kněz Ambrož přežil Žižku o 15 let, ale mám za to, že celý život jeho patří do historie Žižkovy. V této historii, kde je tak málo přímých svědků, kteří by nás poučili o myšlence a snaze Žižkově a kde tak velkou měrou jsme odkázáni na indicie rozličné povahy, je poznání tak tvrdé a neúnavné vůle a tak určité myšlenky politické, jako to nalézáme u kněze Ambrože, oddaného přítele a ctitele Žižkova, takřka nálezem důležitého svědectví. Proti Zikmundovi do posledního dechu! — to je devisou bojem naplněného života Ambrožova, to je také poslední myšlenka *Jana Roháče z Dubé*, jediného ze starých hejtmanů táborských, jenž šel se Žižkou do nového Tábora; toto programové heslo, s nímž, jak víme, snáší se výborně i dosavadní veřejná činnost Žižkova, musíme posunouti na přední místo mezi cíle jeho revolučního úsilí.[2]) A také surová energie a neoblomná důslednost kněze Ambrože představuje nám výborně ideál muže, v němž Žižka našel pomocníka a přítele. Žižka znal Ambrože ze styků dřívějších, jistě aspoň ze společného pobytu v Praze na podzim r. 1419 a na jaře 1420; proto nebylo nesnadno, když oběma společná nenávist k Zikmundovi a straníkům jeho byla nebo zdála se politikou Korybutovou vyburcována k činu, docíliti potřebného dorozumění. Plánem jeho bylo nepochybně vydati Hradec a s ním i královská města v sousedství v ruce Žižkovy a vyrvati je panu *Diviši Bořkovi z Miletínka;* proti panu Divišovi, přednímu, mocnému i obratnému náčelníku husitského Hradecka, bylo třeba ovšem postupovati opatrně, vyčkati příležitost, jež by slibovala úspěch. První podmínkou bylo překvapení — pan Diviš nesměl *tušiti nejmenšího!*

17. PRVÉ BOJE ŽIŽKOVY NA SEVERU. OPANOVÁNÍ HRADCE PROTI PRAZE.

(Bitva s pány strany Zikmundovy u Hořic. — Žižka v Litoměřicku. — Tažení Pražan na Moravu a výboje jeho. — Žižkovo vskočení do Hradce. — Souvislosti jeho a these Tomkova. — Bitva mezi Pražany a Žižkou před Hradcem. — Upevnění moci nového Tábora Žižkova na východě země.)

Tak v prvním vojenském vystoupení Žižkově na severu po uzavření brodských smluv s Hradeckými vidíme *pana Diviše Bořka* s Hradeckými po boku Žižkově jako spojence a soudruha v boji; z jiných účastníků připomíná se jediný *Jan Hertvík z Rušinova* (ves s tvrzí u Chotěboře), vladyka, který náležel k Orebským od samého počátku a tou dobou byl držitelem klášterství *opatovického* a tedy pravděpodobně hostitelem Žižkovým ke konci března.[1]) Cílem útoku je pan *Čeněk z Vartenberka* a páni; z těch jmenuje se jen *Arnošt Flaška z Pardubic*, syn pana Smila, známého autora Nové Rady, spřátelený s panem Čeňkem od mládí, od r. 1420 přesvědčený stoupenec Zikmundův, pán na *Richenburce* u Skutče.[2]) Texty *Starých letopisů*, jež zachovaly o boji podrobnosti, tvrdí souhlasně, že konflikt vyšel z iniciativy pánů,[3]) kteří chtěli zabrániti postupu nepřítele v Hradecku; z listu Žižkova *Valečovským* z 26. března víme ovšem, že Orebští již v březnu válčili s panem Čeňkem; Žižka tedy vstoupil na bojiště patrně později.

O bojích jeho vypravují *Staré letopisy*, lze říci, svým způsobem: znají a vidí pouze Žižku, mlčíce o účastenství pana *Diviše Bořka* a *Hradeckých*, o němž nás poučuje bezpečně pramen starší, t. j. *Starý kolegiát*. Tak se dovídáme, že dne 20. dubna[4]) Žižka (dodej: s Hradeckými) položil se na vršku u *sv. Gotharda u Hořic*[5]) — tedy v rodné krajině pana Diviše Bořka — aby vyčkal útok pánů za situace proň výhodnější, t. j. tak, aby jízdní voj pánů musil útočiti na obvyklou posici jeho na návrší, uzavřenou vozy a chráněnou puškami. Panští prý musili v těžké zbroji své ssedati s koní a než dostali se k vozům Žižkovým, utrpěli střelbou z pušek ztráty; v tom prý nařídil Žižka útok svým „čerstvým lidem“ ven z vozů a obrátil útočící na útěk. To je verse Starých letopisů a sice nejpozdějších textů *LM*, jejichž legen-

dární líčení bitev Žižkových nevzbuzuje mnoho důvěry;[1]) verse staršího dosud netištěného textu *Sa* praví, že pan Čeněk s některými pány sebral se na Žižku a měli bitvu spolu a tu Žižka porazil ty pány, zjímal i zbil mnoho jich. *Theobald*, jenž psal až poč. 17. stol., ale užil (kromě kroniky *Hájkovy*) patrně pramene staršího, vypravuje, že boj se vedl nerozhodně tři hodiny než skončil vítězstvím Žižkovým; ze spojenců Čeňkových jmenuje pana *Jindřicha Berku z Dubé*, pána na České Kamenici (jednoho z pěti bratří četnými hrady na pomezí Lužice vládnoucích), mezi padlými na straně Čeňkově pak zámožného vladyku *Mikšíka z Úlibic*.[2]) Šlo podle všeho o bitvu tuhou; Žižka měl (podle *LM*) s sebou dva řády vozův, t. j. asi 3000 lidí se 120 vozy;[3]) o ztrátách na obou stranách, či vlastně jen na straně panské, poučuje věta, že pan Čeněk s pole utekl s málem lidu svého, ztrativ vozy a pušky (jak vidno, nešlo jen o útok jízdy). Hradecký svědek Starých letopisů dodává, že vítězové potom obrátili se na západ ke tvrzi *Kozojedům*.[4]) Náležela podle všeho jinak neznámému vladykovi — čteme však, že na ní, když byla dobyta, „spáleno jich na šedesáte,“ počet to obránců na vesnickou tvrz zcela neobyčejný. Víc o operacích s tímto tažením souvisejících se nedovídáme; jistě nedošlo k nějakému vážnějšímu podniknutí proti pánům, na př. obležení Čeňkových hradních pevností *Veliše* nebo *Brady*; zpráva, že útok Žižky a Hradeckých obrátil se po rozhodném vítězství v poli proti malé tvrzi vesnické, připomíná znovu, jak nebezpečno by bylo strategii té doby měřiti našimi představami o logice a psychologii válečného podnikání.

Boj u Hořic náleží asi v tutéž dobu, kdy Pražané oblehli *Křiženec* — soudobost těch dvou vojenských podniknutí dává vystoupiti ostřeji podivnému utváření situace, kdy na jedné straně Praha obléhá tvrz táborskou, na druhé táborský vůdce ve spojení s Hradeckými, po boku pana Diviše Bořka, s Pražany spřáteleného, potírá šlechtu strany Zikmundovy.[5]) Po celý měsíc květen není potom o Žižkovi zpráv; v červnu pak vidíme, že pokračuje v boji proti šlechtě královské, a to ještě na severočeském bojišti, na kterém byl vystoupil po prvé před dvěma lety. Smírem před Konopiští se situace ovšem změnila; jím dána byla možnost, aby i Pražané vystoupili na severu po boku Žižkově a Orebských; vskutku však, jak se zdá, k takové

kooperaci nedošlo, leč jen náhodně nebo měrou nepatrnou. Rozsah operací, o něž tu jde, je patrně neveliký: jde zas jen o útoky na malá města a menší hrady, podobným způsobem, jak to známe z operací Žižkových v Bechyňsku a Plzeňsku; jde zas o drobnou válku, namířenou víc proti jednotlivcům než straně, o zápas, jenž usiluje o místní úspěch, jsa dalek větší linie cílové a myšlenkové. Žižka je tu po dvou letech po prvé v krajině svého hradu *Kalicha;* z kusých zpráv, jež jsou po ruce, se zdá, že chce především zabezpečit tento hrádek, jehož jméno bylo jakoby stálým vyzváním k boji četným hradům katolických *Vartenberků a Berků z Dubé* v sousedství; ty zajisté uzavíraly kol dokola obzor na severu, opírajíce se o naději rychlé pomoci z měst lužického Šestiměstí s *Žitavou* a *Zhořelcem* v čele. Žižka zdržuje se tu po celý měsíc červen; z akcí jeho víme jistě jen tolik, že vytrhl od *Hoštky* k severozápadu k svému Kalichu a tam (4. června) pokusil se o hrad *Pannu,* t. j. *Pannu Marii,* jejž byl pan *Zikmund z Vartenberka,* pán na *Děčíně* a na rozsáhlém zboží v okolí (nemoha se Kalichu, jejž v létě r. 1421 dobýval, zmocniti), nově vystavěl, stavě proti symbolu revoluce bitevní jméno nejvroucnějšího katolicismu, proti Kalichu Pannu Marii.[1]) Obléhání Panny trvalo, jak se zdá, delší dobu; dovídáme se, že Žižkovi na pomoc přispěl i oddíl Táborů pod *Bohuslavem ze Švamberka*; ten vracel se, jak se dí výslovně, od hradu Panny kolem Prahy teprv 27. června.[2]) Žižka opustil bojiště asi touže dobou, aby přes *Dubou* obrátil se k východu,[3]) patrně již k *Hradci Králové.*

Zmocnili-li se Táboři hradu Panny, nevíme: pro studium situace má episoda hlavně tu cenu, že nám dává poznati, že mezi Tábory Švamberkovými a Žižkovými vskutku tenkrát nepřátelství nebylo; je možno, že i Pražané, jež v *Litoměřicích* zastupoval vojensky hejtman toho města, pan *Hynek z Koldštejna,* nějakou pomoc Žižkovi poskytli. Ale nutný takový dohad není.[4]) Zprávy pánů *Berků z Dubé* a *Vartenberkovy,* do Šestiměstí posílané, z nichž většinu dat o těchto událostech čerpáme, a ohlasy jejich v Šestiměstí samém, jak pochopitelno, třeba vážiti opatrně; v prvém strachu při novině o objevení se nepřítele předpokládají hned, že jde o útok ven ze země do Lužice (v tvrzeních takových je i kus taktiky ohrožených pánů, hledajících důraznějšího argumentu, aby se jim od Žitavských pomoci dostalo);

vskutku o nějakém chystaném vpádu do Lužice nebo do Míšně nebylo řeči;[1]) i zprávy žitavské z 11. června, že „Pražané, *Smiřický* a ti *z Valečova*" sbírají se se svými pomocníky silně „u Czobniku",[2]) mohou týkati se, aspoň z části, příprav k chystanému tažení Pražan a Orebských do Moravy, nikoli akce Žižkovy v okolí hradu Kalicha.

* * *

Tažení do Moravy nastoupeno někdy v polovici června. To znamená, že přípravy k němu musily býti vykonány již ve dvou týdnech předchozích a znamená zároveň, že úmysl je podniknouti uzrál někdy ke konci května nebo poč. června, právě ve dnech, kdy Pražané jednali s poslem krále polského o nabízeném jím prostřednictví ve svých zápasech náboženských a politických. Rozhodli-li se Pražané prostřednictví polské přijmouti, odmítli, jak patrno, ihned vlastní vůdčí myšlenku jeho, třebas asi Sestřencem přímo nehájenou, t. j. příměří s králem Zikmundem; měli naopak i nyní za to, že argument moci je přivede blíže k cíli; zprávy o přípravách *Albrechta Rakouského* k tažení proti Čechům snad na rozhodnutí spolupůsobily, snad však nikoli. V Čechách strana kalicha dobyla v posledních třech letech nesporné převahy, ale na Moravě naproti tomu zesílila moc Zikmundova, event. moc Albrechtova, zetě jeho, z vůle Zikmundovy nového pána Moravy. Plán zakotviti moc odbojné Prahy pevně i na Moravě byl proto logický v každém směru; zdá se, že Praha pomýšlela na tažení podobného rozsahu a úspěchu, které jí podrobilo královská města východních Čech na jaře r. 1421. Čeho však třeba si všimnouti na rozdíl od r. 1421, je skutečnost, že tentokráte jí *neposkytl* pomoci *Tábor;* zde zase vidíme, že vůdkyní revoluce v politicky a strategicky nejvýznamnějších liniích jejích je Praha, Praha sama se svými šlechtickými spojenci. Žižka se svými Tábory se podniknutí nejen neúčastní, ale čeká na příležitost, jak by odchodu vojsk pražských ze země užil k vypočítavému útoku na nechráněné posice jejich doma!

Praha vytrhla na Moravu se vší mocí svých měst a svých spojenců, k nimž náležel za Hradecké především pan *Diviš Bořek z Miletínka,* dále oba dva horliví husitští páni *bratří z Kunštátu,* pan *Viktorin* na Pardubicích a *Hynek* na Poděbradech; pan *Hašek z Valdštejna* a pan

Hynek z Valdštejna patřili ovšem vedle Bořka k předním správcům vojska. O tažení máme zprávy skrovné,[1]) ale data o výsledcích jeho poučují s dostatek o rozsahu a průbojnosti podniku. Vojsko proniklo až hluboko k jižnímu středu Moravy, ke *Slavkovu*, vracejíc se velkým obloukem přes *Kroměříž* a *Přerov* zpět k východisku svému, nejspíš Litomyšli; u *Kroměříže* došlo k bitvě, v níž přes těžké ztráty na obou stranách Čechové obdrželi vrch, takže druhého dne mohli zmocniti se Kroměříže, hlavního města biskupského státu moravského. Z obránců někteří byli vzati v zajetí, ostatní propuštěni pod slibem, že nebudou státi proti Husitům. U Kroměříže nebyl to však *Albrecht Rakouský*, nýbrž *biskup* olomoucký *Jan Železný*, jenž spolu se starým vévodou opavským *Přemkem* a neznámým počtem moravských pánů stáli v šiku protihusitském.[2]) Kromě Kroměříže padl do moci Čechů i hrad *Kvasice* s městečkem a tvrzí Trávníkem,[3]) před tím *Slavkov* (pánů ze Šternberka?) a biskupský *Vyškov*,[4]) ještě dřív hrady *Otaslavice*[5]) a Strážiště (sz. od Prostějova); na cestě zpáteční dobyli Pražané města *Přerova*. Zisky tažení, podle všeho důkladně připraveného, by byly nepochybně pronikavější, kdyby poplašná zpráva neuvěřitelného dosahu nevolala vojsko zpět do vlasti.

* * *

Ta novina neohlašovala nic menšího, než že Žižka zmocnil se města *Hradce Králové* a s ním pak nepochybně v zápětí měst *Jaroměře* a *Kr. Dvora*. Že užil nepřítomnosti hlavních husitských sil vojenských v zemi, že užil jejich boje proti straně Zikmundově, aby jim, dosud spojencům a spolubojovníkům, vpadl zrádně vzad! Vyložili jsme výše, jak asi plán Žižkův či spíše *kněze Ambrože* vznikal a jaké asi, pokud jde o Žižku, byly důvody jeho. Pokud jde o kněze Ambrože, nebude námitek proti tvrzení, že chtěl zase jednou dobýti Hradce, t. j. dostati jej do své moci; hejtmanování pana *Diviše Bořka* nad Hradcem, podle všeho knížetem Korybutem založené, nesnášelo se patrně zcela s Ambrožovými nároky na rozhodné slovo v správě a politice obce, ve které od tří let byl Ambrož takřka rozhodoval a jejíž vlastním řiditelem chtěl zůstati i na příště. Při tom mohl se snad dovolávati toho, že Hradec se osvobodil z moci krále Zikmunda sám, že převrat Korybutův v městě, jenž stal se jistě proti vůli

Ambrožově, snášel se sic s právem panujícího knížete zemského, jemuž královská města náležela, ale že po odchodu knížete ze země jevil se hejtman Korybutem jmenovaný, pan Diviš Bořek z Miletínka, jejž Praha byla již před rokem ustanovila svým hejtmanem nad městem *Chrudimí*, spíš zástupcem Prahy a pražského panství ve východočeských městech královských, než představitelem zemské moci královské, kratčeji řečeno: že byl representantem autority, která již neexistovala. Oč šlo vskutku, bylo, aby Hradec dostal se zase do moci radikální strany v obci, jíž stál v čele Ambrož a která byla zásahem Korybutovým zatlačena v minoritu; revoluce měla si zabezpečit město trvale — proto po vpuštění Žižky do města vrhla se obec na *hrad královnin*, historické sídlo hradeckého purkrabího (pan Diviš zanechal tam, táhna na Moravu, jako svého zástupce bratra *Jetřicha*), Jetřicha vyhnala a hrad pobořila; komuna zbavila se tak symbolu své nesvobody jako kdysi Praha, když rozbila Vyšehrad. Žižka již nepochybně, stoje před *Pannou*, byl zpraven, že jakmile vytrhnou pražská vojska s panem Divišem na Moravu, otevře mu převrat v městě brány důležité pevnosti. Ke skutku došlo někdy v druhé polovici července.[1]) Co následovalo, je na snadě: povstání celých husitských Čech proti Žižkovi a Táboru a s ním domácí válka dosud nebývalé povahy.

Historik, i když by byl ve velké míře přístupen omluvným výkladům, jež k vysvětlení jednání Žižkova pokouší se uvésti novější životopisci jeho, nemůže přece pominouti této příležitosti, aby nepostavil znovu na jisto, že these *Tomkova* (a jeho vzdělavatelů), spatřující v Žižkovi muže řádu milovného, jemuž záleželo nejvíc na spojení vojenských sil Prahy a Tábora k obraně země a k dosazení zřízené vlády, „milovníka pevného pořádku a obecného dobra",[2]) nemůže srovnávati se skutečností. V případě hradeckém vskutku vidíme — situace je jasná a protestuje sama proti jakémukoli zastírání a zkreslování — že Žižka se nerozpakoval rozbíti nedávno zcelenou jednotu mezi Táborem a Prahou a vrhnouti zem do nové občanské války (jež musila vésti konečně k sjednocení Husitů se stranou Zikmundovou proti Táboru), že neváhal poškoditi první větší akci vojenskou, jež chtěla rozšířiti na Moravě panství kalicha a vyrvati zem z moci Zikmundovy, že dovedl vpadnouti do zad spojenci, s nímž ještě před

třemi měsíci stál na jednom bojišti proti pánům strany královské — vše jen k tomu konci, aby upevnil a rozšířil moc svou a strany radikální a vše bez ohledu na následky, obecnému dobrému zřejmě nebezpečné. Nešlo tu zajisté pouze o událost místního významu, o Hradec Králové nebo pana *Bořka z Miletínka* — rozhořčení tohoto můžeme nyní ovšem chápati plněji a rozuměti dobře slovům „zrádce zvyjebený", jež k zmínce o smrti Žižkově v krátké své historii válek husitských připojil straník a spolubojovník pana Diviše.[1]) Vzpomeneme-li, jak Žižka v červnu minulého roku, slibuje s Tábory poslušnost Korybutovi, kryl svým jménem výzvu k Pražanům, aby zanechali všech bouří, svárů a rocení v obci, hroze jinak pomstou, buď kdo buď, žádné osoby nevyjímajíc — vidíme znovu, že zápis nemohl tlumočiti zásady, jež by byly opravdu zásadami Žižkovými. Víc než příležitostná slova platí činy — Žižka jedná jako bezohledný revolucionář, nikoli jako smiřovatel a státník.[2])

* * *

Pražané vracejíce se z Moravy přitrhli k Hradci, aby mstili věrolomnost Žižkovu i vzpouru Hradeckých. V čele vojska jejich byli kromě Diviše samého přední zástupci a vojenští vůdcové Pražan: *pan Hašek*, pan *Puška z Kunštátu*,[3]) ale i pan *Hynek Krušina z Lichtenburka*, proslulý vůdce Orebských z r. 1420 a druh dosavadních bojů Divišových v službě kalicha. „A bratr Žižka s Hradeckými", vypravují *Staré letopisy*, „vytáhl proti nim z města; i stal se jest boj u Strachova dvoru mezi stranami; a šla archa proti arše. A Pražané utekú, poraženi jsúce od Žižky na tom poli; a tu ztepú drahně lidu a jmú jich na dvě stě. A Diviš ujel se svými na *Horu* (*Kunětickou*). A toho kněze, ježto nesl archu z pražské strany, Žižka zabil ho palcátem. A to se stalo v středu před sv. Vavřincem" (4. srpna).[4])

Byla to *prvá bitva mezi Prahou a Táborem*, jež toho jména zasluhuje, prvé změření sil obou českých mocí vojenských, bojujících pro pravdu čtyř artykulů. Tábor v celku svém nestál tu po boku Žižkově — pan *ze Švamberka* se „starým" Táborem, jak víme, Žižku k Hradci neprovázel; Žižka tedy velel jen té části Tábora, která od jara tvořila jeho moc vojenskou; nic bližšího o složení a počtu tohoto oddílu prozatím nevíme; dobyl-li přece ve spojení s Ambrožovými

Hradečany vítězství nad nepřítelem, v jehož čele stáli osvědčení a obratní vůdcové rázu *Haškova* a *Krušinova*, je výsledek boje opět svědectvím Žižkovy vůdcovské převahy, zejména připomeneme-li si znovu (nač se často zapomíná), že prý šlo o vítězství vůdce slepého. Jediný detail, jenž jevil se vrstevníkům zvlášť pamětihodným (zapsal si jej zajisté již prvý málomluvný annalista t. zv. kroniky *třeboňské*), že totiž Žižka sám zabil palcátem kněze kališného, nesoucího svátost oltářní, představuje nám Žižku ve chvíli bojovného zápalu: nelze to zajisté vyložiti jinak, než že tu jde o skutek vášní strženého a rozmyslu zbaveného bitce, nikoli o čin velkého vojevůdce a hejtmana.[1]) A podobnému dojmu nelze se ubrániti, čteme-li v textu o hradeckých událostech poměrně nejlépe zpraveném, že bratr Žižka, opouštěje Hradec nedlouho po vítězné bitvě, přikázal Hradeckým, „aby věnečky (t. j. mnichy a kněze s pleší) hladem mořili“.[2]) Nic víc, než tuto podrobnost neměl letopisec za hodné zaznamenání.

Zprávy o dalším vývoji věcí jsou pohříchu kusé. Zřejmo je jen tolik, že Žižka po dobytí Hradce pokusil se i o město *Čáslav*, kde patrně připraven byl podobný převrat jako v Hradci; město vytrhlo se z poslušenství Pražan (kdo byl hejtmanem jejich v městě, nevíme) a otevřelo brány Žižkovi. Pražané v zápětí oblehli Čáslav, ale bitva u Strauchova dvora se tu neopakovala. Z *Theobalda* se dovídáme, že po několikadenních šarvátkách Pražané v noci tiše obležení zdvihli a ustoupili do *Kutné Hory*, jejíž obrana se jevila důležitější.[3]) O pomoci, kterou chtěli Žižkovi v Čáslavi obleženému přispěti jeho noví poddaní z měst Hradce a Jaroměře, víme, že byla, táhnouc k Čáslavi, na přechodu Labe u *Labského Týnce* (22. srpna) přepadena Pražany (lidem, jak se dí, pana *Haška z Valdštejna*, shromážděným v *Kolíně*) a poražena na hlavu; zajatců tu učinili Pražané neméně než Žižka u Strauchova dvora, a vůdce Hradeckých, *Matěj Lupák* či Lupáček, jak se zdá, kněz, týž, jenž s knězem Ambrožem na jaře 1420 shromažďoval Orebské k pomocnému tažení do Prahy, byl zabit.[4]) Tento malý úspěch nezměnil nic na stavu věcí: Pražanům musilo býti zřejmo, že na zápas s Táborem třeba se připraviti důkladněji; akce dosavadního způsobu že nestačí. To by znamenalo, že Žižka měl prozatím volné ruce;[5]) plán založiti moc svou pevně na

severovýchodě země, se podařil. Čtyry pevná města královská, Čáslav, Hradec, Jaroměř a Dvůr Králové byla v moci jeho a Hradeckých; panství Prahy ve východních Čechách bylo prolomeno táborskými pevnostmi. Nový „menší Tábor" Žižkův na severovýchodě země, byl s to, zejména operoval-li by v dohodě s Táborem starým, aby čelil i dobře připravenému útoku. K akci takové Praha se teprv připravovala a to na širokém základě, na němž měla býti řešena česká otázka vůbec — z toho, co víme, se zdá opravdu, že Žižka se svými byl prozatím nechán s pokojem.

18. DOMNĚLÉ ŽIŽKOVO TAŽENÍ DO UHER.

(Dobytí Telče na Moravě. — Neznámá zpráva St. letopisů o mordování Žižkově na Moravě a v sousedství. — Fantastičnost její. — Zpráva týchž Letopisů o tažení Žižky do Uher. — Její výklady v historiografii Žižkově. — Podezřelá ojedinělost její. — Jiné známky její nevěrohodnosti. — Je ohlasem událostí z r. 1431. — Dílo vojenského odborníka či diletanta? — Jak rostla pověst Žižkova na úkor skutečnosti.)

O tom, co podnikl dále i o tom, jak utvářil se opravdu poměr mezi Prahou a oběma Tábory v zemi vojensky organisovanými v měsících následujících, mlčí prameny soudobé naprosto. Teprv z dvou, tří pozdějších textů *Starých letopisů* se dovídáme, že Žižka, patrně někdy v prvé polovici září, táhl do Moravy. Byl by to pokus vlastním podnikem napraviti škody, jež pokrokům Pražan na Moravě v měsících červnu a červenci způsobil svým vskočením do Hradce? Vskutku zachovala se nám o skutcích jeho na Moravě vědomost, ač skrovná: jednak zpráva, že když táhl mimo *Jihlavu* — o pevné město toho druhu se ovšem se svými silami pokusiti nemohl — vytrhli Jihlavští proti němu, ale Žižka že je obrátil na útěk a hnal zpět až k příkopům města,[1]) jednak datum, že 19. září oblehl *Telč*.[2]) Město patřilo pánům z Hradce; proč stalo se cílem útoku, není známo. Obě zprávy se vhodně doplňují a tak navzájem podpírají; jmenuje-li místní tradice telečská, autority ovšem nejisté, mluvíc o dobytí města a násilí v něm vítězi vykonaném, vůdcem Táborů *Bzdinku*, nikoli Žižku,[3]) shoduje se to dobře, jak poznáme, se skutečností, že Bzdinka je hlavním spoluvůdcem Žižkovým v hradeckém Táboře a vysvětluje

snad i vlastní smysl hradeckého záznamu, že totiž Telč byla obležena „Žižkou a Tábory"; dohad, že v akci měl účast i starý Tábor, je, jak poznáme, sotva možný. Útok na linii Jihlava-Telč by ukazoval na směr do jihozápadní Moravy nebo do Rakous — ale kam opravdu se Žižka obrátil, se již nedovíme.[1]) V pozdních výkladech, jako na př. u *Hájka*, najdeme, že Žižka od Jihlavy táhl ke Kvasicům, jichž dobyl, potom že se položil u *Kroměříže*, kde utrpěl škody na lidech a proto se vrátil do Čech. Ale tu všude jde jistě o zmatek s tažením Pražan z léta téhož roku.[2])

* * *

Jinou, skutečnosti ještě cizejší versi o moravském podniku Žižkově najdeme v netištěné dosud zprávě textu *M Starých letopisů*, jak známo, k nejpozdějším náležejícího.[3]) Tam čteme, pod nadpisem „*Tažení bratra Žižky k Svitavám na Moravu*" hrůzostrašný odstavec, vsunutý nota bene mezi události z poč. r. 1422, jenž počíná se zmínkou[4]) o přepadení kláštera *Želivského* (jaro 1420) a klášterů ve *Vilémově* a *Sedlci* (jaro r. 1421), kde prý všude byli mnichové spáleni nebo zmordováni, podobně jako prý obyvatelé *Chrudimě*, *Mýta*, *Litomyšle* a *Svitav*, pokud neutekli: „a kteréž pozůstalé nalezli, ty zmordovali a děti jich a druhé spálili a pomordovali všechny. Na *Mohelnici*," pokračuje zápis (jak uvidíme, třeba se seznámiti s textem celým), „zmordováno jich, a byl trhový den, půl jedenácta tisíce a čtyrmecítma osob. Lethovské (t. j. *Letovické*) soukeníky zmordovali, až se jimi voda pod hradem zastavila a k hradu (rozuměj: v Letovicích) šturmovali třikrát, až se na něm dali. Potom se položili na *svitavských* lukách,[5]) hold *Boskovských* vyvezli, vůz bytek[6]) a tři vozy piva. A *odtud až do Uher* zmordováno jich vosumnácte tisícův, tři sta k tomu uhořelých. V *Slezsku* zmordováno Prachylův[7]) německých jedenmecítma tisíc dvě stě. A tak *mnoho dobrého* udělal věrný bratr Jan Žižka.[8]) Neb sou chtěli Němci Prachylové český jazyk, moravský a polský zahladiti etc. Nebo kdož Čecha do *Hory* přivedl, za každého kopu grošů Janových dali a za kněze tři a každého do šachty uvrhli. A tudy je (sic) pán Bůh povolal, aby pomstil nevinné krve věrných mužů Čechův, mistra Jana Husi a mistra Jeronyma, kteréžto upálili v Kostnici. A tak mnoho jiných dobrých lidí pro tu svatou pravdu,

čistou pravdu, trpělo jest, ježto sme je znali, jako *Krása*, řečený Věnečník, kupec znamenitý z Nového Města Pražského. Toho u Vratislavi koňmi zvláčivše upálili, a to proto, že nechtěl říci, že mistr Jan Hus hodně jest trpěl."

Palacký ve svém vydání Starých letopisů celý tento odstavec *vynechal* — nevíme, zda se o to přičinila vládní censura[1]) či jeho vlastní péče censorská; obě strany měly nepochybně zájem na tom, aby se zápis nešířil tiskem; vládní censor pro vášnivě protiněmecký tón sepsání, pokud pak jde o Palackého, potlačil by jej nepochybně proto, že se tu fantasticky přehnaným způsobem Žižka velebil jako morděř en masse, vrah desíti tisíců na jediném tažení, vrah českých i německých lidí třeba že ze msty za staré křivdy národní. Ale Palacký potlačil zprávu asi i proto, že postřehl, že co se v ní vypravuje o vraždění v Mohelnici a Letovicích, do historie Žižkovy *nenáleží* — tu jde zajisté, jak bezpečně víme, o události, jež se staly *po smrti Žižkově*, ještě na podzim r. 1424, když Korybut se svými Pražany a se Sirotky Žižkovými vtrhli na Moravu.[2]) Palacký postřehl nepochybně také, že celý zápis do původního sepsání Starých letopisů nenáleží, že se jeho přísně chronologickému řádu vymyká již svou souhrnně retrospektivní povahou, že jde podle všeho o dodatečnou vložku, vzrušenou glossu jednoho z pozdějších čtenářů nebo doplňovatelů, o skutečnostech minula jen chatrně informovaného[3]) — neboť text *M*, v němž tu rozčilenou vložku nacházíme, vypravuje výše na svém místě slovy kronikáře *Vavřince* podrobně jak o umučení Krásy ve Vratislavi nebo o šachtách kutnohorských, tak o dobytí měst a klášterů východočeských na jaře 1421 skrze Pražany.[4]) Palacký tedy právem zápis po nejedné stránce očividně nehodnověrný ze své sbírky vyloučil. Ale Palacký měl buď jak buď aspoň v poznámce o povaze odstavce, jejž vyloučil, se zmíniti a měl zároveň pověděti, že *bezprostředně za ním* následuje v *M* dlouhá kapitola jiná, jíž pečlivě otiskl, kapitola nadepsaná: „*Tažení bratra Žižky do Uher*", nota bene kapitola, na niž na jednom místě, t. j. větou: „a *odtud až do Uher* zmordováno jich 18000," vynechaný zápis předchozí jaksi odkazuje. A měl dodati, že pořadatel textu *M* vsunul obě ty stati (prvou o tažení na Moravu, druhou do Uher) do doby mezi bitvami u Hory a Brodu a stětím Želivského, tedy do ledna až do počátku března *1422*.

Měl ovšem i připomenouti, že kapitolu o tažení do Uher vkládá *sám* do časového pořadu zpráv letopisných tak, aby se hlásila do podzimních měsíců *r. 1423*. Tato opominutí přispěla po mém soudu nejvíce k tomu, že historikové Žižkovi nezachovali se k zápisu o tažení do Uher dosti opatrně; přispěla ovšem i představa, jež ovládá většinu starší historiografie o této době, jakoby zprávy v Palackého edici *Starých letopisů* shromážděné byly stejné nepochybné hodnoty svědecké.

* * *

Zápis o „tažení bratra Žižky do Uher“, jejž tím způsobem Palacký pojal do svého souboru „Starých letopisů“, plní v edici jeho plné čtyry strany tisku — žádný dosud skutek Žižkův, žádné jeho vítězství nepodnítilo letopisce k výkladu tak podrobnému. Pokus seznámit krátce s obsahem jeho je z míry nesnadný, neboť celý zápis je v podstatě líčením taktiky, v tom hlavně manévrování vozovým krytem vojska, jehož užil Žižka na svém prý šestidenním (*Tomek* má za to, že musilo jíti aspoň o sedm dní) ústupu z Uher, někde z kraje daleko východně za řekou Nitrou zpět do Moravy. Zápis líčí, jaká situace byla každého dne, po případě každé noci a jak mistrovsky to Žižka vždy dokázal, aby mu jízda uherská do vozů vskočiti nemohla; někteří Uhři vidouce to, táhli domů, „pravíce tak, že není člověk, než že je čert, že mu ty rozumy dává“. Manévr vozy, jak třeba opakovati, manévr na tažení i v ochraně ležení je to skoro veskrze, jenž poutá pozornost analistovu; líčí jej podrobně zejména při přechodu řeky nebo při vstupu a výstupu z lesa, kdekoli bylo zvlášť nebezpečno pro útok uherské jízdy a všude klade důraz na to, jak důmyslně přizpůsobil se Žižka povaze terénu nebo vyhledal vhodný terén. Tak střídání vozů pícních, krajních a placních ke krytí pochodu nebo založení vozové pevnosti, vkopávání vozů do země a tím budování učiněné hradby, skopávání břehů říčních u brodů, kácení lesa pro zhotovení silnic vedlejších, posuny děl na vhodné místo, užití pěchoty nebo jízdy podle potřeby situace: vše to plní v pestré směsici těžko srozumitelný obsah zápisu. Že vypravování je psáno z velké dálky časové, prozrazuje nedostatek jakéhokoli chronologického určení[1]) i nedostatek dat místních: v celém líčení najdou se jen tři určení jmenná („při-

táhl také k *Kramicu* a tu jest některý čas ležal," „přitáhl k jedné vodě, kteráž teče k *Narhedu* . . . táhl jest k jedněm jezerům, kdež jsú za *Trnavú*"), ani jmén řek jako *Nitra*, ba ani *Váhu*, jejž malá armáda musila přece překročiti, neuslyšíme: není ovšem jmenován ani žádný hejtman kromě Žižky, nikdo, kdo by ten podivuhodný ústup vlastně řídil — slepý Žižka (byl-li opravdu slepý docela) přece nemohl vymýšleti a určovati co chvíli nové disposice, kdyžtě vše záleželo od povahy terénu, jehož neznal a nespatřil.

Jak vyložiti patrně porušené jméno „Kramicu", jež týká se osady, ležící ještě na Moravě, zůstává na dohadu; za to *J. Jirečkovi*[1]) se podařilo zjistiti, že dotčený Nárhéd byl vskutku jednou z mýtních stanic na staré cestě z Moravy přes Holič a Trnavu k Ostřihomu a to na řece Nitře; po Tomkovi věnovali relaci zvýšenou pozornost *Toman*[2]) a *Frankenberger*,[3]) snažíce se nalézti cesty a krajinné situace, jež má vypravování na mysli a pochopiti a vyložiti všechny ty taktické posuny vozů a pohyby, jimiž neznámý zpravodaj vysvětluje zázrak uniknutí Žižkova z nebezpečí, jež bylo největší od počátku bojů jeho.[4]) Jeden každý z moderních luštitelů hádanky dospívá ovšem k řešení více nebo méně rozdílnému; *Frankenberger*, jenž patrně thematu věnoval nejvíc péče a bystrosti, dospívá k resultátu, že tak jak to líčí analista *Starých letopisů* (jenž klade stále důraz na to, že Žižka táhl v uzavřených vozech po celé dny tváří v tvář nepříteli), to býti nemohlo, že bez silné jízdy, která by jedoucí šik kryla před nepřítelem (ten měl zajisté mnoho jízdy a mnoho děl) zavření ve vozech jedoucích vpřed by pranic nepomohlo.[5]) Dodati sluší, že vypravování textu *M* nepodává čtenáři žádného vysvětlení, proč, z jakých politických nebo vojensky strategických důvodů Žižka svou jízdu do Uher podnikl: má sic motivaci její, ale ta zní zcela románově; „bratří" prosili Žižku, „aby někam tažení učinil" — a Žižka tedy táhl do Uher! Že by napadl tu či onu osadu nebo město nebo že by aspoň pustošil a pálil krajinu, neslyšíme;[6]) zpravodaj již po několika řádcích, v třetí větě své (od začátku počítaje) poznamenává, že se Uhři sebrali na Žižku velmi silně jezdecky a s množstvím děl a že on proto obrátil šik zpět, t. j. od počátku do konce líčí se vlastně *taktika ústupu* Žižkova ze země zpět do Moravy, ústupu, jenž se podařil přes ztrátu mnoha koní a vozů.

Do technicky vojenských podrobností tohoto ústupu, jejž *Toman* (ve shodě se všemi historiky Žižkovými) zve „korunou všech taktických výkonů Žižkových", „divem divoucím" a jejž *Frankenberger* srovnává se slavným ústupem desíti tisíců Řeků po bitvě u Kunax, se nepouštím, protože jsem přesvědčen, že *celá historie nemá s Žižkou vůbec co činiti.* Je možné, táži se, uvěřiti, že by Čechové 15. stol., kteří umění taktického užití hradby vozové přivedli k takové dokonalosti, že v tom stali se učiteli všech sousedů, Čechové, mezi nimiž bylo jistě hojně ctitelů vojevůdcovské bystrosti Žižkovy, nic, ale pranic o nejslavnějším vojenském činu Žižkova života nevěděli? Neboť *nikde* v našich pramenech, ani v té *Kronice velmi pěkné*, jež někdy kol r. 1500 sestavovala především vojenské skutky Žižkovy, v žádném prameni našem z 15. stol., ani u *Kolegiáta*, jenž tak pečlivě a pravidlem spolehlivě sestavil obraz hlavních vojenských událostí doby, ani v žádném jiném z přehojných textů *Starých letopisů*, z nichž v nejednom se sympatií se píše o vojenských činech Žižkových, ani u *Eneáše Sylvia*, jenž by si byl sotva dal ujíti tak vzácný doklad geniality Žižkovy, kdyby byl o něm zvěděl, vůbec nikde, krom jediného textu *M*, není po vědomosti o nějakém tažení Žižkově do Uher ani stopy!

Text *M* Starých letopisů, jenž doplnil vypravování starších textů obšírným vylíčením událostí z doby krále Vladislava a Ludvíka, a jenž byl podle přesvědčivých vývodů *Šimákových* psán, event. redigován teprv v prvé čtvrti 16. stol. písařem obce Nového Města pražského, jejž *Šimák* ztotožňuje s bakalářem *Matoušem z Chrudimě*,[1]) je jediný, jenž zprávu zachoval a to v přímé souvislosti, jak víme, se zprávou patrně fantastickou, a to nota bene zprávou, jež Žižkovi přičítá hrůzy i zásluhy vojenských činů, jež vykonány byly *jinými vojsky po smrti Žižkově!* A uvážíme-li ještě, že zprávu o tažení do Uher, ani divokou zprávu o domnělém vraždění Žižkově na Moravě „až do Uher" *nemá* text *L*, který je dvojníkem, lépe řečeno jen jiným exemplářem textu *M* (*L* i *M* jsou zajisté jen varianty téhož díla, jež vyšlo z rukou zmíněného písaře novoměstského), došli bychom pravděpodobného závěru, že oba záhadné zápisy, jimiž se obíráme, dostaly se do textu *M* teprv někdy po r. 1525; rukopis jeho pochází zajisté až z prvé čtvrtiny stol. 17.[2])

To vše stačí samo sebou, aby založilo *podezření*, že tu jde o relaci,

jejíž spolehlivost je pochybná — i kdybychom skepsi chtěli zaplašiti vývodem, že text *M* zachoval nám některé důvěryhodné kusy, o nichž neví již nic písemná tradice 15. a 16. století, i kdybychom chtěli smířiti se s myšlenkou, že v této tradici podivnou nepřízní osudu neproniklo na veřejnost ani slovo o jednom z vojensky nejpodivuhodnějších činů Žižkových! Omluvy a výmluvy toho druhu mohly by se snad ozvati, kdyby vypravování o slavném ústupu Žižkově z Uher jevilo se důvěryhodným *z jiných* důvodů. Skutečnost je však *právě opačná*. Je možné, táži se, uvěřiti, že by o vpádu Žižkově do Uher neprozradily nám nic, ne-li listiny uherské (Uhry té doby nemají soudobé annalistiky), tedy aspoň listy nebo skutky *Zikmundovy*? Zikmund dlel na podzim r. 1423 v *Budíně*, Žižka pak podle *Tomka* a jeho následovníků pronikl až blízko k *Ostřihomu* nebo ještě dále, t.j. do blízkosti samého sídla králova[1]) — a v projevech Zikmundových nenalezli bychom nejmenšího ohlasu té neuvěřitelné smělosti? Víme přece, jaké mínění měl o Žižkovi Zikmund, víme, že v něm viděli v okolí královĕ hlavní překážku upokojení české země — a nyní, kdy ten „snöder Mann von Bubenart" odvážil se daleko do země uherské, až blízko k samému sídlu královu, nechopil by se Zikmund vší silou příležitosti, aby lotra dostal do své moci? Podle *Tomka* sic najdeme stopy, že Zikmund se proti Žižkovi chystal vojensky: opustil prý Budín a odebral se na západ do *Taty* (Totis; jihových. od Komárna), kde datuje 14. října,[2]) jsa „nejspíše zaneprázdněn přípravami k obraně proti němu". To opakuje pak *Frankenberger* — ale vskutku jde o pouhý omyl: listina, jíž se *Tomek* dovolává, náleží do r. 1424, nikoli 1423 a ovšem by ani, kdyby byla z r. 1423, nedokazovala nic o nějakých přípravách proti Žižkovi. R. 1423 dlí Zikmund od polovice září až do počátku listopadu nepřetržitě v *Budíně*[3]) a ani jediné z dosti hojných písemných rozhodnutí jeho z té doby neví nic o tom, že by k sídlu jeho blížil se pověstný vůdce Viklifistů a kacířů, nic o tom neví žádný jiný list, žádný jiný pramen uherský, ani *Windecke*, jenž v prvé polovici listopadu, tedy brzo po domnělém smělém vpádu Žižkově, přibyl znovu do Uher.[4])

Je tedy snad, tážete se, potřebí vyhledati jinou dobu pro velký čin Žižkův, jejž *Palacký*, sveden i zmínkou tatarské zprávy, že Žižka

zabíjel „až do Uher", položil do podzimu r. 1423? Odpovím, že vyhledávání takové vede k stejně negativnímu výsledku jako v době, o které jsme mluvili; klade-li text *M* sám tažení do času po bitvě u Německého Brodu, do ledna až března 1422, stačí říci, že tenkrát král Zikmund se značnou mocí vojenskou stál v jižní Moravě, právě na cestě k Trnavě a Ostřihomu. Konečně — je možná, vpadl-li Žižka (r. 1423 či jindy) opravdu daleko do Uher, že bychom nenalezli aspoň nějakou narážku, reminiscenci, stopu skutku tak odvážného v situaci a písemné odezvě její, ať již hned z roku 1424 nebo let pozdějších? Zavírám: *v tažení Žižkovo do Uher*, jak je líčí ojedinělá a rozličně předem podezřelá zpráva pozdní sbírky letopisné, *věřiti nelze*.

* * *

Zpráva sama není však pouze dílem fantasie nebo falsátora. Prozrazuje daty a podrobnostmi svými nepochybně, že tu mluví někdo, kdo o onom těžkém ústupu z Uher slýchal vypravovati, nemaje však sám jasného názoru na jednotlivosti míst, směrů a událostí. V omyl, že by účastník ústupu sám zapomněl, že to nebyl Žižka, nýbrž jiný vůdce, který velel tenkrát českému sboru, nelze uvěřiti, ale je dobře možné, že vypravoval-li na př. účastník po letech,[1]) jak těžký a strastiplný ústup prodělali *Sirotci*, vracejíce se z vpádu do Uher, mohl posluchač, jenž věděl, že Sirotci byli kdysi vlastním vojskem Žižkovým, připadnout na mylný závěr, že tažení vedl vlastně Žižka. A o tom ústupu Sirotků, jenž povahou, osudem a dílem i směrem (z nejasného vypravování textu *M* nelze však spolehlivého obrazu o směru tažení nabýti),[2]) připomíná ku podivu relaci textu *M*, máme bezpečné zprávy z *listopadu r. 1431*. Tu jde *v podstatě o totéž*, co jsme slyšeli o tažení domněle Žižkově: Sirotci stáli u Nitry, majíce přes 300 vozů a přes 7000 mužů (*týž počet vojska* přičítá Žižkovi domněle na Slovensku operujícímu *Frankenberger* a *Urbánek* z údaje, že Žižka táhl se čtyřmi řády vozů); útoky Uhrů byli donuceni k zpátečnímu tažení, i otočili se vozy, kryjíce se jimi a odrážejíce střelbou z děl nepřítele, mořili se hladem a žízní (srv. v *M*: „veliká proto bída tu na nich byla, tak že za jeden košťál byli by drahně peněz dali"). To trvalo deset dní, než si dobyli s nesnází v Jilavě přechodu přes Váh a zachránili

se do Moravy, nikoli beze ztráty asi 120 vozů s nákladem a jednou houfnicí, jež uvízly v bažinatých cestách.[1]) I v *M* čteme o Žižkovi, že jeden den táhl „mezi jedny lesy, kdež jsú bahna a luhové" a že mu Uhři v krajních vozích mnoho koní i vozův polámali a pobili.

Tvrdím tedy, že nepravdy textu *M* nelze vysvětliti jinak, než že zpravodaj přičetl pohnutou historii vyváznutí Sirotků z Uher na podzim r. 1431 zásluze vojenské chytrosti Žižkovy. Na snadě, jak pověděno, je myšlenka, že se to stalo omylem, ale při bližším příhledu nezbavíme se podezření, že tu možná spolupůsobil i cílevědomý úmysl. Již *Palacký* povšiml si toho, že vypravování rukopisu *M* (Palacký je při té příležitosti zve „monografií") „chce vědomě představiti válčení Žižkovo jako vzor umělecký a z něho abstrahovati jistá pravidla."[2]) Vskutku čtenář musí nabýti dojmu, že v líčení ústupu domněle Žižkova z Uher mluví k nám vojenský odborník nebo někdo, kdo chce jím slouti, někdo, kdo chce vyložiti, jak v které situaci před nepřítelem a v daných podmínkách terrainu (patrně jen z čirého dohadu na slovenskou půdu promítnutých) třeba s vozovou ochranou vojska zacházeti, jakých zázraků lze důmyslným manévrováním vozy a vhodným spolupůsobením pěchoty nebo jízdy docíliti. Učitel pro taktické výhody hradby vozové tak zanícený mohl snadno připadnouti na myšlenku, že rady a poučky jeho budou míti mnohem více váhy, bude-li je krýti proslulou autoritou Žižkovou. Potom by ovšem nebylo lze hledati pisatele jinde, leč nejspíše v době jagellonské, z níž zachovalo se, na důkaz živého zájmu jejího o techniku vojenskou, nejvíc návodů, jak si vésti při manévrování vozy;[3]) na jiném místě často zmíněného textu *M* setkáváme se, tuším, s autorem naší zprávy jako učitelem bitevní taktiky vozové ještě jednou.[4]) Jak potom, co právě pověděno, vyložit tvrzení *Frankenbergrovo*, že představa základního manévru domněle Žižkova, jež je základem jeho líčení, je se skutečností nesrovnatelná, ovšem nedovedu. Buď jde o omyl Frankenbergrův anebo třeba počítati s možností, že pisatel naší „monografie" byl nikoliv odborník, nýbrž fantastický dilettant, jenž básnil o technice vojenské podobně jako o vraždění Žižkově na Moravě a ve Slezsku. Že theoretikové tohoto druhu byli dosti hojní v středověku, vyložil *Delbrück* ve svých dějinách umění válečného.[5])

Výklad, jehož hájím, vysvětlí zároveň jinou skutečnost, která také

brání se tomu, aby líčení textu *M* mohlo býti vztahováno na Žižku. Z líčení patrno zajisté, že náleží do doby, kdy technika pohybů vozových ve vojenství byla vybudována k velké dokonalosti, kdy byla již naukou, opírající se o dlouhé zkušenosti: místy slyšíme přímo ohlas rad a naučení *Vlčka z Čenova;*[1]) v době Žižkově nelze dobře nic takového předpokládati nebo řekněme aspoň: není to pravděpodobné.[2]) A výklad ten zbaví nás i nutnosti vytýkati Žižkovi (jak to právem se svého stanoviska činí *Frankenberger*), že v situaci tak politicky napjaté a důležité, před velkým bojem, k němuž schylovalo se mezi oběma tábory v Čechách, dal se v podnik politicky bezvýznamný a zcela podřadný, jenž strategicky nic neznamenal.[3]) Popřením jeho mizí z dějin ovšem i Žižkovo „první tažení mimo země koruny české", jak to pojmenoval *Tomek*[4]) — pokud víme, Žižka vojensky nikdy nepřekročil ani hranic země české, s jedinou výjimkou dobytí Telče v září r. 1423 na Moravě.

* * *

Historie omylu, s nímž jsme se seznámili, poskytuje ještě *jiné velmi cenné poučení.* Vidíme, že hojná svědectví o vojenské bystrosti vojevůdce Žižky stále nestačila obdivovatelům jeho; přibájili mu nejen podivuhodné činy a velká vítězství, jimž ve skutečnosti byl dalek, ale i surová ukrutenství, jichž se nedopustil; význačný příklad toho postihli jsme u *Enedše Sylvia*, jenž Žižku učinil vítězem *v bitvě u Ústí ;* nyní máme *druhý karakteristický doklad,* jak sláva Žižkova po jeho smrti rostla *na úkor pravdě a skutečnosti.* Obojí je zároveň svědectvím, jak mocně působila památka Žižkova na obrazotvornost potomků: jim zdálo se již přirozeným, že neobyčejné činy vojenské a nelítostné vraždění mohou býti spojovány jen s jménem Žižkovým.

19. PROGRAMOVÝ ZÁPIS NOVÉHO TÁBORA ŽIŽKOVA.

(Zápis svědectvím o roztržce v Táboře. — Otázka jeho datování. — Členové nové strany Žižkovy. — Páni, zemané, města, zástupci vojska. — Celkový ráz strany. — Náboženský program v popředí. — Vlastní smysl vůle Žižkovy.)

Škrtneme-li z dějin tří- až čtyřnedělní uherskou episodu Žižkova života, již všichni životopisci jeho po vzoru *Palackého* položili do druhé polovice září až října r. 1423, znamená to, že po celé poslední čtvrtletí r. 1423 zůstáváme bez přímé zprávy o jeho činnosti.[1]) Není to, jak víme, po prvé v této historii, kde jako ve filmu staví se před oči naše jen útržky, jen chvilkové scény z celkové linie života a vývoje; historik Žižkův je však v té nevýhodě, že musí pracovati se zlomky děje, jehož souvislost někdy na zvlášť důležitých místech je přetržena. Víc než o Táboru víme o Praze a spojencích jejích; víme že podzimu r. 1423 užili k přípravě nové, jak se zdálo, bezpečně založené situace, která by konečně svévoli a moci Tábora Žižkova položila hráze. O přípravách těch jistě byli zpraveni v okolí Žižkově a pomýšleli jistě na obranu proti nim. Ta, jak by bylo třeba předpokládati, musila záležeti v pevném spojení obou nových Táborů, *Tábora Žižkova i Švamberkova* — neboť vskutku všecka ostatní sjednocená země česká zdvihala se proti bratrstvům. Ale o úmluvách mezi Žižkovým Hradcem na jedné a Táborem na druhé straně nevíme vskutku *ničeho*; dokument, jenž se nám náhodou zachoval, týká se pouze *vojenské organisace* hradeckého, „*menšího*" *Tábora Žižkova.*

Jde tu o *zápis nového bratrstva Žižkova,* obsahující zároveň řád vojenský; seznámili jsme se s duchem a povahou jeho již v díle předchozím s dostatek.[2]) Zápis není datován; *Palacký* ho vůbec nedbal,[3]) *Tomek* a jiní potom datovali jej do září 1423 před (domnělé) tažení Žižkovo do Uher, *Urbánek* nejnověji klade jej[4]) do prvé polovice dubna 1423, k poradám, jež, jak jsme slyšeli, svolával Žižka do *Německého Brodu,* obraceje se především, jak se zdá, na členy organisace Orebských.[5]) Z listů Žižkových víme, že šlo na té poradě o to, aby se všichni věrní spojili za jeden člověk proti pokrytcům domácím i cizím — tomu úkolu by také zápis dobře odpovídal;

datování Urbánkovo poskytlo by i jisté zadostiučinění, že o výsledku úrad u Německého Brodu a tedy resultátu akce Žižkovy z jara jsme zajímavým způsobem zpraveni. Ale nesnáz je v tom, že v zápisu vystupuje Žižka jako vojenský náčelník a politický vůdce strany, jejímiž členy se prohlašují i purkmistři a konšelé měst *Hradce Králové a Čáslavě, Jaroměře* a *Kr. Dvora* — k tomu, jak soudím, nemohlo dojíti dříve, než všecka zmíněná města dostala se vskutku do moci Žižkovy a Hradčan, t. j. nikoli před srpnem či lépe zářím r. 1423. I kdybychom připustili, že snad Hradec sám se mohl přihlásiti dříve, těžko to předpokládat u měst Jaroměře a Dvora a zejména Čáslavě, Pražanům náležejících — kdyby se byla tato města zapsala k poslušenství Žižkovu již v dubnu, bylo by to přece nepochybnou revoltou proti Praze. Kdyby zápis byl z dubna, není dobře možné, aby v něj nebyl pojat pan *Diviš Bořek z Miletínka*, jenž přece o 14 dní později vítězí po boku Žižkově a v čele Hradeckých nad *Čeňkem z Vartenberka* u Hořic. Za to dobře pochopíme, že chybí jméno jeho i jméno jemu věrných z řad Orebských, jako na př. pana *Hynka Krušiny*, v Žižkově zápisu, pochází-li on z měsíce října či listopadu r. 1423; v té době si také dobře vysvětlíme pohotovou účast čtyř měst nové pevnostní linie Žižkovy. Po mém soudu náleží zápis až do měsíců *října nebo listopadu*; mám za to, že vyšel ze shromáždění členů nového svazu, jež se konalo někdy v té době v *Hradci* nebo *Čáslavi.*

* * *

Čeho si všimneme nejdříve, jsou jména, stav a počet zápisníků — jde zajisté o to, poznati především, z jakých mocenských složek, z jakých tříd a kvalit sestávala *nová strana Žižkova.* Že jde o stranu či organisaci Žižkovu, vidno z nezvyklé okolnosti, že jméno Žižkovo stojí v čele vyjmenovaných účastníků, před jmény osob stavu panského;[1]) že jde o organisaci mající cíle po výtce vojenské, zřejmo z toho, že dobrou polovinu zápisu vyplňuje (jak víme) *vojenský řád*, i snad z toho, že hned za jménem Žižkovým stojí jméno známého nám hejtmana táborského, *Jana Roháče z Dubé.* Jméno jiného hejtmana táborského v zápisu *nenajdeme*, tedy ani jména starých druhů Žižkových z bojů let minulých, *Chvala z Machovic a Zbyňka z Buchova.* Jméno Roháčovo po boku Žižkově, jako jméno toho, kdo patrně

oddělil se od táborského bratrstva vlastního, aby šel se Žižkou, jméno toho, jenž setrval v odporu proti Zikmundovi, když již takřka celá země uznávala v něm pána a krále, je samo s to, aby nám poněkud znázornilo povahu a směr vůle, jež vedla nový menší Tábor, podobně asi, jako nám to tlumočila pravděpodobná iniciativa a duchovní účast *kněze Ambrože* v budování nové moci Žižkovy.

Tohoto argumentu nemůžeme ovšem užiti u jména v zápisu následujícího, pana *Aleše z Ryzmburka na Vřešťově* (někdy hrad vých. u Hořic). Víme, že Aleš náležel k Orebským od počátku, že dobyl v červnu 1420 Hradce na královských, pak byl hejtmanem v Hradci a poslem do Polska za Orebské — ale od chvíle, kdy se s ním setkáváme v zápise Žižkově, mizí jméno jeho z dat veřejných na dlouhá léta, až r. 1433 v něm pozdravujeme zvoleného gubernátora české země, toho, jemuž se podařilo přivésti české věci k Lipanům, ke kompaktátům a k uznání krále Zikmunda. Byl to muž nezištný a vlastenecký; jeho jméno v zápisu Žižkově váží, tuším, víc než kterékoli jiné.[1]) Pak čteme jména ještě dvou osob stavu panského: *Jana z Potštejna a na Žampachu*, usedlého rovněž v Hradecku (hrad Žampach u Žamberka) a pana *Bočka Jevišovického z Kunštátu* — u tohoto, člena rodu divokých Jevišovických (a snad přímo syna pověstného *Hynka Suchého Čerta*),[2]) v jejichž službách stál asi před dvaceti lety Žižka jako člen tlupy lapků, můžeme předpokládat proto starší známosti se Žižkou; i pan Jan z Potštejna, jako manžel vdovy po panu *Oldřichu Vavákovi z Hradce*,[3]) Žižkovi nejednou blízkém, nebyl asi od dřívějška Žižkovi cizí; nelze ovšem vylučovat, že spolupůsobila i poloha jeho statku v dosahu moci Králové Hradce; přiznání k pánům nejbližší pevnosti znamenalo zajisté pro budoucnost pohotovou pomoc jejich. R. 1428 nacházíme jej v poli mezi panskými spolubojovníky *Prokopa Holého*. Po třech členech stavu panského (nečítáme-li Roháče) následují v serii zápisníků oba bratří *Bartoš a Bernart z Valečova*, s nimiž jsme se již seznámili, a tři bratří *z Vysoké*; ti sluli patrně po zaniklé tvrzi v kraji mezi Bydžovem a Hořicemi a byli, zdá se, s Valečovskými spřízněni.[4])

Po pánech a zemanech jmenována jsou teprv města k svazu patřící, ale ne všechna, nýbrž jen dvě nejpřednější: *Hradec* nad Labem a *Čáslav*; druhá dvě města, *Jaroměř* a *Dvůr*, následují teprv po další

řadě drobných zemanů a panoší, ale nikoli přímo za sebou: Dvůr jako patrně méně významný je zase oddělen od Jaroměře jmény Žižkových bojovníků, jakoby šlo o nehrazený městys; zdá se, že vyhnání starých německých měšťanů z města a nouzové osazení jeho z okolí přispělo bezděky k této degradaci; zajímavo je jistě, s jakou péčí o etiketní pořad hodnostní je tato žižkovská listina koncipována. Mezi zemany a bojovníky stavu vladyckého, kteří jsou jmenováni po městech Hradci a Čáslavi, drží prvé místo *Beneš z Mokrovous* a Hustiřan (tvrz Mokrovousy u Sadové v okr. nechanickém); mnohem přednější místo dal by mu, kdo by znal jeho pozdější historii. Byl r. 1423 patrně ještě mlád (zemřel někdy 1464—67,) s Alešem z Vřešťova dobýval v červnu 1420 Hradce, v l. 1431—32 byl z předních laických členů českých poselství do *Chebu* a *Basileje* — to znamená, že vzděláním a znalostí věcí veřejných vynikal nad mnohé. Ale tenkrát nedržel ku podivu s vojskem Žižkovým, se Sirotky, nýbrž s Pražany, u Lipan bojoval po boku Prahy, souhlasil tedy snad i s kompaktáty a přijetím Zikmunda za krále — teprv, když král dal popravit Roháče z Dubé, opověděl s několika starými druhy Žižkovými (Hertvík z Rousinova, Chval z Machovic) císaři. I později vidíme jej na křídle radikálním, ve spojení s hazardéry typu *Koldova* a *Bedřicha ze Strážnice*, s nimiž by se byl bezmála zmocnil přepadením Prahy (1440); r. 1443 jímá pana *Haška z Valdštejna* a v boji s přáteli jeho ztrácí na čas Mokrovousy. Syn Jiří však držel s jednotou Zelenohorskou proti králi Jiřímu.[1]) Beneš z Mokrovous je vedle pana Vřešťovského nejpozoruhodnějším členem branné obce Žižkovy. Hned za ním je jmenován bratr Žižkův, *Jaroslav z Kalicha*, o němž smíme předpokládat, že stál v bojích Žižkových po boku jeho častěji; jeho a Roháčovo jméno prozrazují jaksi, že Žižka shromáždil kolem sebe četu sobě nejbližších a nejoddanějších; odtud možno vyvozovati, že to byly asi vážné důvody, které zdržely od přihlášky druha tolika bojů od počátku, jako byl na př. *Chval z Machovic*. Že by tu, jako snad u *Bzdinky*, šlo jen o nepřítomnost náhodnou, je, jak ještě lépe poznáme, vyloučeno.

Ti, co jsou jmenováni dále, jsou vesměs malí vladykové, jak se zdá žijící z vojny a ve vojště Žižkově zaujímající asi již od doby dřívější pevná postavení. Tak *Jíra z Řečice* (to byl dvůr potom Koudelovým

zvaný u Čáslavě)[1]) je později r. 1429 a 1430 hejtmanem Sirotků a r. 1432 v září jedním z poslů do Basileje, také *Blažej* (Blažek) *z Kralup* dosáhl na jaře 1428 za tažení do Slez hejtmanské moci mezi Sirotky, *Jakub Kroměšín z Březovic* (v zápisu jen: z Březové) táhl s Orebskými ku Praze v dubnu r. 1420; v l. 1427—30 je hejtmanem táborským (tvrz jeho a bratří Jana a Jiřího, sloužících také Táborům byla v Březovicích, asi uprostřed cesty mezi Chrudimí a Vys. Mýtem). Ostatní, *Václava Horynu z Houbic* (ves u Hrochova Týnce v Chrudimsku), *Křišťana z Žernosek*,[2]) *Francla z Litožnic* (někdy tvrz u Běchovic u Prahy),[3]) *Jana ze Studené* (u Dol. Kralovic v Čáslavsku)[4]) lze postihnouti v listinách jako drobné zemany či panoše; ostatních asi 26 jmen náleží patrně *bojovníkům Žižkovým* stavu městského i selského.[5]) Jeden je z Kralup, jiný z Příbramě, jiný z Domažlic, dva slují Orebskými (Hroch a Mikuláš), jeden sluje *Vavřinec Polák z Paňova* a je patrně původem Polák opravdu, dva se podpisují jako *setníci* (Kříž, Beneš) — zástupce vojska Žižkova tu postihujeme patrně; třeba vrátiti se k domněnce již výše vyslovené, že část těch jmen malých lidí náleží členům vojenské rady v malé armádě Žižkově.[6]) Je pravděpodobno, že mezi nimi setkali bychom se i s některým z těch, kteří již od počátku bojů Žižkových tvořili jeho „comitiva", jeho družinu nebo houf stálých bojovníků;[7]) takový kádr zajisté vysvětloval by nám nejlépe, jak v době potřeby jeho přispěním a péčí mohl sebráním lidu vyvinouti se z malé osobní družiny větší útvar vojenský; v takovou stálou družinu je v době Žižkově také uvěřiti snáze než v existenci stálého polního vojska.

Popatříme-li zpět na veškerenstvo zápisníků k Žižkovu programu stojících, vidíme, že počet jejich po žádné stránce není nikterak imposantní: vojensky nejvýznamnějšími členy nové strany Žižkovy jsou nepochybně obce měst *Hradce* a *Čáslavě*, snad i *Jaroměře*; tři členové stavu panského před nimi na čestné místo postavení byli statkem nadáni skrovně, takže víc mohli prospěti svými jmény než jízdnými, také zástupci obce rytířské neměli mezi sebou členů zámožných nad skrovný průměr; síla svazu opírala se patrně o bojovnou pohotovost, zkušenost a oddanost řady malých vladyk a panoší. Lze říci úhrnkem, že tu jde o organisaci vojenského původu, vyrostlou z bojů a táborů Žižkových z doby starší, jež odloučila se od starého

Tábora, aby šla za Žižkou na nové působiště jeho; k ní jako nové významné síly přibylo kromě několika šlechticů z Čáslavska zbrojné měšťanstvo čtyř měst královských; dva či tři členové ze šlechty v zápisu shromážděné byli, soudě podle jejich pozdější činnosti, muži vzděláním i snahou nad průměr vynikajícími; větší počet ovšem vydali ti, kteří představovali schopnosti vojenské a vůdcovské. Také důležitý fakt, že podstatným kusem zápisu je vojenský řád, jenž chce přísnými prostředky a bez zřetele k stavu a jménu prosaditi, „aby řádné poslušenství bylo" a vyvarováno bylo „neřádným roztržkám", „jimiž veliké škody sme brávali na bratřích i na statcích a hanbu často od nepřátel božích a našich trpěli", ukazuje, že starosti o vojenskou organisaci stály ve chvíli zápisu v popředí.

* * *

S obsahem tohoto řádu vojenského jsme se seznámili a poznali i ostatní programový obsah dokumentu.[1]) Víme, že v něm není slova o aktuálních otázkách situace, především o poměru k Pražanům nebo k starému Táboru, že v něm není slova o králi Zikmundovi ani o jednáních s Polskem, jež měly usnadnit Prahou vytoužené slyšení o čtyry kusy: co v něm je jako hlavní a jediný cíl posunuto okázale do popředí, to je právě pravda čtyř kusů a to v revoluční formulaci táborské, nemyslící nikterak na hádání nebo dohodování s kýmkoli o tu „jistou, stálou, ohlášenou a důvodnou pravdu", ale zaslibující se slavnostně, že zápisníci budou potírati nemilosrdně každého a všude, kdož by těch kusův nechtěl brániti a je skutečně vésti a plniti. Vidíme, že veškeren *politický* důraz aktu je založen na jeho obsahu *náboženském*: je to vypovědění boje všem „neústupným a zjevným kacířům a pokrytým a zloskvrníkům". Znamená to vyhlášení vojny i kališníkům pražského tábora, kteří znění čtyř pravd svatých chápali jinak a chtěli, jak jsme slyšeli, býti přístupni smírné slušnosti ve výkladu jejich? Zápis to nevylučuje, ale také neprozrazuje výslovně. Končí se sic výzvou, která obrací se k obcím všech stavů a krajin („zvláště napřed všech věrných Čechův"), aby programu zápisníků byly svolny a pomocny, zdůrazňuje výslovně znovu jeho význam obecně křesťanský i zvláštní český, po případě slovanský — ale hlavní patrně pasus a vlastní jádro jeho myšlenky obsahuje ta věta, která je

uvedena slovy: „*míníť také bratr Žižka* i jiní páni, hejtmané, rytíři atd. svrchu psaní . . . ze všech neřádův trestati i bíti, bíti i zabíjeti, stínati, věšeti, topiti, páliti i všemi pomstami mstíti (kteréž pomsty na zlé slušejí vedle zákona božího), nižádných osob nevynímajíc . . ."

Nelze jinak než hledati *vlastní smysl* vůle Žižkovy takto vyjádřené v nezlomném odhodlání pokračovati dosavadním způsobem, t. j. *násilím*, násilím nemilosrdným „v boji božím", jak jej chápal Žižkův Tábor původní, v boji, jenž si umínil trestati všeliký neřád, t. j. hřích smrtelný a potírati „zlé", ku pozdvižení věrným a ku potupě kacířům, pokrytcům a „zloskvrníkům". Ani slovo o pokoji, o uklidnění země, o stavení starých záští — je to vesměs výzva k setrvání na nastoupené cestě, výzva k boji bezohlednému, která, opírajíc se o důvod závaznosti naprosté, t. j. že tomu tak chce vůle boží, že milostí Boha všemohoucího dostalo se Žižkovi „osvícení" pravdy jisté a nepochybné, nemá vůbec za nutné, aby uvažovala o účelnosti postupu, vyhlídkách jeho zdaru či nezdaru a o podmínkách a okolnostech přítomné situace. Jde o bojovnou fanfáru ducha svým svatým posláním cele naplněného a zaujatého; co je v ní konkretně praktického, na skutečnou potřebu chvíle myšleného, to je pouze péče o dokonalou kázeň a poslušnost vojska, o lepší přípravu zbraně bitevní.

Může nám snad důraz, s kterým Žižka hájí svůj starý program, program, jemuž má sloužiti nové jeho bratrstvo, vysvětliti záhadu, proč se Žižka oddělil od starého Tábora a zakládal s Roháčem z Dubé nové vojsko vlastní? Závěr logicky nejbližší by byl, že v starém Táboře nabyl převahy směr, který Žižkův program nelítostného trestání smrtelného *neschvaloval*. Možnost toho nelze zásadně vylučovati — ale protože jsme o vývoji věcí v Táboře r. 1423 beze zpráv vůbec, těžko mu bez dalších indicií nebo svědectví dáti přednost před dohady jinými.

20. SNĚM SVATOHAVELSKÝ. SPOJENÍ HUSITŮ S KATOLÍKY PROTI ŽIŽKOVI.

(Úsilí Pražan a šlechty o příměří se stranou Zikmundovou v zemi. — Sněm v Kolíně. — Plán slyšení o čtyrech artykulech v Brně. — Říjnový sněm v Praze; jeho úsilí restaurační. — Nová vláda z katolíků, husitů a zástupce starého Tábora. — Proti zhoubcům zemským. — Pokusy o obnovení právního řádu a pokoje v zemi.)

Asi současně s Žižkou starali se o vytváření nové situace, v níž by s úspěchem bylo lze čeliti útokům Tábora, *Pražané a jejich spojenci.* Je dosti zajímavo srovnávati stanoviska a methody obou stran a zachytiti zcela rozdílnou jejich psychologii. Pražané, jimž tou dobou vládne takřka stále pan *Hašek z Valdštejna* s *Vilémem Kostkou z Postupic,*[1]) svolali někdy v polovici září deputované ze svých měst k poradám do *Nymburka,* kde hejtmanoval, jak víme, *Jan Puška z Kunštátu.* Cíl jednání vytkli již v zvacím listu dosti všeobecně: v království běží rozličné nesnáze, zádavy, lúpeže a bezpráví; třeba rady, jak uvésti zemi v řád, jednotu, v milost a lásku božskú. Jde o pilné nedostatky země a zvláště o zvelebení zákona božího — přítomnost všech je tedy nezbytna.[2]) Jest živě litovati, že o tomto jednání v Nymburce, jehož pravděpodobně se účastnila i šlechta kališná, takže vyvinulo se v sněm celé strany pod obojí, nemáme zpráv bližších, že nic se nedovídáme o cílech, projevech a argumentech vůdčích osobností. Neboť tu po prvé od vypuknutí revoluce, na nemalý rozdíl od sněmu čáslavského z jara r. 1421, nejen zvítězilo, ale i ke skutku vedlo přesvědčení, že uvedení země v kýžený řád a pokoj vyžaduje především *příměří se stranou Zikmundovou* a pokus o dohodu s ní.

Bylo to, vzhledem k nenávistem nahromaděným od čtyř let, rozhodnutí dalekosáhlé; není pochyby asi, že vítězství jeho nebylo snadné a musilo překonati nejedny rozpaky nebo námitky. Nemůžeme sic spatřovati v něm pohnutky výhradně vlastenecké, jenom na obecné dobré cílící (Praze šlo zajisté o stavení rostoucí moci Tábora a ztrestání method při tom Žižkou užitých), ale není možné neviděti v odhodlání tom zároveň projev politického rozmyslu, jenž měl svou stránku mravní a patriotickou. Situace je prostě podobná té, kterou jsme poznali, obírajíce se vývojem poměru mezi nábo-

ženskými novotami kněží táborských a stanoviskem mistrů university pražské: jako tam radikalismus táborský, vystupující z mezí církevních na půdu kacířskou, nutil mistry k odvaze přiblížit se co nejvíc řádu revolucí porušenému, tak i zde bezohledný žižkovský postup v šíření moci táborské na úkor Prahy a celá politika Tábora, jež musila vésti jen k bojům bez konce a dokonalému zhubení země, nutila Prahu a s ní obec šlechty kališné, aby náboženský politického programu svého hleděla dosáhnouti v dohodě se stranou katolickou. Jak vývoj pozdější ukázal, byla to jediná cesta, jež mohla vésti ven z chaosu a přinésti zemi mír — otázka byla, je-li situace dosti zralá, aby snesla již pokus společné akce českých husitů s českými katolíky a může-li postup takový prospěti v otázce nejdůležitější, eventuelně bude-li moc jím získaná s to, aby čelila meči Žižkovu.

* * *

Jednání nymburská byla počátkem akce, o jejímž postupu zpráv není; třeba jen předpokládat, že strana Zikmundova v zemi byla myšlenkám jejím získána; někdy v polovici října došlo pak k *společnému sněmu obou stran v Kolíně*, tedy zase na půdě pražské. V popředí jednání musila státi otázka, jak urovnati cesty k dohodě v rozdílu, jenž dělil strany zásadně, t. j. v otázce čtyř artykulů, v otázce náboženské; v tom patrně, jako dříve, hlavní naděje skládána ve *slyšení*, ve veřejné změření důvodů pravdy husitské s argumenty doktorů katolických. Je to návrat k žádosti *Korybutově* a rádců jeho z listopadu roku minulého, vlastně pokus uskutečnit to, co tenkrát bylo zamýšleno: víme, že v tom bylo i příměří na rok se stranou Zikmundovou. Od té doby se stalo mnoho, co umožnilo Praze jíti o krok dále: Korybut byl odvolán, moc polskolitevská postavila se přátelsky po bok králi Zikmundovi, radíc Čechům důrazně, polo s laskavými domluvami, polo s hrozbami, k smíru s církví; nepřívětivý list Vitoldův odkazoval Čechy přímo na Zikmunda. O této, Zikmundovské, cestě k smíru Praha ještě slyšeti nechtěla; proto podnikla v létě tažení na Moravu, pokračujíc v útočné válce proti králi; v souvislosti s tím bojem uvázlo i jednání Prahy s Polskem o zprostředkování veřejného slyšení.

Ale v situaci, jaká nastala Praze po ztrátě čtyř pevností východo-

českých, razila si patrně cestu myšlenka, že mají-li již Čechové, aby dosáhli vytouženého slyšení, dovolávati se pomoci krále Zikmunda, třebas jen prostřednictvím krále polského, že bude, po zmaru všech nadějí v pomoc polskou proti Zikmundovi, účelnější, pokusí-li se o dohodu s českými katolíky a užijí-li prostředkování jejich místo nebo vedle prostřednictví polského *přímo*. Páni strany královské byli vskutku ochotni v tom směru pomoci, ale o uznání Zikmunda, aspoň na venek, nebylo vůbec zmínky; z plánu takového vyšla cesta obou horlivých bojovníků Zikmundových v severových. Čechách, pana *Jana Městeckého* (na *Heřmanově Městci*) a *Půty z Častolovic na Náchodě*[1]) ke králi Zikmundovi do Uher[2]) asi na konci září. Šlo patrně o to, aby slyšení konalo se takřka pod ochranou Zikmundovou, v městě jeho (posléze zvoleno *Brno*, jež tou dobou náleželo vlastně již *Albrechtu Rakouskému*),[3]) ač v zápisu sněmovním není vůbec zmínky o glejtech na králi žádaných; východisko s počátku hledáno bylo v tom, aby čtyři přední páni strany Zikmundovy svými osobami doprovodili a zaručili bezpečí husitských delegátů do Brna a doprovodili je osobně zpět do Čech.[4]) Theology, kteří jménem církve měli hájiti pravdu katolickou, měla poslati universita krakovská;[5]) každá strana měla jmenovati jistý počet přísedících posluchačů, jimž bude rozhodovati, kdo má podle důvodů z písma svatého provedených pravdu; výrok rozhodčích má býti *závazný pro všechny*, t. j. bude-li uznána pravda čtyř artykulů, mají i čeští katolíci při nich státi a jich hájiti — a ovšem naopak.

Jde tedy o plán rozhodujícího slyšení, jak si jej v Praze, spoléhající na nevyvratitelnost svých argumentů, představovali od počátku: o slyšení *před laiky* z pánů, měst, rytířů a panoší, s pominutím učitelské a rozhodčí autority církevní. Víme, že výsledků takové audience by církev nemohla uznati nikdy;[6]) sluší vůbec vysloviti pochybnost, zda čeští úmluvci obou stran mohli opravdu doufati v možnost a účelnost jimi navrhovaného řešení. V myšlence, že by politický národ český (s Tábory nepočítaje) mohl sám si stanoviti podmínky smíru náboženského a hájiti jich jako celek třebas proti autoritě církevní, je ovšem kus velkorysé smělosti, která vysvětlitelna je snad ne tak zoufalou nesnází situace, nebo duchem revoluce, zmítající zemí, ale především asi tou okolností, že mezi pány strany Zikmundovy

byli někteří (jako pan *Čeněk z Vartenberka*), kteří nevzdali se kalicha, jiní pak že stáli na stanovisku, že podrobí se pravdě čtyř artykulů, bude-li ona dostatečným způsobem dokázána nebo církví uznána. Nešlo o spolek se zapřisáhlými nepřáteli kalicha,[1]) nýbrž o hledání cest, jak by pravda kalicha mohla býti uhájena, i když Praha dohledá se pomoci proti rostoucímu násilí táborskému u strany Zikmundovy.

* * *

Slyšení v Brně mělo býti na počátku r. 1424, pak stanoven termín ke konci března; teprv po jeho zdaru mělo býti jednáno mezi stranami o věci světské. Ale situace, v níž na těchto světských věcech záleželo asi nejvíce, nesnesla takového odkladu; již v polovici října 1423 sešel se ve velký sněm obou stran v Praze, jehož dvounedělní jednání bylo věnováno veskrze aktuálním potřebám situace. A to v duchu, chtějícím opravdu ukončení bojů, rozdělujících zemi, obnovení nejen pokoje, ale i právního řádu revolucí porušeného, ano i urovnání cest k obnově hospodářského života; pomýšlelo se i na to, aby podobnou smlouvou připojili se k velkému počinu mírovému i stavové moravští.[2]) Zápis o sneseních tohoto „*sněmu svatohavelského*", daný 1. listopadu 1423, je po všech těch stránkách svědectvím nepochybně vlasteneckého a ve své dalekosáhlé odvaze k novému lepšímu řádu a životu imponujícího smýšlení; budí ovšem také dojem, že v záchvatu mírumilovnosti troufali si smluvci obou stran příliš mnoho; otázka náboženská, ač naděje na budoucí řešení její (rozuměj na brněnské audienci) jsou vyloženy v čele zápisu, je vskutku odsunuta; heslo jest asi: dříve než padne rozhodnutí o čtyrech kusech, třeba dáti *novou jednotnou autoritu vládní* království. Tou ovšem není míněna restaurace Zikmundova (jeho jméno bychom v celém obšírném dokumentu hledali marně), nýbrž *dvanáctičlenná vláda* „mocných zprávců a hejtmanů" zemských, do níž každá strana zvolila po šesti pánech,[3]) vybraných z nejpřednějších osob svých.

V čele jejich čteme jména *Čeňka z Vartenberka* a *Oldřicha z Rožmberka* (o tomto víme, že na sněmu nebyl osobně přítomen), dále jména dvou předních katolických pánů ze severu: *Jana star. z Michalovic* (na Bezdězi) a *Hynka Hlaváče z Lipého* (na České Lípě); za český jih i za landfrid plzeňský je tu pan *Fridrich z Kolovrat* (na Libštejně nad Mží).

Se strany husitské jsou členy vlády ovšem oba vlastní tou dobou ředitelé pražské moci, *Hašek z Valdštejna* a *Hynek z Valdštejna či Koldštejna*, dále dobře nám známí někdejší vůdcové Hradeckých, pan *Hynek Krušina* a *Diviš Bořek z Miletínka*, vedle nich hejtman Pražan na Mělníce *Jan ze Smiřic* a — pan *Heřman z Borotína*, jinak *z Landštejna*. Jméno toto je nemalým překvapením: pan Heřman z Borotína držel se stranou táborskou![1]) Hrad Borotín byl u městečka téhož jména, blízko na sever od Tábora; Heřman držel také hrad *Střelu* u Strakonic (obojí zboží bylo spíš vladyckého než panského rozsahu) a byl od r. 1410 na soudě zemském, r. 1419 6. listopadu sic opověděl, stoje ještě proti revoluci, Pražanům, ale r. 1420 v prosinci je již na straně Tábora,[2]) v září r. 1424 a ještě r. 1425 (na podzim toho roku zemřel) nacházíme jej očitě mezi předními panskými členy strany táborské a po boku správců obcí táborských *Chvala z Machovic* a *Zbyňka z Buchova*, bývalých druhů Žižkových, a po boku pana *Bohuslava ze Švamberka*.[3]) Nelze než míti za to, že původci myšlenky dokonalé pacifikace země, která měla býti zabezpečena na sněmu pražském, věděli, že i v starém Táboře jsou jednotlivci, od nichž lze se nadíti pomoci (dohad výše dotčený, že Žižka oddělil se od starého Tábora, protože jeho heslo nelítostného boje, boje stůj co stůj, nedocházelo u většiny souhlasu, nabývá tím jisté opory); nevíme ovšem, lzeli předpokládati, že pan z Borotína byl zvolen do nové vlády zemské za celou obec starého Tábora; v tom případě bychom zajisté stáli před zcela překvapujícím utvářením situace.

* * *

Neboť hlavní cíl a téma úrad sněmu svatohavelského směřovalo k tomu, jak zabezpečiti pokoj země *proti zhoubcům zemským*, proti těm, kdož by zem hubiti, páliti, neřády vésti a v ní búřiti chtěli;[4]) násilím se hrozí těm, kdo „k této úmluvě naší proti zhúbcům země této" by přistoupiti nechtěli a pomoci proti nim odpírali. Zápisníci se zavazují, že budou nových hejtmanů zemských věrně poslušni, zvláště kdyby vyzývali k obraně proti buřičům, nebo k pomoci ohroženému hradu, tvrzi nebo městu, zejména pak, když by potřebí bylo přispěti „městu Pražskému hlavnímu proti kterým jich ukladačům",[5]) slibujíce si vůbec vzájemnou pomoc proti každému bezprávnému

násilí a vyzývajíce všechny stavy země české, aby k svazku úmluvy dodatečně přistoupili. Kdo by závazků smlouvy nezdržel, má ztratiti čest, víru a právo řádu svého a statky jeho mají obráceny býti na obecné dobré. Vše smluveno pod ochranou *příměří* uzavřeného *na celý rok*, t. j. do 1. listopadu 1424.

Není pochyby, že tu jde o *zápis proti Žižkovi a jeho Táboru* a že obava, že by Žižka mohl se pokusit i o Prahu, jako se pokusil o Hradec, spolupůsobila velkou měrou — jen volba pana z Borotína nám nedovoluje, abychom věřili, že je obrácen proti Táboru vůbec. A že nejde pouze o dočasnou organisaci k obraně proti nájezdům Žižkova Tábora nebo jen o přípravu celozemského boje proti němu, jako notorickému zhoubci zemskému, dosvědčuje ostatní obsah zápisu. Sněm vzpíná se zajisté k dalekosáhlému snesení, že má býti zahájeno jednání mezi stranami o všech statcích šlechtických i městských, jež v těch válkách s obou stran byly dobyty a odjaty, aby *vráceny byly*, možno-li, pravým vlastníkům,[1]) stanoví dále, že spory o zabrané *statky duchovní* mají rozhodovati hejtmané zemští, vězňové s obou stran že mají na dobu příměří býti propuštěni, po případě na hodné rukojmí. Neméně významné je ustanovení o *minci*: pro obecné dobré a opravení a zvelebení země má býti zase ražen dobrý groš Horský rázu Pražského, jako za krále Václava a všude brán, výrobci falešných peněz měděných a olověných (týká se, jak víme,[2]) zas asi především Tábora) mají býti trestáni na hrdlu a statku. Pro uvarování drahoty a spuštění země žádá se na konec, aby všechny *silnice* vedoucí z jiných zemí do Čech byly otevřeny a svobodny, tak aby obchodníci mohli bez překážky své koupě vésti; s lupiči na silnicích má býti naloženo jako se škůdcem země. Páni *Jan Městecký* a *Půta Častolovský* vypravili se po sněmu zase do Uher ke králi Zikmundovi, aby o podmínkách chystaného slyšení v Brně jednali.[3]) Třeba říci, že nic neukazuje k tomu, že by na sněmu otázka uznání Zikmunda, snad po příznivém výsledku slyšení, byla vůbec předmětem úvahy (byla jí, jak víme, ještě na sněmu čáslavském!); jak zdrželivé chování Zikmundovo k žádostem sněmu, či lépe, k návrhům katolických mluvčích jeho, tak vývoj věcí později prozrazuje, že velká většina pražské strany husitské byla ještě daleka myšlenky smířit se se Zikmundem.[4])

21. ŽIŽKŮV BOJ S PRAŽSKOU KOALICÍ. VÍTĚZSTVÍ U MALEŠOVA.

(Srovnání stanoviska stran. — Obavy krále Zikmunda; význam příměří. — Žižkův zimní útok na Zikmundovy pány v sousedství Hradce. — Jeho souvislost s pokusem zavraždit Žižku? Jan Bzdinka. — Drobná ofensiva Žižkova v březnu. — Útok koalice na Žižku ke konci května. Kostelec nad Labem. — Pronásledování prchajícího Žižky. — Vítězství Žižkovo u Malešova. — Zhroucení moci pražské. — Domnělé tažení Žižkovo do Plzeňska v červnu. — Skrovné zprávy z léta. — Konečně k Praze.)

Seznámili jsme se všestranně s oběma zápisy, z nichž lze poznati ducha a cíle obou stran, jež se na podzim r. 1423 hotovily k boji proti sobě: malé strany Žižkovy a sněmu, jenž dal výraz vůli velké většiny země. Srovnání je, řekli jsme, poučné: sněm obou hlavních stran království chce konečnému upokojení a právnímu i hospodářskému vzkříšení země, jež byla zhoubnou válkou domácí i vnější ohrožena; v projevu Žižkově nenajdeme slov pokoj, pořádek, právo; v něm jde jen o přípravu k boji, k boji bez milosti proti všem, kdož by stáli mimo tábor Žižkův; hlavní zloba obrací se proti „pokrytcům“, t.j. zřejmě těm, kteří hlásí se ke kalichu a ve volbě prostředků k vítězství pravdy jeho jsou jiného mínění než Žižka. To jest v té chvíli nepochybně i proti Pražanům — Žižka (třebas snad zápis jeho strany je starší než snesení sněmu svatohavelského) byl jistě zpraven o pokusech Pražan dorozuměti se s royalisty Zikmundovými a připraviti se k boji proti němu: tedy dvojí důvod najednou, aby jim vyhlásil heslo boje nelítostného. I sněm pražský hrozí násilím těm, kteří by nechtěli přistoupiti k úmluvě proti násilí, také Žižka chce „neřády stavovati“, i on je přesvědčen, že jeho methoda, Bohem chtěná a schválená, je jedinou cestou ke spáse obecnosti, to jest k vítězství zákona božího — obojí zajisté splývalo Žižkovi v jedno. Soudce, vážící důvody a prostředky obou stran, nemůže býti na rozpacích, kterou míti za politicky i lidsky zralejší a prozíravější. A kdyby snad přesvědčený straník radikálního postupu postavil se na stranu Žižkovu, nemůže přece protivu stanoviska jeho a stanoviska velké většiny země líčiti tak, jakoby Žižka byl mi-

lovníkem pevného pořádku, snažil se o ustavení řádné vlády zemské, staral o spojení vojenských sil rozdělených stran země. Tak, jak víme, pojal Žižku *Tomek* a tak jej líčí jeho hlavní následovníci; zde máme znovu příležitost demonstrovati nemožnost takového stanoviska; pravý opak jeho je výrazem skutečnosti. Země česká velkou většinou prohlásila Žižku na prahu posledního roku jeho dějinné činnosti za škůdce zemského a chystala se k obraně proti němu. Jen snad okolnost, že ho výslovně nejmenovala, byla plodem povinných ohledů k muži, jenž o obranu husitské pravdy v bojích let minulých získal si značné zásluhy.

* * *

Obě strany, oba politické směry země byly tedy od počátku listopadu zorganisovány, lze říci zmobilisovány, k boji proti sobě, velká většina šlechty a měst stála proti poměrně malému Táboru Žižkovu, za nímž, jak se zdá, nestál již Tábor velký – čekali bychom, že dojde nutně k hrozné srážce. Pokud víme, nedošlo prozatím k ničemu a nevíme, proč k ničemu nedošlo. Možno kombinovat, že úmluva svatohavelská ukazovala se od počátku příliš smělou a těžko proveditelnou? Vzpomeňme jen ustanovení o vrácení zpupných statků pravým majitelům, sporů o zabraný statek klášterní — co tu bylo příležitosti, aby se ukázalo, že nejlepší vůle nové koalice nestačí, aby v spletitých, zájmy i hněvy rozličné povahy prosycených konfliktech razila cestu právu. A třeba upozorniti i na to, že král Zikmund byl snesením sněmu patrně polekán (nejlepší to důkaz, že česká koalice vznikla beze vší účasti s jeho strany, opravdu z niterné potřeby samé země), že se obával, že i šlechta dosud k němu stojící chce smířiti se se čtyřmi artykuly a po případě postavit proti církvi;[1]) proto varoval *pana z Rožmberka* a pravděpodobně i jiné straníky své v nové vládě zemské, aby se v nebezpečné úmluvy se stranou kalicha nedávali.

Že tyto obavy nebyly zcela bezdůvodné, prozrazuje přestoupení pana *Alše Holického ze Šternberka*, jednoho z nejváženějších pánů katolických v zemi, ke čtyřem artykulům a k Pražanům proti každému, kdož by tuto zemi chtěl hubiti, přestoupení, jež náleží nejspíše do této doby.[2]) Ty obavy i otázka glejtu pro Čechy, žádající si slyšení v Brně, vyžadovala nových a pro vzdálenosti míst nutně dlouhotrva-

lých jednání a rovnání. Ziskem bezprostředním ohromné ceny bylo ovšem smluvené roční příměří mezi Pražany (snad spolu s velkým Táborem) a stranou Zikmundovou,[1]) prvé příměří v zemi toho rozsahu od r. 1419! — co hradů, měst a tvrzí bylo jím zbaveno strachu o osudy nejbližších týdnů a mohlo obrátiti péči svému hospodářskému zotavení! Že bude to Žižka, jenž bude tasiti meč prvý, bylo lze ovšem očekávati — ale nedošlo k tomu až počátkem ledna r. 1424, tedy uprostřed nejtužší zimy; tenkrát Žižka, patrně ze svého centra v *Hradci Králové* udeřil na katolické pány, jeho pevnostem hradeckým nejbližší, t. j. na oba výše jmenované posly sněmu do Uher, pana *Opočenského* a pana *Městeckého* a spojence jejich, *Hynka z Červené Hory* (hrad severně od Skalice; pan Hynek náležel od počátku revoluce k zvlášť bezohledným odpůrcům kalicha)[2]) a *Arnošta z Černčic* (tvrz u Nového Města n. M.). Žižka s Hradčany, jak čteme ve Star. letopisech, u *Skalice* dne 6. ledna pány porazil a mnoho lidu jim zbil a zjímal.[3])

Šlo asi o srážku menších sil, neboť do sbírky *Starých letopisů* vniká zpráva o ní teprv pozdě. Hradečtí a panstvo katolické z okolí *Náchoda*, *Opočna* a *Ryzmburka* byli nepřátelé staří a přirození; boj u Skalice tedy možná nesouvisí vůbec s celkovou situací země. A není vyloučeno, že tu Žižka vyrovnával i účty osobní; z listu psaného *knězem Ambrožem* Žižkovi večer 22. listopadu 1423 se dovídáme, že „strana Opočenských“ najala za drahý peníz vraha, který vloudil se jako spolubojovník bratří do vojska Žižkova, aby Žižku zavraždil.[4]) Zdá se, že máme právo obvinění důvěřovati; poznali jsme, že užívání podobných prostředků jevilo se i Táborům srovnatelným s příkazy „boje božího“.[5]) Novina, ať již kryje se se skutečností čili nic, prozrazuje přece, jak a jaká zloba soustřeďovala se v táboře Zikmundovském proti Žižkovi a jak v odstranění jeho spatřována byla snad jediná cesta k žádoucímu úspěchu. Ale list Ambrožův ukazuje zároveň, jak vroucím a oddaným ctitelem Žižkovým byl kněz Ambrož a nepochybně i, jak tuto oddanost sdílelo všecko okolí jeho. Věta, jíž varovný list se končí „Pán všemohúcí rač tě zachovati k své chvále a k prospěchu věrným obcem“, je zajisté výrazem opravdového a nelíčeného přesvědčení o ryzosti snahy Žižkovy a o důležitosti jeho role životní; v tom je list Ambrožův nepochybně pramenem

pro historika Žižkova důležitým. List, jenž je vlastně kreditivem pro posla, který vraha, číhajícího v ležení Žižkově, prý zná, podepsal Ambrož jménem *Janka Hvězdy* a purkmistrů a konšel hradeckých, dávaje mu tak ráz úřední. Ten Janek Hvězda je, jak nepochybno, *Janem Hvězdou z Vícemilic*, t. j. *Bzdinkou*; jinými slovy: dovídáme se, že Žižka a Ambrožem byli Bzdinku jmenovali svým *hejtmanem v Hradci*,[1]) tedy nástupcem pana Diviše. Vojenský vyvolenec někdy *Želivského* je, jak vidíme, i mužem důvěry Žižkovy; chybí-li jméno Bzdinkovo v zápisu malého Tábora, jímž jsme se obírali výše, je to patrně jen dílem náhody; poznání, že tam náleží a že má státi vedle jména *Roháče z Dubé*, není pro roztržku v obci táborské a pro poměr Žižkův k Bzdinkovi bez významu. Naposled setkali jsme se s Bzdinkou po boku Žižkově před Telčí dne 19. září; nadále nechybí v důležité chvíli Bzdinka nikdy po boku jeho. Můžeme míti za pravděpodobné, že Bzdinka opouštěje se Žižkou a Roháčem starý Tábor, provázen byl dílem starého kádru Žižkova bratrstva.

Podle úmluv sněmu svatohavelského měla strana straně pomáhati v případě zhoubcova útoku; v boji u Skalice není zmínky o takové pomoci, ať od šlechty kališné, ať od Pražan. Skalice je, zdá se, jen episoda a nikoliv počátek nějaké větší akce; o další útočné iniciativě Žižkově máme zprávy až v březnu; co víme z lužických pramenů o řádění pana *Bočka z Poděbrad* (nejisto, zda jde o *Viktorina* či bratra jeho *Hynka*) na hranici lužické v měsíci únoru, dálo se zřejmě bez osobního účastenství Žižkova[2]) a snad vskutku souviselo s hněvy soukromé povahy.[3]) Počátkem března vidíme Žižku v útoku na pána kalichu oddaného v blízkém sousedství Žižkova Králové Dvora, t. j. na pana *Jana Krušinu z Lichtenburka*, bratra známého nám prvého vůdce Orebských a vítěze v bitvě před Vyšehradem. Žižka pokusil se prý 5. března[4]) o hrad a město jeho *Hostinné*, ale útok se nepodařil a Žižka pobiv nebo zraniv několik lidí,[5]) odtrhl pryč. „A potom vskůře,“ pokračují Staré letopisy, „dobyl *Černína* na *Mlázovicích*; i zabili sú toho Černína a ihned potom jeli k *Smidarům* a dobyvše spálili.“ Tvrze Černín, Mlázovice, Úlibice stály takřka v přímé linii záp. od Miletína směrem k Jičínu, Smidary jsou severně od Bydžova — vidíme, že Žižka se vrací do krajiny, kde bezmála před rokem porazil pány (u Hořic), ale že mstí se jen malým lidem. Čer-

nín je týž rytíř (snad z rodu z Vysoké, tedy tvrze v sousedství), jenž zabil loni vůdce Hradeckých *Lupáka* nebo Lupáče; Smidary patřily do spolku vladykům *Mikšovi z Úlibic* a *Janu z Ohnišťan.*[1]) Oba byli přítomni na sněmu čáslavském r. 1421, patříce patrně k vladycké klientele pana *Čeňka,* Mikeš z Úlibic padl v boji proti Žižkovi u sv. Gottharda;[2]) nyní tedy měl býti potrestán i společník jeho vypálením Smidar. Co bylo dále v dubnu, nevíme. Co bylo v květnu, dovíme se plněji níže; zatím stačí říci, že někdy v prvé polovici května objevil se Žižka na druhé straně Čech, v Plzeňsku. Většího rysu v tomto boji proti dřevěným osadám s malými stvrzemi, nikoli proti pevným hradům, jako by nebylo; k velkým činům vojenským byl Žižka takřka donucován teprv útokem nepřítele.

* * *

K tomu došlo ku konci května, kdy Žižka se značnou mocí octl se na levém břehu Labe, snad v poblíží Prahy samé.[3]) Tentokráte Praha s pomocí pánů a měst v loňský landfrid pojatých (z nich výslovně jmenuje se pan *Čeněk z Vartenberka* se strany Zikmundovy, a víme, že pomáhali i jiní, na př. *Karlštejnští*),[4]) připravila se k rozhodné ráně; s mocí patrně velikou vytrhla do pole proti Žižkovi. Ten, jak referuje *Starý letopisec,*[5]) vida, že sú jemu silni, ujel před nimi do *Kostelce na Labi,*[6]) kde byl obležen. Obklíčení jeho v malém místě se tří stran tokem Labem sevřeném (čtvrtou stranu pevně drželi Pražané), trvalo snad několik dní; v táboře Pražan měli za to, že tentokráte Žižka uniknouti nemůže (jen tak si vysvětlíme radostný dojem, jejž zprávy o tom vzbudily daleko v Uhrách, při dvoře krále Zikmunda)[7]) — až najednou Žižka z pasti zmizel, uniknuv takřka nepozorován. Skutek není, aspoň ne v prvé řadě, příspěvkem k poznání chytrosti Žižkovy, jako bezstarostné nepohotovosti tehdejšího vedení války. Stalo se to tak, že Žižkův nový pomocník, pan *Hynek Boček z Poděbrad,* přispěchal se svými ke Kostelci po pravém břehu Labe a nejspíš v noci pomohl Žižkovi přes řeku. Pokus pronásledovat prchajícího jízdou, přes řeku za Žižkou vyslanou, se nezdařil; i nezbylo Pražanům než pospíchati po silnicích na levém břehu Labe k nejbližším přechodům, kde by se vší mocí svou

mohli dostati se přes řeku a Žižku dostihnouti. To se podařilo snad již u mostu brandýského, snad teprv u *Toušeně* či *Sadské*, která ležela proti nymburské pevnosti Pražan na druhém břehu – ze všeho se zdá, že již zde Pražané octli se v patách ustupujícího vojska Žižkova a činili nemalé škody jeho zadním oddílům.[1]) Žižka patrně pozoroval, že nemůže se v otevřeném poli Pražanům postaviti; nejkratší cesta k záchraně do vlastní pevnosti vnutila Žižkovi v té situaci směr k *Čáslavi*; to znamenalo zamířit k *Poděbradům*; spojenectví pana Hynka otvíralo mu poděbradský přechod labský, pronásledujícím Pražanům mohlo jej však zahraditi.

Nejasné další zprávy *Letopisů* chápu tak, že v *Poděbradech* došlo k „tajdyňkům", t. j. vyjednávání mezi Pražany a bratry z Kunštátu; pan *Hynek* či bratr jeho *Viktorin* pustivše Žižku přes řeku, neodvážili se, jak rozumím, postaviti se Pražanům na svém pevném hradě nepřátelsky nebo zavříti jim cestu přes most; jen tím, že Poděbrady i páni jejich octli se v moci Pražan a jejich spojenců, lze si vysvětliti překvapující novinu, že „zemští páni" pana Hynka, tuším, jako zjevného pomahače zhoubců zemských zajali a dali vézti do *Nymburka* (a potom do *Mělníka*) do vazby.[2]) V pronásledování Žižky se ovšem pokračovalo, a to již na třetí den. *Staré letopisy* vypravují o tom krátce: „Žižka prchal k *Malešovu* a Pražané s landfridem[3]) vždy táhli po něm," až jej dostihli „v nějakém údolí u tvrze Malešova. Žižka pak nemoha dále jeti, obrátil se jest a bil se s nimi".[4]) *Malešov* leží malé dvě hodinky od Kutné Hory k jihozápadu; tomu, kdo spěchal od Poděbrad k Čáslavi, chtěje se vyhnouti pražským pevnostem Kolínu a Kutné Hoře, mohl býti dobře průchodní stanicí. O situaci u Malešova poučuje snad nejlépe z pramenů našich *Eneáš Sylvius* (ač Malešova nejmenuje): „Konečně utíkající i pronásledující octli se v kraji hornatém; Žižka poručil stanouti v jednom údolí, jež bylo tak úzké, že Žižka věděl, že nepřítel v něm nebude moci své šiky rozvinouti; proto povzbudiv vhodným proslovem své spolubojovníky[5]), postavil se k boji. Svedena bitva krvavá; Žižka vítěz zabil 3000 pražského vojska a ostatní na útěk obrátil." Co dodává ojedinělý text *M*, jehož podezřelé nebo vybájené žižkovské historie jsme měli příležitost poznati, má příchuť románového výmyslu a je částečně v odporu s určitým tvrzením starších pramenů. Pochybných podrobností jeho

není ostatek k zveličení neobyčejného vítězství Žižkova nijak potřeba.[1]) Bitva stala se ve středu dne 7. června.[2])

Bitva u Malešova znamená vrchol Žižkova vůdcovského štěstí i talentu; podle ztrát Pražan soudě, bylo to nejtěžší a spolu největší vítězství jeho života; jen zápas u *Boru* lze s ním snad po té stránce srovnati; boj na Žižkově byl v poměru k Malešovu jen malou srážkou, u Německého Brodu šlo víc o zabíjení zděšeně utíkajícího protivníka než změření rovnocenných sil v pravé bitvě. Podmínky úspěchu Žižkova tkvěly především v tom, že dovedl v daný okamžik proměnit ustupující, po tři dny ustupující své voje v šiky směle útočící, záleží tedy asi v překvapení nepřítele, k bitvě nepřipraveného, za druhé ve výhodě zvoleného terénu, kde nepřítel nemohl všechny své síly včas k boji shromážditi a nasaditi, konečně jistě v divokém důrazu, s nímž vrhli se v litý boj, jako vždy dříve, Žižkovy nejvlastnější houfy. Byl-li Žižka opravdu cele osleplý, musíme v řízení bitvy předpokládat rady a pomoc jeho okolí; *Bartošek* také jmenuje po boku jeho takřka jako spoluvítěze v bitvě, *Jana Bzdinku*.[3]) Zprávy o boji, jakkoli jsou skrovné, nevzbuzují dojmu, že by těžké ztráty Prahy a jejích spojenců vznikly teprv na útěku; naopak zdá se, že Pražané bili se dlouho a statečně, takže i Žižka měl jistě ztráty nemalé. Zvolíme-li z čísel, jež udávají ztráty Pražan,[4]) čísla nejmenší, t. j. 1200 až 1400 a čteme-li, že mezi nimi bylo přes 300 pražských měšťanů, porozumíme, že novina o tom, co se stalo, naplnila zděšením a nářkem ulice hlavního města. Od hanebné porážky u Mostu z časů Želivského nebyla Praze zasažena rána podobná.

Ale hroznější byly následky: vítěz obrátil se neprodleně od Malešova k *Hoře Kutné*, nejpřednějšímu městu Pražan v zemi, městu pana *Haška*, pražského hejtmana a vládce, a zmocniv se ho bez boje ještě téhož dne, upáliv, jako kdysi v Prachaticích, všechny, kteří hledali záchrany v kostele[5]) a vypáliv i v městě, co ještě zůstávalo po požáru Zikmundově, založil v ní pevně své panství, ne bez obvyklých ukrutností na lidech, prý ženách a dětech, usazuje později, jak pravděpodobno, nové měšťany ze svých přívrženců na místě vyhnaných nebo pobitých. A pak, podobně jako r. 1421, ve strachu a snad vůbec bez boje, kapitulovala před Žižkou pevná města Pražan, *Kouřim*, *Český Brod* i *Nymburk*[6]) — tak zhroutila se moc Prahy na východě země,

a celé Polabí od Českého Brodu, s výjimkou jediného Praze zachráněného *Kolína*, vzhůru až k horám kladským bylo v moci Žižkově! Triumf Žižkův byl tím podivuhodnější, že ho bylo dobyto patrně menším počtem lidu než shromáždila Praha a její spojenci; Žižka měl s sebou, jak uslyšíme, značné pomoci i z měst nenáležejících k jeho državě hradecké, byl s ním ovšem i díl starého Tábora s hejtmany *Roháčem* a *Bzdinkou* v čele: zvlášť vytýká se i pomoc *Valečovských* a jejich strany a pomoc obou bratří *z Kunštátu* a *Poděbrad*;[1]) tato však po událostech v Poděbradech sotva mohla početně padati na váhu. Třídenní útěk Žižkův od Kostelce prozrazuje přece, že v otevřeném poli by se Praze postaviti nemohl.

* * *

Čekali bychom, že po tak neobyčejném vítězství, v němž v jedno spojená většina země — města i šlechta kališná i část katolíků[2]) — při prvém opravdovém změření sil podlehla zhoubci zemskému, proti němuž se vypravila do boje, využije Žižka neprodleně situace, že pokusí se na př. i o *Kolín*, jedinou již na blízkém východě pevnost Prahy a pak o Prahu samu, nebo že od Nymburka počínaje, zkusí své štěstí u měst pražských na labské linii, u *Mělníka* a *Litoměřic*, že snad tou cestou zaměří na západ, k *Lounům* a *Žatci*, kde mohl předpokládat pomocníky a přátele. Žižka prý vskutku zaměřil k Žatci, ale jak podivnou a všem našim strategickým představám se příčící cestou se to prý stalo! Pospíšil prý, provázen *Bzdinkou*, daleko do Čech jihozápadních ke *Klatovům*, pále cestou městečka a vsi, odtud obrátil se prý do okolí *Plzně* a odtud na sever ke *Kralovicím*. Měl prý sebou moc poměrně značnou, 500 jízdy a 7000 pěších se 300 vozy — to jest asi dvakrát tolik co měl v dubnu u *Hořic* bojuje s panem *Čeňkem* — přesto ustupoval před vojenskými silami, jež shromáždil proti němu katolický landfrid plzeňský (zesílený pomocemi i z hradu Karlštejna a z Podbrdí). Ale Žižkovi, jenž nepostavil se k bitvě, které chtěl pronásledující nepřítel, podařilo se přece uniknouti („prchnouti," dí náš informátor, *Bartošek z Drahenic* z posádky karlštejnské) do *Žatce*; Plzeňští obrátili se od Královic zpět ke *Klatovům*, aby potrestali město, jež poskytlo Žižkovi pomoc 300 mužů; dne 13. června spálili předměstí klatovské a několik vsí a mlýnů v nejbližším okolí.

Tak zní tedy záznam *Bartoškův.*[1]) O věcné spolehlivosti jeho neozvaly se vzhledem k autoritě pramene pochybnosti nikde; jenom datum 13. června, dne, kdy podle Bartoška musil býti Žižka již v Žatci a Plzeňští zpět před Klatovy, jevilo se zhola nemožným. Žižka nemohl přece vytrhnouti na dalekou jízdu do jihozápadních Čech leč po uplynutí několika dní, jež vyžadovalo buď jak buď opanování měst *Kouřimě*, *Brodu* a *Nymburka* — a tažení ke Klatovům a odtud přes Královice k Žatci, v přímé linii 250—260 km, t. j. asi 36—37 mil po silnicích, vyžadovalo by počítaje třebas průměr 5 mil denně,[2]) samo aspoň týden času. Ale *Bartošek* — Bartošek je jediný zpravodaj, který nám podává zprávu o tom přepodivném pochodu — tvrdí, že 8. června zvítězil Žižka u *Malešova* a dne 13. června byl již, táhna přes *Klatovy*, v *Žatci!* To je ovšem nemožné a proto všichni dosavadní historikové Žižkovi uchýlili se k výkladu, že Bartošek zmátl se v datování o jeden týden, že místo v outerý po sv. Trojici napsal omylem „v outerý po sv. Duchu". Při té opravě však přehlédli, že by letopisec musil se zmýliti *dvakrát:* on zajisté zahajuje svou zprávu slovy: Toho roku kolem svátků svatodušních Žižka se Bzdinkou mnoho vsí mezi Klatovy a Plzní atd. Bitva u Malešova byla podle Bartoška ve čtvrtek před svátky svatodušními a kolem svátků svatodušních je Žižka podle téhož Bartoška u Klatov a u Plzně! Uvážíme-li, že v soudobých pramenech ani ve *Starých letopisech* není krom Bartoška o té, svým spěchem podivné, výpravě od Kouřimě či Nymburka k Žatci přes Klatovy zmínky, uvážíme-li dále, že by bylo zhola nevysvětlitelno, jak by v okamžení byl pohotově landfrid plzeňský, nota bene s přivolanými pomocemi z *Karlštejna* a *Podbrdí*, aby Žižkovi, zcela neočekávaně a velmi rychle u Klatov a Plzně se objevivšímu, mohl čeliti a jej pronásledovati (jak o tom vypravuje Bartošek),[3]) dojdeme závěru, že — když již třeba za souhlasu všech upříti spolehlivost datování Bartoškovu — musí se to státi dokonaleji než po návrhu *Tomkově,*[4]) a to tím spíše, že Bartošek ve svých datech se mýlí často a někdy povážlivě.[5]) Bartošek krátce se zmýlil o celý měsíc a tak zavinil, že z jediného tažení Žižkova do Plzeňska na jaře r. 1424 udělaly výklady historické tažení dvě, jedno v květnu, druhé prý v červnu.

Byl to *Tomek*, který upozornil na zápis účtů karlštejnských, podle

nichž dva členové posádky karlštejnské vyjeli 17. května s 36 koni na pomoc Plzeňským proti Žižkovi; ten údaj, jistě bezpečný, to byl jediné, jenž podal zprávu o květnových bojích Žižkových v Plzeňsku, o bojích, o nichž neví *Bartošek* nic. Z toho uzavírám, že vystoupení Žižkovo u Klatov a u Plzně a jeho útěk do Žatce před pronásledujícím landfridem *náleží do května, nikoli června.* Potom porozumíme mnohému lépe: odpadne to zhola nevysvětlitelné spěšné tažení od Malešova ke Klatovům a od nich k Žatci; dovíme se, že Žižka vydal se do Plzeňska a v tom i ke Klatovům již někdy počátkem května, že tam pále a bojuje pobyl dva až tři týdny, aby před útokem Plzeňských zachránil se do Žatce, jako někdy r. 1421. Pochopíme, proč landfrid plzeňský pomáhá Pražanům proti Žižkovi v bojích od Kostelce do Malešova a dovíme se, že Žižka octl se v Žatci již v druhé polovici nebo ke konci května a že již tenkrát podle vší pravděpodobnosti se Žatečtí k němu přidali. Užijeme-li pak sic zmateného, ale patrně z dobrého pramene pochozího vypravování *Hájkova,*[1]) postoupil Žižka po krátkém pobytu u Žatce k *Lounům* (třeba předpokládat, že i toto město, jako Žatec, vytrhlo se z poslušenství Pražan a poskytlo mu pomoci) a odtud mimo *Budyni* k *Roudnici.* Zamířil odtud k Praze? To nevíme bezpečně, ale v těch dnech a v těch místech, na linii mezi Roudnicí a Prahou musilo dojíti k tomu, o čem jsme již výše slyšeli: proti Žižkovi vytrhlo silné vojsko Pražan a stihajíc jej sevřelo jej u *Kostelce nad Labem.* S historií těch několika horkých dnů, od Kostelce až k Malešovu, jsme se s dostatek seznámili.

Pochopíme pak lépe, proč Pražané shromáždili všechny síly, aby se nebezpečí postavili; sevření u Kostelce nad Labem nabude dramatičtějšího obsahu a významu a ovšem porážka u Malešova ukáže se pohromou ještě větší než se zdálo prve: v ní není poraženým ten, který rozmnožil svou a zeslabil posici Pražan spojením se *Žatcem* (a snad i *Louny*), nýbrž vítězem; panství velkých smluvních stran země, representované především Prahou, je ohroženo nejen na celém východě, ale již na severozápadě země! A pochopíme potom, že pád *Kouřimě, Čes. Brodu* a *Nymburka* nebyl dílem jednoho dne (jak bylo třeba kombinovati dříve), nýbrž můžeme pro ztrátu těchto tří hrazených, pevných měst vyhraditi dobu třebas několika týdnů.[2])

A květnové tažení Žižkovo daleko na jih, do končin, kde válčil tolikrát, dokud stál v čele starého Tábora, vnukne nám myšlénku, zda ono nesouvisí s roztržkou, která od minulého podzimu odcizila Tábor starý novému „menšímu" Táboru Žižkovu, zda nebylo pokusem, aby Žižka aspoň od některých obcí a jednotlivců, stojících v poslušenství hejtmanů starotáborských, dožádal se pomoci a pokusil se převésti je na svou stranu? Odpověď na otázku uslyšíme co nejdříve.

* * *

Do doby po Žižkově vítězství u Malešova umísťují *Staré letopisy*, a to souhlasně, již od *kroniky třeboňské* počínaje, zprávu, že „toho roku týž Žižka mnoho vsí a městeček v Čechách spálil jest a v *turnovském* klášteře mnichy jest spálil". Podobná svědectví, jak jsme četli, zapsal *Bartošek* o postupu Žižkově v Plzeňsku (v květnu) — je to zas příležitost, abychom si uvědomili, že žaloby na Žižku jako zhoubce zemského nebyly upřílišeny. Vytknouti jest zase, že to byly bezbranné vsi a nehrazená městečka, jež po zvyku tehdejší surové války, která trestala poddaného na místě pánově, padly v obět obraně „zákona božího"; snad zaslouží pozornosti i zmínka *Theobaldova* při té příležitosti pronesená, že chtěl-li který pán míti od Žižky pokoj, musil slíbiti, že nepřijme a neuzná žádného krále v zemi nebo se vykoupiti penězi.[1]) Údaj prvý byl by velmi zajímavý, kdybychom měli proň svědectví vážnější (zde zajisté, jako u *Eney*, vystupuje Žižka jako přivrženec svobodné republiky, či podle hořejšího výkladu našeho: státu spravovaného jen zákonem božím), druhému můžeme věřiti beze všeho: i Žižkova vojna stála peníze; pohříchu, že o financování jejím nevíme mimo zprávu *Eneovu*, že Žižka od svých měst vymáhal těžké daně, praničeho.

Z noticky *Starých letopisů* o vypálení kláštera turnovského, do doby mezi červnem a zářím položené, vysvítá zároveň, že Žižka v té době byl na severu Čech, nikoliv na jihu; v červenci, jak potvrzují i zprávy lužické,[2]) byl v Boleslavsku nebo Litoměřicku (v tom asi zas na hradě svém *Kalichu*), v srpnu snad v *Žatecku*. Že meč a hněv jeho nezahálel úplně, lze souditi z osudu kláštera v Turnově,[3]) i z ryze žižkovského ukrutenství proti kněžím v *Libochovicích* nad Ohří. Čtyry dal spáliti, pátý byl zabit za humny. Bylo to 1. září.[4]) Pozorujeme zas, že Žižka

dává přednost útoku na malé městečko před pokusem o nepřátelské pevnosti většího významu, na př. blízké *Litoměřice*, jež stály k Praze, nebo *Ústí*, jež bylo v moci Míšeňských. Důvod tkví nepochybně v tom, že Žižka tou dobou shromažďoval všechny síly své strany k největšímu vojenskému podniknutí svého života, k podniknutí, jež bylo logickým důsledkem zápasu od jara vzplanuvšího a malešovického vítězství — *k tažení na Prahu*. Týden potom stál v Libni před Prahou.

22. NÁVRAT PRAHY KE KORYBUTOVI.

(O poměru Pražan a Žižky ke králi Zikmundovi. — Polské prostředkování v akci o slyšení a král Zikmund. — Odvrat Prahy od dosavadní politiky a příčiny jeho. — Poselství do Polska o návrat Korybutův. — Odpověď Vitoldova a Vladislavova. — Vjezd Korybutův do Prahy. — Politické důsledky jeho.)

Krvavý zápas mezi Žižkovým novým Táborem a pražskou koalicí je, jak víme, přirozeným důsledkem dvou od počátku spolu zápasících představ o povaze a potřebách českého boje za zákon boží. Pokud rozdíly obou programů dotýkaly se otázek politické přítomnosti, jevily se tak, že Žižka pokládal (jak aspoň třeba předpokládati) jakékoliv míření se stranou Zikmundovou za zradu cíle vytčeného, Praha však za jednu z cest k němu vedoucích. Ale křivdili bychom nepochybně věrnosti Pražan ke kalichu, kdybychom jim imputovali, že hledali na rozdíl od Žižky smíru se Zikmundem; stará nenávist k němu žila patrně v obci měrou neztenčenou; nezapomínejme také, že vlastním původcem spojení Prahy s českými katolíky na podzim minulého roku byl právě Žižka, že to bylo nebezpečí od jeho násilí hrozící a že obec vyvarovala se ještě všeho, co by budilo zdání ochoty hledat dohody přímo se Zikmundem. A co je ještě důležitější: ve chvílích, kdy Praha na jaře r. 1424 se připravovala k rozhodnému změření sil se Žižkou, došlo v obci k obratu v politické situaci, k obratu, jenž znamenal vlastně ústup od nedávno pojaté myšlénky hledati smíru s církví pomocí českých straníků Zikmundových. To v důsledcích svých znamenalo zároveň, že Praha odvrací se znovu rozhodně od jakékoli možnosti sblížení s králem Zikmundem. Ve chvíli, kdy stál Žižka se svou armádou před Prahou, vládl v Praze nový král

český, zvolený proti králi Zikmundovi, litevský princ *Zikmund Korybutovič* — ta překvapující skutečnost tlumočí sama náhlý a podivný zvrat situace. O okolnostech, v nichž k ní došlo, víme všelicos; vlastních souvislostí proměny třeba se jen dohadovati.

* * *

Vyložil jsem, jak na jaře r. 1423 doporučil *král Polský* Čechům naléhavě smír uvnitř i smír na venek, především ovšem s církví, slyšeli jsme jeho bratrsky-přátelské, ale i důrazně-hrozebné: Smilujte se konečně sami nad sebou![1]) Jednání tak poselstvím *Sestřencovým* zahájené nebylo vlastně od té doby přerušeno a dálo se s *vědomím krále Zikmunda,* jejž král Vladislav o postupu jeho zpravoval;[2]) podstatná změna v něm nastala někdy od srpna 1423, když v Čechách počala se proti Žižkovi tvořiti koalice strany kališné se Zikmundovou: tenkrát zavázali se čeští páni katoličtí, že ujmou se sami a přímo u krále Zikmunda prostředkování, aby se Čechům dostalo slyšení, toho slyšení, od něhož jako od zázraku čekáno rozřešení všech sporů a nesnází a upokojení země. To byla situace, z níž vyšly úmluvy *sněmu kolínského* a *svatohavelského*; pomýšlelo-li se dříve na to, že by slyšení mohlo býti již v listopadu 1423, bylo na sněmu říjnovém počítáno ovšem s termínem pozdějším; za místo slyšení, jak jsme slyšeli, bylo vybráno *Brno.* Víme také, jak si sněm kolínský i svatohavelský slyšení představovaly: že má býti před jistým počtem pánů, rytířů a měšťan obojí strany z Čech a Moravy, a výroku těchto laiků že se mají obě strany podrobiti „a na tom přestati". V tom smyslu byl formulován návrh glejtu, jejž *Jan Městecký* a *Půta z Častolovic* předložili v listopadu králi Zikmundovi v Budíně. Pochopíme, že list toho druhu, schvalující něco, co s církevního stanoviska bylo neslýcháno, aby totiž o záležitostech víry a kultu rozhodovali laikové, či aby snad českým katolíkům většinou rozhodčích světských bylo uloženo, aby se spravovali čtyřmi kusy pražskými, král za žádných okolností vydati nemohl;[3]) proto na radu českých pánů ve svém okolí navrhl Čechům obvyklou formu glejtu nejpříznivějšího, jež zaručovala všem Čechům do Brna se chystajícím svobodu úplnou. O všem zpravil Zikmund ihned krále polského — čekáním na jeho souhlas se při

velké vzdálenosti stran jednání ovšem zdržovalo neobyčejně. Tak Čechové dostali odpověď až někdy poč. ledna 1424; glejt navržený Zikmundem nepřijali a navrhli jiný, prý ještě horší, posunujíce termín slyšení až na Letnice.[1])

Král Zikmund, jenž by si byl slyšení upřímně přál, spatřuje v něm cestu i k svému smíru s odbojnou zemí, pozoroval, že Praha nechová se upřímně. Také od pana *z Rožmberka* došly ho v lednu zprávy, že Pražané nedrží, co bylo na sněmu svatohavelském smluveno;[2]) se strany *Pražan* zase ozývaly se stížnosti, že proti úmluvám minulého léta prohřešují se straníci Zikmundovi.[3]) Nastalo krátce, co bylo lze očekávati: úmluvy *sněmu svatohavelského* byly tak dalekosáhlé, že jen pevná důvěra v konečný smír a naprostá loyalita obou stran mohly slibovati zdar jejich. Ale k takové disposici myslí doba ještě nedozrála; hněvů přibývalo — slyšíme, že proto mnoho straníků Zikmundových přistoupilo k Pražanům, jiní pak, že dosud chovají se nestranně[4]) — až někdy v prvé polovici března 1424 Praha se svými spojenci se rozhodla k obratu zásadnímu: nechce již jednati se Zikmundem, který (prý) naléhavé české žádosti o slyšení odmítl, za krále ho nikdy nepřijme, volí si za krále *Zikmunda Korybutoviče* a posílá posly do Polska se žádostí, aby Vitold Korybutovu povolání na trůn český překážek nečinil. Na myšlénce slyšení trvá, ale chce tentokráte, aby bylo na husitské půdě, v *Uničově* nebo *Kroměříži*; nežádá však výslovně, aby strana protivná podrobila se výroku rozhodčích.[5]) To, jak víme, nejvíc pobuřovalo Zikmunda a jeho rádce; Čechové nyní od požadavku svého upustili; jinými slovy chtěli od Zikmunda mnohem více než od Vladislava.[6])

To je překvapující obrat z polovice března.[7]) Stála-li snad za smírem se stranou Zikmundovou od minulého srpna v pozadí možnost dohody i s králem Zikmundem, znamená tento obrat vítězství směru Zikmundovi zásadně protivného. Ale znamená zároveň hledání krále, starost, aby zemi byla dána moc a autorita, která by učinila konec bezvládí a rostoucím škodám jeho. To je bod, v němž politika Pražan od počátku liší se nejzásadněji od stanoviska Tábora a jenž tenkrát jako dnes musil by býti schvalován opravdovými přáteli země. Víme, za jakých okolností dospěla česká politika od léta roku 1423 ne sic ještě k návratu k Zikmundovi, ale k pokusu, aby

vlastenecká rozvaha spojila obě velké české strany v jedno, tak aby ony samy si daly řád ve věcech náboženských i světských, aby od cizích závislí nebyli — co nyní způsobilo sensační obrat z března? Lze mysliti na to, že neshody se stranou Zikmundovou ukázaly, že spojení s ní není s to, aby neslo budoucnost země, že jednotlivci se strany kališné, osobně poškození prováděním smluv o zpětné postoupení zabraných ve válce statků a tvrzí, utvrzovali se v nenávisti k novým směrnicím české, Zikmundovi se blížící, politiky, že krátce nechuť, nedůvěra a nenávist k Zikmundovi, jež od jara 1420 byla nosným pilířem husitské politiky,[1]) nabyla převahy. Ale to vše, jak za to mám, by nestačilo, kdyby vůdcům Pražan (v tom, tuším, zejména oběma pánům *z Valdštejna*) nedostalo se z Polska, a to patrně přímo od *Korybuta*, naděje, že by se ujal znovu náčelnictví strany kališné a to třebas bez svolení svých strýců, krále Vladislava a Vitolda. A s ní snad i naděje, že hrozby vojenskou kooperací polskou s králem Zikmundem proti Čechům netřeba bráti příliš doopravdy. Slib toho či podobného způsobu byl nepochybně věcí nejdůležitější — hrozba zbrojným vystoupením polským proti Čechům po boku krále Zikmunda (jež polekala Čechy na jaře r. 1423) byla nejtrapnějším a nejbolestnějším překvapením českých husitů od počátku revoluce; sliboval-li Korybut, ať přímo ať nepřímo, odvrácení tohoto nebezpečí, bylo důvodů dost, aby se opustila cesta, vedoucí přes žádané slyšení ke králi Zikmundovi. Ale možno mysliti i na to, že k větší odvaze a novému sebevědomí Prahy přispěla i naděje, že rozvratem mezi Tábory, odvrácením se velkého Tábora od menšího nového Tábora Žižkova zmenšeno bude i nebezpečí, hrozící od Žižky.

* * *

Za těch okolností asi došlo v dnech 10.—15. března k poselství k Vladislavovi a Vitoldovi, poselství, jehož cíle jsme vyložili. Českými mluvčími nebyli tentokrát žádní páni rázu pana *Hynka z Valdštejna*, nýbrž drobný panoše ve službách Prahy stojící, *Jan Vrbata z Orlice*;[2]) jej provázel známý nám anglický mistr a Viklifovec v Praze žijící, *Engliš*, jenž již před třemi lety pobýval v poselství v Polsku. Krále Vladislava zastihli poslové v jeho sídle *Vislici* 25. března, ale vyřizujíce své vzkazy — zamlčeli prý to hlavní, že totiž jsou posláni, aby

vymohli *Korybutovi* svolení, aby mohl přijmouti trůn český. To chtěli (ku podivu) vyložiti teprv *Vitoldovi*, k němuž chtěli se dále na Litvu vydati, Vitoldovi, o němž musili věděti, že je proti Čechům popuzen více než Vladislav. Ve Vislici tedy — nezamlčuje-li totiž, jak se zdá, král Vladislav ve své relaci králi Zikmundovi úmyslně českou žádost o Korybuta[1]) — jednalo se jen o nové „slyšení" o českých kusech a král dal se ihned v jednání se Zikmundem o souhlas jeho. Zatím, co tak mezi Polskem a Uhry docházelo k výměně názorů o nové české žádosti — Zikmund tvrdil, že Čechové lhou, viníce jej ze zmaru slyšení v *Brně*; aby nebyl dále křivě obviňován, svěřil všechno další jednání králi polskému, slibuje podporu všem jeho opatřením[2]) — ubírali se pražští poslové daleko do *Grodna* k Vitoldovi. Stihli Vitolda až po měsíci v *Přelomu* u Grodna dne 25. dubna. Audience jim byla povolena druhého dne časně ráno — Vitold byl před odjezdem — a byla ovšem málo přívětivá. Čeští mluvčí po stížnostech na věrolomnost Zikmundovu připomenuli, jak si zvolili Vitolda samého za pána. Nyní slyšíme, že nás z návodu Zikmundova chcete opustiti. Proto jsme se rozhodli z vašeho rodu si vyvoliti a „již vskutku jsme vyvolili a přijali sobě za krále, pána a správce milostivého" vašeho synovce *Zikmunda*, prosíce Vaši Jasnost poníženě, abyste synovci svému ráčil dáti k tomu své svolení; on snad, jak jsme od něho zpraveni, se bez vašeho souhlasu ukazuje k té věci málo ochotným . . .

Odpověď Vitoldova k nemožné (tak dí sám Vitold v obšírném listě, jímž stejně krále Vladislava jako krále Zikmunda a to hned 26. dubna o českém poselství zpravuje) žádosti byla stručná: Chtěli jsme vám pomoci, abyste se srovnali se svatou církví. Ale vidouce, že jste nenapravitelní, že chcete býti lepší než všechno ostatní křesťanstvo, odvolali jsme od vás Korybuta, uzavřeli přátelství s králem Zikmundem a vám opověděli nepřátelství. Vše to víte — proč tedy ještě přicházíte? Není potřebí, abyste ke mně ještě jaké posly vysílali. Kdyby pak snad kníže Zikmund nebo kdokoli jiný od nás přidal se k vám bez naší vůle, budeme jej míti za svého největšího nepřítele![3])

Informace Vitoldova o nenadálé české žádosti došla prý krále Vladislava o nemnoho dříve[4]) než o ní zvěděl přímo od nového posla českého *Jana Valkouna z Adlaru.* Ten byl totiž kolem 25. dubna[5]) vyslán od Prahy a jejích spojenců, aby odpověděl na nové návrhy

královy o slyšení (král je navrhoval v slezských městech nebo v *Kladsku*; termín Letnice); přibyl ke králi 7. května. Co slyšení se týče, bylo zřejmo hned, že Čechové chtí jen odklady získati čas. Valkoun žádal zajisté znovu o prostředkování slyšení, ale zároveň nový termín;[1]) hlavní však byla prosba: nebraňte knížeti Zikmundovi, „za pána a krále českého požádanému," ale svolte laskavě a vyzvete jej písemně, aby neprodleně odebral se do našeho království, anebo nehce-li, aby nás propustil ze závazku, abychom věděli, jak se opatřiti. Přijde-li, učiníme, dáli Bůh, s radou jeho a Vaší Jasnosti všechno, čeho potřebí k naší nápravě, rozuměj náboženské.

Král odpověděl podobně jako Vitold, ale přece poněkud jinak: Jestliže by kdokoli mimo naši vůli chtěl jíti k vám, mluvil král, budeme jej míti za nepřítele. My nešetřili z lásky k vašemu království psaní a námah, abychom je bez prolití krve přivedli zpět ve stav předešlý a v lůno církve. Nyní jsme vyjednali od krále římského slyšení, které prý vám od něho bylo odepřeno. Ale vidíme, že hledáte vytáček a odkladů. Trváte zatvrzele na svých bludech, domýšlejíce se, že, ač u srovnání se vším křesťanstvem jste pouze hrstkou, máte víc pravdy a lépe věříte než ostatní. Zůstaneme věrni svaté církvi a přátelství s králem římským. Nicméně vás prosíme, abyste mysli své obrátili k jednotě se svatou církví a nám popřáli před jinými čest vašeho návratu k ní. Zpravte nás o tom včas, dříve než přejde termín stanovený k vojenskému tažení.[2]) Chcete-li se zachovat jinak, není potřebí, abyste nám dále posly posílali.

S tím vrátil se Adlar asi v polovici května do Prahy. To bylo v době, kdy Praha chystala se k rozhodné ráně proti Žižkovi. Víc nevíme, než že po měsíci (17. června) posílá král polský *opovědný list* Čechům (oklamali jste mne; vymohl jsem vám slyšení a vy nyní, hledajíce vytáček, nechcete souhlasit se žádným místem ani termínem zvoleným)[3]) a že dne 29. června *Korybut*, prošed bez překážky Slezskem — provázen asi 400 jezdci — *vjel do Prahy*.[4]) Téhož asi dne počínají se listy *Vladislavovy*, posílané na všechny strany, v nichž se zapřisahá, že Korybut odešel do Čech bez jeho vědomí, v nichž mluví o jeho prokleté zvrácenosti a konfiskuje statky jeho i jeho průvodčích.[5])

* * *

Můžeme-li uvěřiti, že tentokrát Korybut, podléhaje asi ctižádosti, která si chtěla dobýti místo v dějinách a snad i jistému rytířskému romantismu, jemuž lichotila knížecí role v národě takové proslulosti, jakým byli Čechové,[1]) se vydal do Čech proti vůli svého strýce, krále Vladislava, můžeme také míti za to, že věděl nebo předpokládal, že polsko-litevská politika neodvodí z toho důsledky, jež by vedly opravdu k válce mezi Čechy a Polskem nebo vůbec zhoršily situaci Čechů. Král polský, který od kežmarských besed s králem Zikmundem z roku loňského a od krakovské návštěvy Zikmundovy z počátku března roku 1424 vojenskou pomoc proti Čechům sliboval a vskutku připravoval, pospíšil sic nyní, kdy celý svět naplnil se po Korybutově návratu do Čech nedůvěrou v jeho upřímnost, aby vypravil něco vojska (5000 mužů) na Moravu, kde mělo se spojiti s lidem vévody *Albrechta Rakouského* (vše mělo býti složkou nové velké výpravy proti českým kacířům, o kterou starala se od minulého roku horlivě stolice papežská a k níž vydával povzbuzení i král Zikmund) — ale Poláci, poleževše 14 dní u *Olomouce*, vrátili se domů, roztrpčeni prý urážlivou nedůvěrou, kterou k nim dávali na jevo Němci Albrechtovi. To bylo v červenci; nic víc z hrozeb polských Čechům a Korybutovi v skutek nevešlo.

Pomoc, již Korybut přiváděl Praze, byla sice skrovná, ale po hrozné pohromě u *Malešova* (o té Korybut vyjížděje z domova nebyl asi ještě informován; novina stihla jej patrně již na cestě) a ztrátě tolika městských pevností byl nepochybně vítán kníže, jenž si byl v zemi získal dost obliby a autority a svým rodem a důstojenstvím kryl jaksi nároky Prahy na panství v zemi i zesiloval naděje na její dobrý poměr se šlechtou husitskou, po případě i katolickou. Vláda 12 hejtmanů zemských, zvolených na podzim r. 1423, tím sic přestala i formálně (ve skutečnosti patrně mnohem dříve), ale nebylo jistě v duchu Korybutově, aby podvrácena byla i základna její, t. j. příměří se stranou Zikmundovou v zemi, jež mělo trvati do 11. listopadu. Okolnost, že kníže počal se ihned titulovati „*požádaným a zvoleným králem* v království českém a markrabství moravském" a že ohlásil nepřátelství Zikmundovi a zeti jeho Albrechtovi[2]) — ale jen z toho mylného důvodu, že král prý nechce dáti Čechům slyšení[3]) — musila ovšem hlavní straníky Zikmundovy mu odciziti.

23. STARÝ TÁBOR A ŽIŽKA.

(Příměří Tábora s Plzeňskými z února 1424. — Příměří s Rožmberky ze září. — Tažení Žižkovo ke Klatovům v květnu; pokus o získání části starého Tábora. — Rozsah a povaha přívrženstva Žižkova na jihu. — Dohady o příčinách rozchodu Žižky a starého Tábora. — Byly patrně světské povahy. — Smírná politika starého Tábora proti nekompromisnosti Žižkově? — Osobní spory?)

Seznámili jsme se s vývojem situace v Praze v době před dramatickou chvílí, kdy k hradbám jejím přitrhl rozhněvaný Žižka. Než promluvíme o výsledku zápasu, nutno ještě i v jiném směru poznati lépe stav věcí. Jde o otázku, v jakém poměru byl k Žižkovi, stojícímu na vrcholu své moci a k jeho plánu o útok na Prahu *starý Tábor.*

Co výše vyloženo, vede k závěru velmi pravděpodobnému, že starý Tábor přistoupil na sněmu svatohavelském, ne-li všecek, tedy aspoň některými složkami svými k mírové smlouvě proti zhoubcům zemským, tedy proti Žižkovi (jinak zajisté bychom sotva vysvětlili účastenství pana *Heřmana z Borotína* ve vládě zemské); řekli jsme již, že nešla-li jeho roztržka se Žižkou a novým Táborem jeho až k tomu překvapujícímu důsledku, že by poslal na př. vojenskou pomoc Pražanům k Malešovu, musíme počítati aspoň s tím, že choval se v zápasu, jenž se rozpoutal mezi sjednocenou většinou země na jedné a stranou Žižkovou na druhé straně, pasivně. Tomu také nasvědčuje dokument teprv před nemnoha léty publikovaný, jenž nám dovoluje seznámiti se aspoň poněkud se stavem věcí ve starém Táboře. Je to zápis o *příměří* mezi starým Táborem a katolickým *landfridem Plzeňska* a krajů sousedních, daný dne 10. února 1424,[1]) tedy asi měsíc potom, co Žižka porazil daleko na severu katolické pány Zikmundovy u Skalice a o měsíc dříve než oblehl Hostinné kališnického pána z Lichtenburka — už ze skutku příměří s katolickými sousedy (v zápise je dotčeno i příměří, jež bylo uzavřeno i s panem z *Rožmberka*) pozorujeme, že starý Tábor řídil se tou dobou politikou, jež nebyla Žižkova. S tím ovšem souvisí, že v listu není vůbec zmínky o Žižkovi a jeho novém Táboru — v čele starého Tábora, zavírajícího příměří (jež smluveno do 24. dubna), stojí dva staří hejtmané táborští, *Chval z Machovic* a *Zbyněk z Buchova* jakožto „správci obce táborské“, spolu s urozenými pány *Bohuslavem ze Švam-*

berka, Menhartem z Hradce[1]) a s pány *Petrem* a *Janem* (Zmrzlíky) *ze Svojšína.* Pak následují jména sedmi vladyk;[2]) po nich hejtmané, purkmistři, konšelé a obce měst *Hradiště* (Tábor), *Písku, Klatov, Prachatic* a *Sušice.* Co je zvlášť pozoruhodné, je okolnost, že se v zápise stanoví, že lidé obou mocenských oblastí, jak katolíci tak kališníci, mohou vyhledávati svých kněží a úkonů bohoslužebných svobodně, bez překážky s druhé strany; Tábor si jen vymiňuje, aby i v državách landfridu byly zakázány tance, kostky, opilost a jiné smrtelné hříchy."

* * *

Z doby o sedm měsíců pozdější, ze dne 10. září 1424, tedy právě ze dne, kdy Žižka stál před Prahou, chystaje se k útoku na hlavní pevnost kalicha, zachovala se nám jiná táborská listina o příměří,[3]) tentokráte s panem *z Rožmberka* a jeho spojenci a hrady v jižních Čechách.[4]) V čele zápisu jsou opět jména hejtmanů Chvala a Buchovce jako správců obcí táborských, uvedená zase před jmény pana Bohuslava ze Švamberka a pana *Heřmana z Borotína*, jakožto representantů Tábora z urozeného panstva. Vedle nich jmenují se ze šlechty s Táborem držící pan *Petr ze Svojšína, Jan Smilek z Kremže* (na hradu Husi) a *Mikuláš Sokol z Lamberka* (syn proslulého Sokola, známého nám z bojů před dvaceti léty). Ale ve výčtu měst táborských pozorujeme na rozdíl od listiny z února pozoruhodnou změnu: jsou tu pouze jména Hradiště, Písku a Prachatic; *scházejí* města *Klatovy* a *Sušice* a také ve výčtu vladyk pohřešujeme některá jména, jež jsme čtli v listině únorové.[5]) Vysvětlení je na snadě; jedna věta vsunutá ke konci zápisu praví totiž, že obě smluvné strany „přijímají k sobě v toto křesťanské příměří slovútné *Jana Žižku z Kalicha*, Benedu z Křivsúdova" (následuje ještě šest jmén drobné šlechty, mezi nimi jméno *Lomnice*, t. j. hradu a městečka patrně ještě Roháčova) „a opatrné purkmistry, konšely i obce měst *Klatov* a *Sušice*" a že slibují za ně za všecky, „že to příměří věřitelóm našim nadepsaným úplně zdrží a zachovají."[6])

Čeho si povšimneme nejdříve, je skutečnost, že Klatovy a Sušice (a s nimi tři až čtyři vladykové), jež jsme v únoru viděli mezi členy starého Tábora, jsou nyní jmenovány mezi skupinou přívrženců patrně Žižkových, zbylých na českém jihu v soused-

ství držav rožmberských. Je na snadě domysliti si, že tažení Žižkovo v minulém květnu, před bitvou u Malešova, mělo ten cíl, aby díl starého Tábora získalo znovu poslušenství Žižkovu. Slyšeli jsme, že Klatovy (odkud byl Žižka nepochybně o ochotě k poslušenství a pomoci zpraven již dříve) poskytly vskutku k bojům Žižkovým na severu pomoc 300 mužů, podobně asi se zachovala Sušice a podobně bylo osobním zákrokem Žižkovým několik táborských vladyk z okolí Klatov odvráceno od Tábora starého a získáno znova Žižkovi. Bylo-li pak, jak pravděpodobno,[1]) příměří mezi starým Táborem a plzeňským landfridem v dubnu prodlouženo, pochopíme, proč moc landfridu zakročila ihned, jakmile Klatovy připojily se vojensky k Žižkovi, trestně před hradbami města.[2]) Města starého Tábora, Hradiště, Písek a Prachatice neměla ovšem důvodu, aby té trestné exekuci bránila. Spíše naopak — způsob, jak Žižka odloudil jejich svazu Klatovy (a Sušici), podobal se nemálo methodám, jimiž před rokem Žižka vyrval hradecká města Praze. Můžeme předpokládat důvodně, že od květnového pokusu Žižkova rozbiti solidaritu obcí svazu starotáborského, se roztržka mezi Táborem velikým a menším prohloubila.

Z listiny o příměří z 10. září poučujeme se tedy nejen o zápasu mezi Žižkou a starým Táborem, jenž, třebas nebylo užito zbraně, dovedl přece vrátiti Žižkovi díl staré moci jeho na jihu, ale nabýváme zároveň žádoucí informace o rozsahu a povaze přívrženstva Žižkova v krajinách, ovládaných správci obcí táborských, Chvalem a Buchovcem. Můžeme bezpečně rozeznati města a pány a vladyky, kteří stojí v poslušenství hejtmanů starotáborských a spočísti zbylé stranníky Žižkovy. Patří k nim jen města Klatovy a Sušice,[3]) dále Lomnice páně Roháčova, patří k nim paní *Anna z Frimburka*, vdova po panu Zmrzlíkovi a matka obou bratří orlických (kteří však oba hlásí se k Táboru protižižkovskému!); z drobné vojenské šlechty konečně náleží k nim několik málo jednotlivců z okolí Klatov a Sušice a dva až tři z kraje od Dolních Kralovic k Žirovnici.[4]) Žižka nesluje již „správce obcí táborských": starému Táboru je pouze „slovutným Janem Žižkou z Kalicha," stejně jako nevýznamní vladykové či panošové Beneda z Křivsoudova nebo Protiva z Lomče! Proč a jak byli jmenovaní stranníci Žižkovi na jihu „přijati" dodatečně v příměří, lze

tuším vysvětliti dobře. O příměří, jak z dalšího zřejmo, žádal starý Tábor, žádal ho jen na čtyřicet dní, aby byl získán čas k jednání s králem Zikmundem o slyšení — ten fakt sám je ovšem víc než dostatečným svědectvím, jaká propast se rozevřela mezi cíli obou Táborů. Pan z Rožmberka, jak třeba kombinovati, žádal, aby po dobu příměří byly hrady a državy rožmberské bezpečny i od táborských stranníků Žižkových, kteří nestáli v poslušenství správcí obcí táborských, Chvala a Buchovce. Starý Tábor se musil zavázati, že za jmenované zápisníky Žižkovy slibuje pod ctí a věrou, že to příměří zachovají věrně a ctně se všemi svými. Že k závazku takovému bylo potřebí předchozího souhlasu jmenovaných, třeba nepochybně předpokládati. Je však nápadno, že v příměří je pojata i Lomnice, ale není zmínky výslovné o pánu jejím, *Roháčovi z Dubé*.

Stav věcí, jak se hlásí z obou dokumentů, trval, jak třeba předpokládati, již delší dobu; podle všeho již od podzimu r. 1423, kdy nalézáme pana z *Borotína* mezi vladaři zemskými, připravujícími osvobození země od násilí Žižkova. Co se tak dovídáme, vysvětlí nám dodatečně, proč ve všech bojích Žižkových v roce 1424 není zmínky o pomoci měst Tábora nebo Písku, o přítomnosti Chvala z Machovic nebo Bohuslava ze Švamberka v okolí Žižkově (poslední pomoc Žižkovi z Tábora poskytnutá, náleží, jak víme, do června 1423, k bojům mezi hrady *Kalichem* a *Pannou Marií*), proč jen *Roháč* a *Bzdinka* následují Žižku, rozhněvaného s Táborem, do nového prostředí, do jiných Čech, ležících daleko od hradů a měst rožmberských, jimž hroziti a škoditi bylo v jistém smyslu nejsilnější láskou Žižkova života.

* * *

Co rozvedlo Žižku a *Chvala z Machovic*, oba muže, kteří od samého počátku pomáhali sílu a hrůzu Tábora budovati? Co znepřátelilo pana *Bohuslava ze Švamberka* se Žižkou, jen rok či půl druhého léta potom, co po boku jeho dal se do nadšeného boje proti straně Zikmundově? Čím vysvětliti, že za Žižkou jde do nového bratrstva jeho krom Roháče z Dubé jen *Bzdinka*, jenž mezi vojenské vůdce Tábora vstoupil nejpozději? Co způsobilo, že nejváženější z urozených pánů, hlásících se k Táboru, *Heřman z Borotína*, byl zvolen do zemské vlády, v níž spojení katolíci a kališníci připravovali se k obraně proti zem-

skému zhoubci, Janu Žižkovi? Otázka namítla se nám již nejednou a vrací se znovu ve chvíli, kdy jsme poznali celý dosah a důsledky roztržky. Odpovědi, jež by záhadu vysvětlila plně a přesvědčivě, se pohříchu nedohledáme. Že by Žižka rozloučil se s Táborem proto, že hrozil se nového kacířského učení kněží táborských o svátosti oltářní nebo že by zavrhoval jejich nenávist k rouchám bohoslužebným (tak se to vykládá pravidlem) k vysvětlení nestačí. V otázkách ritu, jak třeba předpokládati, snášel se Žižka s Táborem úplně; co o tom praví pozdní a nespolehlivá *Kronika velmi pěkná*,[1]) je zřejmě tendenční a nesrovnatelné s dobře známou skutečností, že Žižka přes tři léta stál v čele bratrstva táborského, jehož kněží potírali ornáty a pleše co nejvášnivěji a jehož snesení jednou hrozila smrtí každému knězi (kališnému!), bude-li dopaden v ornátě;[2]) za takových okolností mohl by Žižka těžko rozcházeti se se stanoviskem svých duchovních; není proto také *žádného* dokladu.

Ritus, obvyklý u Sirotků, jehož tvůrcem byl jistě kněz *Ambrož*, nebyl před příchodem Žižkovým, pokud lze souditi, v Hradci znám; nikde tenkrát neslyšíme, že by Orebští v tom lišili se jakkoli od pražských; spíše lze mysliti na to, že po vstupu Žižky a přátel jeho do Hradce vyšel kněz Ambrož táborským novotám na půl cesty vstříc. Větší váhu jsme přiznali odvratu kněží táborských od církevního dogmatu o svátosti oltářní; ani tu ovšem nemáme odnikud potvrzeno výslovně, že by proto rozešel se Žižka s Táborem, také nikde a to již od r. 1422 počínaje nečteme, že by Žižka trestal dále kacířství pikartské; jen okolnost, že v letech dřívějších (kdy jednal ještě v plné shodě s duchovními vůdci Tábora) potíral Žižka tak nelítostně kacíře pikartské a okolnost, že staví se po bok hradeckému knězi *Ambrožovi*, o němž důvodně předpokládáme, že mu táborské novoty byly cizí, vzbuzovalo by domněnku, že i rozdíly věroučné měly svůj díl v Žižkově odchodu do Hradce.

Ale jedno datum otřásá povážlivě všemi kombinacemi toho druhu: 26. března 1423 píše Žižka *Valečovským*, že zůstal s Táborskými za jeden člověk a že poddali se dobrovolně ho poslušni býti jakožto kdy — to prozrazuje s dostatek, že nešlo o rozpory, jež by dohodu vylučovaly, nýbrž o rozpory povahy *světské*; nespokojeností ať skutečnou či domnělou s kacířským učením o svátosti oltářní, jež v té

době již v Táboře vítězilo, větu vyložiti nelze. Třeba předpokládat ovšem, že dohoda s obcí a hejtmany starého Tábora (o kněžích není vůbec zmínky), o níž Žižka psal radostně 26. března, dlouho nepotrvala; došlo k roztržce znovu; to znamená, že rozpory se vracely; nyní víme, že Žižka se rozešel s obcemi starého Tábora, v tom původně i *Klatovy* a *Sušicí*, nadobro. Jaké byly příčiny?, tážeme se zase. Stopu vysvětlení hledali jsme výše ve skutečnosti, že Žižka tak nápadně zdůraznil v zakládací listině svého nového, hradeckého Tábora své svaté poslání zabíječe nevěrných a pokrytců a mstitele hříchů veřejných, dotkli jsme se i toho,[1]) že o velkonocích r. 1424 konali kněží táborští porady, jak staviti nelidskosti války, jak hájiti jen války spravedlivé, bez loupení a ničení, bez vydírání poddaných, bez kněžských výzev k zabíjení, porady, které v listopadu na synodě *klatovské*, měsíc po tom, co se odebral na věčnost Žižka, vyzněly ve formální usnesení, v němž nejedna věta se obracela takřka přímo proti Žižkově devise, mstíti a zabíjeti „zlé" bez milosti (jakkoli hájila táborské zásady, že není-li moci legitimní, může trestati lid nebo jednotlivec vedený duchem svatým). Odsouditi vinníka na smrt, pravilo se tu, je dovoleno jen v mezích Nového zákona, jenž je zákonem lásky, nikoliv podle lidských zákonů, pokud se příčí evangeliu.

Dojmu, že pokrokoví kněží táborští, především *Biskupec* písecký, neschvalovali krutosti postupu Žižkova, jsme se, obírajíce se kronikou jeho, ubrániti nemohli.[2]) Připojíme-li k tomu, že na sněmu svatohavelském r. 1423 je to přední panský zástupce bratrstva, pan *Heřman z Borotína*, jenž přistupuje jako člen nové zemské vlády k úmluvě proti zhoubcům zemským (jímž míněn je především Žižka), připomeneme-li zase, že v únoru 1424 zavírá starý Tábor smlouvu o příměří (do konce dubna) s landfridem plzeňským, v níž souhlasí s tím, aby kněží obou stran zůstali, kde jsou, a lidé aby mohli volně docházeti k bohoslužbě, kdekoli najdou kněží své víry[3]) — vzpomeňme zápisu menšího Tábora Žižkova: nestrpíme mezi sebou, bez výjimky osoby a místa, nikoho, kdo by čtyř artykulů brániti nechtěl! — došli bychom k závěru, že bylo to smíru a slitování nebo slušného kompromisu neznající stanovisko Žižkovo, jež některé z nových i starých náčelníků Tábora odpuzovalo. Řečeno v širší, z mravního na politický svět přenesené formulaci, znělo by to asi tak, že

i v Táboře po čtyrech letech revoluce projevovalo se snad jisté vystřízlivění, touha po přijatelné dohodě, takže hlas *pana z Borotína* nabyl převahy nad původním programem bratrstva — ale Žižka zůstával věren svému intransigentnímu stanovisku: bez milosti a bez výjimky... Jako to bylo toto stanovisko, jež odcizilo jej Praze nebo Korybutovi od té chvíle, kdy myšlenka pacifikace země stanula v snaze jejich v popředí, tak ono by vedlo k neshodám v Táboře samém. Jak daleko sklon k řešení smírnému v starém Táboře v té době pokročil, jak daleko se vzdálil Tábor od staré žižkovské linie, jež chtěla boji na nůž proti Zikmundovi a v husitech usilujících o smír s církví viděla jen „pokrytce a zloskvrníky", hodné smrti, prozrazuje — a tu jsme na půdě bezpečné — právě ono příměří s páně *Rožmberkovou* stranou na českém jihu, jež starý Tábor uzavřel dne 10. září 1424. Neboť cílem jeho bylo totéž, oč usilovala Žižkou potíraná Praha: dosáhnouti *slyšení* a to dokonce prostřednictvím *krále Zikmunda*, po případě pana *Oldřicha z Rožmberka.*[1]) Tak se zdá, že rozchod Žižkův se starým Táborem tkvěl z velké míry i v rozdílu stanovisek, z nichž jedno patrně neodmítalo mír s dosavadním protivníkem, druhé chtělo boji, jenž měl býti bojem bez konce a bez rozumu.

* * *

Ale jakkoli namítá se výklad této povahy badateli, nemožno při všestranném uvážení situace zhostiti se přesvědčení, že by k tak překvapujícímu odvrácení se Tábora od původních cílů a method nemohlo dojíti, kdyby vlastní nosnou pákou jeho nebyly rozdíly a nechuti *osobní povahy;* tu lze nejspíše mysliti na neshody s panem *Bohuslavem ze Švamberka,* jehož urozená pýcha byla sotva cele pohlcena vyznáním „bratra", a s panem *z Borotína,* snad i na neshody s oběma hejtmany, *Chvalem z Machovic* a *Zbyňkem z Buchova.* Sebevědomí Žižkovo, věrou v božské poslání naplněné a proto těžko přístupné sebe víc přesvědčujícím argumentům světské povahy (leč by byly namítány laskavou methodou Korybutovou), musilo nejspíše znovu a znovu vytvářeti situace, z nichž na konec byl úplný rozchod řešením jedině možným. Pro krutosti válčení Žižkova, t. j. jenom pro nelítostné methody boje jeho, by bylo sotva došlo v obci táborské k rozvratu; tyto krutosti mohly překážeti kněžím rázu *Biskupcova,* ale sotva

ostatním vojenským vůdcům bratrstva — nepřítel choval se ostatek s krutostí podobnou a po smrti Žižkově není o křesťanském vedení války, jak o něm učili kněží pražští i táborští, u Táborů a Sirotků (a namnoze ani u Pražanů) ani stopy. Žižka je mrtev, ale s ukrutnostmi jemu podobnými setkáváme se stále.[1])

24. ŽIŽKA PŘED PRAHOU. SMÍR LIBEŇSKÝ. ZDICE.

(Podivnosti situace. — Paralely mezi rokem 1420 a 1424. — Eneáš Sylvius o smíru mezi Pražany a Žižkou. — Rokycana. — Dohady o obsahu smlouvy. — Vliv Korybutův. — Zdické úmluvy Pražan se starým Táborem a šlechtou katolickou. — Povaha a význam jejich. — Otázka o poměru Žižkově k nim.)

Předchozí kapitola nám prozradila, jak přepodivně utvářila revoluce od pěti let zemí zmítající stav věcí v září r. 1424: zatím co starý Tábor činil příměří s Rožmberky, aby ho užil k vyjednávání s králem Zikmundem, stál Žižka vojensky před Prahou, Prahou již Korybutovou, aby ji ztrestal nebo podrobil mocí svému programu zápasu proti nevěrným, pokrytcům a ovšem i králi Zikmundovi, zápasu do konce. K otázce, jak dopadne souboj Žižkův s Prahou, soustřeďovala se tenkrát jistě všecka pozornost země. Žižka, jak jsme slyšeli, přispěl svým dílem r. 1422 k tomu, že pacifikační poslání Korybutovo v zemi nezdařilo se úplně — nyní ten, který před dvěma lety sliboval Korybutovi poslušnost, aby záhy odvrátil se od něho, stál s velkou mocí vojenskou před Prahou, před Prahou zase Korybutovou, chystaje se násilím podrobiti ji své moci a vůli. Sotva rok uplynul od porad a sněmů, v nichž zdrcující většina země spojila se k obraně proti zhoubci zemskému — nyní ten zhoubce, vítěz u Malešova a vítěz v celé řadě měst do nedávna Prahy (nebo i Tábora) poslušných, strojil se k útoku na hlavní město! Dva programy, jež spolu zápasily od počátku revoluce, chystaly se tu na hradbách pražských k rozhodnému zápasu: na jedné straně ten, jenž chtěl obnovení vládní autority, pokoje a konsolidace království a hledání cest k smíru s křesťanstvem, na druhé náboženským fanatismem a revolučním

duchem nesená vůle k boji proti „pokrytcům“, t. j. všem, kdož nestáli v jejím táboře.

V prvé polovici září r. 1424 mělo tedy dojíti ke konečnému změření sil, které z obou přesvědčení má zvítěziti v zemi. Žižka se svými, mezi nimiž se zvlášť vyčítají nově získaní spojenci, *Žatečtí* a *Lounští* vedle *Klatovských*,[1]) položil se na poli u vsi *Libně*, chtěje se pokusit o Prahu. Bylo to po druhé od počátku revoluce, co před Prahou stanula armáda, aby vzdorné město podrobila své vůli — po prvé před čtyřmi lety byl to král *Zikmund* s velikým vojskem, které hořelo touhou ztrestati hlavní metropoli kacířů, nyní to byl *Žižka*, vůdce týchž kacířů, proti nimž kdysi shromažďoval Zikmund své vojsko po celé Evropě, týž Žižka, který před čtyřmi lety vyznamenal se před jinými v obraně Prahy proti Zikmundovi. Sotva půl hodiny od jeho dnešního ležení stál ještě hrádek, jenž nesl jeho jméno a jenž založil jeho vojenskou pověst v dějinách země. Tenkrát, před čtyřmi lety přivedl Zikmund před hradby pražské armádu složenou většinou z cizinců, nenávidících vše, co bylo českého; nyní hrozil městu Žižka vojskem z přirozených Čechů složeným, z Čechů, kteří hlásili se neméně horlivě než Pražané ke čtyrem svatým kusům, o něž se zasadil národ Husův proti všemu křesťanstvu. V čem záležel tedy rozdíl stran, jež obě hlásily se k znamení kalicha? Jen v tom, že táboru Žižkovu byly čtyry artykule programem zápasu bez konce, Praha a její spojenci chtěli je však smířiti s upokojením země a čestnou dohodou s ostatní Evropou. V čem podoba mezi situací roku 1420 a 1424? Snad jen v tom, že ani nyní nechtěl Žižka opravdu dát hnáti na Prahu útokem, nýbrž ji hrůzou svého vojska přiměti k povolnosti. K povolnosti čemu? Nevíme!

A jaký byl konec dlouho chystaného utkání? Odpověď je: dopadlo to jako v pohádce. Hrozící zápas na život a na smrt skončil se smírem, smírem, k němuž připojily se v zápětí i katolíci i starý Tábor, aby odložíce zbraně na půl roku připravili se k pokoji jakoby trvalému. Válka byla na půl roku vypovězena z Čech a to i proti stranákům Zikmundovým; dovolena proti nim jen mimo zemi. Starý hejtman táborský, provázen svými i Pražany i knížetem Korybutem, tedy těmi, jimž byl před chvílí ještě nenáviděným zhoubcem zemským, spěchá za vojnou na půdu, jež jí byla vyhrazena — ale smrt

po několika nedělích odvolává jej z pozemského bojiště, odvolává tvůrce vojen a mistra vítězství právě ve dnech, kdy duha smíru, jak se zdálo, se sklonila nad boji a nenávistmi rozdělenou českou zemí...

* * *

Je skoro trapné, že naše analistika šla tak lhostejně kolem vzrušujících scén z posledního měsíce života Žižkova. Jediný *Eneáš Sylvius* postihl velikost chvíle, kdy stál Žižka před Prahou, snaže se zachytiti dramatické napětí její; on také jediný, jak víme,[1]) dovedl osudovou náhodnost smrti Žižkovy vystupňovati k údivu čtenáře způsobem přímo rafinovaným. Ale co vypráví *Sylvius* o situaci v ležení Žižkově u Libně, čerpáno je zřejmě z dobrého pramene. Dí-li, že ve vojště Žižkově, jako v Praze, byli mnozí, kteří těžce nesli co se stalo, dí-li, že bojovníci Žižkovi reptali, že mají napadnouti hlavní město země, které bylo povstalo k boji za zákon boží, že dovozovali, že bude jen posílením a radostí nepřátel, budou-li se Čechové hubiti sami mezi sebou, že bojů a zásluh bude dosti, obstojí-li Čechové proti králi římskému, můžeme beze všeho spoléhati na věrohodnost jeho svědectví — ty myšlenky, jak víme, nebyly cizí českému prostředí; ještě nedávno, u *Konopiště*, byly polským mluvčím velmi důrazně připomenuty českým stranám za situace velmi podobné. Vojsko Žižkovo nad to skládalo se jen z části z vlastní, jemu a jeho stanovisku cele oddané obce; většina byli noví spojenci, kteří, jako ostatek do nedávna i *Hradečtí*, stáli od počátku bouře věrně po boku Pražan; v jejich středu jistě myšlenka útoku na Prahu nemohla docházeti mnoho podpory. Vlašský historik české husitské epopeje nás sice ujišťuje, že Žižka výmluvným proslovem dovedl své bojovníky, dávaje jim samým rozhodnouti, má-li býti útok podniknut čili nic, přesvědčiti o potřebě potrestati vzpouru, i o tom, že nepřítel domácí je prý nebezpečnější než zahraniční; sentimentální vzpomínání toho, jak nezištně stařec sloužil společné věci, jak pro ni ztratil zrak a zůstal chud, zatím co jeho bojovníci zbohatli, strhlo prý váhající vojsko cele na jeho stranu. Ač těžko rozhodnouti, co v té řeči, *Sylviem* umně komponované, mohlo by se opírati o tradici skutečnou a co je jen výtvorem kombinace historikovy, třeba přiznati, že snáší se s tím, co víme o situaci i co o Žižkovi, celkem dobře; pozoruhodný

je snad i fakt, že v projevu Žižkově neslyšíme nic o konkretních příčinách nepřátelství s Prahou; jde v něm jen o nepřátelství samo a pouze věta, že třeba trestati občanskou vzpouru by naznačovala, jak ten, jenž byl sám od počátku především představitelem vzpoury, ji v dané chvíli měl za zločin neodpustitelný.[1]) K útoku na Prahu tedy podle *Eney* učiněny všechny přípravy — ale před samým započetím boje vyšel z města mladý kazatel, jménem *Rokycana*, vyslaný Pražany, a Žižku s Prahou smířil...

Starý kolegiát a jiné prameny praví pouze, že dne 14. září došlo k smíru mezi Žižkou a Pražany a to na vysoký základ 14.000 kop a že na pamět toho snesli velkou hromadu kamení na poli špitálském[2]) — zprávu o Rokycanovi má jediný *Eneáš Sylvius*. Byla dříve proto brána v pochybnost; dnes ji máme bezpečně potvrzenu odjinud.[3]) To znamená, že Praha Korybutova nabídla sama Žižkovi smír; Rokycana byl vyslaný jednatel její. Co víme o muži, jenž jako duchovní náčelník vší strany husitské hrál potom až do své smrti r. 1471 tak významnou roli, ve chvíli, kdy se s ním setkáváme po prvé, dává za pravdu slovům Eneovým, že těšil se oblibě a vážnosti v Praze; poměrně mlád, kněz ještě bez titulu mistrovského,[4]) byl takřka odchovancem a duchovním následovníkem *M. Jakoubka*[5]) — s ním spojen byl v odporu k Táborům a k *Želivskému*, ale na rozdíl od něho byl patrně ochoten mísiti se odhodlaněji do záležitostí veřejných než jeho otcovský přítel. Byl to on, o němž se dovídáme, že pobádal Prahu k energickému brannému zakročení proti Žižkovi, k tomu tažení, jež se skončilo těžkou porážkou u Malešova. Nyní byl takřka Pražany vyvolen, aby spravil, co dříve zavinil.[6]) Poslání jeho k Žižkovi bylo jistě chtěno nebo schváleno *Korybutem*; i jeho jménem a snad jeho především jednal Rokycana. Jakých argumentů užil, co vyjednal, nevíme; zápis o *smíru na poli špitálském* se nám nezachoval. Ale nepochybně bylo (mimo obvyklé podmínky, jako na př. propuštění zajatců) v zápisu vytčeno, že nově zvolený král i Praha vzdávají se panství nad městy, jež byl Žižka r. 1423 a 1424 vytrhl z poslušenství Prahy, nepochybně slibováno zapomenutí toho, co se zlého stalo dosud mezi stranami, snad i ujednána kooperace pro tažení na Moravu, k dobytí země, jejíhož markraběcího titulu Korybut užíval, ale v níž jen několik málo měst a tvrzí hlásilo se vskutku k poslušen-

ství jeho. O tom, zda a jak nalezena byla střední cesta mezi tím, co dělilo strany *zásadně*, nemůžeme se odvážit ani dohadu.

Zajímavou myšlenku vyslovil *Toman*,[1]) že totiž podmínkou smíru bylo, aby Korybut *vzdal se titulu* požádaného a zvoleného *krále* českého. Kdyby bylo lze dáti jí za pravdu — pravda je, že, pokud víme, užil Korybut sám toho titulu jen v dotčeném již opovědném listu svém králi Zikmundovi,[2]) nikdy později — dostalo by se nám překvapujícího potvrzení náznaků, s nimiž jsme se setkali, že totiž Žižka byl zásadně proti obnovení moci královské.[3]) Pohříchu jde jen o dohad nevelké pravděpodobnosti; spíše bychom měli právo předpokládati, že čeští straníci Zikmundovi, o dohodu s nimiž Korybut opětovně usiloval, kladli podmínku, kterou Toman připisuje Žižkovi. Nemohly však obě strany, katolíci i Žižka, se v ní shodnouti? Z dohadů se nedostaneme. A to platí i o jiných otázkách, jež smír na poli špitálském vyvolává. Zavázal se Žižka podporovati politické úsilí Prahy, jež již déle jednoho roku směřovalo k stavení nepřátelství se stranou Zikmundovou v Čechách? Ani k této otázce nemáme odpovědi a nemáme také pražádné opory pro dohady, co asi v tom směru doporučoval přední nepochybně rádce Žižkův, hradecký *kněz Ambrož*. Víme jen, že v zápětí po úmluvách libeňských Pražané, katolíci a starý Tábor v úmluvu takovou, podobně jako loni na sněmu svatohavelském, vstupují znovu — to je nejvíc překvapující pozadí smíru mezi Prahou a Žižkou smluveného a to také zesiluje především naše politování, že o okolnostech a podmínkách smíru libeňského nevíme praničeho. Mohl se Žižka snad brániti útoku mírové touhy, jež zachvacovala celou zemi, a jíž, podle vší pravděpodobnosti, přála i většina měst, spojených v jeho táboře? Podlehl-li a souhlasil, byl by vskutku odsoudil i své dosavadní jednání. Lze-li co dáti na zprávu *Starých letopisů*,[4]) že Žižka prý řekl při smíření: „Toho míru bude tak dlúho, jako po smíření u *Konopiště*,“ prozradil by sám, že na dohodu trvalé povahy s ním nebylo lze počítati: smír u Konopiště, ať již vztahoval se i na Žižku či nevztahoval, vyvrátil vskutku Žižka sám a nikoliv Pražané.[5]) Smír mezi Prahou a Táborem Žižkovým mohl býti jen dočasný, jen vynucený situací — mezi principy, jež obě strany zastávaly, nebylo možnosti trvalého smíru.

Třeba opakovati: nevíme pohříchu, jakého obsahu byly úmluvy

libeňské, nevíme, řešily-li jen situaci chvíle, šlo-li jen o příměří na určitou dobu, či o smír myšlený na budoucnost a ujednaný na základě dohody o jeho vůdčích liniích ve věcech politických i náboženských. Prvá eventualita je, jak naznačeno, pravděpodobnější; šlo, myslím, především jen o odvrácení nepochybné úhony, již by útok Žižkův na Prahu nebo dokonce dobytí Prahy Žižkou a krvavé trestání Žižkových protivníků, zajetí Korybuta, věznění mistrů pražských atd. znamenaly pro věc kalicha v celém křesťanstvu; na Žižku a rádce jeho se pak působilo nejspíše výklady o sesílení moci Albrechtovy na Moravě a tedy o prospěchu, jenž ze sebeničení českých zastánců kalicha vyrůstá králi Zikmundovi. Obě strany měly proto nejvážnější důvod, aby daly přednost smíru před bojem; v Praze věděli, že část měšťanstva je ochotna spojiti se s Žižkou a pomoci mu zradou do města; v táboře Žižkově, jak pověděno, byli zase mnozí, kteří násilnému pokoření hlavního města se vzpírali. Proto povolnost Žižkovu netřeba vážiti podobně, jako jsme to učinili výše, mluvíce o červnu r. 1422, kdy Žižka slíbil poslušenství Korybutovi. Ale nepochybně je i tu třeba do jisté míry počítati zase s představou Žižky, starého bitce, jehož tvrdá a zlobná neústupnost dovedla podlehnouti v dané chvíli laskavému slovu. Že této přátelsky domluvné methody bylo užito i nyní, zaručuje takřka účast Korybutova v jednání: jeho rytířské laskavosti a jeho vlasteneckým argumentům, dovozujícím nutnost sjednocení vší země, má-li boj o čtyry svaté kusy vésti k úspěchu, přičísti jest buď jak buď nemalý podíl na výsledku, jehož bylo dosaženo. Nejhrozivější krise, k níž ve vývoji vnitropolitických poměrů českých došlo v prvých pěti letech revoluce, v době Žižkově, byla tak šťastně zažehnána; situace podobně nebezpečná vrátila se až po desíti letech, aby vyřešena byla způsobem zcela odlišným: na bojišti u *Lipan*.

* * *

Smír před Libní na poli špitálském stal se dne 14. září; o týden později počíná se jednati mezi Pražany, starým Táborem a stranou Zikmundovou[1]) o obnovení úmluv sněmu svatohavelského. Páni katoličtí, snad především z Čech jihozápadních, sjeli se v té době na královském hradu *Žebráce* (byl tenkrát v moci bratří *Fridricha* a *Ha-*

nuše z Kolovrat), Pražané a Táboři shromáždili se v *Berouně*, městě Pražan, společné porady obou stran konány ve *Zdicích*. Trvaly devět dní a možná že ještě déle; hotový zápis úmluvy dosažené dán je podle všeho teprve v dnech 7.—10. října.[1]) Zdá se, že podnětem k jednání byl nejen smír u *Libně*, ale i, a snad větší měrou, zpráva o tom, že *starý Tábor* byl dne 10. září vstoupil v úmluvu se *stranou rožmberskou* v jižních Čechách o příměří asi na 40 dní (do 16. října), jehož mělo býti užito k jednání s *králem Zikmundem o slyšení* o čtyry kusy: plánem katolické strany i Korybuta a Pražan bylo patrně užiti této dalekosáhlé proměny myslí v Táboře (o níž jsme mluvili již výše) a rozšířiti příměří na delší dobu, t. j. na půl roku a pojmouti v ně, jak třeba zavírati, celou zemi, tedy nepochybně i stranu Žižkovu. Vskutku však o jejím účastenství není výslovné zmínky.

V pravdě jsou *úmluvy zdické* jaksi jen opakováním myšlének a cílů zápisu *sněmu svatohavelského* z loňského podzimu (i redaktor listiny je patrně týž): chtějí zas příměří, jež má býti přípravou k slyšení stanovenému na sněm zemský v městě *Kouřimi*, jenž se má sejíti 15. března 1425, slyšení má býti téže povahy, jak navrhováno loni: t. j. sbor sto posluchačů (z obou stran po padesáti) z pánův, rytířů a měšťan — každý z těch tří stavů má býti zastoupen stejným počtem rozsudích — rozhodne o tom, jsou-li čtyry kusy odůvodněny Písmem čili nic; rozhodnutí většiny zavazují se obě strany podrobiti. Tedy zas myšlenka rozřešiti spor drásající národ činiteli světskými, ale tentokrát na vlastní půdě a vlastními silami, bez prostřednictví Zikmundova či krále polského, ač přece v změření důvodů s doktory strany druhé, povolanými po případě i z ciziny.[2]) Zde postihujeme hlavní rozdíl proti koncepci, jež vládla před rokem na sněmu říjnovém — ale víme také, že ten odvrat v stanovisku Prahy od nadějí v pomoc krále Zikmunda stal se již na jaře r. 1424, jinými slovy, že není jen důsledkem míru libeňského. Politický smysl mužů obojí strany jako na př. pana *Čeňka z Vartenberka* a pana *Aleše Holického ze Šternberka* měly asi přední zásluhu o tento výsledek. Že bez podpory Zikmundovy — na přispění pánů jeho strany se přece počítalo![3]) — a ochoty církve takové hádání k plodnému konci přijíti nemůže, musil nejeden z vyjednávačů zdických býti předem přesvědčen. Ale stačila asi zase naděje, třebas pochybná, na dohodu a co hlavní,

jistým a přímým ziskem bylo půlletní *příměří*. Co dále je v zápisu pozoruhodné, je ustanovení, že lidé obojího stavu mají plnou svobodu choditi a jezditi k službám božím a na kázání, kamž se jim líbiti bude — to je odvrat úplný od stanoviska Žižkova a někdejšího Tábora; setkali jsme se s ním již v úmluvě o příměří mezi Táborem a landfridem plzeňským; odtud asi přejato do úmluv zdických důležité ustanovení, jež prozrazuje, jak nad vášní vítězil znenáhla rozum. Na rozdíl od sněmu svatohavelského vstupuje do zápisu patrně myšlénka, že je radno obrátit zbraně smířených Čech především *proti cizozemcům*. Páni strany Zikmundovy se zavazují dokonce, že kdo by dobrovolně z jejich strany chtěl táhnouti ku pomoci proti takovým nepřátelům, nebudou mu brániti. To znamenalo, že ani pomoc katolíků k vojně proti Zikmundovi či Albrechtovi na Moravě nebyla vyloučena — máme o důvod víc, abychom pochopili, proč *král Zikmund*, když zápis úmluv zdických od *pana z Rožmberka* obdržel, byl pobouřen jak tímto ustanovením jeho, tak slibem podrobit se výroku laických rozhodčích na sněmu kouřimském v otázce čtyř artykulů pražských.[1])

* * *

Co v zápisu zdickém na rozdíl od úmluv loňských chybí, to je důraz, jenž byl tam položen na boj proti *zhoubcům zemským*. Tam, jak víme, všecko mířilo k společné obraně proti Žižkovi; po smíru na špitálském poli, smíru se zhoubcem zemským, nebylo snad třeba vraceti se k myšlénkám a terminologii roku loňského. Ale úplně starost taková z dokumentu nemizí; úmluva obrací se i (jako loni) proti těm, kdož by k úmluvám zdickým státi nechtěli a slibuje se vzájemná pomoc proti hradům takových buřičů na obou stranách; koncesí Táboru je asi ustanovení, že ve vojsku v poli nemají býti dopuštěny žádní neřádové jako kostky, lání, nevěstky a oplzlé písně. Ostatek duch kázně a autority, chtějící tomu, aby každý hledal svého cestou práva, ne násilí, ozývá se v zápisu zdickém podobně jako v zápisu svatohavelském. O zemské vládě dvanácti hejtmanů není však již řeči: strana pražská stojí patrně k poslušenství *Korybutovu*; starý Tábor a zdá se, že ani Tábor Žižkův nevzdali se patrně své revoluční suverenity. Otázka, zda a do jaké míry byl Žižka účasten v těchto jednáních a zda s nimi vyslovil svůj souhlas, zůstává stále

otevřenou a největší nesnází při výkladu situace. Úsilí Pražan o uspokojení a sjednocení země, jehož výrazem byl naposled sněm svatohavelský, obráceno bylo zřejmě proti Žižkovi. Praha Korybutova nyní, o rok později, vrací se k programu tomu s novým důrazem i větším úspěchem, když jí Žižka již nepřítelem nebyl. Znamená to, že v Libni podlehl programu strany protivné sám Žižka? Že zvítězila vlastně Praha? Že Žižka slíbil zas pomoc a poslušenství ve všech dobrých věcech Korybutovi? Odpovědi pohříchu neznáme. Měly-li se však věci tak nebo podobně, znamenalo by to, že Žižka přiznal se k cílům a methodám, jež byl potíral; přiznal-li se jednou k nim slovem, vyvrátily skutky jeho slib v zápětí.

25. SMRT ŽIŽKOVA.

(Tažení na Moravu. — Jednání starého Tábora s králem Zikmundem. — Eneáš Sylvius o velké nabídce Zikmundově Žižkovi. — Zprávy o situaci u Přibyslavě. — Smrt Žižkova. — Svědkové závěti Žižkovy. — Lícně z tábora protivníků. — Sirotci. — Žižkův pohřeb v Hradci a v Čáslavi.)

Dohadovali jsme se výše, že Pražané smluvili se Žižkou společnou výpravu *na Moravu* — šlo o to, dokončit dílo, jež Praha zahájila loňskou červencovou výpravou a jež politicky myslícímu protivníku Zikmundovu musilo jeviti se nejnaléhavějším; vévoda Albrecht rakouský byl zajisté v posledních měsících se značnou mocí vojenskou upevnil panství své v největší části země.[1]) Je-li co světlým bodem v těch neutěšených vzájemných bojích českých stran, je to vědomí, pronikající čím dál tím mocněji, že proti nepříteli zahraničnímu třeba spojiti se svorně — ten argument měl jistě nemalé místo ve smlouvě libeňské i v úmluvách zdických, jako po roce, zvířeným bojem husitských stran rozděleném, srazil znovu znepřátelené tábory k společné akci na Moravě v míru *vožickém* — po roce dalším založil český triumf u *Ústí*. Vlastenecké výzvě takové byli přístupni i mnozí ze straníků Zikmundových a nepochybně i starý Tábor poskytl nyní nějakou pomoc k společnému tažení do Moravy,[2]) ač výslovně o tom neslyšíme. Ta překvapující pasivnost starého Tábora v tomto roce (a vlastně již v r. 1423; není takřka zpráv o bojích Tábora s *Rožmberky* nebo landfridem plzeňským v obou letech), ta nečinnost pana

Bohuslava ze Švamberka a obou starých hejtmanů bratrstva náleží k nejtemnějším kusům historie, jejímiž stopami se obíráme. Náleží k nim i táborské příměří se stranou Rožmberskou v jižních Čechách, podepsané 10. září — ne tak pro fakt příměří samý, jako pro to, že Táboři obraceli se na svého někdy úhlavního nepřítele, krále Zikmunda, aby dosáhli slyšení o svých rozdílech náboženských se zástupci církve: tak daleko se zajisté k Zikmundovi neodvážili přiblížiti nikdy dosud Pražané; od Pražan a husitské šlechty dosud, od bitvy na Žižkově počítaje, nebyla nikdy Zikmundovi poslána žádost, aby je král ponechal bez překážky při víře aspoň do té doby, dokud řádné slyšení nerozhodne o pravdě stanoviska jejich. To přece znamenalo, že již předem panovnickou moc Zikmundovu v zemi uznávají![1]) Řekli jsme, že snad jen vystupňování zloby proti novému Táboru Žižkovu, jdoucí až k zásadnímu odvratu od programu jeho, může vysvětliti ten překvapující krok.

Zikmund, jako dosud vždy, myšlénce slyšení („a aby tím konec ten neřád vzal") přál, nemoha ovšem ve věcech náboženských nic slibovati.[2]) Ale ze zpráv Rožmberkových měl patrně dojem, že Táboři chtí konečnému a plnému poddání se jemu, ba že snad výslovně žádají, aby král nemstil toho, čeho se proti němu byli dopustili. Král píše zajisté Rožmberkovi v té souvislosti: „jakož to pak tobě i jiným svědomo jest, když sme komu co odpustili, že sme jemu toho potom ničímž zlým nezdvihali." Do těch vysoko vydmutých nadějí na dvoře královském, nadějí na kapitulaci Tábora a brzké snad uznání Zikmundovo v Čechách, náleží podle všeho zpráva *Sylviova*, že král učinil Žižkovi dalekosáhlé nabídky, vstoupí-li do jeho služby. Zdá se, že Zikmund, byv upozorněn, že získání starého Tábora neznamená ještě získání Žižky, který vládne velikou mocí na severu, připadl vskutku na myšlenku, že by po dobrém bylo lze dosíci více než po zlém a že skrze pana z *Rožmberka* či ještě lépe někoho z lidí jeho slíbil na př., uzná-li jej Žižka, že mu potvrdí panství měst, jimiž vládl, až do smrti. Co však o obsahu nabídek Zikmundových sděluje *Sylvius*, je nemožné naprosto[3]) a je jen plodem cílevědomé literární machy Sylviovy; žádný biograf Žižkův také nevěří, že by Žižka svodu takového způsobu podlehl. Fanatismus, s nímž sloužil myšlence, byl jistě nezištný a prostý slabostí, s nimiž snad počítal král, který měl za

dlouhého života svého dosti příležitosti poznati, čeho lze dosíci slibem moci a bohatství. Žižka vydávaje se se svými na Moravu, nespěchal jistě, jak tvrdí *Sylvius*, k Zikmundovi, aby smlouvu smíru s ním dojednal, nýbrž aby pokračoval v boji proti straně Zikmundově.

* * *

Cílem útoku byl především hrad *Přibyslav* za Německým Brodem, na cestě k Polné a k moravskému Meziříčí. Proč právě Přibyslav, není dobře rozuměti: vytrhlo-li spojené vojsko Žižkovo a Pražan — toto vedeno bylo samým *Korybutem* a přední hejtmané měst pražských, pan *Hynek z Valdštejna* či Koldštejna i *Diviš Bořek* připomínají se výslovně mezi účastníky[1]) — po sv. Václavu z Prahy[2]), dalo se na pochod v době, kdy jednání zdická o příměří byla již v plném proudu či snad již ukončena; příměří v *Zdicích* smluvené platilo pro všechny straníky Zikmundovy v zemi, tedy i pro držitele Přibyslavě. Přibyslav s blízkým hradem *Ronovem* náležela panu *Čeňku z Ronova* (jeho bratr Hynek držel nedaleko na východě na Moravě hrad a městečko *Letovice*, jež mělo ku podivu o několik neděl později býti také a to hrozně zasaženo útokem českého vojska);[3]) pan Čeněk měl v lednu 1421 s Kutnohorskými a jinými účast v nelítostném vraždění Táborů v *Chotěboři*. Od té chvíle se s jmeném jeho nesetkáme; ani po vítězství nad Zikmundem u blízkého *Německého Brodu* neslyšíme o pokusu ztrestati jej na Přibyslavi a Ronově — až nyní velké tažení na Moravu počíná se — přes úmluvy zdické[4]) — obléháním jeho hradu. Mnohem srozumitelnější by nám bylo, kdybychom četli, že Přibyslav obléhal a dobýval Žižka sám, Žižka snad nevázaný úmluvami zdickými. Tak to vskutku chápe a tvrdí největší část textů *Starých letopisů*; zpráva nejstarší, z kroniky *třeboňské* ví sic o společném tažení Pražan a Žižky do Moravy, ale nezmiňuje se výslovně o společném obležení Přibyslavě. Za to texty nejpozdější shodují se v podstatě s líčením *Starého kolegiáta*;[5]) nezbývá zatím, než dáti víru jemu.

V ležení před Přibyslaví, „na drahách", jak dí jeden rukopis *Starých letopisů*, „na poli u vojště", jak dí jiný,[6]) roznemohl se Žižka těžkou nemocí „od hlízy".[7]) „A tu poručenství učinil svým milým věrným Čechům, *panu Viktorinovi* a *Janovi Bzdinkovi* a *Kunšovi*, aby

se milého Boha bojíce i stáli a bránili věrně pravdy boží pro věčnú odplatu. A tu bratr Žižka poručiv se milému Bohu i umřel jest a svůj život dokonal v tu středu před sv. Havlem (11. října). A dobyvše toho hradu Přibyslavě i upálili těch, ježto se na něm bránili na šedesáte lidu branného. A hrad také vypálili a zbořili. A vrátili sú se *Sirotci* zase do Čech a provodili bratra Žižku kněz *Prokůpek* a kněz *Ambrož* již mrtvého až do *Hradce* a tu sú jeho pochovali v kostele u sv. Ducha u velikého oltáře. Ale potom odtud přinesen jest do *Čáslavě* a položen v kostele. Pak jeho lidu sbíranému po jeho smrti jméno ostalo Sirotci i trvalo jim dotud, až sú je i pobili."[1])

To je vše, co zachovala nám Žižkovi příznivá tradice domácí, perem zachycená až někdy v poslední třetině 15. století, o smrti proslulého vůdce Tábora. Starší texty *Starých letopisů* spokojují se prostým faktem a datem smrti, nejstarší pomíjejí i udání dne úmrtního i místa pohřbu. Jména „věrných Čechů", jimž Žižka podle citovaného záznamu tlumočí svou poslední vůli, upoutají nejdřív naši pozornost: u úmrtního lože v polním stanu Žižkově nenajdeme ani *Korybuta* aniž koho z vůdců Pražan, neslyšíme ani jméno *Roháče z Dubé;* je tu jen *Bzdinka,* jenž byl v posledním roce bojů Žižkových takřka pravou rukou jeho, dále podvůdce Bzdinkův *Kuneš z Bělovic* (účastnil se Bzdinkova a Švamberkova pokusu o dobytí Prahy proti Korybutovi dne 1. října 1422)[2]) a urozený pán *Viktorin z Kunštátu a Poděbrad,* otec tou dobou asi čtyrletého hocha, jenž měl státi se králem v Čechách a dobýti slavně místa, jehož dosáhnouti nedovolily Korybutovi okolnosti a jež mu odpíral i Žižka. Pan Viktorin, o němž víme, jak ještě před půl rokem s bratrem svým *Hynkem* na Poděbradech postavil se směle na stranu Žižkovu proti Pražanům (ač býval dřív spojencem Pražan), dovedl záhy po smrti Žižkově dokázati, že cílem i povahou stojí vskutku blíže Žižkovi než Pražanům; byl to pravděpodobně on, jenž nedbaje smluv nedávno slavnostně uzavřených, počátkem r. 1425 soukromým aktem násilí rozbil smlouvy zdické.[3]) Také o jeho bratru *Hynkovi* na Poděbradech i o *Viktorinovi* později slyšíme podobné žaloby,[4]) v souvislosti s tvrzením cíle patrně diffamujícího, že Viktorin Žižkovi koně vodil, rozuměj sloužil mu jako panoše a že Žižku si vyvolil za kmotra pro svého syna Jiřího. Jakkoli zůstává nejisto, pokud tyto pozdní

údaje srovnávají se s pravdou,[1]) skutečnost, že Viktorin i jeho bratr byli Žižkovi přátelsky nakloněni, je nepochybná: její přímo románový rys záleží v tom, že oba bratří z Kunštátu, o nichž mluvíme, Viktorin i Hynek, byli tou dobou ve věku asi 25—27 let a že pocházeli z předního panského rodu, široce rozvětveného, zejména na Moravě, z rodu statky nejmocnějšího a žádostivostí činu i násilí, ale také odvahou a statečností nejproslulejšího; třeba vzpomenouti, abychom pravé podobě pana Viktorina se přiblížili, že byl to on, jenž vyznamenal se r. 1420 v bitvě u Vyšehradu jako po šesti letech ve velké bitvě u *Ústí*. Vyslovil jsem již výše domněnku, že to okázalé stranění mladých členů magnátského rodu k slepému starci, většinou země ze zhoubce zemského vyhlašovanému, souvisí snad se službami, jež prokázal Žižka strýci jejich v dobách, kdy jako člen rot nájemných žoldnéřů měl hojné styky i s rodem Kunštátů.[2]) Ale o bratru jeho *Hynkovi* víme, že změnil v krátce frontu naprosto, přestoupiv zas na stranu Pražan; hned po bitvě u Ústí oblehli spojení Táboři a Sirotci hrad *Poděbrady*, chtějíce mstíti novou zradu jeho.[3])

Panu Viktorinovi a Bzdinkovi doporučoval tedy Žižka obranu pravdy boží pro věčnou odplatu. O obsahu poslední závěti Žižkovy (došlo-li vůbec k takové scéně loučení a k vydání takového posledního armádního rozkazu: v nich má zajisté větší zalíbení letopisec než velmi prosaická často skutečnost) máme zprávy i z prostředí jemu nepřátelského, jednak z *Eney Sylvia*, tedy svědka staršího než jsou pozdní texty Letopisů, jednak z *Hájka*, svědka asi o padesát let pozdějšího. Rozkaz, jenž vkládá umírajícímu Žižkovi v ústa vlašský historik českých zápasů, známe dobře: jde tu jistě o anekdotu, ale o anekdotu vzniklou v českém prostředí[4]) a karakterisující ostře tajemnou hrůzu, jíž zjev i jméno nelítostného vůdce bratří táborských působilo na protivníky. V tom smyslu je tato smyšlenka cenným svědectvím potomstvu. Podle *Hájka* Žižka svolav hejtmany a starší vojska k svému loži, napomínal je a prosil, aby od začatých bojův nepřestávali, a kdož by se koli s nimi při víře nesrovnával, buď Pikharti neb Římané, aby mu pokoje nedali, ale takové všecky napořád mordovali, klášterům ani kostelům neodpouštějíce, tím aby zákon vyplnili. Jde tu, jak vidno, o podobný

poslední rozkaz umírajícího hejtmana, jak o něm píší pozdní opisy *Starých letopisů*, jenže redigovaný protivníkem; větou „buď pikart nebo Římanín" i slovem „mordovati" hlásí se zápis do 16. století; věcným obsahem však neliší se podstatně od Starých letopisů; víme z Žižkových projevů samých, v tom především ze zápisu Menšího Tábora, že boj za zákon boží chápal Žižka zhruba tak, jak jej v ironické své formulaci zachytil Hájek.[1])

* * *

Je ostatek přirozeno, že Žižka vyzýval, aby věrní setrvali nejen v boji jeho, ale užívali i osvědčených prostředků jeho, jako je pochopitelno, že nenedostávalo se u přátel a hejtmanů jeho odhodlání poslední rozkazy velitelovy plniti oddaně — Žižka neodkazoval jim zajisté jen myšlenku, ale i moc, jež knížecí moci *Korybutově* nebyla daleka; jak by nebylo pohotově mužů, kteří byli ochotni ujmouti se dědictví! Ale ve chvíli smrti Žižkovy neměly prvé slovo tyto zřetele: bratří byli svému vůdci oddáni upřímně, oni jej nejen obdivovali, ale i milovali. Jen tak zajisté si vysvětlíme tu okázalou, veřejnou manifestační zpověď zármutku, jíž dává výraz jméno, které si pro budoucnost zvolili, jméno *Sirotků*. Třebas by snad šlo o návrh, vyšlý nikoli ze středu vojska, nýbrž z hlavy duchovních náčelníků jeho, na př. kněze *Ambrože* — jméno se znenáhla ujalo obecně[2]) a zůstane nepochybným svědectvím oddanosti, s níž přátelé a lidé Žižkovi vzpomínali nepřemožitelného vůdce, jejž smrt jedině přemoci dovedla. Ta slova jsou z *Enediše Sylvia* — tento cizinec jediný neopominul zdůrazniti, jak ohromný smutek, jaký nářek vzbudila smrt Žižkova ve vojště jeho.

Žižka umřel jako vojenský a politický náčelník svazu měst či obcí hradeckých (orebských, malého Tábora) — bylo proto přirozeno, že dostalo se mu pohřbu v hlavním kostele hlavního města jeho republiky, u sv. Ducha v *Hradci Králové*, na čestném místě před velkým oltářem, a že duchovní vůdce strany a osobní přítel Žižkův, kněz *Ambrož* tělo k pohřbu do Hradce[3]) — pohřbu jistě po táborsku zcela prostému — doprovodil. Kněz *Prokůpek*, který se jmenuje po boku jeho, je týž, který odtud po deset let, až do katastrofy lipanské, byl duchovním průvodcem, posléze i vojenským velitelem Si-

rotků, vlivem svým zastiňuje konečně i hradeckého Ambrože. Že čestný hrob Žižkův u sv. Ducha neobstál déle než panství kněze Ambrože v Hradci, bylo vyloženo v dílu druhém jakožto pravděnejpodobnější a nejsrozumitelnější řešení záhady, proč mrtvý Žižka byl z Hradce přenesen do *Čáslavě*, druhého hlavního města sirotčího Tábora.[1]) Boj stran pro a proti Žižkovi trval, jak zřejmo, i po jeho smrti; konečná porážka revoluce v Hradci Králové znamenala i odsouzení Žižkovo; tělo jeho musilo se stěhovati z města, kde nabylo vlivu nové hodnocení minulosti a noví páni: pan *Diviš Bořek* z Miletínka a kněz *Jan Rokycana*.

26. ROK PO SMRTI ŽIŽKOVĚ.

(Ohlas smrti Žižkovy doma i v sousedství. — Boje o dědictví Žižkovo. — Bzdinka opuštěn Sirotky. — Bzdinka do starého Tábora. — K rozchcdu starého Tábora se Žižkou. — Bzdinka pokračuje v duchu Žižkově. — Sjednocení obou Táborů, pokusy o Prahu. — Mír vožický. — Smrt Bzdinkova a Švamberkova. — Otázka ukrutností táborských před a po smrti Žižkově. — Situace Prahy Korybutovy; pokus o jednání se Zikmundem. — Smrt pana z Vartenberka; Hašek z Valdštejna.)

Sledovali jsme pozorně proměny české situace až ke dni 11. října — jaký dojem, jaký ohlas, jaké důsledky měla smrt Žižkova? Nepochybné je především, že o ní slyšela s radostí Praha, Praha Korybutova i její šlechtičtí a měštští spojenci a s nemenší radostí vítal ji jistě tábor Zikmundovských českých royalistů. Ten zhoubce zemský, jenž Prahu, která chtěla se státi paní země, porazil, pokořil, ochudil a donutil ke kapitulaci, ten, jenž od pádu Želivského křížil přímo i nepřímo cesty její politiky k pevnému řádu a upokojení země směřující, ten, jenž byl hrůzou hradům a vojskům katolického, králi věrného panstva a časem i panstva husitského, byl konečně řízením božím odvolán tam, odkud není návratu. Ve starém Táboře, kde přece nemohli zapomenouti, co Žižka byl pro vznik, vzrůst a moc Tábora znamenal, nemohla novina z ležení před Přibyslaví minouti se mocným dojmem, ale za napjatého poměru mezi náčelníky obcí starotáborských a novým bratrstvem Žižkovým mohla sotva vzbuditi zármutek hluboký. A za hranicemi vítal novinu jistě především

král Zikmund i zeť jeho, markrabí moravský, vítali ji v městech hornolužických a snad i jinde v sousedství, kam strach z blízkosti Žižkovy byl v poslední době zalehl nejednou. Vše to můžeme, ba musíme předpokládati — proto překvapuje skutečnost, že ani korespondence ani annalistika soudobá nezachovala nám nejmenšího ohlasu upokojení nebo nadějí, jež musila buditi doma i v sousedství smrt hrozného vůdce táborského bratrstva. Z pramenů, psaných ještě v prvé polovici století, je to jediná nadávka českého letopisu *Kolegiátova* o zrádci zvyjebeném, jež prozrazuje nám poměr pisatelův k zprávě o smrti Žižkově; v listech a zápisech pochozích ze zemí sousedních nenajdeme však vůbec ani zmínky nebo narážky na to, že Žižka zemřel a že s ním není nutno dále počítati.

* * *

Nejdůležitější otázkou chvíle bylo, kdo bude dědicem moci Žižkovy a bude-li to muž jeho programu a jeho vojevůdcovských schopností. Jádrem moci Žižkova nového Tábora byla, jak víme, organisace *Orebských*, opírající se především o moc měst *Hradce*, *Čáslavě*, *Jaroměře*, *Dvora*, *Kutné Hory*, *Kouřimě* a *Nymburka;* do služeb jejích vstoupil *Bzdinka* s jistým houfem Táborů, k ní hlásila se dvě starotáborská města daleko na jihu, *Klatovy* a *Sušice*[1]) s nevelkým počtem drobné šlechty, oddavší se na vojny a jí byla blízka i důležitá města na severozápadě země *Žatec* a *Louny*. K tak imposantní síle vyrostla zásluhou vůdcovou — po ztrátě vlastní metropole bratří Táborských, Hradiště hory Tábor, po ztrátě Písku a Prachatic — nepatrná hrstka lidu, s kterou zahájil na poč. r. 1420, když musil opustit Plzeň, Žižka svůj boj, nemaje tenkrát jediné městské pevnosti, jediného hradu, ani jízdy, ani pušek — několik set jeho „bratří“, jež fanatismus myšlenky, zhrdající životem, učinil vojskem v boji nepřemožitelným, to bylo především, jež stvořilo, řízeno surovou i důmyslnou energií vůdce, toto panství, založené na meči, bezpečném pomocí boží. Na tom, kdo bude vládnouti tímto železným kádrem vojska Žižkova a jeho strašnou průbojnou silou, záleželo, opakuji, nejvíce.

Dědicem takřka přirozeným byl, jak bychom očekávali, *Jan Bzdinka*, pravým jménem Hvězda z Vícemilic — on zajisté během

posledního roku byl takřka vlastním vůdcem Žižkovým, on odloučil se od pana ze *Švamberka* a jiných hejtmanů táborských, aby dal své mládí, schopnosti a horlivost k disposici slepému starci, a aby zavázal se službou hradeckým, kteří jej učinili hejtmanem ve svém hlavním městě. Ale ku podivu ještě před Přibyslaví stal se pokus zabrániti, aby v čelo vojska Žižkova vstoupil muž Žižkovi povahou a cílem nejbližší – tak nějak bych vyložil nejasnou zprávu *Kolegiátovu*, že Sirotci byli „svěřeni“ (Korybutem?) *Mikuláši Sokolovi z Lamberka*,[1]) synu pověstného námezdného válečníka z bojů na moravskorakouské hranici před dvaceti lety a potom z války polskopruské; pan Mikuláš byl vychován v Polsku a snad již z dob polského pobytu svého znám s Korybutem. Mladý Sokol nenáležel však dosud k stoupencům Žižkovým, nýbrž k předním šlechtickým náčelníkům starého Tábora, téhož, jenž se byl se Žižkou rozešel[2]) — pověděli jsme, že po úmluvách zdických poskytl asi i starý Tábor pomoc Korybutovi k tažení na Moravu; vůdcem jejím byl pravděpodobně Sokol z Lamberka. Ale v zápětí slyšíme, že se pokus odloudit Sirotky dědictví Žižkovu[3]) nepodařil; hned po návratu z moravského tažení zvolili si Sirotci[4]) hejtmanem *Kunše*,[5]) téhož, jenž s Bzdinkou přijal poslední vojenský rozkaz umírajícího Žižky. I to znamenalo, že byl Bzdinka pominut.

Boje o dědictví Žižkovo rozšířily se i na jiné, nejen osobní otázky. Čteme ve *Starých letopisech*, že roku 1425 po smrti Žižkově „stalo se veliké roztržení mezi Tábořany a mezi Sirotky, že sú se městy dělili, kteří mohli k kterým přijíti, osazujíce se proti sobě.[6]) I zvolili sú sobě hejtmany obojí: Sirotci *Velka*[7]) a Táborští *Jana Bzdinku*.“ Zprávě jest rozuměti jen tehdy, připomeneme-li, že stranou táborskou nemíní se tu starý Tábor se svými městy *Hradištěm* a *Pískem* v čele, jenž v těchto zápasech není ještě účasten, nýbrž jen ta část Tábora, která se pod Bzdinkou (a Roháčem z Dubé) přidala k Žižkovi a nyní snažila se zachovat sobě a Bzdinkovi co nejvíc ze Žižkova dědictví[8]) — boj vypukl krátce mezi dvěma skupinami vojska někdy Žižkova. Rozchod jejich měl ještě jiný zajímavý důsledek: *Bzdinka* opuštěný Sirotky, jimž po boku Žižkově velel víc jak rok, vrací se do služeb Tábora starého, „velkého“ — to jméno mělo ovšem již platnost spíš historickou, neboť „menší Tábor“ Žižkův, nyní Sirotčí, měl i po

odpadu Bzdinkově v rukou moc patrně větší, než starý Tábor původní. Bzdinka je odtud až do své brzké smrti vůdčím hejtmanem starého Tábora, hejtmanem v *Hradišti*[1]) a po boku pana *Bohuslava ze Švamberka* účastní se bojů jeho — ne již Hradec Králové, ale Hradiště hory Tábor je středem činnosti jeho.

Vše to je nemálo zajímavé i v jiném ještě směru a může poučiti dodatečně o okolnostech Žižkova rozchodu s Táborem. Neboť po smrti Žižkově starý Tábor jakoby se probouzel k novému životu, vzdával se své dosavadní záhadné pasivity. Ten Tábor, jenž nečinně přihlížel, když Žižka se svými vzepjal se k nejsmělejšímu vojenskému činu svého života, k obležení Prahy, pokusil se nyní sám, a to dokonce dvakrát, vojensky o hlavní husitské město; co bylo odepřeno Žižkovi, k tomu ochotně se spojili *pan ze Švamberka* se *Bzdinkou*. Z toho všeho vyplývá zas s velkou pravděpodobností, že to byly *spory osobní* mezi panem ze Švamberka na jedné a Žižkou na druhé straně, jež měly v zápětí odchod Žižkův z bratrstva táborského a budování bratrstva nového. Počítali jsme zároveň s rozdíly cílů a method mezi Žižkou a ostatními hejtmany táborskými; dokonalejší poznání situace v Táboře později učí,[2]) že ani toho výkladu netřeba se, přes zkušenosti z r. 1425, vzdáti; v starém Táboře zůstala vskutku dosti silná skupina umírněná, s níž původně souhlasil i *pan ze Švamberka*, t. j. jen do smrti Žižkovy; po smrti jeho byl to on, jenž vedle Bzdinky dostal se v popředí vlivu a moci v bratrstvu; Bzdinka a on vtiskli potom vnější činnosti Tábora zcela jinou podobu než měla během roku 1424. Ale jde tu vskutku jen o episodu; se vstupem *Prokopa Holého* na jeviště nastává nová situace: rozmyslné stanovisko někdy pana Heřmana z Borotína vítězí trvale nad slepým fanatismem.

* * *

Dobu Bzdinkovu v náčelnictví Tábora možno tedy označiti jako pokračování v duchu Žižkově: šlo zajisté o hejtmana, jenž byv kdysi *Želivským* postaven v čelo Prahy, stál potom Žižkovi mimo všechnu pochybnost v posledním čase nejblíže a to nejen jako spoluvelitel, řídící kroky slepce, ale i myšlenkou a praxí její. *Mír libeňský*, jak byl prý Žižka předpověděl, trval vskutku sotva mnoho déle než mír u Konopiště;[3]) porušen byl ovšem straníky Žižkovými, jak výše

bylo vyloženo. A boj proti Praze a jejím spojencům rozpoutal se zase na celé čáře fronty, obsazené vojskem někdy Žižkovým: již někdy v březnu r. 1425 ztratili Pražané dvě důležitá města, jediná, jež (kromě Kolína a Chrudimě) na východě země zůstala dosud v moci jejich hejtmana a spojence, pana *Diviše Bořka z Miletínka*, t. j. *Mýto* a *Litomyšl*, a v poslední den března stáli pak Bzdinka s Roháčem a panem ze Švamberka v čele spojených Táborů a Sirotků, *před Prahou*, aby se jí zmocnili — šlo o provedení plánu, před nímž couvl před půl rokem Žižka. Ale přepadení se díky ostražitosti obránců a asi i díky zmařené naději v pomoc z Prahy samé, nepodařilo; spojená vojska vytrhla neprodleně k *Slanému* — jedinému městu, jež držela Praha na západě země — a po dvanácti dnech se ho zradou zmocnila. Vraždění, jež následovalo, nota bene v městě husitském, upomíná na nejhorší scény z dob Žižkových. Zde pomáhali útočníkům již i pomoci měst *Žatce* a *Loun*; na dalším tažení, které se obrátilo na jih, pokoušejíc se marně o královské hrady *Žebrák* a *Točník* a podrobujíc si *Švihov* u Klatov, pomáhají Švamberkovi a Bzdinkovi již oddíly *všech* měst starotáborských; *Klatovy*, *Sušice*, *Domažlice* jsou zase spojeny s mateřskými obcemi táborskými *Táborem* a *Pískem* v jedné frontě, konečně i páni *Zmrzlíci z Orlíka* (kteří na podzim minulého roku vedle pana *Heřmana z Borotína* usilovali ještě o smír s králem Zikmundem) ocitají se po boku obou táborských velitelů, jejichž moc odhaduje se na 8000 pěších a 1000 jízdy. Tak sjednocení všech měst táborských a orebských je dokonáno a síla revoluce opřena o bezmála všecka česká města královská, pokud hlásila se ke kalichu, moc Korybutovy Prahy ztenčena tak, jako se nepodařilo ani Žižkovi. A úsilí o dovršení triumfu, o konečné dobytí Prahy samé je tak neúnavné, že v říjnu vypravuje se pan *Bohuslav ze Švamberka* s Tábory a Sirotky ještě jednou před hradby pražské, aby se o město pokusil.[1])

V té chvíli však nastává nenadálý *obrat*, zcela podobný tomu, k němuž došlo po přitržení Žižky do Libně před rokem. Nevíme, zda zas zakročil *Rokycana*, zda *Korybut* — ale mezi Tábory a Sirotky, jejichž hlavní moc dobyla právě po víc než měsíčním obležení hradu královského *Mladé Vožice* a mezi Prahou dochází k smírnému jednání, jehož výsledkem je jednak jednoroční příměří bratrstva se

stranou Zikmundovou na jihozápadě, jednak mír, „slavný“ *mír vožický* strany pražské s Tábory a Sirotky, mír slibující staviti a napraviti všechna dosavadní záští a škody, pokusiti se na příštím sněmu obecném o smíření rozvaděného kněžstva obou stran a ustaviti novou vládu neboli „moc zřízenou“ v zemi.[1]) Předmětem shody bezprostřední je tažení na Moravu, kam vniklo v říjnu vojsko krále Zikmunda a vévody Albrechta. Krátce: vrací se situace, zamýšlená mírem *libeňským* a zase je to útok nepřítele na Moravu, potřeba pomoci straníkům kalicha, chápajícím se zbraně proti králi, která vede znepřátelené strany české k smíru. Odolal-li mír vožický vskutku nenávistem stran, jimž podlehly tak záhy úmluvy libeňské a zdické, souvisí to asi předem s tím, že nebezpečí, tentokrát především z Míšně hrozící, dovedlo udržeti české strany pohromadě, ale snad i s tím, že dědic Žižkova ducha mezi Tábory, *Janek Bzdinka*, umírá na ránu utrženou v boji před Vožicí a že o měsíc později zbraň nepřítele zraňuje smrtelně i pana *Bohuslava ze Švamberka.*[2]). Cesta pro nastoupení *Prokopa Holého* v čelo Tábora byla otevřena. To teprv znamenalo definitivní konec Žižkova období ve vůdcovství Tábora.

* * *

Dotkl jsem se výše možnosti, že se smrtí Žižkovou souvisí i odhodlané vystoupení kněží táborských proti nelidskému krveprolévání na poradě konané v *Klatovech* dne 11. listopadu 1424, tedy zrovna měsíc po smrti Žižkově. Články tu přijaté a obracející se proti nekřesťanským krutostem válek soudobých, jsou, jak víme, jen ohlasem artykulů, s nimiž vystoupili *mistři pražští* na společném jednání svém s kněžími táborskými v Praze dne 16. října (ten pokus o dohodu souvisel ještě s pacifikačními snahami úmluv *zdických*). Ale myšlenka, že se v obojím jednání pomýšlelo především na zhouby a krutosti, jež si válka oblíbila, vnucuje se pozorovateli znovu a znovu. V mobilisaci myšlené proti zhoubci zemskému, jejíž výrazem byla snesení sněmu svatohavelského z r. 1423, mělo protitáborské zaujetí mistrů pražských jistě díl nemalý; a také z projevů táborského duchovního náčelníka, *Mikuláše Biskupce*, mohli jsme vyčísti, že neschvaloval nikterak methody boje božího, jak se v bratrstvu vyvinuly za vedení Žižkova.[3]) Že po smrti Žižkově našla synoda tábor-

ská chvíli nejvhodnější, aby otevřeně formulovala své slova odsouzení a výstrahy, je nejvýš pravděpodobné. Snesení její vyzněla ovšem na prázdno — neboť Žižka nebyl, lze říci, vskutku mrtev: žil dále v *Bzdinkovi*.

Stačí vzpomenouti na příklad jen zprávy, že Jan Bzdinka, ujímaje se města *Nymburka* (18. března) dal spáliti dva kališné kněze jen proto, že udělovali svátost posledního pomazání (kterou Táboři zavrhovali), nebo poukázat na hrozné vybití a vypálení husitského města *Slaného*, při němž na smrt vydáni nelítostně také dva šlechetní kněží a kazatelé, konšelé a jiní měšťané v masných krámech hromadně upáleni; jiné neméně ošklivé povahy bylo poč. června upálení pána tvrze *Obořiště* (u Dobříše) s desíti jinými obránci jejími, kteří vzdali se obléhajícím na milost. Zde všude velel *Bzdinka* sám nebo s panem *ze Švamberka;* že boj boží v bratrstvech té doby zdivočel neméně ne-li více než v táboře odpůrců, svědčí nejen upálení všech šedesáti obránců hradu *Přibyslavě*, vyvraždění všeho mužského obyvatelstva v městečkách *Boskovicích*, *Letovicích* a *Mohelnici* na Moravě bezprostředně potom[1]) a hrozné vyvraždění *Duchcova* v září asi původem Žateckých, ale i jednotlivosti, jako že po dobytí tvrze *Holohlav* (u Smiřic) byl jatý kněz Sova vystřelen z praku nebo zprávy o „šibeniční válce“, jejíž smyslem bylo věšeti v boji zajaté panoše jako zločince. Všechny ty hrůzy (jež nezmenšuje okolnost, že jim podobné lze nalézti i u vojsk Zikmundových)[2]) nelze, pravda, klásti na účet jen *Bzdinkovi* (nevíme na př., kdo velel u Holohlav); jsou dokladem zesurovění „boží války“ vůbec. Ale nelze jíti nevšímavě kolem skutečnosti, že v době hejtmanování Bzdinkova a pana ze Švamberka hromadí se způsobem tak nápadným. I tu smrt obou těchto zuřivých vůdců Tábora znamenala přechod k praxi prosté ne sic obvyklých krutostí a upalování kněží, ale přece vzdalující se patrně vraždám en masse, jež nebyly vzácné v době Žižkově a Bzdinkově.

* * *

Situace Korybutova a s ní jeho strany se, jak ze všeho zřejmo, smrtí Žižkovou zhoršila: v posledním roce Žižkova života stála obě bratrstva, Žižkovo orebské i starotáborské, cize vedle sebe a Tábor od Žižky se odvrátivší byl patrně přístupný pacifikačním snahám Ko-

rybutovým; po Žižkově smrti *spojila se obě bratrstva* proti Praze a způsobila jí ztráty citelné; pokusu, postavit se k účinné obraně proti útoku vůbec, v Praze nepostřehujeme. Podařilo-li se Korybutovi na podzim r. 1425, podobně jako před rokem, docíliti smíru s bratrstvy (předpokládám, že v zdaru jeho kníže měl podíl), bylo to tenkrát víc zásluhou krále Zikmunda a zetě jeho, ohrožujících vpádem do země Čechy, než dílem vlivu nebo autority jeho, která i v Praze, pozorující pokles moci vlastní a vzrůst bratrstev, musila nepochybně se umenšiti. Korybut zval se již jen „*knížetem litevským*“ (měšťané v *Olomouci* psali důsledně: „*vévoda ruský*“), stoje v čele pánů, rytířů a měst strany pražské takřka jen jako host a spojenec knížecího rodu.

Řekli jsme, že vůdčí snahou jeho bylo smířiti české zastánce zákona božího s církví obecnou — pozorujeme snad, že by smrt Žižkova měla nějaké důsledky i v tomto směru? Na otázku bylo odpověděno vlastně již výše: čím víc sílila bratrstva, vedená radikálními kněžími rázu *Biskupcova* nebo *Ambrožova* a čím víc slábla Praha, vlastní nositelka myšlenky o brzký smír s církví, tím horší byly vyhlídky pokusů o dorozumění. Ale Praha Korybutova nevzdala se jich ani r. 1425; pohříchu jsme o povaze, průběhu a konci jejich zpraveni zhola nedostatečně. Tentokráte jednalo se přímo s *králem Zikmundem* a to, jak se zdá, prostřednictvím pana *Haška z Valdštejna*, který ku podivu přestoupil někdy v únoru 1425 na stranu Zikmundovu, byl přijat na milost a vévodou *Albrechtem* postaven v čelo vojenské obrany země moravské.[1]) Zikmund položil Husitům, t. j. patrně straně Korybutově, *den do Brna* k datu 23. dubna. Došlo k němu až 6. května; co o něm víme, je, že byli přítomni Pražané a pan *Čeněk z Vartenberka* s jedné a pan *Oldřich z Rožmberka* s druhé strany královy (vedle arcibiskupa magdeburského) — „ale skoro nic tam nedojednáno“.[2]) Tak nevíme ani, souvisela-li schůze se starými snahami o slyšení, či odvážili-li se Pražané jednati o možnostech uznání krále Zikmunda v Čechách. To je ovšem málo pravděpodobné; také okolnost, že *pan Čeněk*, jenž, ještě mlád, umřel brzo na to (17. září) v nemilosti Zikmundově, jako zrádce, jehož statky měly býti konfiskovány dědicům,[3]) prozrazuje, že se protivy spíš zveličily než zmenšily.

* * *

S odchodem Čeňkovým mizí s dějiště prvých šesti let zápasu osobnost vynikající, muž, jenž zaslouží, tuším, jméno vlastence, jeden z těch, kdo se, vida beznadějnost revoluce, snažil smířit věrnost králi jedině přijatelnému s věrností ke kalichu a upokojení země. Jinou, méně čestnou cestu, volil jeho nadaný příbuzný, pan *Hašek z Valdštejna,* do nedávna horlivý a šťastný průkopník politiky Korybutovy; zdá se, že volil službu Zikmundovu především z důvodů hmotných, nebyv po ztrátě *Kutné Hory* opatřen Korybutem postavením a důchodem, jež by srovnávaly se s jeho ctižádostí. Ale je pravděpodobno, že si dříve uvědomil, že po spojení Sirotků a Táborů nemá Praha a Korybut již naděje, že by ovládla situaci v zemi a zvítězila nad revolucí. Podobné úvahy mohly vésti pana *Čeňka z Vartenberka,* vidoucího, že je již nemožno počítati s úspěchem krále Zikmunda, ani odolati bratrstvům; pohříchu nevíme, jakou podobu na se vzala zrada, již král Zikmund trestal; syn Čeňkův však držel dále s Pražany. Odchod obou těch mužů s české scény přispívá také k tomu, že historie let nejblíže následujících nabývá jiné podoby.

27. JAN ŽIŽKA Z KALICHA.

(Žižka Tomkův a Žižka Palackého. — Omyl Palackého o Žižkově demokratismu a slovanství. — Omyly Tomkovy; výklad jejich. — Bojovník boží. — Žižka vtělením táborské myšlenky. — Zásadovost jeho programu a výminky její. — Ukrutenství jeho a láska bratří k němu. — Žižka válečník: síla nadšení a stvoření hrůzy, selský základ nové vojenské organisace jeho; vozová hradba, pušky, kázeň, práce opevňovací, role překvapení a lsti. — Stálé vojsko polní? Bitvy Žižkovy. — Paradoxní vývoj posmrtného obrazu Žižkova.)

Palacký napsal, že úmrtí Žižkovo musí býti považováno za příběh pro zemi vítaný a prospěšný, *Tomek* má je za neštěstí: lituje, že Žižka zemřel ve chvíli, když se byl o veliký krok přiblížil k dosažení svých hlavních záměrů, t. j. dobytí Moravy, spojení jejího s Čechami a zřízení nové vlády královské, jež by obnovila státní pořádek.[1]) *Urbánek*, abych uvedl jen jeden hlas, jenž tlumočí stanovisko nejnovějších historiků Žižkových, má za to, že smrt Žižkova patří k nejosudnějším událostem ve vývoji českého husitství: zemřel uprostřed brázdy rozorané, jejíž požehnaný a toužený cíl byl již v dohledu...[2]) Urbánek vstupuje tu pouze v šlépěje Tomkovy: tím vytouženým cílem rozumí totéž, co jako domnělý poslední program Žižkův byl pojal Tomek.

Co pověděno, stačí samo, aby představilo čtenáři, jak navzájem neslučitelné a sobě cizí jsou podoby, jež obrazu Žižkovu vtiskuje historická práce posledních dvou tří generací. S Tomkovým pojetím Žižky seznámili jsme poměrně nejvíce — Tomkův Žižka, jak jsme postřehli, je nadšený patriot český, jenž bojuje sic v upřímném zápalu náboženském za zákon boží a stává se neúprosným hubitelem zkaženého duchovenstva, ale zápasí neméně cílevědomě i o obecné dobré, obranu české země proti cizozemcům, především pak o uvedení země v pevný řád, o obnovení moci královské; více záleží mu na sjednocení Prahy a Tábora nebo vůbec všech sil vlasti proti Zikmundovi, než na rozmíškách náboženských. Žižka Tomkův neznal se nikdy ke straně přepjaté, jež chtěla boření klášterů, kažení obrazů a památných věcí kostelních, on lišil se duchem naprosto od vášnivých kněží táborských, od nichž tyto a podobné zhouby původ vzaly, byl nepřítelem výstředních novot jejich, jež nenáviděl — konečně čteme, že osobní obcování s kněžími táborskými se mu stalo

odporným. Žižka Tomkův nebyl spolupůvodcem útoku na novoměstskou radnici 30. července 1419, nýbrž jen náhodným pomocníkem při tom, neměl účast v násilnostech po smrti Václavově, nebyl útočníkem na Vyšehrad ku konci října, byl tvůrcem sjednocovacích snah sněmu čáslavského, spolupůvodcem pádu Želivského (toho Tomkova Želivského, jenž opíraje se o pražskou chátru, pracoval úsilovně o rozrytí všeho ještě stávajícího pořádku a rozdvojení sil země, slouže tedy cílům zásadně Žižkovi odporným), Žižka Tomkův byl přívržencem a do poslední chvíle věrným straníkem restauračních snah Korybutových. Proti Pražanům se postavil teprv tehdy, kdy mínili pokusiti se o smíření s králem Zikmundem, jiné příčiny roztržky nejsou dosti zjevné; na Prahu udeřil, chtěje pokárati podněcovatele rozmíšek v Praze, tak aby po přemožení odboje domácího bylo lze nepřátelům cizím odporovati mocněji; dobuda Prahy byl by se Žižka mohl co náčelník celé strany králi Zikmundovi protivné státi prozatímním správcem země až do dosazení nového panovníka. Smíru v Libni uzavřenému mnoho nedůvěřoval, protože zavíral v sobě i stranu pod jednou, ale vítal příměří, jež dopouštělo sebrati všechny síly k válce se Zikmundem; upřímné narovnání s ním bez újmy snah náboženských, vlastních to cílů svého úsilí, měl zajisté za nemožné. Na samém počátku velké ofensivy proti Zikmundovi zastihla jej smrt.[1])

I *Palacký* chce proti předpojatosti staršího podání, jež z Žižky, jak praví, učinilo vzteklého jakéhosi ďasa mocí lidskou nepřemožitelného, souditi o Žižkovi věrně a spravedlivě. Jaký je výsledek? Obdiv mísí se se zatracením a politováním. V době počínajícího se zápasu se Zikmundem představuje nám Palacký Žižku jako hrdinného vůdce, k němuž obracely se naděje celého národa, k r. 1424 mluví již o hrozném nebo děsném vojevodovi, jenž nepřestával zasazovati rány svému národu, v zuřivosti a ukrutnosti sám sebe převyšuje. Byl to, dí Palacký, Žižka, jenž naplnil národy a století celá hrůzou jména svého a husitismu dal, díky své geniálnosti vojenské, s níž pohříchu nebyl spojen věhlas politický, sílu také ve světě hmotném, že zatřásti mohl celou Evropou na drahný čas. Ale byl to fanatik, fanatik pro pobožnost, fanatik upřímný a nesobecký, jenž pokládaje víru svou za jedině spasitelnou, propůjčil se zákonu božímu samo-

zvanec za mstitele; pro zákon boží plenil a vraždil nemilosrdně všechny, kteří dle něho živi nebyli. Nejvíce zuřil proti kněžím a mnichům, neznaje snášelivosti a shovívavosti; všechna vlažnost a obojetnost byla mu mrzkostí před Hospodinem; proto také v ošklivosti míval každé míření se s nepřáteli. Pravým Táborem ani nebyl, dav se ve vyznání víry voditi vždy více nábožným citem než rozumem; proto oddělil se od starého Tábora, když tam ovládl blud o svátosti oltářní. Nenáviděv panstvo feudální, nechtěl nikde plemennému stavů rozdílu. Proto byl proti Němcům, kteří ode dávna drželi se práva kastového, proto přilnul ke Slovanstvu, jsa jeden z nemnohých lidí svého věku, kterým idea slovanství byla spolu pohnutkou k činnosti. Jeho osobní přátelství s knězem Janem (Želivským) přispělo nejvíc k utvrzení spolku Prahy a Tábora v prvých létech boje za kalich; Žižka stál věrně k demokratické straně Želivského, sdíleje její nechuti proti straně šlechtické, která po zahubení Želivského dostala se Korybutem k moci. K poslušenství Korybuta se Žižka sic přihlásil, ale pak, zdá se, nechtěl ani mu pomáhati ani se mu protiviti. Útok na novoměstskou radnici i na Vyšehrad r. 1419 vedl ovšem Žižka, these Tomkova, že by sněm čáslavský z r. 1421 byl dílem Žižkova úsilí, je Palackému cizí zcela, rozchod Žižky a starého Tábora r. 1423 je podle výkladu Palackého, zdá se, úplný; za to není vyložen význam snesení sněmu svatohavelského v historii Žižkově. Před Prahou v září 1424 postavili se sami bojovníci Žižkovi proti fanatismu vůdcově. Smrtí jeho padla nejsilnější hráz, která překážela všemu blížení a míření se husitův ke staré církvi; jí zašla také navždy čáka, že by vyznání strany táborské mohlo v české zemi vůbec státi se panujícím. Bylo to vyznání menšiny, duch věku tehdejšího byl k němu nedozrál; jen Žižkova neoblomná vůle a moc osobní mohla krveprolitím nekonečným snad získati mu na čas převahu v zemi. Proto úmrtí jeho, ježto dřívěji později potáhlo za sebou také pád demokracie v Čechách, musí nicméně za příběh pro zemi vítaný a prospěšný považováno býti, ano zbavilo ji bojův ukrutných o věc, která v duchu věku svého neměla dostatečného kořene a základu.[1])

Rozdíly obou obrazů, kreslených historiky, kteří studiu doby a hrdin jejích věnovali poměrně nejvíc času i bystrého úsilí, netřeba do-

ličovati rys za rysem. Během půlstoletí, jež nás dělí od chvíle, kdy vyšel Tomkův Žižka, vrátil se nejeden badatel, odborný historik i ochotník, ku postavě a historii Žižkově; víme, že soud jejich vyzněl v podstatě ve smyslu Tomkově, tedy proti Palackému, leč že snad byl ochoten osvojiti si jednu chválu, skrytou ve vývodech Palackého: že totiž Žižka bojoval za věc pokrokovou, jež ducha času svého předbíhala a jen proto musila ztroskotati. Tomek zůstal i ve své obhajobě střízlivým v každém směru; teprv u pokračovatelů jeho oslavně-idealisujících rysů přibylo.[1])

Dávaly snad nové prameny či přísnější badatelské methody za pravdu tomuto vývoji obrazu Žižkova, hlásily se k pojetí Tomkovu či vinily Palackého ze zásadních omylů? Čtenář této knihy zná mou odpověď: Tomkův Žižka je výtvor omylu; Žižka Palackého je mnohem bližší skutečnosti. V čem i on musil přinésti oběť pravdy na oltář mythu, jejž zbudoval Palacký k oslavě českých dějin, to je tvrzení, že demokrat Žižka potíral rozdíly stavův i že nenáviděl panstvo feudální: *proto* byl Slovanem, *proto* byl proti Němcům ... Víme přece, že historický boj svůj započal Žižka po boku urozeného pána a urozený pán jako přítel osobní, nikoliv jako člen bratrstva, stál u jeho úmrtního lože, že týž feudální pán zachránil jej před zkázou ve vojensky nejnebezpečnější chvíli jeho života, že k šlechtické rodině Zmrzlíků ze Svojšína pojilo Žižku osobní přátelství, že styky přátelské mezi Žižkou a jinými pány lze postihnout opětovně, že členy bratrstva starého Tábora i nového Žižkova byli urození pánové a že i Táboři i Žižka měli za přirozený a samozřejmý ten řád společnosti, jenž rozdíly stavovské považoval do té míry za nedotknutelné, že i bratrstvo Žižkova menšího Tábora předstupuje v šiku vojenském před naše zraky rozděleno přísně podle hierarchie stavovské.[2]) Ve znaku starého Tábora byl kalich vztýčený mezi cepem a mečem[3]) — to znamenalo jistě, že na obranu bitevní myšlénky bratrstva povstává vedle rytíře i lid selský, znamenalo demokracii v tom smyslu, že i malý člověk, a snad on především, má býti účasten boje za pravdu Páně — ale neznamenalo nikterak, že pán nebo šlechtic má býti ze společného zápasu vyloučen. Žižku, slyšeli jsme, sedláci rádi následovali — to vysvětlíme snáze, vzpomeneme-li jeho minulosti i jeho původu, společensky i hospodářsky selství tak blízkého; máme také

právo předpokládati, že Žižka byl nejen shromažďovatelem a organisátorem sedláků do řad bitevních, ale i přítelem a pomocníkem jejich; máme právo v užití selské síly jako účinné zbraně vojenské a tím nepřímo i politické spatřovati zvlášť významný rys jeho dějinného zjevu. Ale nemáme právo vyhlašovati boje Žižkovy za zápas principu demokratického proti aristokracii nebo feudalismu: nic takového v úmyslech Žižkových nebylo: meč jeho není obrácen proti pánům jako takovým, nýbrž potírá prostě nepřátely jeho programu, bez rozdílu, šlo-li o urozeného pána, rytíře, měšťana nebo sedláka, stojícího v táboře protivném. Jen okolnost, že to byli, jak přirozeno, především páni, kteří proti němu hájili věci Zikmundovy a někdy i programu husitské Prahy, mohla vzbuditi zdání, jakoby boj Žižkův proti panstvu byl povahy zásadní.

A o domnění, že by Žižka byl proti Němcům nebo sloužil idei Slovanstva jen proto nebo především proto, že smýšlel demokraticky, škoda ztráceti slova. V Palackého slovech o idei Slovanstva ztotožňuje se patrnou chybou myšlénka 19. stol. se slovanským vědomím stol. 15. — a o činuchtivém nacionalismu české společnosti 14.—15. století jsme do té míry zpraveni, že víme spolehlivě, že kořeny jeho není naprosto možná hledati v domnělém demokratismu. Nejdále jdoucí projev protiněmecké nechuti českého prostředí z té doby psán je pérem českého pána z okolí králova.[1]) Probudilý nacionalismus je majetkem veškeré české společnosti té doby, husitské i katolické — zde nebylo kacířů! Jestliže několik zpráv, a to zcela nepodezřelých, poučuje nás, že Žižka byl a chtěl býti postrachem Němců, neznamená to nikterak, že bychom měli hledati pro to jiné vysvětlení, než skutečnost, že Němci byli hlavními protivníky zákona božího. „Na Němce, na zrádce boží!“ — tak zní bojovné heslo napsané na husitském obrazu sv. Václava ještě někdy v druhé polovině 15. stol.[2])

S větším právem mohl Palacký mluviti o demokratické straně Želivského: tu všude šlo o drobné měšťanstvo velké komuny, u něhož vskutku přízvuk sociálního uvědomění a odporu proti patriciátu městskému a snad i proti panstvu můžeme předpokládati. Ale i tu, jak ze všeho zřejmo, hlavní důvody napjetí tkvěly v momentu nábo-

ženském, menší měrou hospodářském a snad jen v souvislosti s ním i sociálním. Palacký mluví o Želivském, spojenci Žižkově, s patrnou sympatií,[1]) Tomek s odporem — i zde je to Palackého představa o myšlénce demokratické, vnuknuté srdci a mysli Slovanů od prvopočátku, jež je klíčem k porozumění jeho stanoviska, podobně jako je to ona především, jež mu milými činí Tábory, jeho předpokládané demokratické Tábory a Lipany dovoluje chápati jako národní katastrofu.[1]) Revoluce, pokud za tak lidsky hodnotnými cíli spěje, je Palackému hodna oslavy, ale škody a stinné stránky její líčí a potírá Palacký důrazněji než Tomek, kterému je boj český s Evropou v podstatě, víc než u Palackého, dílem obrany proti útoku; do toho rámce je vsazen Tomkův Žižka, který u Palackého sic vede také boj obranný (vzpomeňme, že oba chápou chiliasmus jako hnutí uměle vyvolané, aby lid byl duševně uzpůsoben k bojům nastávajícím), ale má přece zřejmé rysy revolucionáře-fanatika. Tomek, nejen konservativnější, ale i duchovně těžkopádnější než Palacký nedovedl se vžíti v atmosféru bouře vší svou povahou jeho světu tak vzdálené: on chtěl Žižku přiblížiti uctívání novodobého člověka a především Čecha, scivilisovati jej takřka, připodobniti ideálu národního hrdiny, pečujícího o spojení všech sil vlasteneckých, usilujícího o právní řád atd., krátce schopného po každé stránce oslavy v salonech i lidových shromážděních 19. století. Tak vznikala, ve vědomé a chtěné protivě k Palackému, jeho podoba Žižky, nepodobná Žižkovi skutečnému, t. j. v hlavních rysech svých falešná od počátku do konce.

Možno dodati, že Tomek, líče průběh událostí plněji než Palacký, vystříhá se (nikoliv bez výminek) slabosti zamlčovati data, jež příčí se výkladu jeho: to dovoluje kritickému čtenáři postihnouti přímo, jak autor, jenž od r. 1421, od sněmu čáslavského, pojal Žižku jako politika běh věcí českých takřka určujícího a to v duchu smíru a řádu, revolucí zvráceného, ocitá se v postupu výkladu svého sám s sebou v nevysvětlitelném rozporu — jeho Žižka by přece nikdy nemohl spojenou většinou země býti vyhlášen za zhoubce zemského, jeho Žižka by nebyl mohl vytrhnout vojensky proti Praze a vstoupiti tak takřka v šlépěje Zikmundovy! Reprodukce oslavného obrazu Žižkova, jedoucího v čele cepníků jeho, obrazu pochozího z rukopisu jenského (kterou v čelo knihy Tomkovy připojil nakladatel) se

svým textem, oslavujícím Tábory, jak vedeni hejtmanem bratrem Žižkou bili, topili, pálili kněze, jak bořili a vypalovali kostely, kláštery, kaple a fary, jak sekali a rozmetávali obrazy, kalichy a knihy,[1]) je skoro ironickým doprovodem Tomkova výkladu, tvrdícího, že Žižka nikdy neznal se ke straně přepjaté, jež chtěla boření klášterů, kažení obrazů a posvátných věcí kostelních.

Kterak historik tak opatrný podlehl omylu tak zásadnímu, lze na základě mých kritických poznámek rekapitulovati v některých zvlášť důležitých směrech zcela krátce. Nedosti úplné seznámení se s prameny dovolilo Tomkovi nepostihnouti revoluční iniciativu Žižkovu v letních měsících r. 1419, kdyžtě, podle výkladu jeho, teprv v bojích z poč. října, v bojích nota bene jichž Žižka nezačal, stalo se proslulým jméno jeho. Totéž opomenutí způsobilo, že Tomkovi jevil se Žižka jediným a výhradným vítězem nad králem Zikmundem v bitvách u Kutné Hory a Něm. Brodu, což mělo v zápětí, že hlas Žižkův v poradách z poč. února, jež připravily pád Želivského, jevil se mu rozhodujícím. A totéž opomenutí vedlo k tomu, že zápis o Žižkově přistoupení k poslušenství Korybutovu byl vyložen jako akt, pochozí z péra Žižkova, jako plný výraz myšlénky a vůle jeho; tento zápis to pak byl, jenž historikovi pomohl především kresliti duchovní profil jeho a nutil k výkladu, že Žižka byl vlastně stoupencem pražské pravice, bojující proti Želivskému, přející si obnovení právního pořádku a přední cíl vojenského úsilí spatřující v opanování Moravy. Přistoupilo-li k tomu neporozumění skutečnosti, že Žižkův program čtyř artykulů je v zásadě jiné povahy než program mistrů pražských, mohla s pomocí některých nepochybných známek smířlivějšího stanoviska Žižkova býti vybudována představa, před níž neobstály známky o svědectví Žižky rebela a revolucionáře, svědectví, jež mnohem hojnější měrou poskytovaly prameny. Tomek, jak pověděno, vyvaroval se toho, aby upozornil na jejich neshodu s pojetím již pevně v mysli jeho zakotveným, jindy uchýlil se k směle dohadovým výkladům nebo omluvám, počínajícím se pravidlem Tomkovským: podobá se, že . . .[2])

* * *

Jaké podoby nabyla v mých očích duchovní postava Žižkova? Pravím především, že bychom Žižkovi nemohli porozuměti ani mu býti právi, kdybychom nepoložili důraz na to, že je plodem duchovní bouře, jíž podobné nebylo nejen nikdy na české půdě, ale jíž hloubkou, účinem a pathosem se nevyrovnávala, lze říci, žádná v středověké Evropě. Nikoliv vyznavač umírněných zásad, nikoliv muž kázně a pořádku, nýbrž právě naopak vůdce a hrdina revoluce — revoluce myšlénkového vznosu dosud nebývalého, jež chtěla ohněm a mečem připodobniti život křesťanstva rozkazu a vůli Kristově — to byl Žižka! Tribun násilného převratu, jenž cestou chorobně-náboženské exaltace, nasycené přesvědčením, že jde o zjevenou vůli boží, stal se z nevýznamného čeledína králova plnomocným zástupcem trestajícího hněvu Hospodinova, vůdcem vojska božích bojovníků, „aby vymítal všechna pohoršení z církve rytěřující, aby vyvrhl zlé z prostředka spravedlivých i aby učinil pomstu a bil ranami národy, kteří se zprotivili zákonu Kristovu . . ."[1])

Naší době, vší svou povahou tolik středověku vzdálené, snažící se vše zracionalisovati a vyložiti v kategoriích jí běžných, je ovšem nesnadno vmysliti se v ducha extase středověkého horlitele náboženského, jemuž řády tohoto světa byly ničím, byly-li poznány jako hříšné; odtud to vyhýbání se a unikání výkladu, k němuž přece vedou jasně a určitě projevy Žižkovy i okolí jeho. Praví-li *Palacký*, že Žižka byl fanatik pro pobožnost, nevzdaluje se pravdy, ale co dí, je přece ve formulaci své zmenšením významu jeho. Žižka byl víc, Žižka byl bojovník boží! Žádné slovo, žádná karakteristika nedosáhne obsahu a významu tohoto výměru — v Žižkovi a jeho bratrstvu božích bojovníků daly nám dějiny zjev svého druhu jediný: obraz vzepjetí nábožensky vzrušené chvíle k samému nebi, chvíle, jež bezpečna souhlasem božím, chce domnělý zákon jeho vnutiti mocí všem a všemu, co odporuje zjevené vůli jeho. Je to chvíle česká dějištěm i vnějšími okolnostmi, ale náleží do dějin evropských: mohla zajisté zroditi se jen z podmínek, daných vývojem církve obecné, z temných chvil krise a bolestné křeče jejího života.

A teprv v představě Žižky vedoucího boj boží najdeme žádoucí porozumění pro revoluční dílo jeho a s ním východisko a správnější měřítko pro hodnocení skutků jeho. Bylo-li fanatickými kazateli,

kteří jej vychovali k úloze hejtmana božího, vštípeno Žižkovi přesvědčení, že je vůlí Boha samého, aby vykořeněno bylo z církve jeho všechno, co je peleší zkázy mravní nebo hříšným dílem pýchy a marnosti světské, jak neporozuměti jeho bořitelské vášni, jíž padaly v oběť kláštery, pyšné stavby kostelní, nádherné oltáře, obrazy a ornáty, učené knihy, vůbec vše, co urážělo velikostí, krásou nebo učenou domýšlivostí světa? A byl-li vychován touže pobloudilou náruživostí oprávců k víře, že hodni jsou smrti, kdož hřeší smrtelně, že církev Kristovu třeba očistiti od původců zkázy, mnichů a kněží především — tak jak vyzýval i anglický „přítel lidu" — jak neporozuměti trestným hranicím, na nichž umírali Žižkou dopadení kněží, jak neporozuměti tomu programu mstíti vší podobou násilné smrti přestupníky zákona božího, jenž je Žižkou proklamován slavnostně ještě r. 1423, v době, kdy přece musily silně vyblednouti dojmy záchvatu chiliastického z doby počátků? Svět okolní neměl dosti slov, aby odsoudil hrůzu a vandalismus díla Žižkova — ale Žižka sám byl přesvědčen, že koná dílo bohumilé, že slouží oddaně Bohu a zákonu jeho. A jeho věrní mohli právem zvěčniti vděčnou oddanost svou k zemřelému bojovníku božímu, představili-li jej potomstvu obrazně jako stojícího po boku Hospodinově mezi svatými jeho. Tu promluvila pravda Žižkova a ctitelů jeho — podobně jako pravda protivníků či svědků z jiného tábora shrnovala své soudy v žaloby na ukrutného násilníka, kata nebo příšernou potvoru. Kdybychom jen těmto hlasům dali za pravdu, ublížili bychom Žižkovi; nemůžeme také dáti za pravdu obrazu prvému; můžeme jen litovati, že opravná horoucnost náboženská, nesená mocným ideálem mravním, vyrostla v revoluční mystice v chorobné blouznění, aby vytvořila dílo zkázy. A i to dílo zkázy není jenom dílem Žižkovým: bylo zajisté vedeno a legitimováno příkladem Hospodina, nelítostného trestatele Starého zákona. Dovolávalo se božího zákona bible — jak nesnadno bylo v době Žižkově čeliti této argumentaci, jak nemožno, upozorňovati, že v bibli vedle vysokých štítů morálních jsou celé partie, jež by mohly míti nadpis: Zpět k barbarům![1])

* * *

V novodobých biografiích Žižkových nenedostává se, jak víme, pokusů, řekl bych, sekularisovati Žižku, rozhořčeného rytíře Hospodinova a přiblížiti jej porozumění doby nábožensky lhostejné, pravidlem tak, že staví se do popředí konkretní národně-politické souvislosti programu jeho nebo že dějepisec snaží se jej odlišiti rozličně od fanaticky násilného Tábora. Tyto pokusy a představy jejich, že Žižka pravým Táborem vůbec nebyl, počínají se, jak víme, již ke konci 15. stol.,[1]) v době, jíž jevil se Tábor zlem a pobloužením, ale která již oslavovala nepřemožitelného tvůrce vítězství; v knize Tomkově nalézáme nejúsilnější ukázku jejich. Mám za to, že právě trestně ničitelské poslání Žižkovo, s nímž kryje se hlavní program Tábora v létech, kdy vstupuje zřetelně před naše zraky, prozrazuje, že Žižka vtěloval v sobě a představoval cele táborskou myšlenku, pokud k uskutečnění svému potřebovala meče, t. j. násilí. Byl přece voják a jako voják chtěl a směl především sloužiti věci Tábora; životní a duchovní jeho výzbroj jiného způsobu služby boží neznala. I pokud jde o věroučnou stránku problému, nelze nic podstatného uvésti proti mínění, že nauka kněží táborských — v popředí s učením pro starý Tábor zvlášť karakteristickým, že zákon boží má vstoupiti všude na místo vymyšlených zákonů lidských — byla i naukou jeho. V pozdvižení, jehož heslem stal se zákon boží, byla to nauka, jež v prostém a jasném důrazu svém mohla uchvátiti i mysli theologicky nepřipravené a dáti Žižkovi jistotu, že jediné jeho víra je pravá a protivníci jeho že jsou nevěrnými pokrytci nebo zlými kacíři. O této sebou bezpečné jistotě Žižkovy pravdy jsme se poučili již výše, v analyse jeho projevů; ve výslechu svědků pak namítlo se nám poznání, že Žižka v boji stran a sporů náboženských i politických, všude tam, kde šlo o zápas myšlénky, stál stranou, málo připraven i málo ochoten dobýti si i na tomto poli místa vůdčího. Cesta naše po boku Žižkově přispěla k sesílení těchto dohadů a dovolila určitěji vystoupiti duševní podobě Žižkově: poznali jsme, třeba opakovati, že Žižka byl především vojákem, vojákem zvyklým jednati a řešiti naléhavé problémy brachiálně; tak se krátce vyrovnával s pikartskou heresí v Táboře, tak krátce pálením kněží starověrných nebo mnichů a bořením kostelů řešil problém nápravy církevní. Pevná víra v správnost jeho Bohem posvěceného programu na jedné a nelítostná ener-

gie vojáka, zvyklého mysliti mečem nebo palcátem, to byly především, jež položily základ jeho historického díla. V něm mohlo se dařiti jen úmyslům jednoduchým a přímočarým.

To platí i o Žižkově politickém stanovisku v běžném toho slova smyslu — pokud je z historie bojů jeho a z nánosu zbožného horlení v listech jeho můžeme vybaviti, zdá se, že přisahalo od počátku do konce nelítostný boj *proti králi Zikmundovi* a proti jakémukoli kompromisu v boji božím — v něm nebo především v něm jsme nalezli výklad, proč Žižka spojil se s knězem *Ambrožem hradeckým*, aby vybudoval nový Tábor i proč jej do Hradce následoval Roháč z Dubé a Bzdinka, ten Roháč, jenž nevzdal se boje proti císaři, když se ho vzdala celá země a zajat prosil jen, aby mu raději vyloupali oči, než aby musil hledět na nenáviděného vítěze a soka. Čteme-li však, že tímto zásadním odporem proti Zikmundovi třeba vyložiti i hlavní politický problém historie Žižkovy, t. j. jeho poměr k Pražanům, jinými slovy tvrdilo-li by se, že Žižka jde s Prahou, pokud je odpůrkyní Zikmundovou a je proti ní, pokud pomýšlí na smír se Zikmundem, třeba říci, že tu jde o výklad, jemuž někdy okolnosti nasvědčují, ale jenž přece, konfrontován se skutečností, prokáže se nedostatečným. Jen jednou, na podzim r. 1419, byla situace, na niž se plně hodí výklad zmíněný; nikdy později za života Žižkova nepřiblížila se Praha Zikmundovi tak, aby to odůvodnilo roztržku s Táborem; ani dohodování se Pražan s českými katolíky strany Zikmundovy nestačí k vysvětlení; víme ostatek, že bylo zaviněno především hněvem i obavou z násilí Tábora. Protiva mezi Prahou a Táborem je dána, jak jsme poznali zcela spolehlivě, mnohem hlubšími příčinami, tkví v zásadním rozdílu povahy, method, politického i náboženského vyznání, částečně i třídně společenské protivy obou stran, krátce dvou si nepodobných koncepcí českého boje za pravdu Páně, jež zápasily spolu od samého počátku a jež lze konec konců označiti za rozdíl strany konservativní a radikálně-revoluční.[1])

Má-li Žižka sám chvíle, kdy je blízek myšlénce strany druhé — nejpatrněji to vystupuje v jeho a strany jeho slibu pomoci a poslušenství Korybutovi v červnu 1422 (nevíme, pohříchu, zda i v září 1424) — chvíle, na nichž Tomek vybudoval svůj obraz Žižky, jednotitele sil země a hlasatele právního řádu, ukázali jsme, že všechny ty znám-

ky ducha politicky zralejšího, smíru či kompromisu nakloněného jsou v nepochybném odporu se stanoviskem Žižkovým, jak se skutkem znovu a znovu projevovalo dříve i později; na něm musí historik budovati svůj obraz, nikoliv na výminkách, jež jej na okamžik prolamují. Ale i výminky takové zaslouží, a snad měrou zvýšenou, pozornosti historikovy a psychologovy. Jak je lze v dané situaci vyložiti, srovnej výše; hlavní přece je, že jde o výminky, jež neobstály proti povaze a síle hesel, které Žižku postavily na scénu dějin. Ale i z nich zdá se vyplývati, že v otázkách praktické politiky nebyl Žižka přesvědčeným zástupcem programu tak ostře a jasně vyhraněného jako snad *Mikuláš z Husi*, že podlehl snáze domluvám a výkladům, jež dovedly vylíčiti mu navrhovaný postup jako srovnalý s posláním jeho. Třebas by zákon Tábora nabyl v zápětí u Žižky vrchu, třebas by intransigentnost Žižkova (v spojení s rozmíškami osobními) vedla podle všeho k rozchodu jeho se starým Táborem, opravňuje ten postřeh přece mínění, že Žižkova programová vůle, opřená o jistotu nadpozemské aliance, nebyla časem nepřístupna argumentům tohoto světa, že podlehla vlivům starých přátelství a styků, že krátce v bojovníku božím ozval se někdy i člověk.[1])

* * *

Pozorujeme to i v jiném směru. Bylo již pověděno, že božské poslání Žižkovo je zároveň vysvětlením krutých trestatelských method jeho. Ukrutenství, v našich očích barbarská ukrutenství jsou pravidelným zjevem ve válce středověké; i vraždění a pálení bezbranných po stech není žádnou zvláštností pouze táborskou či žižkovskou. Němci i Uhři počínali si v boji, jak víme, neméně barbarsky, podobných ukrutností dopouštěli se časem i Pražané a methody Táborů po smrti Žižkově, zejména v době Bzdinkově, neliší se od hrůz doby Žižkovy; život člověka neměl ostatek daleko tu cenu jako dnes; nesmíme středověk měřiti vesměs našimi mravními názory.[2]) Ale o tom, že Žižka a jeho Táboři míru ukrutenství, v době obvyklou, překročovali patrně a že naplnili domov i sousedství hrůzou jeho, nemůže býti, a to na základě svědectví zcela nepodezřelých, žádné pochyby.[3]) Vysvětlení hledati jest nejen v tom, co bylo pověděno, že totiž Táboři jako vykonatelé vůle Hospodinovy měli trestání a to nelítostné tres-

tání podobně jako ničení vší pýchy Antikristovy za svůj úkol zvláštní, ale i v tom, že zbrojný lid Tábora záležel snad většinou ze sedláků a i žen jejich — zfanatisovaný dav takového složení a původu choval se pravidlem brutálněji než vojska rytířská, disciplinovaná jak kázní, tak společenskými a mravními ohledy. Tak i o selských houfech ve vojnách švýcarských slyšíme nářky na neslýchané ukrutenství jejich. V šiku táborském ostatek přes všechnu mravní kázeň, o kterou pečovala náboženská devisa jeho, nebylo lze zabrániti, aby v něj nevnikla podezřelá čeládka všeho druhu, jíž šlo jen o loupež, nikoli o boj boží.

A přece zdá se ze všeho, že ten Žižka, jejž již oslepléhо vypravili proti nepříteli jen proto, „aby Němcům hrůzu dal", Žižka kat, jenž dovedl vyvraždit celé město a v bitvě sám zabiti kněze kališného, nesoucího svátost oltářní, byl jako člověk muž dobrého srdce. Člověk středověký, zejména nižšího stavu a menšího vzdělání, je duševně podoben dítěti a chaotické síly brutality snáší se u něho ku podivu s něhou a láskyplnou oddaností k bližnímu. Usoudili-li jsme, že Žižka byl přístupen laskavému slovu domluvy, šlo pouze o dohad, k němuž nutká výklad situace. Ale že byl milován, opravdu milován svými bratry bojovníky, poznali jsme jak ve chvíli jeho oslepnutí tak při jeho smrti a postřehli zároveň, že to musily býti nevšední přednosti ducha i srdce, které bojovníkům Žižkovým činily žádoucím setrvání hejtmanovo v čele bratrstva, i když ztráta druhého oka další řízení bitev činila mu nemožným. A jméno *Sirotků* i srdečný list kněze *Ambrože* Žižkovi: „Pán všemohúcí rač tě zachovati k své chvále i k prospěchu věrným obcem" jsou neméně výmluvnou zpovědí hluboce přesvědčené oddanosti k vůdci, oddanosti, již nelze vyložiti jinak, než úctou, již založily dobré stránky jeho povahy. Postřehli jsme že na př. kronikář *Vavřinec*, jenž tolik žalob nahromadil na zločiny Táborů, šetří rozličně jména Žižkova, že i *M. Příbram*, ještě vášnivější žalobce Tábora (jeho útoky jsou namířeny ovšem jen proti kněžím táborským), nikde nestaví Žižku jako vinníka nebo spoluvinníka na pranýř, nýbrž dovolává se jednou takřka jeho chování jako zvlášť výmluvného argumentu proti knězi *Korandovi*. Jen *Kolegiátovo* „zrádce zvyjebený" protestuje, jak se zdá, proti příznivým svědectvím těmto[1]) — ale i tu žalobu bude lze zmírniti poněkud výkladem o vojen-

ských methodách Žižkových. Hlavní je, že Žižka myšlénce, jíž své boje zasvětil, sloužil zcela nezištně, že umřel chud jako chud do boje, jenž mu vydal v ruce tolik měst, hradů a tvrzí,[1]) vstoupil. Pečliv víc o své vojáky než o sebe, nepoznal jiné světské žádosti než moci připojiti jméno své k novému vlastnímu hradu — a to nikoliv k hradu, jenž by rozsahem nebo okázalostí stavby závodil se zámky starých panských rodů země, nýbrž k stavbě, jež by svým jménem symbolisovala životní program jeho. Ten hrad *Kalich*, proti němuž vyzdvihli protivníci hrad *Pannu Marii*, je podobně jako kalich na osobní pečeti jeho, podobně jako kalich s cepem a mečem na pečeti Tábora, konec konců osobní zpovědí: sloužím myšlénce! To vše, tuším, víc než cokoli jiného znázorňuje pravdu nejen jeho poslání, ale i povahy, povahy, v níž netřeba hledat záhad psychologických ani čehos démonického — vše je jednoduché a v prostotě své nikoli bez rysu velikosti.

* * *

Zbývá promluviti o *Žižkovi válečníku*, organisátoru vojsk a původci nových method bitevních. Nemá-li tato, dosud nejobšírnější práce Žižkovi věnovaná, o tomto thematu zvláštní studie, jest to vysvětliti tím, že, pokud jde o hodnocení Žižky válečníka, není v zásadě sporu a problému: vojenská genialita Žižkova nemůže nikým býti brána v pochybu. Má kniha sic vymýtila z dějin jeho jeden zvlášť skvělý čin válečnický — slavný ústup z Uher prý r. 1423 — zmenšila také zásluhu jeho v bitvách u Hory a Brodu, po případě i na hoře Vítkově; ona by také neopakovala věty jako na př., že Žižka dvakrát zachránil vlast[2]) — ale tím vším není skutečnost, že Žižka vtipem a originalitou svého vůdcovského talentu náleží k slavným budovatelům bitev a vítězství, nikterak dotčena. A druhý důvod, proč omezuji se na krátké kritické shrnutí svých i cizích postřehů a výsledků o vojenství Žižkově, tkví v tom, že jako pouhý historik, nic nebo málo zběhlý v technice vojenství a dějinách jejích, nemohu odvážiti se samostatné práce o Žižkově významu v dějinách umění válečného; podobně musí ztroskotati odborník vojenský, píše-li o Žižkovi a Táborech bez náležité přípravy historické.[3]) Dnes sice již nenedostává se prací, jež i pouhému historiku dovolují poučiti se o vojenské stránce Žižkova díla — vedle říšskoněmeckého *Delbrücka* a žáků jeho jmenuji naše bada-

tele *Tomana*, *Frankenbergra* a *Urbánka*.[1]) Přidá-li historik k tomu péči o vyčištění tradice od líční vybájených nebo podezřelých a uvaruje-li se zbytečného zveličování, může snad i v krátkém résumé dospěti k obrazu dosti spolehlivému.

Mezi příčinami, jimiž jest vysvětliti neobyčejné bitevní úspěchy Žižky a Tábora, kladu na prvé místo nikoliv moment taktický nebo technický, nýbrž *psychický*. Co dávalo vítězství, byla především mohutná sebedůvěra, jíž vyzbrojilo vojáky Žižkovy přesvědčení, že jsou bojovníky božími, tedy jistota nadpřirozené pomoci a jí daný fanatický elán v obraně i útoku — tak, jak jsme to poznali v bitvě na hoře Vítkově, kde malý zástup bratří a sester táborských neměl ani pušek ani vozů, ale litou zuřivostí svého boje vnesl zmatek, úděs a konečně paniku do řad nepřátel. Touto smrtí zhrdající statečností lidí Žižkových, vědoucích, že vedou válku svatou a že ztráta života nic neznamená, bude-li bohatě vyvážena v nebesích, vysvětluji především vítězství Žižkova proti přemoci lépe ozbrojených nepřátel. A ten fanatický ráz boje spojen byl, jak ze zpráv našich patrně vysvítá, s nelítostností ve vraždění nebo mrzačení nepřítele, jenž podlehl — feudální středověk neprotestoval, byli-li zabíjeni bojovníci nesvobodného původu, ale považoval za neslýchané, byli-li vydáni na smrt a nikoli bráni v zajetí vzdávající se rytíři stavu vyššího. Proto v bitvách Žižkových nebo při opanování měst slyšíme tak málo o zajatcích; lze míti za to, že se hejtmanům, i když chtěli šetřiti života šlechtických protivníků, často nepodařilo zachrániti je před divokostí svých lidí; u Žižky samého jsme poznali, že — až na jednu výminku[2]) — nedovolil sáhnout na život vzdávajících se členů stavu panského nebo rodin jejich. Ta nelítostná krutost houfů táborských to pak byla, jež stvořila *hrůzu*, i hrůzu jména Žižkova, takže někdy pouhé přiblížení se strašného mstitele vyráželo zbraň z ruky posádce hradu nebo města. V tom vytvoření atmosféry hrůzy a děsu, jež v létech po smrti Žižkově zaháněla sama na útěk velká vojska křižácká, šiky české vůbec nespatřivší, měl, jak za to mám, Žižkův Tábor podíl hlavní a přední; tak Žižka vítězil i po své smrti, a anekdota *Sylviova* o bubnech Tábora, potažených koží z těla zemřelého hrozného vůdce bratrstva, bubnech, jejichž pouhý zvuk měl děsem naplňovati Němce, je karakteristickou ilustrací této skutečnosti.[3])

Pověděl jsem, že hrůzu plodící krutost vojáků Žižkových souvisela namnoze s tím, že tu šlo o zfanatisované sedláky a rodiny jejich, kteří zejména z počátku tvořili podle všeho jádro malé moci Žižkovy. Tu dostáváme se k druhému momentu, jímž lze vysvětliti nový a originální ráz Žižkova vojenství. V užití selského živlu jako vlastního jádra šiku vojenského, lze spatřovati nejen pronikavou změnu v dosavadním válečnictví, ale i projev postupující demokratisace doby. Bojovníkem v pravém slova smyslu byl dosud rytíř svobodného stavu, bojující koňmo a provázený svými panoši; doba gotická, jež vedle rytíře šlechtice a skalního hradu jeho stvořila i pevnost městskou a postavila do pole vedle jízdy šlechtické pěšího vojáka městského, zabírá konečně do svých, lze říci, o aristokratisaci společnosti usilujících snah, i prostého sedláka, činíc i z něho muže zbraně a rytířského boje schopného. Co poprvé postřehujeme ve 14. stol. v povstání Švýcarů, kde selská a městská vojska postavila se vítězně proti houfům rytířským, to je dílem Žižky a Tábora na naší půdě. Novému živlu bitevnímu musila býti přizpůsobena i technika a taktika zápasu — způsob, jak Žižka a spolupracovníci jeho problém rozřešili, je v jednoduchosti své vskutku geniální. Snadno pochopíme, že to byl okovaný cep, který místo meče rytířského stal se z počátku hlavní bitevní zbraní nové selské pěchoty (jako jí byl místy již dříve); zajímavější je, že Žižka užil daleko rozsáhlejší měrou než dříve i obyčejného selského vozu fasuňkového, aby z něho vytvořil to, co dodávalo zvláštního vojenského významu opevněnému městu nebo zděnému hradu panskému, t. j. hradbu, hradbu, za níž bylo lze se brániti proti útoku. Ale na rozdíl od pevně do místa zakotvené hradby městské stvořila táborská revoluce hradbu pohyblivou, již bylo lze improvisovati na kterémkoli vhodném místě, hradbu sestavenou ze selských vozů — neměla-li tvrdosti zdí městských, měla nesmírnou výhodu pohyblivosti; mohla stejně jako hradba městská osazena býti puškami (jež teprve svou snadnou pohyblivostí přiblížily se moderní dělostřelbě) a byla-li osazena lidmi, vychovanými k boji zoufalému, stávala se bitevní zbraní, proti níž byla bezmocná vojska rytířská.[1])

O vozové hradbě nelze říci přímo, že by byla vynálezem Žižkovým: již v květnu 1420, čteme u *Vavřince*,[2]) chránili se sebraní sedláci

v kraji mezi Ledčem a hradem Lipnicí hradbou vozovou, opatřenou praky, jak se zdá, beze vší souvislosti s Táborem; vozů v boji bylo také užíváno již dříve — a toho asi týká se noticka *Starých letopisů*, že Žižka naučil své lidi vozy bojovati. Vozového trainu ovšem nemohlo postrádati žádné starší vojsko rytířské; na vozech vezlo zajisté především zásoby potravin pro lidi i koně; o bitvě u Grunwaldu jsme slyšeli, že tento vozový oboz za operujícím vojskem rytířským v zadu postavený byl jaksi ochrannou hradbou pěchoty. Jakkoli ve vznik a vývoj myšlénky není viděti jasně, tolik zdá se jisto, že teprv v bojích Žižkových (a v zápětí i u Pražan) bylo užito vozové hradby v tom smyslu, jak potom skoro na sto let stala se nejznámější novinkou českého vojenství, napodobována jsouc sousedy: smysl proměny, zdá se, tkví v tom, že co dřív bylo obozem, stalo se nyní jaksi vlastním vojskem, vozy pícní, které dřív byly vojensky mrtvou částí armády, jsou nyní částí šiku bitevního — tu všude ten vzestup čeledi a selských lidí, mužů i žen, ze služebného pozadí na čelo bitvy zračí se nejnápadněji. Že manévrování tou zbraní vozovou, zejména šlo-li o počet vozů do set jdoucí, vyžadovalo velké obratnosti a zvláštního výcviku vozatajů, je na snadě: je také nepochybno, že bylo třeba delší doby, aby vojska naučila se jí vládnout bezpečně. Ale ze všeho vysvítá, že již Žižka užil této zbraně ve velkém rozsahu[1]) a to zejména jako hradby vojska útok nepřítele vyčkávajícího; při tom zřetel na výhodnou volbu terénu, nejraději na výšině, tak aby vozová zeď nastoupila vskutku na místo opevněného města nebo hradu, byl spolu rozhodující součástí nové taktiky.[2])

O technických podrobnostech s operacemi takovými souvisících se z pramenů, jež seznamují s historií Žižkovou, nedovídáme takřka ničeho; líceň *Enedše Sylvia*, jež platí táborské taktice vůbec a patrně zveličuje fantasticky útočné možnosti vozové hradby (spor, bylo-li možno užiti hradby vozové i k operacím ofensivním v dostřelu nepřítele, není v odborné literatuře dosud dokončen),[3]) zdůrazňuje přece právem, že toho vojenského umění sousední národové neznali. Vyzbrojení vozů střelnou zbraní, ručnicemi a hákovnicemi a doplnění jich houfnicemi, předky našich děl, jichž užito, jak se zdá, hojněji a pronikavěji než kdekoliv ve válkách předchozích a užití jízdy ne jako hlavní, ale jako pomocné zbraně, nutné ke krytí vozo-

vého šiku, výzvědám a pronásledování (pravidlem tvořila jízda v šiku husitském jen desetinu až pětinu počtu pěších)[1]) jsou dalšími význačnými rysy branné soustavy táborské a brzo i pražské;[2]) v této ovšem ještě značnou měrou vedle měšťanů, jádro hotovosti obecní tvořících, užito bylo placených žoldnéřů a v ní asi pomoci šlechtické bojovaly koňmo starým způsobem. Pokud jsme mohli zachytiti některá data o síle bitevních vojsk Žižkových, přesvědčili jsme se, že šlo o sbory s našeho stanoviska počtem neveliké: 60—200 vozů, 1500—3000 pěších, 150—500 jízdy — to byla asi normální síla vojska Žižkova; sehnáním sedláků ve chvíli nebezpečí mohla vzrůsti počtem, ale sotva podstatněji silou bitevní.[3]) Starost, „aby řádné poslušenství bylo", tedy péče o *kázeň*, byla, jak víme nosnou myšlenkou Žižkova vojenského řádu; lidová povaha vojska nejen potřebovala, ale i dovolovala užití drakoničtějších prostředků k trestání neposlušnosti, než bylo možná ve vojsku rytířském; přes to lišila se středověká armáda, a v tom jistě i táborská, co ukázněnosti se týče, podstatně od vojsk novodobých; nejednotnost velitelské moci, kdekoli šlo o operace spojenců, složení vojska ze skupin stavovských, žárlivých na své sebeurčení, duch a doba revoluce konečně a vliv fanatických kněží, jak jsme jednou postřehli přímo ve vojsku Žižkově, byly stálým nebezpečím žádoucí harmonie; lze předpokládati, že jemu musila čeliti častěji surová energie vůdcova.[4])

Novinkou konečně v táborském válečnictví byla i důmyslnější ochrana ležení vojenského nebo vůbec ohrožené posice *pracemi opevňovacími* — tu, zdá se, že zejména bašty vysunuté ven před brány města (jako je vlastně vybudoval Žižka i na hoře Vítkově) byly specialitou táborskou a roznesly jméno tak opevněného ležení jako „*tábora*" daleko do celé východní Evropy. Je známo, v jak veliké míře pronikla česká terminologie vojenská, díky pokrokům českého válečnictví, do odborného názvosloví soudobé Evropy[5]) — jméno „tábor" však mělo v té souvislosti úspěch jedinečný: vniklo nejen ke všem národům sousedním, ale i do turečtiny a v jazyce maďarském dobylo si místa, ovládajícího takřka slovník, kdekoliv dotýká se věci s vojenstvím souvisících. Je zajímavo, že zcela jiného významu nabylo v řeči národa, z něhož vydalo se na cestu Evropou, t. j. v novodobé češtině.[6])

Stvořením lidového vojska v době Žižkově si také vysvětlíme, že v zápase nabyly mnohem většího významu některé duchovní vlastnosti a methody, jež jsou spíš zbraní slabšího nebo menšího v boji proti silnějšímu a jež mohly se málo uplatniti ve válce rytířské, která byla spíš sportovním zápolením, vázaným na nejedno obřadné pravidlo a na bezvadnou čestnost postupu kladla důraz zvláštní. S Žižkou a jeho vojskem panoší, měšťan a sedláků vítězí však především vynalézavý důmysl nového do boje vstupujícího a od starých tradicí osvobozeného živlu. Sem náleží: volba příhodného terénu, rychlost pohybu, nenadálost přepadu, vůbec překvapení, konečně — větší měrou než dříve — všechny prostředky *lsti*, jimiž převaha moci nebo výzbroje protivníkova má býti podlomena. O této chytré vynalézavosti táborského hejtmana máme nejen přímou zmínku *Chelčického*, o ní svědčí nejenom rozličně již výše vyložený celý způsob nového vojenství jeho, ale k ní víže se i řada dat v literatuře pozdější, jimž na jejich svědecké váze mnoho neubude, připomenu-li, že jsou většinou vymyšleny — ať jde již o historky *Eneovy* o ženských šatech metaných koním nepřátel v cestu nebo lícně *Starých letopisů*, jak u Malešova rozbil Žižka šiky Pražan jedině vozy naplněnými kamením. I o tom, jakou úlohu hráli v boji Tábora špehéři, jak lstí, obyčejně dorozuměním s částí posádky obleženého města nebo hradu, dobýváno častěji úspěchu za jiné situace nedosažitelného, poučila nás historie Žižkových let rozličně; *zrada*, jíž za zády vojska pražského, zaměstnaného na Moravě, dostal se do moci Žižkovy Hradec Králové, náleží také do této souvislosti. Žižka, jenž měl za sebou několik let zbojnického života a to s pomocníky vyšlými z nejnižších vrstev společnosti, mohl vycvičiti se rozličně v umění lstivých úkladů všeho druhu; odtud jsme si také vysvětlili, že drobná ničivá válka proti jednotlivým protivníkům byla nejmilejší stránkou vojenské činnosti jeho; český zápas s králem Zikmundem vede, řekli jsme, vlastně Praha; Žižka vystupuje jen jako pomocník její a někdy je zvláštní politika jeho nebo Tábora silnější než příkaz jednotného postupu proti hlavnímu nepříteli. Vše to spolu přispívá k mým pochybnostem o pravdě domněnky, že již Žižka stvořil stálé vojsko polní[1]): mám za to, že jistý kádr oddaných bojovníků byl v jeho okolí od počátku; ten pak s posádkami a kontingenty měst a hradů

táborských, rozmnožen v případě potřeby sehnaným lidem selským (dílem násilím sehnaným), tvořil jádro malé armády jeho.

Co bylo pověděno o užití lsti nebo zrady ve vojenství Žižkově, nechce nikterak zmenšiti jeho superioritu vůdcovskou: bitvy jeho vybojovány byly vesměs převahou jeho důmyslu a stateční jeho bojovníků. Největší z nich je bitva, v níž porazil Pražany u *Malešova;* bitva u Něm. Brodu, v níž bojoval po boku Pražan a která počtem obětí blíží se boji u Malešova, byla spíš stiháním utíkajícího nepřítele, za něhož jen dobytí a vybití Brodu počet padlých zveličilo; z bitev ostatních nejkrvavější, jak se zdá, byl zápas u Boru; všechny ostatní bitvy daleko se nevyrovnají počtem ztrát nepřítele velkému utkání u Malešova, ano nedosahují někdy počtu obětí v městě, trestaném Žižkou vyvražděním mužského obyvatelstva.

Žižkova historie posmrtná je neméně pohnutá a podivuhodná než jeho historie životní. Posmrtná heroisace válečníků podoby Žižkovy je pravidelným zjevem v dějinách[1]) — oč větší měrou než v případech podobných musila zaměstnávati fantasii potomstva postava bojovníka božího, jehož sláva i hrůza vtiskla se nevyhladitelně do paměti země! Ve vlasti Žižkově, jak víme, projevilo se to mnohonásob všemi druhy pověsti a tradice, vížící se k místům jakkoli s činy Žižkovými souvisícím i nesouvisícím[2]) — jinak v Čechách husitských i protestantských po dvě stě let nebylo napsáno nic, co by bylo úměrno významu Žižkovu; neporozumění a netajený odpor ke krutostem a zhoubám Táborů měly převahu nad sympatiemi k bojům a vítězstvím Žižkovým; souhlas nebo obdiv týkal se ostatek víc Žižky vítěze nad Němci než Žižky vlastního. Ale co zanedbal domov, nahradila bohatě cizina: třicet let po smrti Žižkově sepsána byla kniha, jež roznesla slávu českého válečníka Evropou a založila ji trvale, zveličujíc románově a to větší měrou než méně vynalézavá tradice domácí, vojenské zásluhy jeho. Kusem osudového sarkasmu bylo, že práce ta byla napsána kardinálem římské církve, jíž byl Žižka tolik kostelů pobořil, tolik oltářů zničil a tolik kněží upálil. A neméně paradoxním faktem je, že i z druhého prostředí, jemuž podle české tradice byl Žižka protivníkem nelítostným, že z německého ná-

roda vyšly okázale oslavné spisy o Žižkovi, založené ovšem přímo či nepřímo na líčni *Sylviově:* sto let po Žižkovi dialog *Huttenův*, o víc než tři sta let později práce *Alfreda Meissnera.* Z okolí Huttenova, nikoli z české invence dostávají se manifestačně oslavné nápisy na památník Žižkův v kostele čáslavském,[1]) a báseň Meissnerova vychovává i českou romantickou společnost ke kultu Žižky jako vůdce revoluce, osvobozující lidstvo od temnot středověkého útisku. Huttenův Žižka, mstitel Říma, nebyl sic pronikl v protestantském prostředí; *Theobaldovy* německé luteránské dějiny války husitské jsou jedinou žalobou Žižky a Tábora; naproti tomu český jesuita doby protireformační, obírající se týmž thematem, *Bohuslav Balbín*, dovede stěží utajiti radost Čecha a vlastence z vojenské slávy Žižkovy, jež je mu slávou českou, podobně jako je to později, ještě před Meissnerem, český katolický kněz *Puchmajer*, jenž píše prvou ódu na reka, českého reka Žižku. Tak podivně mění Žižka svou podobu, nejen, lze říci přirozeně v proměnách světového názoru, z nichž každá chce mu vtisknouti svou tvář, nýbrž i v poměru stran.[2]) V Čechách s vytvořením kritického dějezpytu o době husitské ten zvláštní ráz žižkovské tradice vyvrcholuje: konservativec *Tomek* tvoří obraz umírněného vlasteneckého politika, jednotitele země a strážce právního řádu, liberál a protestant *Palacký* fanatika zbožnosti, postrádajícího politického smyslu. Pojetí Tomkovo zvítězilo u nás na celé čáře, ano nabylo nových rysů oslavy a obdivu.[3])

Do té situace vpadá má kniha. Soudím, že jí bude přemoci mnoho nechuti a odporu. Ale věřím, že její Žižka konečně zvítězí; čím více se Žižkovi skutečnému přibližuje, tím větší nárok má na podíl v jeho nepřemožitelnosti.

28. HUSITSTVÍ A ČESKÉ DĚJINY.

(Husitské úsilí přesvědčiti církev o své pravdě. — Slyšení Husovo v Kostnici a velká audience v Basileji. — Rozdíl mezi Husem a husitstvím čtyř artykulů. — Česká pravověrnost a neposlušnost autoritě církevní. — Důsledky čtyř kusů v praxi. — Revoluce politická znemožňuje smír v sporu náboženském. — Vliv aliance s Táborem na zhoršení situace. — Povaha táborské revoluce a neblahé důsledky její. — Představy Palackého o Táboru; sektářsky středověká duše Tábora. — Vlastní příčiny povstání proti kněžstvu. — České sebevědomí a česká pýcha; prameny jejich. — Husitská revoluce a Bílá Hora. — Podlomení síly národní v samém rozkvětu jejím. — Známky vysílení v 15.—16. stol. — Osudy minulosti ve výkladu 19. století. — Pravdy a omyly jeho.)

Práce, již tato kapitola uzavírá, usilovala především o to, aby dokonalejším zjištěním skutečností dospěla k bezpečnějšímu poznání doby, kterou ovládá jméno Žižkovo. Cestou svou jednotlivými proměnami bouře, v stálém styku s myšlénkami a osobami směr udávajícími a v stálém postřehu na motivy a cíle jejich, měli jsme častěji příležitost dotknouti se významu odhodlání a činů jejich pro utváření budoucnosti. Dáti některým z těch úvah relief určitější, po případě je doplniti, aby historie těch nemnoha pohnutých let vystoupila ze své dobové isolace, aby vysvitlo její místo ve vývoji celkovém, aby postižitelny byly mocné souvislosti, jimiž měla působiti na všechen další osud národní, je úkolem výkladu, jenž následuje. Výklad ten nechce a nemůže vyčerpati všechny stránky daného thematu: je spíš řadou postřehů a poznámek, jež však stačí, aby daly výraz stanovisku, k němuž autor se dopracoval studiem problému.

* * *

Prvý velký zápas národa českého, lépe řečeno husitské části jeho s křesťanskou Evropou objímá léta od vstupu Husova na koncil kostnický až do schválení kompaktát a přijetí Zikmunda za krále. Je to víc než dvacet let odboje proti autoritě církevní, je to většinou doba smělého a hrdinného branného zápasu za českou pravdu — ale je to zároveň od počátku do konce *boj o slyšení, o audienci*, o náležité vyslechnutí a zvážení důvodů českých se strany církve. Čechové nevzdali se přesvědčení, že pravda jejich je takové povahy, že ji může, ba musí uznati církev — ta skutečnost (na niž se pro dlouhotrvalost

války a rozčilení zápasu namnoze zapomíná) odlišuje českou náboženskou revoltu od většiny schismatů a kacířských vzpour jiných. Poznali jsme rozličné obměny toho úsilí o slyšení od r. 1417 počínaje až do r. 1425 (jedné z těch audiencí, konané za obležení Prahy r. 1420, jsme byli, lze říci, přítomni). Slyšeli jsme, s jakým důrazem vracela se stížnost na odmítnutí žádané audience, jak rozličně dovoláváno se tu prostřednictví krále polského nebo Vitolda nebo krále Zikmunda, jak dály se pokusy dáti rozřešení v ruce laiků obou stran na sněmu zemském, bez účastenství hierarchie i jak někdy žádost o slyšení byla jen záminkou k odvrácení vojenského nebezpečí či získání času i jak jednou přímo odmítáno slyšení Zikmundem nabízené. Kdybychom byli se seznámili i s historií let po r. 1425, vystoupil by obraz toho neúnavného vůdčího úsilí české husitské politiky plněji před naše zraky. Dvě z těch audiencí zůstanou vždy zvlášť významnými chvílemi českého zápasu — prvá, kterou koncil kostnický povolil českému mistru, z kacířství podezřelému, druhá, kterou duchovním náčelníkům českého odporu dopřál po 18 letech koncil basilejský. I u Husa šlo zajisté o slyšení, jež si byl vyžádal a jež mu vymohl král Zikmund, třebas ono od počátku nabylo povahy trestního procesu proti kacíři. Ale Hus přece mohl po tři dny čeliti žalobám a námitkám koncilu v plném shromáždění jeho, časem i příti se s kardinály a doktory koncilu a to za přítomnosti krále a českých pánů, svých přátel — to byl postup v církevním řízení proti kacířům zhola neobyčejný; odsouzení Husovu sic nezabránil, ale dal mu okázalý, dějinně významný rámec. Zcela jiné povahy bylo ovšem veřejné přelíčení po osmnácti letech v Basileji: v něm zásadní požadavek Husův, aby byl o svém bludu přesvědčen argumenty z Písma, byl uznán, koncil vzdal se zásady, že rozhodnutí církve, koncilem zastoupené, jest se věřícímu prostě podrobiti, v t. zv. chebském soudci přistoupil na stanovisko, že pravý smysl Písma má v zápasu argumentace obou táborů býti hledán cestou učené disputace svobodně, důvod proti důvodu. Jaké vítězství Husovo, jaké vítězství české zásady po létech rozhořčeného zápasu! A Čechové mluvili po týdny, hájíce svou při opravdu svobodně, nikdo jim nesměl vrhnouti ve tvář nadávku kacíře, nikdo dovolávati se rozsudků a dekretů koncilu kostnického nebo bull papežů či legátů jejich proti nim publikova-

ných; oslovováni byli „nejmilejší bratří Čechové", zváni k hostinám ke kardinálům a zahrnováni vůbec zdvořilou pozorností, již se nerozpakovali navzájem opláceti, nepřekročujíce přece v ničem meze, jež jim diktovalo vědomí, že tu jde o courtoisie mezi stranami sobě společensky i duchovně na roveň postavenými.

Ale nač (abychom tomu nápadnému rozdílu lépe porozuměli a nedali se svésti k mylným závěrům) třeba položiti důraz: mezi thesemi, jež hájili mluvčí čeští před otci koncilu v Basileji a mezi články, z nichž měl se zodpovídati Hus, byl nesmírný rozdíl. Kdyby byl Hus hájil v Kostnici čtyř kusů českých v pražské formulaci jejich, nebyl by mohl býti nikdy prohlášen za kacíře! A naopak kdyby Čechové hájili v Basileji článků z Husových spisů vybraných, jež byly konečným základem jeho odsouzení, nikdy by, přes všechna vítězství svá, nedosáhli jakkoli omezeného schválení jejich. V tom je *rozdíl mezi Husem* a husitstvím, třeba říci oficiálním *husitstvím z dob válek husitských.* Ze článků pražských dva — ten o kalichu a druhý o trestání hříchů smrtelných — bys vůbec nenalezl v žalobách koncilu proti Husovi ani Viklifovi; článek o svobodném kázání v nich ovšem je, ale v poněkud jiné, autoritě církevní zhola nepřijatelné podobě (t. j. že vzorný kněz smí kázat proti zákazu svého představeného a že nemá dbáti trestů církevních); v pražské stylisaci jen slova „svobodně, bez překážky" byla ohlasem původního stanoviska Viklifova, event. Husova, ohlasem dosti určitým, ale přece takovým, že připouštěla výklad přijatelný; pozoruhodno je i, že původní omezení žádosti kalicha na království české vzdávalo se nepřímo jakékoli propagandy jeho v sousedství. Článek poslední, aby odjato bylo kléru panování nad zbožím světským (jejž si osvojila celá družina Husova) najdeme v Kostnici jen v odsouzených článcích Viklifových, ale i tu ve způsobě poněkud jiné, že totiž světské statky, jsou-li v držení kněžstva mravně závadného, mohou býti mocí světských pánů zabrány.[1])

Kalich byl ovšem, nezávisle od procesu proti Husovi, odsouzen, ještě za života Husova, koncilem kostnickým; tu poprvé měl koncil příležitost, souditi husitskou nauku, jež nebyla naukou Husovou. Ale v Basileji tvrdili mluvčí koncilu, že kalich byl odsouzen v Kostnici jen potud, pokud by se tvrdilo, že je nezbytný k spasení. V tom

měli vskutku pravdu; měli vsak dodati, že vyhlášky koncilu hrozily přijímajícím z kalicha tresty bez rozdílu.[1]) Ale i tu je pozoruhodno, že pražské textování článků vyhnulo se formě po rozhodnutí kostnickém se stanoviska církevního stěží přijatelné, stojíc na závaznosti kalicha z přikázání Kristova nikoliv v znění článku samého, nýbrž jen v důvodech k artykulu připojených a otvírajíc tak možnost dohody o článku samém podle prostého slovného znění jeho. Otázka kalicha jako podmínky spasení byla, jak jsme slyšeli z úst legáta papežského r. 1420, jediným rozdílem, jenž dělil český národ husitský, pokud byl representován universitou, Prahou a jejími spojenci, od stanoviska církve římské. Pokud známe situaci, byli by se Čechové, kdyby okolnosti byly dohodě příznivé, spokojili již r. 1420 prostým povolením kalicha,[2]) když tě se jím po slavném odolání v boji patnáctiletém spokojili v prozatímní listině kompaktát, odkládajíce otázku o závaznosti kalicha podobně jako otázku jeho zavedení v ostatním křesťanstvu nebo žádost o přijímání dítek na jednání další, na jednání, v jehož zdar sotva mohli doufati.

* * *

Čtyry kusy pražské, jejichž hlavní postuláty ustalují se již v prvých létech po smrti Husově a tvoří vlastní obsah toho, co Čechové zvali bojem za zákon boží, byly sepsány a zdůvodněny právě rok potom, co vypukla v Praze revoluce; byly vyhlášeny okázale a sebevědomě jako program, na němž Čechové chtějí státi i umříti, tváří v tvář velké armádě, kterou král Zikmund, podporován pomocemi z půl Evropy, přivedl před hlavní město českého odboje. Otázka o poměru této „magna charta" české revoluce k životnímu boji Husovu zaslouží, abychom jí věnovali ještě několik slov. Hlavní je, že duchovní vůdci českého zápasu vystřehli se jakéhokoliv patrného přiznání k naukám Husovým či Viklifovým v Kostnici odsouzeným; jediný požadavek jejich a to na přední místo postavený, žádost přijímání pod obojí, nebyl, jak známo, původně vůbec kusem učení Husova. Ani později v Basileji, kam obránci kalicha vstoupili jako vítězové a s vědomím, že na rozdíl od procesu Husova mají právo dáti se v spor s koncilem jako rovní s rovnými, nežádali obnovení procesu Husova a formální rehabilitace jeho; najdeme-li některé

z článků Husových, event. Viklifových, v tom na př. ten, jenž podvracel celé dosavadní ústrojí církve hierarchické, a jenž tvrdil, že církev je společenství předurčených a hlavou její že je Kristus, přece v aktech české pře na koncilu basilejském, shledáme, že jsou částí soupisu 28 článků, shrnujících nauky táborské, těch článků, kde vévodí učení Viklifovo vedle nauk valdenských a jiných. K jednání o těchto kacířských článcích, zdá se, že po tichém dorozumění obou stran vůbec nedošlo, ač v projevech mluvčího Tábora bylo lze postihnouti stopy jejich; se strany Pražan pověděno bylo důvěrně, ale zřetelně, že království stojí jen o čtyry artykule; ty druhé, t. j. táborské a ostatní, že vyvrhne ze středu svého.[1]) Znamená-li to vše, že čeští husité, k čtyrem artykulům se hlásící, zříkali se Husa, pokud byl koncilem odsouzen, nemínili nikterak jej zapříti, pokud jej sami znali.

Naopak: Čechové ctili v Husovi pravověrného mučenníka, který byl jen *lživými* žalobami odsouzen a prohlášen kacířem; když M. *Příbram* jal se dovozovati, že Viklif byl kacíř, ujišťoval zároveň, že Hus nauk jeho nenásledoval, leč ve smyslu dobře katolickém. Lze říci, že Čechové byli přesvědčeni a právem, že čtyry svaté kusy jejich jsou výrazem i životního úsilí Husova, že jsou ohlasem vůdčí myšlenky jeho o nápravu života duchovenstva, o návrat k mravní opravdovosti církve původní, o vzor Krista a apoštolů, o pravdu evangelia; vskutku v nich z pravd Viklifových a Husových žilo více než prozradil text čtyř artykulů. Článek o svobodném kázání byl nepřímo protestem proti odsouzení jeho; s naukou jeho shodoval se jistě i článek o zbavení kněžstva panování světského a do jisté míry i artykul o trestání hříchů smrtelných. Hřích smrtelný zajisté podle učení církevního proměňoval člověka v nepřítele božího, syna ďáblova; podle Viklifa a Husa zbavoval i práv občanských, event. ohrožoval je; i Hus měl za to, že křesťan, je-li ve stavu milosti, t. j. bez hříchu, má právo napomínati hřešícího představeného. Přes tyto souvislosti nenajdeme nauku čtvrtého artykulu pražského ani u Viklifa ani u Husa;[2]) požadavek je patrně původu táborského, souviseje již s probuzeným fanatismem hnutí, jež vyústilo v blouznění chiliastické; v táborských formulacích, jež chtějí tomu, aby lid Bohem osvícený měl právo trestati násilím křivdy představených, třeba hledati pravou a původní jeho formu. Mistři pražští, donuceni spolkem s venkovskými

blouznivci, pojmouti i jej do programu boje, dovedli, jak víme, zlomiti revoluční obsah jeho podmínkou, že hříchové smrtelní, zvláště zjevní a jiné nezřízenosti proti zákonu božímu mají býti zapovídány a rušeny v jednom každém stavu po právu (rite) a rozumně (racionabiliter) a to skrze osoby k tomu povolané — tak program revoluce byl obratem proměněn ve výzvu k normálnímu stihání všeho zla v lidu i kléru.[1]) A to tak dokonale, že oprava kompaktát mohla se spokojiti jen výkladem, že k trestání jsou oprávněni pouze ti, kdož mají úřední moc čili jurisdikci trestati.

Pochopíme, že oficielní husitství, jež znalo Husa jen jako pravověrného katolíka a jen k tomuto Husovi se přihlašovalo, bylo přesvědčeno, že i čtyry artykule pražské jsou dobře katolické a že v hrdlo lže, kdo v nich hledá kacířství. To by samo sebou nepřekvapovalo — nejen proto, že každý kacíř je přesvědčen o své, po případě o dokonalejší své pravověrnosti, ale i proto, že by vskutku bylo doktorům církevním za těžko dovoditi, že čtyry artykule mají obsah formálně bludný čili kacířský. Jen fakt, že v článku o kalichu hlásily se k učení církví již zavrženému a tudy činily se vinny odporem proti autoritě církevní, mohl poskytnout důvod k odsouzení. Je, tuším, hodno pozornosti, že Čechové, přes to, že si tohoto rozporu musili býti dobře vědomi, neměli za to, že by zprotivení se dekretům církevním stačilo samo, aby je stavělo mimo společnost křesťanskou jako bludaře — po léta stojíce v otevřeném boji s církví, proklínáni církví rozličně znovu a znovu, prohlašovali přece: my se od církve neoddělili, my nejsme a nebyli jsme nikdy kacíři, po léta nabízeli církvi důkaz o své pravdě, a žádostí, aby království české bylo před světem očištěno od poroku kacířství, doplňovali znovu a znovu základní svůj program čtyř artykulů.[2]) Je to něco podobného sebedůvěře Husa, jdoucího do Kostnice, ač ovšem omezení díla a učení Husova na konkrétní žádosti čtyř artykulů činí stanovisko Husitů pohusovských spíše srozumitelným.

O logických a psychologických složkách tohoto pro nás tak překvapujícího stanoviska potřebovali bychom plnějšího poučení, jež by tuším přispělo i k řešení otázky o míře kacířství Husova: v duchu mistrů, vyšlých z universit, kde vědě scholastické bylo písmo Starého a Nového zákona autoritou všech autorit, kde zvykli si pravdu hle-

dati v učených disputacích prostředkem kritického zkumu rozličných výkladů jeho a kde nejednou theorie v učeném traktátu hájená zašla dále než by autor chtěl opravdu aplikovati v praxi, z těch universit, jejichž učenecké sebevědomí rostlo tím více, čím více množícími se zlořády se rozpadala autorita církevní, platilo asi za nepochybné, že církev musí uznati pravdu, již lze Písmem jasně doводiti, zejména není-li kanony církevními všude dosud na jisto postavena. Možno snad mysliti i na svobodného ducha středověkého práva ústavního, podle něhož má poddaný právo odporu, prohřešila-li se vládní moc porušením práva, ať již positivního či ideálního.[1]) Slovy Písma bránila se církvi od počátku snad všechna kacířstva; ve 14. století, kdy scholastika není již svorna ve výkladu Písma v duchu panující církve, dochází, lze říci, k jenerálním útokům proti soudobé církvi, vybudovaným na základě Písma, užitého kriticky proti praxi, životu i učení hierarchie, tak naposled na př. v díle Viklifově a Janovově. K naukám Viklifovým a Husovým v tom smyslu v boj vedeným a v Kostnici zavrženým se však, jak jsme slyšeli, pražští husité nepřihlásili, ač slova o boji za zákon boží plnila všechny projevy jejich. Církev ovšem bránila se také Písmem, uznávajíc je za zákon všech zákonů, a v Basileji, jak víme, byla ochotna na základě slov Písma a doktorů v něm pevně se zakládajících dáti se s Čechy v spor o pravdu čtyř artykulů. Není pochybnosti, že tím uznala hlavní princip husitský a připustila zároveň, že může býti spor o to, jsou-li Čechové kacíři — výsledek dlouhotrvalého hádání a jednání skončil, jak známo, nálezem, že Čechové jsou dobrými bratry katolickými, poctivými a poslušnými syny církve. Ze všeho, zdá se, třeba uzavírati — přes to, či právě proto, že šlo o koncil polorevoluční, s kurií ve vracejících se těžkých sporech o vrch moci žijící — že strany, jež se mohly dohodnouti na zásadě soudu chebského a konstatovati na konec, že mezi nimi není vlastně rozdílu zásadního, nebyly od samého počátku od sebe tak daleko vzdáleny, jak by se zdálo ve výkladu těch, kdož v husitství chtějí spatřovati radikální odvrat od středověké církve a zdůrazňovati jeho obsah kacířský, nebo ještě více těch, kdož stanoviska husitských Čech z doby válek zaměňují nepozorně se stanoviskem někdy Husovým.

* * *

O vítězství soudce chebského měla ovšem zásluhu především česká vítězství, nátlak krále Zikmunda a německých knížat, potřeba vyrovnat se s Čechy, ale nepochybně i ta okolnost, že řiditelé koncilu byli ode dávna poučeni, že požadavky Čechů v čtyrech artykulech zavřené jsou pro církev přijatelny. Řekli jsme, že byly formulovány cílevědomě tak, aby přijatelny byly; že mohou býti základem dohody, bylo již v prvé diskusi o nich se zástupci církve, konané v červenci r. 1420, až na rozdíl výše vyložený, výslovně legátem papežským konstatováno. Také v přistoupení arcibiskupa Konráda k artykulům, jež Praha husitská oslavovala děkovnou bohoslužbou, jsme poznali,[1]) jak všeobecné zásady jejich mohly býti vyloženy způsobem církvi vyhovujícím; ta arcibiskupská úprava z r. 1421 je etapou na cestě ke konečné úpravě kompaktát a spolu výrazem rostoucího poznání, že všeobecná nebo neurčitá formulace artykulů v některých směrech vede k zlořádům, jimž třeba čeliti. Co znamená žádost kázání slova božího křesťanským knězem „bez překážky", je-li uvedena v život církevní, postihovali mistři universitní a synody husitské k pobouření svému od počátku, nutkány jsouce znovu a znovu ustanovovati rozhodčí a trestné tribunály proti bludným kazatelům — nemluvě o násilném zakročení proti kněžím, kteří z kazatelů slova božího stali se pány obce a tyrany, nemluvě o trestném upalování heretických kněží i laiků, jež bylo obráncům svobodného kázání slova božího posledním argumentem obrany nejen v Táboře Žižkově, ale i v Praze, stejně jako církvi v Kostnici. A k jakým důsledkům vedl široký výklad článku, namířeného proti světskému panování duchovenstva, a to ne snad v Táboře, ale v Praze samé, neprozrazuje nic tak názorně, jako žádost Pražan k Zikmundovi v době kompaktát, aby postaral se, aby universitě Karlově byly vráceny statky, jež jí za revoluce byly (ve jménu husitského programu!) odejmuty; prozrazují i slova Prokopa Holého, v té době pronesená: Nechceme, aby naši kněží žebrali![2]) Tak to byla teprv úprava kompaktát, jež stanovila pravidla, i pro husitské kněžstvo žádoucí. Nová právní base nestačila ovšem, aby navráceny byly církvi rozsáhlé statky, jež jí byly odjaty během revoluce, nebo aby obnovena byla panství zničených klášterů — v tom směru dosáhla revoluce skoro úplně splnění svého programu, ano, lze říci, že dosáhla více než měla posléze za žádoucí. Touha po kořisti byla

zajisté ve společnosti panstva obojí obedience a drobné šlechty, stojící v čele vojsk a obcí, daleko mocnějším uskutečňovatelem hesla o pauperisaci kléru než péče o mravní nápravu jeho; husitské protesty a hlasy, chtějící tomu, aby církevní statky nestaly se kořistí soukromníků, nýbrž byly obráceny k prospěchu obecnosti, vyzněly na prázdno.

Skutečnosti, že program čtyř artykulů byl od počátku zralý k dohodě, nebyla v dosavadní literatuře problematikou doby se obírající věnována pozornost náležitá. S ní ovšem ani otázce, co bylo příčinou, že program takového způsobu nestal se hned základnou dorozumění, nýbrž naopak, jak se aspoň zdálo, bitevním heslem, jež rozdělovalo strany po tak dlouhá a krvavá léta. Odpověď na tuto otázku vlastně již známe:[1]) vysvětlení je v tom, že boj za cíl mravně-náboženský proměnil se od počátku v politickou revoltu proti dědičnému králi, v revoluci, jejíž důvody a následky bylo mnohem nesnadnější překonati, než nevelký rozdíl v sporu náboženském. Ten fakt to byl, jenž znemožnil dohodu a dal válce tak dlouhé trvání: v dané souvislosti věcí nemohlo býti míru dosaženo než za spolupůsobení krále Zikmunda, t. j. současným řešením revolty politické i náboženské; úsilí královo dojíti zpět svého oteckého dědictví, bylo mocnou podporou konečné dohody, vášnivý odpor husitských Čech proti králi byl po celé desítiletí hlavní příčinou nemožnosti její. Jakkoli obě strany stavěly v popředí svých bojovných výzev a programů hesla náboženské povahy — obě vlastně tvrdily, že chtí obnově nebo církevně náboženské nápravě země — bylo to konec konců povstání země proti Zikmundovi, jež v sobě zavírá a vysvětluje důvod i povahu všech bojů následujících. Neboť odmítnutí Zikmunda Prahou vedlo a musilo vésti v zápětí k alianci Prahy s Táborem — to znamenalo, že Čechy nevstupují do boje s králem a křesťanstvem jenom pod smírným programem čtyř artykulů, ale staví se po bok násilnému a nepochybnému kacířství, s nímž nemohl paktovat ani král ani kdokoliv z křesťanstva. Víme, že mezi náboženským stanoviskem Prahy a Tábora, ve věrouce i kultu, byly rozdíly hlubší a dílem zásadnější než mezi Pražany a katolíky, víme, že i v otázkách politických (krom nepřátelství k Zikmundovi) nebylo mezi nimi shody, že se obě moci, nepodobné si namnoze i sociální povahou, potíraly od počátku

a ohražovaly rozličně proti sobě — byla to jen nutnost boje se Zikmundem, jež je sváděla dohromady, při čemž ovšem spojení usnadňovala okolnost, že v prvých třech a posledních čtyřech létech revoluce velká část obyvatelstva měst pražských, podléhající agitaci *Želivského* nebo jeho následovníka kazatele *Vlka*, byla myšlénkou a snahou blízka Táboru. A když Praha čtyř artykulů, ovládaná Betlémem *Jakoubkovým*, zbavila se demagogického diktátora a postavila se, bez ohledu na Zikmunda, otevřeně proti Táboru, byl to meč Žižkův, jenž podvrátil její hegemonii v zemi, z jednoho Tábora vyrostly Tábory dva, s mocí větší než měla Praha; nezbylo než hledati opory u nich v obraně proti novým útokům německých vojsk křížových. A tato vojska a organisátory jejich bylo těžko (po tom, co o Čechách věděli nebo slyšeli) přesvědčovati, že Čechové stojí a bojují jen za dobře katolický a smírný program čtyř artykulů.

* * *

Tak *problém Tábora* vstupuje před naše zraky. Mimo spor je, že vojenská zdatnost Tábora a vůdcovská převaha jeho velitelů přispěla podstatně k obhájení českého odboje proti Zikmundovi a křížovým výpravám křesťanstva. Ale již tu namítají se pochybnosti — neboť možno tvrditi, že kdyby nebylo Tábora, nebylo by vůbec došlo k válkám husitským, tak jak je známe z historie. Zikmund by podle vší pravděpodobnosti neměl důvodu vstupovati do Čech s velkou armádou a ozbrojiti se bullou křížovou, kdyby nebylo mu staviti a trestati revoluční násilí, jež ohrožovalo pokoj země a pověst českou v křesťanstvu. Šlo zajisté nejen o krvavou vzpouru proti úřadům královským, ale o činy daleko více pobuřující: o pálení klášterů a kostelů, rozbíjení oltářů, hanobení obrazů svatých, zabíjení, upalování nebo mrzačení kněží a mnichů — vše nebo skoro vše to, co sporadicky objevilo se již za života Václavova a již tenkrát vnukalo církvi myšlénky branného zakročení, představilo se nyní pozorovateli jako vlastní, hrozný program nevídané bouře, zachvacující některé krajiny české země a nesené divokým fanatismem davů. Nemohlo býti jinak, než že obraz toho řádění, pověstí ovšem ještě zveličený, naplnil sousedstvo i ostatní Evropu přesvědčením o neslýchaně zločinné a brutální povaze českého kacířství, ozbrojil je po-

hrdáním a nenávistí k jménu českému i touhou, přispěti k ztrestání vyvrhelů, kteří podvraceli rouhavě to, co bylo křesťanskému člověku nejsvětější.[1])

Co mohl, třeba se tázati znovu, když Praha spojila se s násilím Tábora a díl obce pražské pomáhal venkovským hostům horlivě v díle zkázy, co mohl vůči všemu tomu znamenati smírný program čtyř pražských artykulů? Ale Čechové a právě Čechové kolem Prahy a panských spojenců jejich se kupící, si stěžovali stále, jakoby nepozorujíce, čím je pobouřena cizina, jakoby jméno české jen zásluhou Zikmundovou bylo zhaněno ve všem křesťanstvu nejohavnější potupou kacířství. Víme, pokud měla Praha ve svých žalobách na Zikmunda pravdu, ale měl nepochybně pravdu i král Zikmund, když na sněmu čáslavském se bránil s důrazem: ne námi, ale těmi jde na českou zemi záhuba a hanba, kteříž jsú kláštery a kostely bořili, svátosti ohavně tlačíce, kněze, mnichy, panny a jiné dobré křesťany, ženy i muže ukrutně pálíce a mordujíce, města vybíjejíce a vypalujíce a zem napořád hubíce — ty zločiny pobouřily proti vám okolní knížata a všecko křesťanství, ale ne my . . .[2]) Z úst Pražan však znělo to podobně jako dříve r. 1415, když šlechta česká a moravská protestovala v Kostnici, tvrdíc, že je každý lhář, nejhorší zlosyn, zrádce a syn ďáblův, kdo by opakoval, že by v království byly bludy a kacířstva: v srdci našem, dá-li Bůh, jiného úmyslu není, než vší naší mocí, silú i statkem slúžiti a slíbiti se pánu Jesu Kristu a jeho zákon a přikázání vésti a plniti, jakož na každého dobrého křesťana sluší — jakoby vše, co tolik pobouřilo Evropu a v tom i většinu země české s Prahou samou v čele, se vůbec nestalo a nedálo, a země česká byla vyvolenou zahradou Páně, v níž vyznavači čtyř svatých pravd závodí v dobrých a bohumilých skutcích, „jakož se na každého dobrého křesťana sluší".

O Táboru, jeho vzniku, jeho povaze a myšlénce jsme se informovali s dostatek. Jako elementární výbuch dlouho zrajícího a dlouho dušeného hněvu zaslouží plným právem jméno revoluce, ano, lze říci, že táborství je po útěku Pražan od převratných myšlének, jimiž viklifismus, valdenství a jiná kacířstva naplnila zemi, vlastní českou revolucí. Má také všecky duchovní známky pravé revoluce, od šílení chiliastického a s ním spojené bořitelské a vražedné vášně až do

pozdějšího reakčního vystřízlivění v nejednom směru, má svou utopii, jež panuje začátkům, chtějíc proměniti hříšný svět násilím v ráj hodný příchodu Kristova, utopii, silnou vírou v zmocnění boží, která bratřím i sestrám dává sílu nadlidskou, má své pohrdání zákony logiky, svůj fanatismus, své velikášství, má svůj pathos, své hrdiny i mučenníky — vše to poznali jsme rozličně přímo i slyšeli z podání, ze skoro veskrze žalobného podání vrstevníků. Ničivá divokost jejího trestního násilí proti dosavadní církvi, jejím kněžím, budovám i řádům byla to, jak jsme právě slyšeli, jež měla komplikovati tak nešťastně stav věcí v Čechách po smrti Václavově, zejména v době Žižkově a prozrazovati světu, co vše lze krýti výkladem čtyř svatých artykulů. K nim zajisté, jak víme, ač nikoliv k textu jejich v Praze vydanému, znal se i Žižka s bratry táborskými.[1])

Na činy revoluce, jež děkují za vznik svůj cele nebo z velké části kolektivní psychické nákaze, porušení duševní rovnováhy v společnosti, nemůže historie bráti normální měřítka mravní, tím více, že ideální ryzost opravného cíle, za nímž hnutí blouznivě spělo, je nesporná a že i Tábor byl přesvědčen, že o mravní zdokonalení svých straníků a bojovníků je pečliv neméně než Pražané — slyšeli jsme od Žižky, že s bojem proti hříchu smrtelnému třeba počíti u sebe sama a horlení proti nevěstincům, hrám v kostky, tancům, opilství slyšáno bylo v projevech táborských snad ještě častěji a přísněji než v Praze; spojení toho mravního zápalu s táborským: „Bijte, zabijte, nikoho neživte!" náleží k paradoxům, jež jsou častými zjevy v chorobné psychologii revoluce. Úmysly však byly nepochybně ve shodě s mravně-náboženským základem hnutí; jen prostředky, jen methody byly popřením jeho a znesvěcením jeho — tyto methody pak to byly, jež vedly k zatracení Tábora u protivníků doma i v sousedství a měly tak politováníhodné, dalekosáhlé důsledky na vytváření osudu husitské myšlénky v přítomnosti i budoucnosti. Je pravda, že Tábor vlastní neužíval násilí, jež máme na mysli, sám, že v něm více nebo méně měla podíl i Praha, zejména v dobách, kdy byla spojena s Táborem, že i venkov ostatní, pokud v bouři činně zasáhl, choval se často táborsky; v útocích na kláštery mnichů a jeptišek jsou pak zúčastněny snad všechny vrstvy české husitské společnosti. Ale Tábor sám je přece vlastním a hlavním representantem těchto me-

thod násilí a to násilí programově, cílevědomě pojatého a organisovaného; máme tedy právo mluviti souborně o činech Tábora, o díle táborské revoluce.

Z neblahých důsledků jeho — pomineme-li to, co již bylo pověděno, že to byly totiž táborské methody, jež naplnily křesťanstvo úžasem a hněvem nad rozsahem a povahou českého kacířství — sluší vytknouti, že Tábor odradil věci kalicha velkou část české, v tom především šlechtické, t. j. stále ještě vlastní české společnosti a ozbrojil ji k obrannému boji proti pobuřujícímu násilí; dlouhotrvalostí zápasu se propast mezi stranami jenom zvětšovala; o rozpolcení vůle národní tím způsobem trvale založené (i s jejími dějinnými následky) nemá zásluhu, pravda, Tábor jediný, ale on přispěl jistě nejvíc k zjitření a prohloubení nenávistí vlast rozdělivších i k nevyhladitelné paměti jejich. Jakou měl zásluhu Tábor o hmotné spuštění, ochuzení, zloupení země (na něž slyšíme tolik nářků u vrstevníků i potomků), netřeba doličovati šíře — tu jde sic o škody, s nimiž v středověku i dlouho později byla spojena každá válka domácí a z nichž země bohatá jako Čechy byla by se restaurovala snáze a rychleji, kdyby revoluce nebyla o svém ničitelském díle pracovala tak dlouho, tak záměrně a nelítostně. Z těch škod byly mnohé nenapravitelné, z těch ztrát mnohé nenahraditelné: to platí o skoro úplném zničení množství klášterů, v nichž v nejednom přece měla vědecká i literární činnost české tradiční útočiště, o vypálení nebo rozchvácení četných knihoven, o zničení bezpočtu uměleckých děl od nádherných staveb kostelních či klášterních až k výzdobě nebo pokladnicím chrámů a měst. Co bylo zachráněno na naše doby, bylo zachováno pravidlem včasným uklizením do zdí nebo míst bezpečnějších; nebylo-li zničeno nebo ohroženo vše, v čem revoluce viděla kacířskou marnost světskou, není to důkazem, že neničila všechno, nýbrž spíš svědectvím, že všeho se zmocniti nemohla; co bylo zničeno a ztraceno úkrytem nešťastně voleným, padá ovšem také na účet její.

Ta léta ničení a rozbíjení všeho, co souviselo s nádherou nebo okázalostí bohoslužebného kultu nebo co vůbec bylo podezřelé ze služby světské marnosti, třebas šlo o vědu nebo krásu uměleckou, kryjí se zhruba s dobou Žižkova vůdcovství v obci bratří; období pozděj-

ší přináší znenáhla odvrat od fanatismu počátků. Politicky to znázorňuje nejlépe hluboký rozdíl mezi Žižkou a *Prokopem Holým:* tam slepé nepřátelství k Zikmundovi, zde rovnání cest k dohodě s ním a budování poměru takřka osobně přátelského, tam válka víc prostředkem k ničení protivníka ve jménu nadpřirozeného trestného poslání, zde více taktickou zbraní v úsilí světsky-politické povahy, tam ještě hubení protivníků domácích, zde v popředí myšlénka dát cítit českou moc nepříteli zahraničnímu. Bylo-li dřív upalování starověrných mnichů, kněží a kacířů předním kusem božího poslání Žižkova, slyšíme na koncilu basilejském z úst Prokopa Holého přímo, že by kacíři, jako na př. Valdenští, neměli býti trestáni smrtí; a Mikuláš Biskupec, duchovní vůdce Tábora, hájí v Basileji široce a výmluvně thesi, že není dovoleno provinilce smrtí trestati vůbec — tu všude jde jistě o zajímavý doklad duchovní proměny celého hnutí, jemuž, jak víme, razili cestu především mistři a kněží pražští, dovolávající se jednou dokonce zásady (jež je v té chvíli ironickým pošklebem situaci) zákona přirozeného: Co nechceš sobě rozumně, to jinému nečiň![1]) Jsme také zhruba zpraveni o tom, jak od temně sektářského ducha počátků vyvíjel se Tábor k nauce osvícenější, jak se pod vlivem viklifských mistrů, na př. Jana Němce ze Žatce, lze říci, racionalisoval, všimli jsme si rozumové bystrosti, s níž potíral celý obřadný systém církevní a s touže kritickou bystrostí doličoval Biskupec z textů Písma pochybenost vládnoucího učení o transsubstanciaci.[2]) Postihli jsme konečně, že přes zásadní rozdíl v nauce o svátosti oltářní, přes ritus, odmítající všechny nálezy Písmem nedoložené a přes vůdčí zásadu, že Písmo samo je dostatečným základem a žádoucí normou života a zřízení křesťanského, ustupoval a slevoval pozdější Tábor ze svých zvláštností ve vracejících se sporech s mistry pražskými, aniž dovedl zabrániti, aby mu nepřipravili násilnou zhoubu, o niž po léta marně usilovala církev i strana Zikmundova, čeští přívrženci kalicha.[3])

Neznáme ostatek než v hlavních rysech duchovní situaci v Táboře let pozdějších, před mocenským zákrokem Poděbradovým — tolik však můžeme tvrditi bezpečně, že pozdější tvrzení *Enedše Sylvia*, že v Táboře je svoboda věřiti cokoli, tvrzení, jež přes zřejmou nadsazenost svou dalo příčinu *Palackému* k větě, že pověstný Táborů fanatismus

nepřevyšoval jejich snášelivosti,[1]) neobstojí naprosto, konfrontujeme-li je s hojnými a spolehlivými daty o táborské myšlénce a praxi z dob, kdy Tábor stál na výši své historické role. Palacký, jak jsme vyložili, pojal Tábor jako zastánce politické demokracie, takřka jako hlasatele programu rovnosti, volnosti a bratrství, podobného velké revoluci francouzské; jeho popularisátoři rozvedli myšlénku ještě směleji; přesvědčili jsme se, že o tom nemůže býti řeči;[2]) od opravdu demokratického úsilí, jímž snažil se Tábor na poli náboženském zrovnoprávnit malého člověka a přiblížit jej po svém způsobu pravdě boží, nevedla vskutku cesta k pokusům o zrovnoprávnění občanské, přes to, že požadavkům toho rázu byl původně blízek duch rodící se sekty bratří táborských (jak prozradily také některé myšlénky blouznění chiliastického), duch, jejž známe z velké vise dokonalé společnosti křesťanské, jak její podobu vložil do svých spisů *Chelčický*. Ale tu nikde nejde o konstrukce racionalistického nebo liberálního ducha novověku, o nic podobného osvícenské revoluci 18. století a jejímu obrazu světa, nýbrž o nejryzejší středověk, představám o moderní svobodě až ironicky se příčící – to dokumentuje na prvý pohled rozdíl mezi Marseillaisou a písní „Kdož jste boží bojovníci." Ta nauka táborská ve své karakteristické podobě, se svým od tohoto světa zlobně a nedůvěřivě odvráceným obzorem, se svou nenávistí ke vší učenosti lidské, mimo svět bible se odvažující, nenávistí k universitě i latinským školám, se svým pronásledováním vší velikosti a krásy světské, ať jde o dílo stavitelské, sochařské nebo malířské nebo o hudbu, umělostí svou nad prostý zpěv lidový se povznášející, se svým zapuzením vší radosti ze života a spoutáním jeho puritanismem patrně omezeným, jenž hřích hříchů viděl v přestoupení šestého přikázání, jenž zatratil nejen tanec, ale i lepší oděv nebo pečlivější úpravu vlasů či vousů a řemeslo krejčovské měl za hříšné — to vše je středověk, a to temný středověk, nikoliv ten, jemuž se podivujeme v katedrálách gotických, nýbrž ten, jenž v sektářském pobloužení v době Žižkově zanítil se myšlénkou vyhladit mečem a ohněm s tváře země všechen hřích smrtelný.[3])

* * *

Pokusil jsem se úvodem k prvnímu dílu vyložiti, jak záhy táborské nauky i methody přihlásily se k slovu v Čechách po smrti Husově a jak se má k nim stanovisko mistrů pražských, určující husitský program valné většiny českého národa – poznali jsme, že v Praze jde od samého počátku, již v posledních létech krále Václava o útěk od „Tábora", od hrozícího povstání venkova a o obranu proti němu; ten smysl má také státnická formulace čtyř článků pražských, třebas že k ní došlo v dohodě (nevíme ovšem, jak úplné) s venkovskými spojenci. Pověděli jsme také, že pokud je text artykulů výrazem snahy Husovy, je hlavní myšlénkou jeho mravní náprava duchovenstva; také v Táboře stojí cíl ten rozhodně v popředí, ač methoda je ovšem rozličná; krátce vidíme, že v obou podobách českého pozdvižení jde v jádře o povstání proti mnišstvu a kněžstvu, proti jeho bohatství, simonii a nezřízenému životu. Jak mocně propukaly hněvy na hříchy hierarchie v soudobé Anglii, slyšeli jsme z listů rytíře *Quintina*, jak sytě a přímo rafinovaně dovedl v tom směru rozdíl mezi životem Krista a apoštolů na jedné a papežova kléru na druhé straně líčiti ve svých karikaturách *Mikuláš z Drážďan*, bylo vyloženo;[1]) obraz toho umění v každé příčině nejúplnější a nejnemilosrdnější podává manifest husitský do Němec na podzim roku 1431 poslaný;[2]) ten pak kreslen je jistě v naději, že najde hojně vděčného porozumění jak v laickém prostředí Německa, tak jinde v Evropě, kde ostatek dávno před tím ozvaly se rozličně žaloby a útoky podobné. Slyšeli jsme i dojemné vyznání kající zpovědi z úst katolického preláta *M. Ondřeje z Brodu*, dávajícího všem těm žalobám za pravdu: „Milosrdný bože, trestáš nás spravedlivě!"[3]) Přes to (nemáme-li na mysli hněvy na ohromné bohatství kléru) nelze beze všeho dáti za pravdu závěru, že korupce duchovenstva v době Václavově musila býti všeobecná, mohla-li nespokojenost s ní vybíti se v bouři tak živelnou. Netřeba dovolávat se velkého počtu těch kněží a kazatelů nebo i knížat hierarchie jako na př. arcibiskupa *Jenštejna*, kteří tvořili imponující protiváhu kněžstvu zle žijícímu, netřeba ani citovat slova Husova, že zná mnohé faráře, jimž není hoden řemínků u obuvi rozvázati a jimž by pro jejich svatost rád nohy políbil: pravdě přiblížil se nepochybně nejvíc prof. *Mathesius*, postihnuv, že vskutku nepřibylo hříchů duchovenstva, nýbrž že společnost, t. j. i společnost laická, kterou kul-

turní duch doby učinil účastnou vyššího vzdělání a ctižádosti ujmouti se slova i ve věcech duchovních, naplnila se mnohem přísnějšími požadavky na život jeho a praxi křesťanskou vůbec než dříve.[1]) Tyto rostoucí požadavky a ideály českého prostředí v době Václavově nejsou než reflexem jejího zvýšeného vzdělání, jejího probuzeného svědomí mravního i kulturního, jejího *rostoucího sebevědomí* národního i politického.

Tu stojíme u vlastních důvodů a příčin českého duchovního vzepjetí před tváří Evropy. Neobyčejný důraz summy a souhry jejich můžeme zvážiti teprv na základě studií posledních desíti, dvacíti let. Víme dnes, že na př. v českém umění malířském a s ním v duchovní kultuře vůbec dosahovaly Čechy předhusitské úrovně Francie a Italie, živíce vzory a podněty svými východ i celou starou Germánii, víme, že i ve vědě a literatuře, t. j. literatuře v národním jazyku dosáhly vysokého stupně snažení, vyššího než se tušilo dříve, chápeme lépe než dříve, co znamenalo pro vzrůst vzdělání i sebevědomí českého, že Praha stala se sídlem císařství a velkým kulturním centrem střední a východní Evropy, kam slavná universita, bohatství a množství kléru, nádhera kostelů a jejich poklady svatých ostatků, velikost a výstavnost města, jehož pýchu hlásaly zlatem pokryté věže hradu pražského, lákaly z daleka cizince a poutníky[2]) — přicházeli, slyšeli jsme,[3]) takřka z nejzazších konců světa, jen aby tě, Praho, spatřili! Vzpomeneme-li zároveň rozsahu a moci státu českého, jeho hospodářské síly, početnosti bohatých měst i panských hradů, jak neporozuměti, že české sebevědomí nabylo hrdě vznešené povahy, že zcela přirozenými a přesvědčivými jevily se mu učené výklady kronikářů, že Čech, t. j. Bohemus, má své jméno od Boha, že jeho národ je původu zvlášť ušlechtilého, že jeho slovanskému jazyku vydal privilegium již Alexandr Veliký, kdežto Němci jsou národ původem služebný, jenž jen úskokem se zmocnil částí svaté římské říše a lstí a penězi zabírá i v českých městech místo domácím. . .[4]) Jak takovými vlivy a dojmy sílené sebevědomí národní jalo se závoditi s Němci nejen o přednost a převahu v zemi, ale i o předstižení jich na poli kulturním, t. j. především v horlivosti a opravdovosti náboženské, jak přispělo v bojích na universitě k rozhodnutí Čechů pro myšlénky církevní reformy, je známo; lze míti za jisté, že všechno to národně

pokrokové úsilí českého živlu, vědomě bojujícího o lesk jména svého před světem, přispělo k tomu nemálo, že národ český byl jmín v době předhusitské za nejkřesťanštější, t. j. za nejkulturnější mezi sousedy; horlivci reformy náboženské chtěli ještě více: mluvili o svatosvatém národě českém.[1]) Toto opojení vlastní velikostí to bylo, jež stvořilo *pýchu*, jež neměla daleko do velikášství[2]) — setkali jsme se na pouti své dějinami let 1419—1425 nejednou s výklady ciziny, jež kořen zla revoluce hledaly v domýšlivé pýše české; četli jsme i ironická skládání na českou věhlasnost a neomylnost;[3]) a se sumární žalobou na českou pýchu setkáváme se i r. 1462 ve chvíli, kdy kurie zrušila kompaktáta. Jeden důvod její zněl, že se tak stalo pro utužení české pokory: „abychom vám nedali příčiny k pýchání, jako byste byli snad moudřejší otců svých a snad lepší nad jiné křesťanstvo".[4]) Ale setkali jsme se i s chvílemi, kdy tato česká pýcha, odváživší se zápasu s Evropou, mohla žalobám i posměchu odpověděti projevy radostného a zaslouženého triumfu — od jásotu nad nezdarem Zikmundovým v létě r. 1420 až do útěku Němců u Domažlic nebo do pyšného vstupu do Basileje. Ano, máme přímé svědectví, že Čechové chápali a vydávali vědomě své boje a svá vítězství jako úkol a dílo oslavy svého národa: *Linguam nostram magnificabimus* — „proslavíme svůj národ"![5])

Půl tisíciletí uplynulo od těch dob a přece živě zní i v srdcích našich ty výkřiky radosti: víme a cítíme, že měly býti pokladem pýchy i generacím příštím, i nám, protože vytryskly z nitra neumírající duše národní. Ale víme také, jaký tragický přízvuk mísí se do vzpomínek na tyto chvíle triumfu, víme, že se musíme tázati, nešlo-li tu o vítězství, jež prohrála budoucnost? Je pravda, že Bílou Horu a co po ní následovalo, nesmíme prostě dávat za vinu husitství; souvislost přímá i nepřímá tu sic je všude; lze říci, že z hory Vítkovy vedla vskutku cesta na Bílou Horu, zejména víme-li, jaký význam měla nevelká bitva na Žižkově na odhodlání Pražan odmítnout všechno jednání se Zikmundem a odvážit se tedy zápasu konce nedohledného. Ale nikdo nemůže dokázati, že by vývoj nutně musil bráti se tím směrem, že nebyly vyloučeny jiné možnosti a jiné výsledky; nemluvě o tom, že by bylo nespravedlivo viniti revoluci z pohrom, jež ne-

mohla rozumně předvídati. Slyšeli jsme, s jak hrdým a radostným zadostiučiněním představuje nám husitský anonym „šťastné a silné Čechy", jimž se podařilo zbaviti českou zemi „německé prašiviny"[1]) — jak mohl autor záznamu, učiněného pro paměť budoucím, tušiti, že díky štěstí a síle toho úspěchu, díky obhájení kalicha a husitství bude vlast jeho po necelých dvou stoletích zalita novým proudem Německa, nebezpečnějším než prve? Jak mohl se domysliti, že německý národ, proti němuž obracela se především nenávist husitova, zdvihne vysoko prapor kalicha a odboje proti Římu, že myšlénka náboženské obrody, jež byla zároveň myšlénkou česko-národní, stane se heslem německo-národní renaissance a dá nový život německým ostrovům v české zemi? Jak předvídati, že Čechové, odvrátíce se od stanoviska předků i od osudem dané směrnice českého života, vrhnou se do přátelského objetí Německa, aby v jeho vnitřních nenávistech a zradách podlehli?

Čtenář mé knihy všiml si nepochybně, s jak úzkostnou pozorností sledoval jsem ty jarní dny a týdny roku 1420, kdy bylo na vahách, přijme-li Praha Zikmunda za krále, či bude-li rebelovati proti němu, ty chvíle dramatického napjetí, v nichž — jak dnes víme — byl v sázce osud Čech budoucích. A postřehl jistě, že bych byl vítal, kdyby k dohodě s králem bylo došlo, kdyby spojenou mocí krále a husitských Čech byla přemožena (o 14 let dříve!) táborská revoluce, byl nalezen přijatelný, třebas chudý kompromis v otázce kalicha a obnoven mír nejen domácí, ale i mír s církví a ostatním křesťanstvem. Na to stanovisko má vliv sice i vědomí o osudných důsledcích pražského rozhodnutí, k nimž došlo po více než stu létech (nelze se mu zajisté cele ubrániti, i když víme, že tu nešlo o nutné nebo předem postižitelné důsledky), ale především přesvědčení, že rozhodnutí samo bylo v dané situaci přece jen přeceněním české síly, že nebylo plodem zralé úvahy, nýbrž rozčilení a rozvášnění chvíle, o něž asi stejně se zasloužily chyby Zikmundovy jako demagogická agitace Želivského, t. j., jak víme, Tábor, díky Zikmundovi v Praze vítězící. Rozhodnutí pro revoltu musilo míti v zápětí, že smírný program Pražan, jenž byl vlastnímu duchu snahy Husovy nepoměrně bližší než nauka a praxe táborská, byl kompromitován, jak jsme již vyložili, před celým světem spojením s Táborem a jeho methodami a mu-

silo zemi vrhnouti do těžké, nedohledné války, jejíž škody a spousty, mravní i hmotné, bylo lze přes všechnu blouznivou víru v nepochybné vítězství předvídati. Následkem těžko předvídatelným byla skutečnost, že zápas patnáctiletý se svými porážkami i triumfy rozdělí Čechy kališné a církev příliš, než aby shoda mohla býti obnovena cele a doopravdy. Vítězství, jichž dobyli Čechové, zveličila sebevědomí jejich a odcizila je vnitřně autoritě církevní, ba namnoze autoritě vůbec, spekulace míru čtyř artykulů překročující nebo rozličně přímo kacířská žila v zemi dál, budíc právem nedůvěru kurie a ohrožujíc od počátku řádné schválení kompaktát. A církev věděla, že kompaktáta byla vynucena její porážkou, hlavní pomocníci její v boji proti Čechům, Němci, cítili jako křivdu, že po všech obětech, jež v boji přinesli, mají Čechové před jinými národy býti vyznamenáni jako dobří a věrní synové církve privilegiem kalicha[1]) a také Čechové církvi věrní měli z týchž důvodů za nepřijatelné, aby kalich byl závazný pro všechny věřící v zemi české a moravské (jak o to usilovali znovu a znovu čeští zástupci v jednáních s koncilem); otcové koncilu, kteří se žádosti vzepřeli, mohli s úspěchem brániti proti husitům zásadu, že třeba šetřiti svobody, lze říci svobody svědomí, proti uniformující vůli autority.[2]) Co nepodařilo se násilím v letech revoluce, t. j. zabezpečiti mečem výhradné panství kalicha v království, nepodařilo se ani v jednáních s koncilem; česká společnost zůstala trvale rozpolcena, při čemž osten rozporu tkvěl víc v paměti dlouhotrvalých krvavých zápasů minulých než v nábožensky již zcela nedůležitém rozdílu kalicha; zvítězilo-li časem přesvědčení, že vzájemná snášelivost je příkazem rozumu i vlastenectví, našly dějiny dob pozdějších přece právě v tom rozdělení Čechů na dvě si v jádře cizí strany příležitost, aby jejich postavení mezi národy podvrátily.

K těmto důsledkům by nebylo došlo, nebo aspoň nenabyly by povahy tak nebezpečné a pro budoucnost osudné, kdyby byla dohoda o kompaktátech (nebo dohoda podobná) smluvena již r. 1420. Byl by to snad chudý kompromis, ale nepochybně trvalejší než ten, jenž vyšel z jednání s koncilem basilejským. Tam Čechové sic dosáhli toho, po čem toužili nejvíce a zač tak úsilně bojovali (a čemu táborská účast v boji kladla v cestu překážky největší), aby totiž byli uznáni za pravé syny církve a obhájili symbol kalicha. Po 26 létech,

kdy v Čechách seděl na trůně král husita a kdy sliboval papeži poslušenství, považovala kurie chvíli za příhodnou, aby Čechům vzala i to, čeho s takovými oběťmi byli dosáhli a k čemu zavázal se v slavné smlouvě s husity koncil církevní před tváří celého světa. Čin papežův (šlo tu o téhož *Eneáše Sylvia*, jenž české poměry znal velmi dobře a jenž před několika léty sám horlivě se přimlouval za stvrzení kompaktát) byl přece skutkem pravé felonie: byla-li v Basileji kompaktáta výrazem sjednocení Čechů s církví obecnou, byla nyní vyhlášena za dílo směřující proti jednotě církve, byla-li dříve podmínkou pokoje mezi královstvím českým a křesťanstvem, byla nyní prohlášena za nebezpečná pro jednotu a mír království a pro mír se sousedy; byla-li v kompaktátech vyřčena abolice klateb dřív na Čechy vydaných a vysloven zákaz hanobení Čechů pro věci minulé, bylo nyní zrušení jejich v řeči papežově provázeno stížnými reminiscencemi na ukrutné pronásledování těch, kdo za časů Žižkových přidrželi se církve, o hojných mučennících pravé víry a zkáze žalostné kostelů a klášterů...[1]) I tu tedy, mimochodem řečeno, vstupoval Tábor znovu na bojiště, aby pomáhal v nivec obracet katolicky konservativní výboje české většiny.

* * *

Co bych však v neblahých důsledcích českého odhodlání z jara r. 1420, důsledcích, jež v té míře nebylo lze předvídati, kladl na prvé místo, to je skutečnost, že ono podlomilo osudně šťastný a slibný rozvoj našeho národa a to právě ve chvíli, kdy vyzbrojil se a vyrůstal k pravé velikosti. Mluvili jsme o zcela neobyčejném duchovním a kulturním rozvoji Čech od doby Karlovy, o mladé energii, jež proudila zemí, budujíc sebevědomý a pokročilý národ, plníc universitu českými mistry, kostely a knihovny uměleckými a vědeckými díly, v tom rostoucí měrou i českými spisy a traktáty a v demokratickém sklonu svém povznášejíc k účasti v životě kulturním i malého člověka městského a venkovského, ano snažíc se i rozličně o zlepšení podmínek sociálního nebo hmotného vzrůstu jeho. Všude krátce byla probuzená síla národní v nadějném rychlém postupu, tak rychlém a útočném, že v blouznivém sebepřecenění sáhla k násilí, aby najednou dosáhla všeho, co jevilo se cílem žádoucím. Ale po patnáctile-

tém zuření revoluce se ukázalo, že zisky, jichž dosaženo, byly zaplaceny strašlivě: země byla plna trosek všeho toho, co dřív bylo titulem její slávy, vydrancovaná a zchuzená, a co je nejbolestnější, zbavená toho imponujícího počtu inteligence, s nímž minulá generace vstoupila v zápas za osvobození a proslavení svého národa. Největší a nejlepší část toho byla ztrávena, vyčerpána, zničena revolucí a to v situaci, jež takřka vylučovala možnost nápravy nebo náhrady: kulturní ochuzení a zjalovění českého prostředí, zbaveného de facto myšlénkového ohniska university, která byla hlavním semeništěm pokroků minulých, a odervaného od obrodného duchovního společenství románského jihu a západu, bylo konečným facitem podivuhodného vzepjetí české odvahy, té odvahy, jež pyšnila se nadějí: Linguam nostram magnificabimus.

Čteme častěji, že zásluhou revoluce je, že nám počeštila česká města. Pravím proti tomu, že nebýti revoluce, byla by se počeštila, pokud ležela v českém okolí, zcela jistě cestou pokojnou a při tom zachovala větší měrou svou hospodářskou potenci. Ano, troufám si tvrditi, že by se byla počeštila i města moravská; v nich příklady revolučního počešťování českých měst musily jen zvýšiti opatrnost v přijímání nových sousedů české krve a moc panovničí sotva byla na nadále ochotna nadiktováním polovice českých konšelů, jako se to dálo v Čechách v době Václava IV., přispěti k vítězství českého živlu. A co vůbec pro vlivy českého uvědomění národního a zmohutnění kulturního, vlivy na východ, na Moravu, do Slezska, ba i na Slovensko a do Polska, všude tam, kde před revolucí vzhlíželi k Praze uctivě jako k velké učitelce a dárkyni příkladů a popudů, mohlo znamenati zachování prestiže české jako „národa nejkřesťanštějšího"! Dotklo-li se i působení české náboženské vzpoury místy Uher a Polska, obou zemí, jež učinily vše potřebné, aby zavřely se útoku českého „kacířství", je to jen důkaz, jak mocně působila hesla z Čech vycházející na sousední východ — co by to bylo znamenalo, kdyby ten vliv nebyl podlomen, diskreditován kacířskou pověstí Čech. Jak hynula, zlomena revolucí „v duchovním osamocení podobojích, pod vládou autority ještě přísnější, nežli ji vídáme kde jinde", kulturní energie česká v životě vědeckém, literárním a uměleckém, jak mizel duch pokroku a iniciativy, vyložil nejdůrazněji sám *Palacký*:[1]) k do-

líčení toho úpadku stačí říci, že Čechové, slavící Husa jako světce své opravné myšlénky a svého historického boje, nezmohli se po celé století na spis o jeho životě a učení, spokojujíce se líčením, jež o jeho zápasu a utrpení na koncilu kostnickém napsal kdysi mladý průvodce jeho, *M. Mladenovic*, že nepomyslili na to, vydati jeho spisy, že o dějinách českých v době husitské poučovali se především ze sepsání kardinála římské církve, téhož, jenž jako papež zrušil kompaktáta, nebo z díla *Hájkova.*

Silná, nezlomená tradice husitské sebedůvěry živila sic, zejména pokud tu působila silná osobnost *Rokycanova*, náboženský život český, věroučně nesený katolicky konservativními směrnicemi university, ale nedůvěra prostředí kališnického k studiím humanistickým, k novému světa poznání a životní radosti, jež živila kulturně svět katolický, přispěla k tomu především, že utrakvisté zůstávali duchovně pozadu za katolíky. Duchu humanismu a renaissance byla ovšem ještě cizejší Jednota Bratrská, jež do budoucnosti zachránila sektářsky středověké ideály křesťanské, pro něž byl se zanítil *Chelčický* a původní táborství. Ale její existence sama byla protestem proti skutečným či domnělým nedostatkům ostatního náboženského okolí a její pronásledování prozrazovalo, tenkrát i později, že se nic nezměnilo v Čechách, pokud jde o svobodu svědomí, a to ani za husitského krále; v malém opakoval se v zemi kalicha, třebas nešlo o zbrojné násilí, týž boj, který vedli Čechové před půlstoletím s Evropou a to i s jeho žádostmi o audienci; s podobnou nesnášelivostí zavírala se kališná města přijímání sousedů katolických a naopak.

Vojensky bylo jméno Čechů ještě slavné v Evropě a králi Jiřímu podařilo se obstáti v novém nenávistném útoku, připraveném politikou kurie — ale vedlejší země koruny české, v tom i česká Morava, byly ztraceny; stalo se víc šťastnou shodou okolností, že neměly býti ztraceny trvale. Vědomí, že existenci husitství a kompaktát může ochrániti jen král katolický, řídilo i politiku posledních let krále Jiřího, dávajíc českou korunu v ruce polské (zase s přáním, jako před bezmála půlstoletím, aby Polsko smířilo Čechy s kurií!) a po vymření polské dynastie byl to již kališnický strach z pokroků luterství, jenž hledal přímo záchranu ve volbě krále z rodu nejkatoličtějšího.[1]) Tak neuznáni církví, jíž se zříci nechtěli, stále stigmatisováni jako kacíři,

jimiž naprosto nebyli, držíce se jen kompaktát a jejich ochrany skrze krále cizího rodu a jazyka, vstoupili, nikoliv jako sebevědomý národ, jenž je pánem svých osudů, ale spíš jako prosebník, usilující stále o vrchnostenské strpění své pravdy, do doby habsburské, v níž tragedie se měla dovršiti. Jaký odvrat od minulosti ta česká cesta šestnáctým stoletím na konec znamenala, znázorňuje nejokázaleji žádost stavův českých z r. 1567, aby kompaktáta byla z privilegií českých vypuštěna. Žádost souvisela s tím, že papež o tři roky dříve zemím českým a sousedním kalich povolil. Co bylo před stoletím heslem boje nejnáruživějšího, bylo najednou hodnotou takřka bezcennou. Jak krátkodobé jsou pravdy, pro něž jdou do boje a umírají národové! Slyším námitku přítelovu: r. 1575 a 1609 zvítězily jiné složky té pravdy a to asi složky důležitější! Ale byla to přece již jiná pravda, byly to jiné, německou myšlénkou živené Čechy, jimž staré husitství podlehlo. Že podlehlo a to skoro úplně, jest vysvětliti především tím, že český zápas s církví neukončil se kompromisem, jak snad bylo možno, již r. 1420, ale trval vlastně, naposled víc vinou církve než Čechů, až do přílivu luterství. A s tím souviselo především, že z myslí českých nevymizely myšlénky meze kompaktát přesahující, že i v Jednotě bratrské žil duch původního zásadního odporu proti církvi — vesměs síly, jež daly konečně starosti náboženské zvítěziti nad národnostní a otevřely Čechy 16. stol. do kořán vlivu luterství a kalvinismu. Druhý z nich dal novou duchovní vzpruhu českému životu a to nejen náboženskému — ve chvíli, kdy na obzoru ukazovaly se známky vracejícího se kulturního rozkvětu, přišla katastrofa.

* * *

Čtenář mé knihy postřehne nepochybně, že všecky ty úvahy, přání a stesky opírají se o poznání, získané studiem, že osudná rozhodnutí z jara r. 1420, jež pro cesty našich dějin nabyla významu tak tragického, byla víc plodem souhry z části náhodných okolností, nikoliv bezpodmínečně nutným vyřešením situace. Ale ví zároveň, jak daný stav věcí ztížil nebo pochybnými učinil naděje na trvalé upokojení bouře, i kdyby během roku 1420 došlo k pokoření Tábora, postihne také, jak nesnadno je si představiti smírné vyřešení českého sporu s církví a Zikmundem snad v tom smyslu, že by zásluha vel-

kého protestu před tváří Evropy, protestu proti zlořádům v církvi, zpečetěného smrtí Husovou a Jeronymovou, jež je hlavním velkým gestem českého hnutí, zůstala nedotčena násilnostmi a škodami revoluce a vedla, asi v duchu čtyř artykulů, na příštím koncilu za podpory Zikmundovy a v přátelské součinnosti s přívrženci reformy u ostatních národů k trvalejšímu a účinnějšímu vítězství opravného programu církevněnáboženského, než stalo se vskutku, kdy požadavky reformy spojily se s hesly a methodami kacířské revoluce. Postihne i, jak nejisté jsou kombinace, že by setrvání rozhodné většiny národa po boku církve dalo ve dnech, kdy do Čech vstupovalo luterství (zachvacujíc německé části země podobně blouznivým záchvatem souhlasu jako české povstání za myšlénky Husovy před sto lety) ožiti heslu: „Na Němce, zrádce boží!" a postavila Čechy, po boku románského a polského světa, do šiku katolického, nahradilo snad i ztracenou slávu bitev husitských, dalo vzrůst nedotčený katastrofou a i bezpečnější přítomnost, bezpečnější i po velkém úsměvu Štěstěny z r. 1918. Historik, vracející se znovu a znovu k otázce, zda a jak bylo lze se vyvarovati pohromě národní toho způsobu, jakou přinesla Bílá Hora, neubrání se takovým dohadům, i když si je vědom toho, co je v nich směle hypotetického, i toho, že nelze vůbec předpisovat cesty dějinám. Nezbývá než skloniti se před skutečnostmi, jak je osud zformoval jednou pro vždy.

Jak je osud zformoval . . . Bylo potřebí, aby i ze skutečností tohoto neblahého vývoje odvodila si duše národní formuli, která by odpovídala její touze ospravedlniti se a ukázati na svou zásluhu před světem. Našla oslavu svou právě v osudovém spojení zásluhy a zkázy, v rozsahu ponížení, jímž vítěz trestal smělost její myšlénky. Nešlo tu o obraz tragedie, narýsovaný dodatečně k oslavě minulosti, nýbrž o výklad, jenž žil rozličně během staletého zápasu v samém vědomí národním — vzpomeňme jen výkřiku *Komenského* z r. 1648! — vůbec o řešení, jemuž třeba bez rozpaků větší či menší míru oprávněnosti přiznati. Toto pojetí české dějinné tragiky vedlo ovšem od počátku k tomu, že kontrast zásluhy a zkázy byl prohlubován cílevědomě, ano tendenčně, a vyvrcholil, lze říci, v novodobé české historiografii, jež proti období světla a slávy postavila dobu ponížení a temna. Ale i když zbavíme obraz bouře husitské, jak jej vypracovalo toto děje-

pisectví, všech příkras, o něž zasloužilo se neporozumění doby nebo touha oslavy, mythus si budující, neumenšíme jeho velikosti, nýbrž spíše přiblížíme se k ní. A vyznáme, že to husitské: *Linguam nostram magnificabismus*, třebas bylo klamem pro nejbližší budoucnost, obstojí před zkouškou dějin. Nelze-li, jak vyloženo, při vzpomínce na husitství pustiti z mysli konečné neblahé důsledky jeho, nelze přece nevraceti se s pýchou k tomu obrazu vzepjetí českého života a vůle, k té všelidsky významné, mravně pokrokové síle vůdčí myšlénky jeho, jež dala na čas dějinám našim význam evropský a učinila nás aktivními podílníky v tvořivé kulturní snaze křesťanského světa. Tou vůdčí myšlénkou bylo vrácení nebo přiblížení křesťanské společnosti ideálu, jenž měl pro středověkého člověka sílu suggestivní, dosáhnout dokonalosti člověka božího, dobyti duchovního šlechtictví — v té touze spojeny jsou v jedno všechny podoby českého usilování od předchůdců Husových k Husovi, k programu mistrů pražských i násilí sekty táborské. Doba Palackého, jež věřila v duchovní temnotu středověku a v pozdějším protestantismu spatřovala vítěznou etapu na cestě k duchovní svobodě novodobé, domnívala se v boji Husově a myšlénkách husitství viděti všude počátek novověku a slaviti je jako zápas za svobodu svědomí v duchu takřka moderního racionalismu.

Všechny ty a takové výklady jsou, třebas boj o vymezení hranic mezi středověkem a novověkem ještě nedozněl, nepochybným omylem; velikost husitství, jeho pathos i jeho ethos je právě v jeho goticko-středověké základně a povaze; ve všem tom stojí nepochybně výše než německý protestantismus, jemuž razil cestu rozličně a jenž nepřestává býti také středověkem, třeba že byl již prolomen protistředověkými myšlénkami renaissance. Podobně sluší vyložiti hlavní logickou myšlénku Husova a husitského postupu: nejde tu o vzepření se autoritě vůbec, nýbrž řekl bych o více: o odboj proti autoritě mravně nebo myšlénkově bloudící; je-li rozkaz vrchnosti církevní ve shodě s Písmem, „bude-li papež svatým a spravedlivým, víme dobře, že ho máme býti poslušni a poddáni mu ve všech dobrých věcech a ne dříve":[1]) to je v základě husitské stanovisko, svědomí a svobodné kritice jednotlivce, opřeným ovšem jen o důvody z Písma a ovládaným především starostí o mravní řád společnosti, přiznávající právo

souhlasu nebo odporu. Ale i toto stanovisko bylo by chybou zaměňovati s obranou svobody svědomí v novodobém slova smyslu: nebylo v něm nic z jejího ducha na řád pouze rozumový založeného, jak zřejmo nejpatrněji z toho, že hrozilo se zločinu kacířství neméně než církev. I je lze, jak víme ze studií *Kernových*, vyložiti z ducha gotického středověku, z jeho myšlének vzájemné mravní smlouvy mezi představeným a podřízeným, z jeho tradice o právu k odporu. A stejně třeba ducha probuzeného individualismu národního, jenž je jednou z nosných směrnic husitství a projevuje se mimo jiné odporem proti zásahům papežství do právního a hospodářského života českého, podobným asi způsobem jako ve francouzském gallikanismu, přičísti na účet osvobozující tendence gotiky.[1])

Tedy nikoliv v překonání středověku, ale v zdůraznění a vyvrcholení toho, co v něm bylo mravně a myšlénkově nejušlechtilejšího, spatřuji karakter a zásluhu husitství. Na těch výšinách, kde zanícené usilování mravně-rozumové vydává, jsouc cele prosyceno a uchváceno svou ideou, své nejlepší květy, lze všude klásti duchovní mosty mezi lidmi a myšlénkami věky i povahou rozdělenými.

* * *

Tak středověký a novodobý zároveň, přeložíme-li jej ovšem v duchovní mluvu našeho století, je i husitský program čtyř artykulů. Není-li požadavek kalicha žádostí ne pouze o plnější, vyšší posvěcení mysteriem svátosti, ale i výzvou přihlédnout pozorněji k textům, jež jsou základem poznání, krátce jíti k pramenům? Neznamená-li ve smyslu novověku žádost svobodného kázání postulát svobodné vědy? A požadavek evangelického života duchovních výzvu k usilování o pravdu, prostému sobectví té či oné povahy, požadavek stavení hříchů smrtelných není-li výzvou k potírání lži a omylu?

V tom duchu lze se i dnes přihlásiti k programu české velké bouře duchovní; v jeho smyslu psána je i tato kniha o Žižkovi a jeho době.

